

ٹیلیزا مارکوس

میٹر ووی پہ کہ کہ

PKK History

چاپی یہ کتب
2014

لہ ٹینگلیزیہ وہ: ماجد خلیل

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

میزووی په که که

خوین و باوه پ، په که که و خه باتی کورد له پیناو سه ربه خویدا

میزووی په‌که‌که^v

خوین و باوه‌ر، په‌که‌که و خه‌باتی کورد له‌پیناو سه‌ربه‌خویدا

نوسینی: ئه‌لیزا مارکوس

وه‌رگێرانی: ماجید خه‌لیل

به‌شی یه‌که‌م

2014

له ٻلاوڪراوه ڪاني خانہ ۾ چاپ و په خشي رٿنا

زنجيره: (٤٦١)

ناسنامہ ۾ ڪٽيب

ٺاڻي ڪٽيب: ميٽروني په ڪه ڪه	ٺاڻي
نوسيني: ٺه ليزا مارڪوس	ٺاڻي
له ٺينگليزيه وه: ماجد خه ليل	ٺاڻي
ديزائين: ره وشت محه مه د	ٺاڻي
چاپي: په ڪه م - سليٽماني ٢٠١٤	ٺاڻي
چاپخاني: گه نج	ٺاڻي
تيراز: ١٠٠٠ دانه	ٺاڻي

ٺاڻي پيشان:

سليٽماني ، بازاري سليٽماني ، به رامبه ر بازاري خه فاف، ته نيشت گه راجي بٺان

ٺماره ۾ مٺايل: (٠٧٧٠١٥٧٤٢٩٣) يان (٠٧٥٠١١٩١٨٤٧)

پیشہ کی وہرگیٹ

ئەم پەرتوکه یەکیگە لە توێژینەوێ ناوازه و دهگمەنهکان که غهوارهکان دهبراره ی میژووی هاوچەرخ ی کورد نووسیویانه، ئەلیزا مارکیوسی خانمە کوردناسی بەنیوانگی ئەمەریکی دارای ١٥ سال ئەزمونی مەیدانی و رۆژنامەنوسیە لە بواره کەیداو لەو پێناوه دا چەندینجار رۆبەرپووی گێچەلی دامودەزگاکانی تورکبوو تەوێ و زیندانی کراوه.

ئەم خانمە جگە لە کوردستان لە ئیسرائیل و ئەلمان و چەندین ولاتی تری دنیا کاری رۆژنامەنوسی خۆی بۆ نیوه نده میدیاییهکانی دنیا دەستداوه تی.

ئەلیزا لە پیشەکی ئەم پەرتوکه دا بە وردی باس لە بایەخی کارەکه یمان بۆ دهکات، چڕو پڕی سەرچاوه دهگمەنهکانی و چاوپێکهوتنه هههه لایه نهکانی ئەو ههسته مان لا دروستدهکات که ئەوینیکی راسته قینه له نیازو نییه تی نووسه ردا هه بووه بۆ میژووی کورد.

ئەم نیازه ی مارکیوس گەلی لایەنی بریندارو پەنھانی میژووی ریکخستنه سیاسییهکانی باکووری کوردستانی بۆ ئیمە ی کورد زیندو و سلامت راگرتووه، هەر بۆیه بە حوکمی پەسپۆرییه که م لە بواره که دا و مژولیم لە توێژینەوێ دکتۆراکه م لە هه مان بوارد، ئەو باوه پەم لا گەلآه بوو که دهتوانم مافی تهواو بدهمه ناوه رۆک و

مانای پەرتووکه که که وهك خۆی وهریگێرپه سەر زمانی کوردیی سۆرانی و له چوارچێوهی دووبەرگدا به چاپی بگهیهنم.

له راستیدا په که که تهنها پارتییکی کوردیی و یاخی له دهولهتی تورک و ئه جیندای داگیرکاری ده ره کیی نییه بۆ سه رکوردستان. تایبه تمهندی په که که گه لێ ئالۆزی داوه ته زیهن و بیرکردنه وهی مروفی کورد له ئاشنا بوون به سه ره داوه کانی سیاسه تی ئه م هیزه .

بۆ خۆم گه لێك جار ئه وینییکی سه یرو هه یه جانئیکی کوردانه له واقیعی کاره کانیان ده خوینمه، هه ندیک جاریش ئه ستمه توێژه ر یان کۆله رێکی سیاسی بقوانییت واتای شوێرشگێرشیه تی بلکینییت به م ته فگه ره وه .

له راستیدا ئالۆزی و سیحری رابوونی په که که له باکووری کوردستاندا ئه گه ر به شیکی به سترابییت به ده گمه نی ره گه زی رامیاری ئه تاتورک و ئه جیندای تی کرای نه یاره کانی په که که وه، به شیکی به رینی به ستراره به تایبه تمهندی خودی ئۆجه لان و میتۆدی کاری په که که وه. ئه م جیاکارییه له ئه زموونی په که که دا که له ده سته پێکی هه فتا کانه وه له نیوه نده زانکۆییه کانه وه له نیو شاره مه زنه کانی تورکیادا هه ملی، به جۆرێک تاوی سه ند که بۆ هه وه لجا ر له چوارچێوهی پارتییکی سیاسی نه ئینیدا له سا لی ۱۹۷۸ دا خۆی ئاشکرا کرد. بوونی په که که له به رامبه ر سه رپه نه وهی هه موو ئه وانی دیدا، رامیارییه ک بوو له گه ل رامیاری تورکیا یه کی ده گه رته وه .

بوونی ده یان پارت و کۆمه له ی راست و چه پی شوێرشگێر که له لایه که وه میراتگری چه پ و بزافه شوێرشگێره کانی کاریگه ر به روسیا و چین و ئه لبانیا و خۆرئاوا بوون له لایه کی تریشه وه کاریگه ر بوون به توراسی رابردووی شوێرشه چه کدارییه کلاسیکیه کانی کورد. هه موو ئه وانه له ژۆر تین و تاوی زه بری رژی می دوای کۆده تای ۱۹۸۰ و ئه ده بیاتی جه نگخوازانه ی په که که دا له به ینبران. لی ره وه په که که و ده ولت وهك دوو جه مسه ری دژ له گۆره پانه که دا که وتنه مه ته ریزو ویزه ی یه کتریی .

ھەر بۆيە ئەزمونى ۲۴ سال كارى سىياسى و رىكخستن و ۲۸ سال خەباتى چەكدارى
 پەكەكە لە توركيادا پىويستى بەو ھەيە بە پەرچفەيەكى لۆژىكى لىيورديبنەوہ .
 ئەگەريش روانينەكان مەيدانى بنو بە روانگەي عەقلىكى خۆرئاواييانەوہ
 نووسراين، ئەوہ ئاتاجى خويندەنەوہ و ئاگابونەكە زياتر دىتە گۆرپى، رەنگە خوينەر
 بتوانىت لە خويندەنەوہى شىكارەكانى ئەم خانمەداو لە وردبونەوہ لە چوپوپى
 ديدارو چاوپىكەوتنە سەرەككەيەكانى مەوداى نوسينەكە بەشىك لە رازى پەكەي بۆ
 ئاشكرائىت و تىبگات رابردووى تەفگەرئىك كە ئىستا كلىلى دۆزى نەتەوہيەكى
 بندەست لەدەستىدايە بەچ ئاقارئىكدا دەبات. لە خويندەنەوہى رابردووى پەكەكە
 ديسانەوہ لە تايبەتمەندى شوناسى سىياسى رووداوەكانى ئەورۆ تىدەگەين و ئەو
 پەنھانىيەى سەرکردەيەك لە زيندانداو رابەرايەتلىكردنى گروپئىك لە شاخدا زانستى
 سىياسى دەتوانىت گرىكۆيرەكەي بكاتەوہ. چونكە بوونى پەكەكە لە قەندىلو
 شۆرپوونەوہى جۆرئىك لە سىياسەت يان رەنگدانەوہى ئەم ھىزە چەكدارە لەپانتايى
 سىياسى توركيای ئىستادا لە چوارچىوہى پارتو رىكخراوى فەرمىدا جيا لەوہيش
 وابەستەيى جەماوهرىكى فرەي كورد لەنىوخۆو دەرەوہى توركييا ھاوكات ھەموو
 ئەمانە كردنى ئۆجەلان بە مەرچەي سىياسەت و جىھانبىنى ئاشتى و جەنگيان، تەنھا
 بەشۆرپوونەوہ بە مېژووى ئەم ھىزەدا تىدەگەين تاجەند ئەم سىنارىئو و سىما
 مېديايەي ئەمۆ نىزىكە لە راستىيەوہ. ئايا كاروبارەكان ھەروا سانان و ملدانئىكى
 جەماوهرى بەو جۆرە سانايە نەزمى ئاپۆچىيەتى لەدەمارىدايە. ئايا بەندىيەتى
 ئۆجەلان لەم قۇناغەدا زادەي چ سىياسەتئىكەو چ گيرانو چ بەردانى لە زيان يان
 خزمەتى چ ھىزۆ ھەرەكەتئىكدايە.

ھىوادارين لەتان و پۆي ئەم پەرتووكەدا خۆنەرى وردو ودياى كورد بتوانىت
 كەمئىك لە راستىيەكانى رابردووى ئەم تەفگەرە خويناووى و مانىايەي كوردى بۆ
 دەرەكەويئت و لەوئۆہ لە رەھەندە ناوخۆيى و ھەرىمى و نىونەتەوہىيەكانى لەمەپ دۆزو

دۆخی كورد ئاشنا بېت و دەروازە يەكيش بېت بۆ ناسىنى دىدگای كوردناسى، كه له ئەزموونى كارى ئەم قەلەمانە وە بەشېك له زىپى رابردوومان له ژەنگو ژەهرى خۆرئاوا و داگىركارىيە ھەرىمى بۆ رۆشندە بېتە وە .

ماجىد خەلىل . ھەورامان

۲۰۱۳/۰۵/۲۵

تیبینی نوسەر بۆ خوینەران

ئەم پەرتووکە بەرھەمی چاوپێکەوتنەگەلێکی تێرو تەسەلە کە لەتەک ئەندامانی بەراییی گروپی کوردیی بەرھەڵستکار (پەکەکە) دا سازدراون، ھەموو ئەو دیدارانە گپوتینیان پێدام تا بتوانم دیرۆکی ئەو تەڤگەرەو رێو رێچکەیی جەنگە گەریلاییەکیی و ھەستی رادیکالی تەڤگەری ناسیۆنالیستی کوردیی لە و قۆناغەدا زیندوو رابگرم.

لەھەمان کاتدا، لە نۆزیکەو قسەکردن دەگەڵ رێبەزانی پێشووی پەکەکەدا، راستیی دیوی ناوھەدی گروپەکەو کارو کردەو کانیانی لا زۆشکردمەو، ھەرھەما لە پالئەرەکانی فراوانبوونی بازەیی مرۆیی ئەو رەوشەیش تیگەیشتین کە بۆچی ئەو کورپو کیژانە دینە نێو تەڤگەرێکەو لە کاتی کە لە تەواوی ولاتانی ئەوروپا و ئەمریکا و خودی تورکیەدا بە پێرێکی تێرۆریست و یاخی لەقەڵەمدراون. ھاوکات، سەرھەرای پەبێردن بە نەپنی و سەرنجراکێشییەکانی ئەم گروپە، ئاماژەم بەوھش داوھ بۆچی مەترسی و مەرگەسات و سەختییەکان و دواچار قۆلبەستکرانی ئۆجەلانی رێبەری گروپەکە نەیانتوانیبوو رێ لە گەنجی کورد بگرن، تا لەریزەکانی ئەو ھێزەدا خەبات نەکەن.

لەتەک ئەمەشدا رەنگە کەسانێک پلاری ئەو بگرن، بۆچی پشکی گەورەیی زانیارییەکان لە سەرچاوەکانی پەکەکەو ھەوێ و بۆچوونی رێبەرەکانی پێشوویەتی. ئەوان وادەبینن ئەو سەرچاوانە زانیاریگەلێکی گوماناوویی و بێبەنەمان، ئەوان پێیان وایە، کە کەسانێک لە گروپێکی نایاسایی و توندپەرەو دا بووین، کە پێشەیان کوشتن و تۆقین بووھ ئیتر ناتوانن راستییەکان بدرکێنن.

بۆ وەلامی ئەو رەخنانە، پێویستە ئەم تیبینیانە رەچاوبکەین:

پەکەم : بۆ تیگەیشتن لە پەکەکە یان ھەر تەڤگەرێکی تر بەدنیایییەو دەبیت لەگەڵ ئەوانەدا بدوین کە بە شیک بوون لە گروپەکەو لە واقعەکەدا ئامادەبیان

هه‌بووه، هه‌روه‌ها له‌به‌رته‌وه‌ی ئه‌ندامانی ئیسته‌ی په‌که‌که زۆر به‌که‌می به‌نازادانه ده‌دوین، هه‌ربۆیه‌ په‌نامان برده‌ به‌ر ئه‌ندامانیکی بالای گروپه‌که‌ که‌ پێشتر له‌ بگه‌وه‌ به‌رده‌کاندا ئاماده‌بیان هه‌بوو.

دووه‌م: که‌ک له‌ سه‌رچاوه‌ی جیاوازی به‌راوردکار وه‌رگه‌راوه‌، ده‌ستمان را گه‌یشتوو به‌ بنکه‌کانی مه‌شق و نێو کۆبوونه‌وه‌کانی ته‌فگه‌رو و فێرگه‌ تایبه‌تییه‌کانیان. چاپ و وه‌شانه‌ ده‌ره‌کی و تورکییه‌کانیش به‌گۆیره‌ی پێویست له‌ رووداو و تۆماره‌کاندا بۆ زنده‌تر به‌هێزیوونی توێژینه‌وه‌که‌ که‌ لکگیر بووه‌. هه‌ر بۆیه‌ زانیارییه‌کانی نێو ئه‌م په‌رتووکه‌ له‌ ته‌نها سه‌رچاوه‌یه‌کی زانیارییه‌وه‌ نییه‌، به‌لکو زانیارییه‌کان تیکه‌ه‌لکێش بوونه‌ له‌ گه‌ل زانیاری و سه‌رنجی چالاکوانانی کورد و رێبه‌ره‌ دیاره‌کانی کورد و ته‌نانه‌ت نه‌یارانی په‌که‌که‌ و چاودێرانی کوردی سه‌ربه‌خۆو بیلابێن له‌ کوردستان، هه‌روه‌ک چۆن له‌ سه‌رچاوه‌ ده‌ره‌کییه‌کانی پێوه‌ست به‌ په‌که‌که‌ که‌ لکی فره‌ وه‌رگه‌راوه‌.

به‌گشتی راوبۆچوون و دیداری فرمی له‌ته‌ک نێزیکه‌ی سه‌د که‌س په‌یوه‌ست به‌ توێژینه‌وه‌که‌ کراوه‌. زنده‌تر له‌ وه‌یش پشتماییم بووم به‌ خۆم و هه‌روه‌ها هه‌موو ئه‌و رێپۆرتانه‌م خستوو ته‌ روو که‌ له‌ مه‌ر په‌که‌که‌ و ده‌رگه‌ریبوونی کوردی له‌ نێوان سالانی ۱۹۸۶ بۆ ۱۹۹۷ ده‌رکراون. به‌مجۆره‌ هه‌روه‌ک چۆن خۆینه‌ر له‌ داها توودا بۆی نومایانده‌بیست، به‌وجۆره‌ زانیارییه‌کانم به‌ پشتمه‌ستن به‌ سه‌رچاوه‌گه‌لێکی جۆراوجۆر دا‌پشتوو ته‌وه‌.

له‌ راستیدا تا ئیستا توێژینه‌وه‌ یان بلاوکراوه‌گه‌لێکی زانستی قول له‌ مه‌ر په‌که‌که‌ نه‌کراوه‌، جیا له‌ وه‌یش چاوپێکه‌وتن و دیداره‌کانیش له‌ته‌ک ئه‌ندامانی پێشوو و اندا نه‌کراوه‌.

وه‌لێ بێکی گچکه‌ کار بۆ خسته‌په‌رووی واقعی کوردی له‌ تورکیا تاوه‌کو ئیستا ها‌توو ته‌ وه‌شاندن. بۆ نمونه‌ له‌ وانه‌ په‌رتووکی (پرسی کوردی تورکیا) ی هه‌ردوو

پسپۆرى ئەمەرىكى ھېنرى جى باركى و گراھام فولەر، (ئاپۇ پەكەكە) ى رۇژنامە نووسى تورك على موھەممەد بېراند، پەرتوكى (كىتوك له ئازار) ى سەلاھەدىن سىلكى ئەندامى پېشوو پەكەكە، پەكەكە له نووسىنى رۇژنامە نووسى تورك عىسمەت ئىسمەت، (مىژووى نوپى كورد) ى پسپۆرى بەرىتانى داڧىد ماكداول، پەكەكە (پارتى كرىكارانى توركىيە) ى ئەكادىمىستى تورك نىھاد على ئۆزكان.

دىارە پشتبەستى و ھەرگرتنى زانىارى لە و نوسراوانە ئەو ھاگە يەنىت كە زانىارىيە كانىان پشتراستى زانىارى منن، ھەرەك چۆن نووسىنەكە ى منىش رازىبوون نىيە بە ھەموو ئەوانە ى كە ئەوان نووسىوانە. ھەل پېويستە بگرتىت كە قەرزارى بۆچوونە كانىانم و قەرزارى ھەموو ئەو پېنووسانەم كە لە گۆرەپانە دا ئەسپى خۆيان تاوداۋە.

بە دۇنياييە ھە دىپاتىدە كە مەو، بەبى دەستگىرىكىردنى زانىارىيە كانى ئەندامانى بەرارى پەكەكە نەدە تانرا ئەم پەرتوكە بىنوسرىت. زۆرجار دىدارە كان زىاد لە ۱۲ كاتزمىر بەردەوام دەبوون، بەدرىژاى كاتە جىاوازە كانى رۆژك ھەدووى كۆبوونە ھە كانە ھە يان لەرىگە ى ئىمەيل و پىئەندىيە تەلەفونىيە كانە ھە كارى توژىنە ھەكە دەگۆزەرا. دىارە چىكىردنى پىئەندىيە لەتەك ئەندامانى پېشوو پەكەكە دا ھەروا كارىكى ھەوانتە نەبوو، جىا لەو ھەش ئەوان ھەمىشە ژمارە تەلەفونە كانىان دەگۆرى ياخۇ داخرا بوون. لىرە دا پىئويستە سوپاسى سەلاھەدىن سىلكى ئەندامى پېشوو پەكەكە بگەم كە زۆرىك لە ژمارە كان لەرى ئەو ھە چىنگم كە وتن. ھاوكات ئامادە ىي سەلاھەدىن بۆ مشتومپى تىرو تەسەل لەمەر رابردووى كارو چالاكىيە كان و ئەزموونى تىكۆشان و سەرنجە بابەتتە كانى و تىرامانى بە پرسى ئەو ھىزە لەرووى زانستىيە ھە فرە بەرز دەنرخىنرىن.

ھەروەھا موراد داگدىلېن چالاككارى سىياسى تەواى ئەرشىف و نووسىيە تايبەتتە كانى خۆى خستە بەردەستىم. جوسەين تۆپگىدەر ھەلسەنگاندنى زىاد لە

بيست سالّ خهباتى په که که ی به که لک وهرگرتن له زانباری نیو به شیک له کوبوونه و هکان لادرکاند، سورگول گولموز ئو نهدامه ی ویب سایتی ناسنامه ی به ره لاسکار به په که که به ریوه ده بات، نیو به ناو پیشنیاری پیوه ندیگه لی نوی ده کات. سه لیم کوروکایا یه کی له به ره لاسکاره له میژینه کانی په که که یش، توانی دیوی نیوه وه ی ئو هیزه و نیازو ژیا نی ژیر به په ی بخاته بان به په .

نیهان سیفتیسی، نیهال، زه کی ئوزتورک و ده یان کادیرو ه لاسپاوی تری په که که به نیاز پاکى و سهر راستانه بۆ پرسیاره کانم هاتنه گۆ، نه که هر ئه وه نده به لکو به خانو و خانه واده و خوانه به پیزه کانیا ن هه میسه ده رگه یان له سه رپشت بوو له پیناو راپه راندنی کاره کانمدا. به جۆریک گه شتم ده کرد وه که وه ی له کیشوه ری ئه وروپادا گه شته که م لینه ویبیت. خه دیجه یه شاریش له گروهی ئالای رزگاری گوزهریکی کورت و پوختی میژوی کوردی پیدام، هه روه ها دامه رزینه ری پارتی سوشیالیستی کوردستانی تورکیه که مال بورکای له پاریس ژۆر میهره بان و له سه ر وه خت بوو بۆ هه رکاریکم. که ندال نه زانی به ریوه به ری ئینستیتیوی کوردی له پاریس بۆ چه ند سالتیک میواندۆستیکی نیان و رایه لیه کی به پیژ بوو . شه ره فه دین ئالچیش وه که سیاسییه کی کوردی سه ره بخۆ هه رده م حازو و بازو بوو بۆ وه لامی هه ر پرس و جۆیه کمان .

دامه زراوه ی ماک ئارسه ر یش له ماوه ی ۱۸ مانگی توژیینه وه دا ، کارى نوسین و ده رامه تی نوسینی پیدام تا وه کو له ده سه تپیکردنی پرۆژه که مدا دلکرمی نه بم. هاوکات کۆمه که و ده سه تگرویی هاوریان و هه ندی له پیوه ندیبه پیشه ییه کان و که سانی تاییه تمه ند نا کریت بایه خیان له پیشچاونه گرین. له وانه ئاماده یی جۆن رون وه که باوه پرداریکی نه له خشاو، مشتومرکانمان یاریده ی منیدا تا وه خۆکه وم بۆ دارپشتنه وه ی پرۆژه که م، هاوکات نا کریت ئه زمونی گولستان گولبئی له پیوه ندیبه کانی تورکیه له گه ل ولاتانی ئه وروپه و ئیرا قدا پینه زانین.

ئارام نىگىزگۈسىيەنىش ھەمىشە شان بەشانى بابەتە نوپىيەكانى لەمەر پەكەكە زانىارى پىدەدامو بە زۆرىك لە ۋەرگىرپدراۋەكانىشما چاۋى دەخشاندەۋە. شانبەشانى ئەو رۆبەرت ئۆلسنى شارەزاۋ ئەكادىمىست لە سەر مېژۋى كورد، بە كۆمىنتو سەرنجەكانى نوسىنەكانى زەنگىن دەكردم. عومەر ئىرزىرىن دەگەل ئەۋدا ھەۋەل گەشتم بۇ باشۋورى توركىيە سالى ۱۹۸۹ دەستدايە، بەتېبىنىيەكانى دىئىيى زىدەترى پىدەخشىم. زەينەدىن كىزىل ياپاك رۆژنامەنووسى توركى سەربەخۇ ، يارمەتى دام بۇ دارشئەۋەى بىرو بۇچۈنەكانم ھەۋلى دا زانىارىيە دەگمەنەكانم بۇ ۋەچنگختاۋ لەدوتۆتى توۋژىنەكەمدا دايانپرېژمەۋە. راپۇرتەكانى ھەردو ھاۋپىي بەئەمەكم فاروق بىلدىرىكۋ نامىق دوروكان سالى ۱۹۹۵ لە ئىراق بۇ توۋژىنەۋەكەم ئىكجار بەكەلك بوون. ھەروەھا توانىم سۋدى فراوان لە كىتېبخانەكانى ھەردو پەيمانگەى كوردىي لە پارىسو بەرلېن ۋەربىگرم، كە بە چەندىن پەرتوكۋ رۆژنامەى پىيوەست بە رەۋشى كوردو پەكەكە تىدا بەدەستدەكەون.

دەكرىت بلىم توۋژىنەۋەكەم سەخت ۋ ناھەموار دەبوو ئەگەر لە ئەرشىفى كىتېبخانەى وىلايەتى بەرلېن، كەلكم لە رۆژنامە توركىيەكان ۋەرنەگرتايە. بەدرىژايى سالانىش موخەمدەلى بىراند ۋ يافوز ئىرىن پەيوەندىيان ھەبوو بۇ ئالوگۇپكردنى بىرورپاكانمان. يەلماز فىلى ھەرچەندە پاش ۋەدەرنانى لە زىندان، زۆر كەم ژيا، ۋەلى توانىم سۋدىكى فرە لەتوۋژە كەمخايەنەكەمان ۋەربىگرم، ھەروەھا خوالخۆشبوو ئەمىل غالب كارىگەرىي گرنكى لەسەر بۇچۈنەكانم بەجىتېشت.

بە گشتى جىي خۆيەتى سوپاسى ھەموو ئەم كەسو كەسايەتپانەى لاي خوارەۋە بكەم: ئەما كامەتۆى، مىشىل كۆھن، بلىندا كوپر ، سوزى غولدىنبرگ، ئەغنىس ھىلر، ئەرتغل كوركىو، شتايىن ھانىس، توموس لىان، شاننا ماركوس، شاھىكا يوكسل، نىلى ترول، ئەدرىيە، لە راستىدا كەسانىكى تر ھەن كە پىمخۆشە

ناويانبهپنم، وهلى له بارودوخىكى وههاو بابەتتىكى وههادا ئهسته مه بهناوهيتاننيان
رووبه پووى گرفتنه بنه وه.

ههروه ها جيگه ي خويه تى دهستره نكيى ئيلين كارليشى سه رنوسه ر له رۆژنامه ي
زانكوى نيويورك بنرخيتين له نوسيني يه كه م مسۆده ي تويژينه وه كه م. هه ريه ك
له شارۆن موشافى جان ليستر وه ك نوسه رو شاره زايه ك توانيان هاناو هاندهرم بن به
كۆميتته كاريگه ره كانيان.

بەشی یەكەم

ئۆجەلان و كورد و دەستپێكى سەرھەلدانى پەكەكە

باسی یه که م
ره گورپیشه ی جولانه وهی په که که (۱۹۷۶-۱۹۴۹)

عەبدوللا ئۆجەلان لە گوندیکی کشتوکالیی سەر بە پارێزگە ی ئورفە ی نیوچە ی کوردستان لە دایک بوو.^۱ بۆخۆ ی زۆرجار دە یوت بە تەواوی دانیانییە رۆژو سالی لە دایک بوونی چ کاتیکیە. لە راستیدا ئە و رۆژگارە خەلکی ئاوا ییە کان یە ک دوو سالی دێتر زارۆکانیان تۆمار دە کردن. ئە وەش رەنگە بگە پێتە وە بۆ گوینە دانی خەلکی نیوچە کە بە دامە زراوە فەرمییە کانی میریی یاخۆ ریی تێ دە چیت خانە وادە ی ئۆجەلان مە بە ستیان بوو ییت دێتر ئە وە کە یان راپێچی سەربازگیری زۆرە ملی بکریت بۆ نیو یە کە کانی ئە رتە شی تورکیە.

پێکھاتە ی دانیشتوانی نیوچە کە ی ئۆجەلان لە کوردو ئە رمە ن و تورک پێک هاتبوو، ئە و لە وێ پەر وە ر دە بوو، دانیشتوانی ئە وێ بە ئاسانی پێ وە ندییە کۆ مە لایە تیە کانیان یە کانگیرو تیکە لیبوو. زارۆکانیان بە یە کە وە نێرد رابوونە بەر خویندن، بە یە کە وە کارو گوزە رانی رۆژانە یان رادە پە راندو تە نانە ت دییان و موسلمانە کان ژن و ژنحوازیان دە گە ل یە کتری دا دە کرد.

بۆ نمونە داپیرە ی ئۆجەلان لە سەری دایکییە وە بە رە گە ز توك بوو. تە نانە ت جار یکی ش ئامازە ی بە تورکبوونی دایکی شی دابوو.^۲ وە لێ لە گە ل هە موو ئە و ئامبازبوونە کۆ مە لایە تیە دا، ئۆجەلان هە تا وە کو نە خرایە بەر خویندنی سە رە تایی فێری تورکیی نە ببوو. ژیانکردن لە م نیوچە یە دا تا قە ت پروکێنبوو، زۆرینە ی خە لک

---

¹ This section relies on two main sources: A wide-ranging interview Ocalan gave Turkish writer Yalcin Kucuk, published as *Kurt Bahcesinde Soy-313 lesiler* in 1993 and cited in Vamik Volkan, *Bloodlines* (New York: Farrar Straus and Giroux, 1997), 168–180; *Dogu'da*, Cilt I, 83–169, a history of the PKK's early years written by former PKK member Yuce; and Kucuk's *Dirilisin Oykusu*, apparently based on the interview in *Kurt Bahcesinde*

² Ocalan said this shortly after he was captured by Turkish special forces in 1999 in a video released by the government to the news media.

جيا له خاوهن زهوييه كان له نه داريبه كي سهختدا ده ژيان. له گونده كه ي توجه لاندئا نږو مې له كڼلگه و ده وه نه سه خه ته كاندا پښكه وه مژولې كار بوون. له وه رزي درويته شدا هم موو نه وه ي به دريژاي هاوين سه رقالي بيوون داهاتيكي كه م بوو، نه ویش به چنينه وه ي په موو له كڼلگه كاني خاوهن زهوييه زهنگينه كاندا پييانده بړا. دياره نه وه ش ژيانتيكي دژواړبوو، كه له به رامبه ر پولتيكي كه مدا ره نجيان ده برد، به لام هرچونيك بيت تروسكاييه كاني باشبووني ره وشه كه له گورپدا بوو. چونكه له كاته كاني دوواتردا هه واداراني توجه لان (نابوچييه كان) له هه ناوي نه و تويزو چينه شه كه ت و ماندووه وه بووني خويان سه لماندو رومالي ره وشه كه يان له نيو خه لگدا كرده باسو خواست. نه مه ش ريك به پيچه وانهي سه ردارو سه ركرده پيشينه كاني تري كورده وه بوو كه هه ميشه پتوه ندييه كانيان له ته ك چيني سه رمايه و سه ركارو ساحيب زه مينه كان بوو.

به گوږه ي راپورتنيكي روظنامه ي ليموندي فهره نسي، وادياريوو نه م چه تري هه ژاري و دهرده سه ريبه، بيچه ندوو چون زنده تر له ۲۰ سال بهر له دايك بووني توجه لان نيوچه كه ي كلوم دابوو. راپورته كه وينه ي ژيان له گونديكي كشتوكاليي كورديي سه ر به پاريزگه ي ميرديني سنورويي سوريه به م رهنگه نومايانده كات: "هر خيزانتيك بړيكي كه م په له وه ري مريشك و رهنگه پينچ تا شه ش سه ر په زي هه بوو، ناغه ي ناويي يا دهره به گي خاوهن زهوي جارويار سه ري له ده سه لاتداري سياسي نيوچه كه ده دا بو نو يكرده وه ي گوپرايه لي و ملكه چيكردن و وه رگرتني فهرمايشتي نوي. نه م ره وشه له كڼلگه كاني په موو به شتويه يه كي گشتي له زهوييه كاني ميزو پوتاميبه پيكه اتبوو.

روژانه يازده كاتژمير كاري بيوچان جگه له گچكه و به سال اوچوه كان، نيتير هه مووان قول و چاكيان ليته لده مالي، به گشتي كرتي روژانه بو زاړويه ك ته نها يه ك دولار نه ميريكي و بو ژنيك دولارو نيويك بوو، هه روه ها پياويك له روژنيكدا ته نها دوو

دۆلار جیره‌که‌ی بوو. تیکرای ریژه‌ی مردن له‌نیو زارۆی دیتها تیبیه‌کاندا خۆی ده‌دا
له ۳۰٪^۳

ئۆجه‌لان له‌ژینگه‌یه‌کی تارو توندوتیژدا گه‌وره‌بوو، ئه‌و له‌ نیو حه‌وت زارۆکه‌ی
خیزانه‌که‌یدا ته‌مه‌نی زیده‌تر بوو. ئۆجه‌لان که‌رته‌ک وتی: "که‌ هۆشم په‌یدا کرد جا
زانیم، له‌نیو خانه‌واده‌که‌مدا هه‌میشه‌ مملانیته‌ک هه‌بووه‌" یان "نا شادومانیه‌کی
له‌را ده‌به‌ده‌ر ئاماده‌یی هه‌بووه‌".^۴ یه‌کێک له‌ جیاکه‌ره‌وه‌ ره‌وانیه‌کانی ئه‌و
هه‌ولدانی بوو بۆ ئه‌وه‌ی تیبیگات له‌ دوایین خه‌م و خه‌یا له‌ نه‌ته‌وه‌یه‌یه
خه‌باتگێڕیه‌که‌ی، که‌ له‌یه‌ک کاتدا یه‌کانگیره‌ له‌ته‌ک ئه‌و خواست و خۆشه‌ویستی و
خه‌سه‌له‌تانه‌ی له‌باوکیه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتبوو، له‌گه‌ڵ ئه‌و رقه‌ شاراه‌وه‌ په‌نه‌انه‌ی
به‌ئاقاری ئه‌وان هه‌یه‌تی.^۵ ئه‌و زۆر جار له‌ مشتوره‌کانیدا له‌ هه‌سه‌نگاندنی
ره‌وشه‌که‌دا بوو، له‌دیدارو دیمانانه‌کانیدا زۆر جار ده‌گه‌رایه‌وه‌ بۆ نه‌زموون و نه‌دگاری
سه‌رده‌می زارۆیی تا ئه‌وه‌ روونبکاته‌وه‌ که‌چۆن بایه‌خی تۆله‌ سه‌ندنه‌وه‌و
توندوتیژی به‌کارهێنان زه‌مینه‌ی بابه‌تیکێ گه‌رماو گه‌رمیی واقیعه‌که‌ن.

له‌ راستیدا بابی ئۆجه‌لان ته‌نها که‌ساس و که‌نه‌فترین که‌س نه‌بوو له
ئاواییه‌که‌یاند، به‌لکو زه‌بوون و زه‌لیلکراوی زه‌حمه‌تی ژیان و ده‌وره‌یه‌که‌ی بوو.
له‌م باره‌یه‌وه‌ ئۆجه‌لان له‌ چاوپێکه‌وتنیکدا که‌ له‌ نه‌وه‌ده‌کاندا ده‌گه‌لی سازکرا بوو
وتی: "ته‌نانه‌ت هه‌یج کات دۆست و دراوسێکانیشی ئه‌ویان به‌ هه‌ند
وه‌رنه‌ده‌گرت، به‌هۆی ئه‌وانیشه‌وه‌ هه‌میشه‌ له‌ ئازارو ئاخدا ده‌ژیا" یاخۆ "بام وه‌ک
ئه‌وه‌ وه‌هایه‌ هه‌ر نه‌ژیا بێت، یا ئه‌و بۆ خۆی نه‌ده‌پۆی، به‌لکو ده‌برا به‌پتوه‌".^۶

³ Paraphrased in McDowall, *Modern History*, 419.

⁴ Birand, *Apo ve PKK*, 31.

⁵ Volkan, *Bloodlines*, 168–180.

⁶ Cited in *ibid.*, 171.

دايكي ئاپۇ ۋەك ھەر دايكىكى تر ميهره بان و نيان نه بوو، ئو ژنيكى توندو توپه بوو، به تاييه تي و له هه مبه ر هاوسه ره كه يدا زه جرو زه بووني ده دايه دوواوه و له گه ل ئه ودا نه بوو ملكه چي خيزانه كه ي بيت. به م نه زمه دايكو بابي ئوجه لان هه و له كۆرپه كه يان چه مانده وه به ره و رى و ريبازنىكى توندو و ده سترىژكار.

بۇ نمونه كه رپه تيكيان، چند زارۆيه كى گه جهر و گوجهر له كۆلانيدا ئوجه لان يان كوتى بوو، ئويش ۋهك زارۆيه ك به ده م هه نسك و گريانه وه هه لپه اتو و په ناي بۇ دايكى بر دو و عه رزى حالى خۆي پيگوت، وه لى دايكى پيچه وانه ي دايكانى تر له زارۆيه كى ليده گه رپى و وه ده ريده نييت، ناگاداريشى ده كاته وه تا به ته واوى تۆله ي خۆي نه كاته وه، نابيت توخنى ماله وه بكه وييت.

هه رپۆيه هه ميشه ئوجه لان ئه وه ي دوپاتده كرده وه كه ره فتارى دايكى هۆكارىك بووه كه له تمه ي داوه له سروشته شه رمنييه كه ي ئه و ۋهك ئوجه لان. دواچار به خيراىي ناو و نيوبانگى ۋهك زارۆيه كى هاروهاج و گونده زرا.

بۇ نمونه ئاپۇ له شوينىكدا ده لى: "هه رچند كه بۇ هه و له جار ناچار ده كرام كه تۆله له وانه بكه مه وه، كه سه رو سه كوتيان ده شكاندم، وه لى وام ليپه ات كه بيمه كه سيكى گونده و ئيدى هه رله خۆوه و به هه ق و ناھه ق چه ندينجار سه رو گوتلاكي زارۆيه كه ليكم ده شكاند"⁷.

هه روه ها يه كيك له نا ئومىدي و كه سه ره بنچينه ييه كانى ژيانى ئوجه لان ۋهك زارۆيه ك برىتى بوو له مي رد كردنى يه كيك له خۆيشكه كانى به يه كيك له پياوه كانى ئاوايه كى هامسا يان. ئه وه ي پيى بوتريت خۆشه ويستى له م جوړه هاوسه رگيريانه دا ئاماده يى نه بوو، هه رچى زاوايه فره به كه مى قسه يه كى له كۆفنده كه يدا هه بوو، هافاي خۆيشكى ئوجه لانيش هيج حسابيكي بۇ نه كرا، ئه و له و پتوه ندييه دا فرۆشرا به چند كيسه يه ك گه نم و دانه و ئيله و برىك پول و پاره له برى

⁷ Ibid., 172.

ماره‌یی. دوواتر له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه ئۆجه‌لان راڤه‌ی ئه‌و راستییه‌ی کرد که ئه‌و جۆره‌ ژهن و ژه‌نخوازییه‌ ته‌ن‌ها جۆریکه‌ له‌ جۆره‌کانی مردن بۆ ژن.

له‌مباره‌یه‌وه‌ بیریاری پێشوو‌ی په‌که‌که‌ مه‌مه‌د خان یوسو وه‌ک به‌لگه‌یه‌ک هاوسه‌رگیرییه‌که‌ی هاڤا به‌ نموونه‌ ده‌هینتیه‌وه‌، ئه‌و پێی وایه‌ ئه‌و رووداوه‌ کاریگه‌ری له‌سه‌ر تیۆری ئازادبخوازی ژن له‌ ئه‌ده‌بیاتی ئۆجه‌لاندا هه‌بوو دژی نه‌ریته‌ کلاسیکییه‌که‌ی پێوه‌ندییه‌کانی نیرو و می‌و رۆلی زگماگیی زۆرداران‌ه‌ی ده‌ره‌ق به‌ ژن له‌ جفاکی کوردییدا . بۆیه‌ ئۆجه‌لان کاتی‌ک ده‌گه‌ریته‌وه‌ بۆ ئه‌و قۆناغه‌و ئاماژه‌ به‌ هاوسه‌رگیری خوشکه‌که‌ی ده‌کات و ده‌لی: "هه‌میشه‌ که‌ بیرم ده‌که‌وێته‌وه‌ هه‌ستی داخ و په‌ژاره‌ پوولیده‌نیته‌"⁸. هه‌ر له‌وکاته‌وه‌ ئۆجه‌لان بیری له‌ ره‌وشه‌ ده‌کرده‌وه‌و هه‌میشه‌ ده‌یوت: "ئه‌گه‌ر بوومه‌ خه‌باتکار، بوار ناده‌م کاره‌ساتی له‌و جۆره‌ رووبداته‌وه‌". هه‌روه‌ها وه‌ک زۆریک له‌ ئاوابییه‌کان، ئاوابییه‌که‌ی ئۆجه‌لانی‌ش قوتابخانه‌ی سه‌ره‌تایی لێنه‌بوو. کورده‌کان پێیان وابوو ئه‌مه‌ هه‌ولێک بوو بۆ زنده‌تر هێشتنه‌وه‌ی کورد له‌ په‌ریزو په‌راویزی ژياندا.

له‌راستیدا په‌روه‌رده‌و فیژکردن له‌ به‌رژه‌وه‌ندیی ئه‌نکه‌رده‌دا بوو، تا هه‌رچی زووتره‌ زمانی تورکی‌و ناسیۆنالیزمی تورکیی نیۆچه‌که‌ بگه‌ریته‌وه‌، که‌واته‌ ئه‌م راستییه‌ش تورکیای دوچاری هه‌یج گۆلمه‌زێک نه‌ده‌کرده‌وه‌. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا چه‌ندین دی‌و لادی هه‌بوون، که‌ نه‌ده‌وله‌ت و نه‌بۆخۆشیان ده‌یان‌توانی قوتابخانه‌ بۆ نه‌وه‌کانیان درووستبکه‌ن. هه‌ربۆیه‌ ئۆجه‌لانی‌ش وه‌ک زۆریک له‌ مندالی دێهاتییه‌کان له‌ پێویستبوو رۆژانه‌ یه‌ک کاتژمێر رینگه‌ به‌ پێیان بپه‌ی بۆ ئه‌وه‌ی له‌ئاوابییه‌که‌ی نێزیکیاندا درێژه‌ به‌خوێندنه‌که‌ی بدات. ئۆجه‌لان خوێندکاریکی زۆر باش بوو، ئه‌و

⁸ Ibid., 173–174.

ته‌واوی وانه‌کانی زمانی تورکی و ناسیۆنالیزمی تورکی به تاسه‌وه وهرده‌گرت و چه‌له‌نگو به‌هۆشبوو.

له‌سه‌ره‌تاوه خه‌ونی ئه‌وه بوو بیه‌ته ئه‌فسه‌ریکی پرۆفیشنال له ئه‌رته‌شی تورکیادا، دیاره بیرکردنه‌وه‌یه‌کی له و جۆره بۆ نه‌وجه‌وانیکی کورد، که له و قوناغه‌دا خرابیه‌ته بهر خویندن شتیکی نامۆ ناباو بوو، به‌تایبه‌تی له کیشوه‌ریکدا که موسته‌فا که‌مال ئه‌تاتورکی دامه‌رزینه‌ر قاره‌مان و سه‌رداری بوو. به‌لام ئۆجه‌لان نه‌یتوانی له تاقیکردنه‌وه‌ی خویندنی بالایی سه‌ریازییدا سه‌ریکه‌ویت، ناچار نیوی خۆی له قوتابخانه‌ی بالایی پیشه‌یی تۆمارکرد له ئه‌نکه‌ره تا وه‌ک قوتابییه راهبناوه‌کان کاربکات له فه‌رمانگه‌ی تۆمارکردنی کیشوه‌ر دا.

له‌راستیدا گه‌یشتنی هه‌وه‌لجاری ئۆجه‌لان بۆ ئه‌نکه‌ره له ۱۹۶۶دا ریک هاوکات بوو له‌ته‌ک گه‌شو. نمای ئارامی رووبه‌روبوونه‌وه‌ی شوناسی کوردیی له نیۆ شاره گه‌وره‌کانی تورکیا دا. بۆنموونه هه‌رزه‌کارو نه‌وجه‌وانه‌کان هه‌ر بۆ پۆزو به‌مه‌به‌سته‌وه جگه‌ره‌ی به‌تلیس (شاریکی کورد نشین) ه‌یان ده‌کیشا، ئه‌م ناوه ده‌گه‌رایه‌وه بۆ ئه‌و شوپنه‌ی که توتنی تیدا به‌ره‌مه‌ده‌هینرا له باشووری رۆژه‌لانددا. هاوکات له و هه‌ریمه کوردییانه‌دا خوینکاره‌ بیزاره‌کان و پالو کریکاره‌کان مژوولی میتینگ و کۆبوونه‌وه‌ی هه‌مه‌لایه‌ن و جه‌ماوه‌ری بوون له پیناو داواکردنی مافه‌ دیموکراته‌کانیان و دانه‌درواوه‌ی چیدی بنده‌ستکردن و قهرکردنی شوناسی نه‌ته‌وه‌بیان.

ره‌چاونه‌کردن و تپه‌په‌ین به‌سه‌ر ئه‌و ره‌وشه‌ نوییه‌دا بۆ ئۆجه‌لان سه‌خت بوو. ئۆجه‌لان له راقه‌یه‌کی دوواتریدا ده‌لێت: "ئه‌و کۆبوونه‌وانه له هه‌ریمه‌کوردییه‌کاندا کاریگه‌رییان کرده سه‌ر من، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌رچی ته‌نها رێچه‌یه‌کی بچوکیشبووین بۆ قوتاربوون"^۹. له‌راستیدا ئه‌م شۆرو شه‌پووری نه‌ته‌وایه‌تییه له‌نیۆ لاوانی کچه‌و کورپی

^۹ Birand, *Apo ve PKK*, 80.

^{۱۰} . Ibid., 80.

نیو نامادهیی و زانکۆکانیشدا شتیکی ئەستەم نەبوو، هەموو ئەوانە خەون و خولیا ی گەپان بە دوای شوناسی نەتە واییدا هەلپەچابوون، لەوانە تێیاندا بوو کە وتبوو ه ژێرکاریگەریی یەکیک لە مامۆستاکانیان یاخۆ رێبەرێکی کارای گەنجەوه، کە بە شتێوەیەکی نەهێنی و پەنھان مژووڵی بیری نەتە وایەتی کوردییوون.

هەندیک لەو لاوانەش رامابوون لە سەیری ناکۆکییەکانی نێوان ژێانی تایبەتییان، کە ئەویش ناکۆکی نێوان ئەوانە ی هۆشیارکراوونەوه بەهۆی نەزمیی کلاسیکی ناواییەکانی کوردو وتەو ئاکاری روژانەیان یاخۆ کاریگەریوون بە ئەدەبیات و زانیاری کوردیی پەخشی رادیۆکانی ئەودو سنوور(مەبەست پێی رادیۆی کوردیی یەریقان)ە لەگەڵ ئەو بیروباوەرە گشتییە ی دەوڵەت کە پێی وابوو ریشە و پێچکە ی کوردەکان هەر لە نەتەوه ی تورکەوه سەرچاوه ی گرتووه .

ئۆجەلان نمونە ی ئەو پێرە بوو کە لە ناکۆکییەکانیان دەپوانی، ئەوان لە هەردوو تەڤگەری چەپ و رادیۆکانی کوردیی کە لە کۆتایی شەستەکانەوه گەشە ی سەندبوو بەتەواوی دامالراوون. ئۆجەلان پاش ئەوه ی بەسەرکەوتوویی خویندەنەکە ی لە قوتابخانە ی پیشەیی لە ۱۹۶۹ دا کۆتاپێھێنا، نێتر راستەوخۆ لە شاری دیار بەکر لە نوسینگە یەکی حکومی دامەزراو بوو بە بەرپرسی تۆماری زەوی و سەنەدی مولکەکان، بەلام پاش تێپەرپوونی سالتیک، راژەکە ی گواستەوه بۆ نوسینگە یەک لە ئەستەمبول. پانۆراماکانی کۆتایی شەستەکان بۆ تورکیا ململانێیەکی سیاسی سەخت و دژوار بوو، لەو نێوەندەدا ئۆجەلانیش وەک چەندەها کۆپو کچی ئەو ولاتە لە ئارێشە یەکی سیاسی و رامانێکی مۆلەقدا بوو، کە نەیان دەزانی بەرە وکوێ مڵدەنێن. لە راستیدا تا ئەوکاتە ناسیۆنالیزمیکی دروستی کوردی لە گۆرپیدا نەبوو.

ئۆجەلان لە سەرەتای ئەوەدا بوو کە ناشنا بێت بەوه ی، بەلێ لە تورکیادا کێشە یەک هە یە بەنیوی کێشە ی کوردو شتانیکیش هەن کە پێویستن بۆ ئەوه ی ئەنجام بدرێن. ئەو پاش ئەوه ی نامیلکە ی ئەلفو بێی سۆشیا لیزی بەرچاوەکەوت و خویندە یەوه، نێتر

كارىگه رىي له سەرداناو بۆ يەكەمجار بېياريدا بېيتە كۆمۇنىست¹¹. وەلى ئۆجەلان دىگرمى بوو لەوہ كە بتوانىت پىوہەستىيەك لەنئوان بىرۆكە سۆشياىلىستىيەكەيى و بزوتنەوہى نەتەوايەتیی كورديدا چىبكات.

هەرچۆنىك بېت له ئەستەمبول تىكەل بە چالاكى خویندكارە توندپەوہەكان بوو، ئەوان رىبەرايەتى جولانەوہەكانى ئەو قۇناغەيان دەكرد، ئەو خویندكارانە بېروايان وابوو كە توركييا پىويستە لە بئدەستى ئەمەريكاو بەندايەتى ولاتانى كاپىتالىست و سەرمایەدار بېتە دەرىو خۆى لە ھەيمەنەى وان رزگاربات.

ئەوكات بۆ لاويكى كورد ئەستەم بوو بتوانىت لە دەرەوہى شۆرو شەوقى وانكۆكبىت و تىكەل بەو ھەيەجانە نەبىت، بە تايبەتى بۆ ئۆجەلان كە تەنانەت خویندكارىش نەبوو، بەلكو وەك كارمەندىكى پلە نزمى دەولەت، لە قوزىنىكى ئەو شارەدا دەست و پەنجەى لەتەك بەلگەو سەنەدى مولك و زەويدا نەرمدەكرد¹².

مىژوو

ئۆجەلان پىش ئەوہى لەسەر پرسى نەتەوہىي كورد ھەلۆيستەبكات و لە رىو رىچكە سىياسىيەكاندا ئەم پرسە لەتەرازوو بدات، نىزىكەى بىست سالىك تەمەنى بوو. ديارە ئەمەيش بۆ نەوہى ئەو قۇناغەى توركييا كارىكى نامۆ نەگبەتى ھىنبوو، چونكە لە توركيادا بەماوہىيەكى ئىجگار كەم پاش دامەزراندنى دەولەتى كۆمارىي ۱۹۲۳ كوردە نەتەوہەگەراكان روويان لە چياو چەك نا دژى دەسەلاندارىتتىي ولاتەكەيان.

---

¹¹ The book's title in Turkish is always given as *Sosyalizmin Alfabesi*. It refers to U.S. socialist Leo Huberman and Sybil H. May's 1953 pamphlet, "The ABC of Socialism," published by Monthly Review Press.

¹² The main sources for this section are McDowall, *Modern History*, 397–410; Zurcher, *Turkey*, 231–274; and Ahmad, *Modern Turkey*, 121–157.

وهی هەر له وکاتوه ته‌واوی راپه‌رینه‌کان سه‌رکو‌تکران و ته‌واوی یاسا و رێسا‌کانیش که ده‌رده‌کران بۆ سپه‌نه‌وه و سه‌رکردنی شوناس و شکۆی نه‌ته‌وه‌یی کوردیی ده‌رده‌کران. له‌م پێناوه‌دا نێوی کوردیی باژێرو ئا‌وا‌ییه‌کانی کوردستان گۆ‌پ‌درا بۆ نێوی تورکی و نێوی کوردستانیش که تا ئه‌وکات ته‌نها ئاماژه‌بوو بۆ نێوچه‌یه‌کی جوگرافی، فه‌رماندرا له‌ته‌واوی په‌رتوک و نوسراوه‌کان و زمانی خودی کورداندا سه‌راپه‌وه و قه‌ده‌غه‌کرا.

به‌م جۆره کوشت‌و‌په‌ری تورکی به‌شێوه‌یه‌کی هه‌مه‌لایه‌نه شوناس و شه‌رازه‌ی کوردانی په‌چراندو خاپورکرد. ترس و تۆقاندن و ته‌مبێکردن له ئاستیکه‌ی ئیجگار بالادا به‌پێوه چوو. یه‌کێک له دیپلۆماتکاره ئینگلیزه‌کان کاتیک له ۱۹۵۶دا به‌نێوچه کوردیه‌کاندا تێده‌په‌ریت و ته‌بووی: "بواری هه‌ناسه‌یه‌کم بۆ ناسیۆنالیزمی کوردیی نه‌بینی، له‌کاتیکدا چا‌ودێرێکی ئاسایی له ئیراقدا به ئاسانی تێبینی بواری نه‌ته‌واپه‌تی ده‌کرد".^{۱۳} به‌لام تورکیا هه‌رگیز له گۆرانکارییه نه‌ته‌وه‌یه‌کانی کورد له ولاتانی هه‌ریمی نه‌یده‌توانی خۆی به‌دوور بگریت، هه‌روه‌ها نه‌ده‌بوو بێئاگابیت له‌و هاندانه نێوخۆیه‌ی که له ئاکامی ده‌سته‌به‌رکردنی مافه دیموکراتیه‌کان له ده‌رووبه‌ردا هاتووه‌ته ئاراوه. هه‌ر ئه‌و هۆکارانه‌یش یاریده‌ی کوردیان دا تا ده‌رفه‌تیان بۆ هه‌لبه‌که‌وێت بۆ به‌خۆداچونه‌وه و ده‌سته‌به‌رکردنی خواسته‌کانیان و دۆزینه‌وه‌ی رێگه‌یه‌ک بۆ گه‌یشتن به ئامانجه‌کانیان.

هه‌ر هۆکاری ئه‌و ره‌شه بوو ئه‌رته‌شی تورکیا هه‌ستا به ئه‌نجامدانی کۆده‌تایه‌کی سه‌ربازی له ۱۹۶۰دا، له‌لایه‌کی تره‌وه بۆ ئه‌وه‌بوو کۆتایی به‌ زێده‌تریوونی ده‌سه‌لاتی ئۆتۆکراتیه‌تی عه‌دنان مه‌نده‌ریسی سه‌رۆک کۆمار له تورکیادا به‌په‌نیت. دیمانه‌ی کۆده‌تاجیه‌کان پێشبینینه‌کراو بوو، ئه‌وان بواریکی به‌رینیان له‌به‌رده‌م تووژی رۆشنفکرو خوێنده‌واردا کرده‌وه و پشتیوانیان بوون. هاوکات ئاسۆیه‌کی

¹³ McDowall, *Modern History*, 402.

نوییان له بهردهم خواسته نازادىخوازییه کانی خه لگدا کرده وه که پیشتر بۆ خه لکی تورکیا نامۆ نه دیده بوو. هر له و سه رو به نده دا گروپیکی پروفیشنال و نه کادیمی بانگه پشترکان تا ده ستوریکی نوی بۆ ولات سه رله نوی دابریژنه وه. به گویره ی نه و ده ستوره نازادىگه لیکى پیویست بۆ دروستکردنی ریکخراو و سه ندیکای پیشه یی و چاپه مهنی فه راهه مکرابوو. دياره که هه مو نه مانه له دامه زاندى کۆماره وه تا نه وکات نازادىیان لیژه و تکرابوو¹⁴.

په ره سه ندى دیموکراسی له تورکیا هاوکات بوو له گه ل په ره سه ندى زیده تری خوینده واری و ناگای و به نیونه ته وه یی بوونی نۆزی کورد. نه وی ده م هه وه ل تۆره مه ی دوای یاخیبوونه کانی کورد پیگه یشتبوون. نه وان به ترسو توندی و تالییه کانی نه رته شی تورک گۆشنه کرابوون و یاده وه ری کوشت و بپرو جینۆسایدییان له ته ک خۆیاندان هه ینابوو، نه و یاده وه ریانه ی که دایک و بابیانی بۆ ماوه ی چند ده نیه یه ک توشی گرشو گچهل کردبوو. زۆریک له لاوانی کورد له زانکۆکاندا بوون، له وی هه م ناشناده بوون به لاوانی کوردی دیکه، هه م نامبازی بپروکه و بیری نیو ده بوون.

پاله و جوتیاری کوردیش بۆ قوتاریبوونی له و ته نگزه نابوورییه ی گیرۆده بیبوو، ملی له شارى ده نا، ئیتر له وی نه گه ری فره هه بوو بۆ دیهاتیه کان تا ناشنابن به و پرته و بۆلانه ی که نامارزه بوون به دنیاى نابه رابه ری کایه ی نابووری نیوان تورک و کورد و هه روه ها گویشیان هه لده خست بۆ مقومقوی وروژاندنی پرسى کوردی که له ناوه وه ی ولات و ده رتی ولات به تاییه ت له ئیراقدا له گۆرپیدا بوو.

له لایه کیتره وه پارتيکی مۆله تپیدراوی کۆمۆنیستی، به نیوی پارتي کاری تورکی (تیپ) که سالی ۱۹۶۱ دامه زرابوو، به هۆی په یامی په کسانى و دادوه ری

¹⁴ See Ahmad, *Modern Turkey*, 121–137 for description of 1960 coup and aftermath.

کۆمه لایه تیی و ئابوورییه که یه وه توانیبوی سهرنجی زۆریه ی کورد بۆخۆی رابکیشیت و له نیۆ کورداندا هه واداریکی فره بخاته وه . وه لێ له راستیدا کیشهی کورد هه به ههستیاری مابوویه وه و پارتی کاری تورکیش بۆ نیزیکی ده یه یه ک چاره یه کی بۆ کیشه که له هه گبه دا پینه بوو . هه ندیک له چالاکانانی کورد هه ولیاندا راسته وخۆ ژینگه ی ئازادی ئه زمونبکه ن، وه لێ ئه وانه هه رزوو ده مبه ستران، چونکه ده ولت به هه له داوان که وه خۆ ته وای گوڤاره کلتورییه کان و رۆژنامه کوردیه کانی داخست و قه ده غه ی کردن و نوسه رو سهرنوسه ره کانیشیان تۆمه تی کۆمۆنیستی و جوداخواری درایه پالیا ن¹⁵.

ئهو ره وه شه ش ئه وه ی دوپاتکرده وه هه ولێ لیبرالیزه کردنی تورکیا هیشتا له ئاست و ئاقاره دا نییه . به لام زۆری نه خایاند وه ک ئه وه ی هه میشه تورکیا لێ ده ترسا، تیکۆشانی کوردی تیراق له سنوره کانی تورکیا وه په پیه ئه م به رو بۆن و به رامه ی دایه که لله ی ئازادبخواری ئه مبه ر . هه ر پاش ئه وه ی پاشایه تیی له ئیراقددا ته خت و تاراجی له ۱۹۵۸ دا نه ما، ئیتر حکومه تی نوێ بریاری گه رانه وه ی سه رکرده ی نه ته وه یی کورد مه لا موسته فا بارزانی دا ، که ئه و کات دوور خرابوویه وه بۆ یه کیتی سوڤیه ت.

بارزانی سه رکرده یه کی به نیۆبانگی نه به رد و ناسیۆنالیستیکی دانسقه ی کورد بوو . ئه و له سه ره تای چله کاندا ریبه رایه تی شوپشیک کرد و یارمه تی کۆماری کوردی مه هابادی دا و به رگری له کۆماره که کرد . وه لێ له به د شه نسکی کورد دا کۆماری دیموکراتی مه اباد سالیکی نه خایاند، چونکه یه کیتی سوڤیه ت ده ستی له پشتیوانیکردنیدا به ردا . بارزانی به بۆنه ی رووداوه کانی کۆماره وه وه ک دیارترین ریبه ری قاره مانی کورد نیو و شوهره تی ده رکرد . هه ربۆیه به گه رانه وه ی بۆ ئیراق، وزه و وه ی نه ته وایه تی به خشییه هه موو کوردیک له هه رکوییه ک بیته .

¹⁵ McDowall, *Modern History*, 405.

له ماوهی سی سالدای پتوهندییهکانی بارزانی و دهولتهی نویی ئیراق له پیتناو خواستی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان تیکو پیکچوو، ئیتر بارزانیس سه ره له نویی دهستی دایه وه چهک و چۆلۆ و یاخیبوون. سه ره له دانی ئهم که ره تهی بارزانی له وینای کوردیی تورکیا دا کاریگه ریی نه وتۆی به جیه ئیشت. هر له ژیر ئه و کاریگه ریه شدا بوو که هندی له کورده کان بریاری دامه زانندی پارتیکی نه ئینیان به نیوی پارتی دیموکراتی کوردستانی تورکیه دا . ئهم پارتی له دوای سه رکوتی دوایین یاخیبوونی چه کداری کورد له ۱۹۲۸ دا هه وه له پارتی ناسیۆنالیستی کوردیی نۆخۆی تورکیا بوو.^{۱۶}

پارتی خوازیاری یه کیتیبه کی کوردیی بوو له چوارچۆه ی سنووری تورکیا دا. له رووی تیۆریشه وه پشتیوانی له چالاکی چه کداری ده کرد بۆ گه یشتن به ئامانجه کانی. هه روه ها له رووی ئایدیۆلۆژییه وه له تهک پارتیه کی بارزانی دا نۆزیک بوو. وه لی گرفته کانی یه کیتیبه کی کوردییش هه وانته نه بوو. بۆ نمونه نامه ی پ.د.ک.ت بۆ ئه وه ی ده ستگۆیی بارزانی بکه ن، له لایه ن بارزانییه وه بی وه لامبوو، هه ربۆیه ئه ندامانی پارتیه که، ئهم خاموشییه ی بارزانی به وه رافه ده که ن، که بارزانی نایه وی شمشیر رو به رووی تورکیا هه لکیشیت. له گه ل ئه وه شدا به برۆای شه ره فه دین ئالچی که پارێزه ریکی کوردو غه مخۆری پ.د.ک.ت بوو پێی وابوو: "پ.د.ک.ت وای ده بینن هاریکاری کردنی بارزانی به پر سه یه تییه کی نه ته وه ییه". له راستیدا پ.د.ک.ت ته نانته له نێو تورکیا شدا پارتیکی فره جه ماوه ری نه بوو. ئه وده م لاوی کورد زنده تر کاریگه ربوون به بیروباوه ری چه پگه ریی که له لایه ن

---

¹⁶ Information on the TKDP is taken from an interview with Kurdish politician Serafettin Elci, who was close to the group, in Balli, *Kurt Dosyasi*, 599–607.

پارتی کارى تورکيه وه رهواجى پیدرابوو. هاوکات بلاوکراوه کانیان له زانکودا نه خشی نه زۆک و بئى به رههم نه بوو.

هه رچه نده پ.د.ک.ت هه مان رهنگدانه وهى میتۆدى کۆنه خوازیی و کلاسیکی پیوه دیاربوو، ریبه ره کهیشی فایه ق بوجاک یه کۆک بوو له بنه ماله زهنگینه خاوهن زه مینه کانى باشوورى رۆژه لاتی تورکیا. فایه ق بوجاک له ۱۹۶۶ داو له رووداوی کۆنه قین یا دوشمنایه تی خویندا کوژا^{۱۷}.

زۆرێک له کوردهکان له و باوه رهدا بوون که ده ولت و هیزه کانى له پشت نه و رووداوه وه بن. هه رچۆنێک بئیت پارته که گرو تینی نه وسای نه ماو پوکایه وه، ئیتر پشتیوانی خه لک و کاریگه ریبه کانى سره وتن و سه نگینى له ده ستدا.

کوردهکان نه وانه ی مه به ستیان بوو زیده تر له نیزیکه وه شه ن و که وى کیشه کان بگه ن، تیکرا له په ریزو پیچی ره وشه که دا بوون و هه موو ده رو ده روزیه کییان له سه ر کۆم درابوو. چه پگه راکانى تورکیش که دانوویان له گه ل سیاسه ته کانى میریدا نه ده کولا، نه وان له هه مبه ر پرۆژه و پرسى نه ته وایه تی کوریدییدا کزو بئیده نگبون.

به و رهنگه ئومیدی کورده گه ل بۆ خۆساغکردنه وه له ته ک ره وتی چه پدا تینوویه تیی کوردی نه ده شکاند. له گه ل نه وه شدا کورد جگه له ئارپاسته ی چه پ هه یج ده ره تانێکی تریان نه بوو. هه روه ک که مال بۆرکای هزرغانی گه وره و چالاکی چه پی کوردو دامه زڕینه ری پارتی سۆشیا لیست ده لئى: "تا نه وکات بیرمان له دروستکردنی ریکخراو و ریکخستنێکی جیاو سه ره بخۆ نه کردبوویه وه". نه و هه میشه ده یووت: "ئامانجمان له گۆرپانکاریبه کانى تورکیادا، سه رخستنێ پرۆسه ی دیموکراسی و مافه کانى مرۆفی کورد بوو، دیاره نه وه ش په یوه ستبوو به خه باتی هاوبه شو و پیگه وه یی کوردو تورکه وه".

¹⁷ Ibid., 603.

له هه مانكاتيشدا دوپاتيدە كرده وه: " ئيمە تىگە يشتبووين كه چه پى كورد هيچ بهرنامه يه كى دروستى بۆ پرسى كورد له هه گبه دا نه بوو".

كوردەكان مانده گرن

له كۆتايى شىسته كاندا بهرپيه رايه تى خوڤندكاره چه په كان دهستكرا به نه زموونى كارو كرده وهى توندوتيز. له و ميانه شدا بۆ هه وه لجار خوڤندكارو رۆشن بیره كورده كانيش چه ندين يانه و ريڤخراوى تايبهت به خوڤان ده مه زراندا.

يانه كولتوريه كانى شۆر شگيرى رۆژه لات نمونه ي ئه و يانه و ريڤخراوانه بوون. ئه وان بۆ نه وهى خوڤان له گرو گيچەلى ده ولەت قوتاريكەن، له جياتى وشەى كورد وشەى رۆژه لاتيان له نيوى يانه و ريڤخراوه كانيان دهنه. ئه م ريڤخراوه به وردى بايه خى به گرفته فهرهنگى و كۆمه لايه تيه كانى پتوهست به كورد دهنه. هاوكات له ئه ده بياتى ويردو وتارى ئه م گروپه دا به جۆر يك له جۆره كان ماركسيهت و كوردايه تى ئاوڤته ي به كتر كر ابوون. دياره ئه مەيش ئاماژه و ههنگامىكى نوڤبوو له نه زمى په ره سه ندى شوناسى ساسى كورد له توركيه دا. هه رچه نده ئه م كۆمه له و يانانه خوڤان له مۆرك و رواله تى كوردى به دوور ده گرت، وه لى ده ولەت به گومانه وه ته ماشاى رۆل و په ونه قى ئه وانى ده كرد له راميارىيدا، هه ربۆيه له كۆتايدا و له ئۆكتۆبەرى ۱۹۷۰ تىكرای ريه ره كانى ئه و گروپانه به تۆمه تى هه ولدان بۆ دامه زراندى ده ولەتى جيا و جيا خوازيى بالبه ستران.¹⁸

دياره رهنگه هه نديك له كورده كان خه ون و خه يالى ده ولەتى سه ره به خۆيى كورديان له هزردا بوڤيت، وه لى هه موو ئه وانى تر هه ر هه ول و هيزيك بۆ ده ولەتى

¹⁸ See description of the 4th Congress in Lipovsky, *The Socialist Movement*, 75-82.

سەربەخۆی کوردیی لە پێچ و پەنای یانە و کۆمەڵەکانی مافی کلتوری کوردیییدا بە کارێکی لەنگو دەبینی.

دەولەتیش ھەمیشە ئەوەی دوپاتدەکردەوہ: "رامیاری ئازادبخواریمان، کۆت و بەندی سەر چالاکییە نەتەوہییەکانی کوردی نەگرتووەتەوہ". بەنەزمییکی تر نیازو نیری خۆیان روو بەکورد بەرزدەکردەوہ و دەیانووت: "تەنانەت ئەگەر دەولەت سیاسەتیشی نەمییئت، ئەوا رێگە بە سیاسەتکردن و کاریگەری شوناسی نەتەوہیی کورد نادەین"¹⁹. کوردەکان ئەوکات لەنێو چەپەکانی پارٹی کاری تورکییدا لە گەشەییکی گەرم و گوردا بوون، لە کۆتایی کۆنگرەیی چوارەمی پارتهکەدا تیکرا بەجۆرێک دەنگیاندا کە کاریگەری بییری نەتەوہییان بەتەواوی رەچاودەکرا. لە بریارەکانی کۆنگرەدا پاش مشتومرو پرسییکی ئالۆز، بۆ ھەوڵجار دانرا بەبوونی نەتەوہی کورد دا لە رۆژھەلاتی تورکیا، ھاوکات بەردەوامبوون لە سەرزەنشکردنی دەولەت بە سەپاندنی رامیاری بندەستکردن و تیرۆر تواندەوہی نەتەوہیی دەرهەق بەکورد .

ئەو تەنھا کوردەکانیش نەبوون کە ریفۆرمی خیرا ناتەبا نەبوون، بەلکو لە کۆتای شەستەکاندا بزووتنەوہی سۆشیالیستی تەواوی ئەروپا، بەجۆرێک لە جۆرەکان لەنێو تورکیادا شیوہی گرتبوو. لەم رەوشەدا خویندکاری زانکۆکانی تورکیا پێبە پێ تین و تاو و تیۆرەکانی خۆپیشاندانەکانی ئەروپای دەخواستەوہ نێو تورکیا و رەخنە و داد و بیدای خۆیانیان لە خۆپیشاندانەکاندا بە گوێی دەسەلاتدارانی تورکیادا دەدا. ھەموو ئەو نارەزاییانە جەختکردنەوہ بوو لەسەر مەترسییەکانی کاپیتالیزم و ئیمپریالیزم و نێزیکیی پێوہندییەکانی ئەمەریکا و تورکیا، ھاوکات خواستی گۆرانکارییەکی ریشەیی و دەستتۆھردانی ئەمەریکا لە فیتنام و خواستی خەباتی گەریالیی دژ بە ھەست و ھیزی ئەمەریکا لەنێوچەکەدا گرنگترین

¹⁹ Ibid., 78.

باس و خواسه‌کانی خویندکاران بوون. بهم جوره دیدو دنیابینی چه‌په‌کان به‌کاوه‌خزو هه‌نگامبه‌هه‌نگام سه‌ختگیرو به‌زینتر بلاوده‌بوویه‌وه. ته‌نانه‌ت بۆ پراکتیکی تیۆره‌کانیشیان چه‌ندین ریبه‌ری به‌رپرس له‌ خویندکاران به‌ره‌و ختیه‌تگا‌کانی راهیتانی سه‌ریازی فه‌له‌ستینییه‌کان له‌لوبنان که‌وتنه‌ ری تا بتواننن که‌ک له‌ نه‌زمونی خه‌باتی چه‌کداری وه‌ریگرن. سه‌ندیکا کریکاریه‌کان زیده‌تر به‌ره‌و رادیکالیه‌ت و ره‌قیی رۆیشتن له‌ خواسته‌کانیاندا.

له‌ راستیدا هه‌ر نه‌م خواست و خرۆشانه‌ی ژانکۆکانبوو که‌ رۆلێکی گرنگی گپرا له‌ کۆتایه‌یتان به‌ ده‌سه‌لاتداریتی مهنده‌ریس له‌ تورکیا، هه‌ر نه‌م به‌ره‌و پێشچوونه‌ بوو له‌ خواسته‌کانی چه‌په‌گه‌راکاندا که‌ گۆرپانکاری کۆمه‌لایه‌تیشی له‌گه‌لخۆیدا هیتا. به‌م نه‌زمه‌ بچوکبوونه‌وه‌ی پانتاییه‌کانی دیموکراتیی و چالاکیی یاسایی رۆلی بینی له‌ به‌ره‌ودان به‌ بیروبوچوونی رادیکال و توند له‌ تورکیادا.

چونکه‌ یاسای هه‌ل‌بژاردنی ۱۹۶۸ هه‌ولێ دا بۆ سنووردارکردنی گه‌شو و نمانانی پارتی کاری تورکیا و هه‌روه‌ها نه‌وه‌یشی گه‌یاند که‌ له‌ ریگه‌ی خه‌باتی سیاسی و یاساییه‌وه‌ ناکریت هیچ ده‌سته‌که‌وتیک به‌دیبه‌ت‌ریت. هه‌ریۆیه‌ له‌ ده‌سته‌پێکی ۱۹۷۰دا دوو گروپی چه‌کداری له‌ تورکیادا و له‌ هه‌ناوی چه‌پی تورکیی دا له‌ دایکبوون^{۲۰}. هه‌ریه‌ک له‌م گروپانه‌ تیۆری شوپشی چه‌کداری کۆمۆنیستی له‌خۆگه‌رابوو. وه‌لی گروپه‌کان چالاکیه‌کانیان بریتی بوو له‌ برینی بانکه‌کان بۆ نه‌وه‌ی سه‌رمایه‌گوزاری بکه‌ن له‌ پێناو چالاکیه‌کانیاندا. هاوکات کاری رفاندنیان به‌ره‌و پێده‌دا تا بتوانن نامانجه‌کانیان زیده‌تر بگه‌یه‌نن و بلاویکه‌ نه‌وه‌.

له‌ راستیدا نه‌م ره‌وشه‌ زیده‌تر نه‌وه‌ی پیشانده‌دا که‌ حکومه‌ت کۆنترۆلی ولاتی له‌ ده‌سته‌داوه‌. له‌ لایه‌کیتره‌وه‌ خه‌باتکاره‌کان پلانگه‌لیکیان دارشتبوو بۆ گواسته‌نه‌وه‌ی خه‌باته‌که‌یان بۆ نیو چیاو چۆله‌کان، تا له‌وی بتوانن بینه‌ سه‌رمه‌شقی

²⁰ Ahmad, *Modern Turkey*, 145.

شۆرش بۇ ھەموو تۈركيا. لە نىئوخۆى تۈركيادا پىئوھستى رىكخراوھ كوردىيە ئاشكرانكانو بزووتنەوھ توندپەوھ كۆمۇنىستىيەكانى تۈرك بەھۆى ئەو شالائوھ توندانەى لەلايەن راستپەوھكانەوھ دەكرايە سەريان، ھەموو ئەوانە ولاتيان بەرەو ئاقارىكى سامناكو پشئوييەكى سىياسى تارىك بردبوو. كە ئەوھى زىدەتر رەوشەكەى توشى شۆككردبوو، برىتى بوو لە مانگرتنى بەربلاو و بەرىنى كرىكاران لەسەرانسەرى خاكى تۈركيا . بەمقۇرە بەرزىونەوھى ئاستى توندوتىزى لە شارەكاندا سەقامگىرى پەرسى دىمۇكراسى لە تۈركيادا رووبەرووى ھەپەشەو كۆپەشە كردهوھ. ھاوكات رۆلى تۈركيائى وەك ئەندامى لوتكەى ناتو ھاوپەيمانى نىزىكى ئەمەريكا خستە ژىر پەرسىارو ھەپەشەى جددىيەوھ.

ھەريۆيە سوپائى تۈركيا كە خۆى بە تەنھا پارىزەرى بەرو دووائى دىمۇكراتى و سىكۆلارىيەتى تۈركيا دەزانى، ئىجگار بەرەوشە نىگەرانكرا. دوواجار لە ۱۲-۲-۱۹۷۱ دا ھىزە چەكدارەكان بۇ جارى دووھم لە ماوھى ھەمان دەيەدا دووھم كۆدەتائى سەربازىيان راگەياندەوھ^{۲۱}.

كۆدەتائى ئەمجار بە ئامانجى وشكردنى سەراچاوەكانى توندوتىزى و رادىكالىيەت بوو لەتۈركيادا، ھەرۈھە ھەوليك بو تا جارىكى تر دەستورى بنچىنەى ۱۹۶۱ و ياساو رىساكانى بنوسرىنەوھ بۇ ئەوھى جارىكى تر ھىچ ھىزىك نەتوانىت لەتمە بە ئاسايشى ولات بەرىت و جارى توندوتىزىبىدات. لە دەسپىكى كۆدەتادا تەواوى رىبەرانى پارتى كارى تۈركى تۆمەتباركران بە بانگەشەكردن بۇ كۆمۇنىزىم و پشگىرىكردن لە جوداخوازىي كورد. ھاوكات سوپا نىگەران بوو لەمەر ئەو ناسۆرىيانەى لەئەگەرى تىوھگلانى لە بەرپوھبردنى راستەوخۆى دەولەتدا دىنە پىشەوھ، ھەريۆيە حكومەتى سپارد بە چىنلىك تەكنۆكرات تا ولات بەرنە ببەنبەرپوھ.

²¹ See Ahmad, *Modern Turkey*, 148–157 for details on the coup and aftermath.

ئەركى سەرھى ئەم ھۆكۈمەتە بىرىتى بۇو لە سەرلەنۇئ نۇوسىنەوھى ياساى
بىنچىنەئى تا ھەموو ئەو ئازادىيانە سنوردار بىكات كە بواریان بە سەرھەلدان و
قوتبۇونەوھى گروپى رادىكال و توند رەخساندۇبوو. ئىتر لەسەرانسەرى ولاندا ياسا
سەپىنرايوو. بەمەش تەواوى ژيانى سىياسىي و گروپەكانى لاوان لە پەلوپۆكەوتن و
داخران. ھەروھە كۆبوونەوھەكانى سەندىكا كرىكارىيەكان چىدى قەدەغەكران.
دەسلاندارانىش ھىزىكى لە رادەبەدەريان پىدرا تا تەمامى بلاوكراوھەكان لە ولاندا
رابگرن.

پاشماوھى يانەكانى گروپى كلتورىي رۆژھەلاتى شۆپشگىر داخران و پارتي كارى
توركىش قەدەغەكرا. ھەروھە ھەموو چالاكوھە چەپەكان ئەوانەئى كە بەرھە
ئەوروپا ھەئەھاتبۇون، يان دەستبەسەرىبوون ياخۇ توندى بەندىخانە كرابوون.²²
ئۆجەلان لە سەرو بەندى كۆدەتادا تەمەنى تەنھا ۲۱ سال بوو. ئەو ھەك
كارمەندىكى تۆمارى زەوييەكان لە ئەستەمبۇول مابوويەوھە لەو قۇناغەدا مژۇلى خۇ
ئامادەكردن بوو بۇ ئەنجامدانى تاقىكردەنەوھى ھەرگرتن لە زانكۇدا، لەلەيەكى
تريشەوھە مەبەستى بوو بتوانىت بىرك پول و پارە خرىكاتەوھە تا بتوانىت ژيانى خۇى
پىمەيسەرىكات.

لەگەل ئەوھەدا تارادەيەك بەشدارىي كۆپ كۆبوونەوھەكانى يانە كلتورىيەكانى
كوردى دەكرد. ھەلئ تا ئەوكات نە گروپە كوردىيەكان و نە بزوتنەوھى چەپى تورك
كارىگەرىي ئەوتۇيان لەسەر ئۆجەلان بەجىنەھىشتبوو.

ئۆجەلان پىتى وابوو گروپە كوردىيەكان لە مەپ پىرسە گىنگە سىياسىيەكانى.
داھاتووى كورد بى ئاگا و ئاوەزن. چەپەكانى توركىش تەنانت ئامادە نىن
رووبەرووى كىشەئى كورد بىنەوھە بىھىننە بەرباس و خواست. بەمجۆرە پشئويە

---

²² Birand, *Apo ve PKK*, 81–83. Ocalan's role in and his views on the Turkish left are described in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 169–177.

سیاسییه‌کان ئۆجه‌لانیان ناچارکرد پیداجوونه‌وه بکات به ژییانی ئه‌وکات و بیر له نیازو نه‌خشه‌کانی داها‌توویشی بکاته‌وه. له سه‌ره‌تا‌دا ئه‌و ئومیده‌واربوو له به‌شی یاسای زانکۆی ئه‌سته‌مبولدا درێژه به‌خویندن بدات، وه‌لێ ژینگه‌ی ده‌رووبه‌ر ئه‌ویان ناچارکرد رووبکاته‌ بواره‌گه‌لیکی تری زانستی وه‌ک کێشه‌کانی دنیای سیاسه‌ت و شوناسی نه‌ته‌وه‌یی.

هه‌ربۆیه ئۆجه‌لان به‌ ماوه‌یه‌کی که‌م له پاش کۆده‌تا بپاریدا گۆرانکاریه‌کات. سه‌ره‌تا وازی له ئیشه‌که‌ی ئه‌سته‌مبولی هه‌تاو پاشان رویکرده شاری ئه‌نکه‌ره‌و له‌وێ به‌مه‌به‌ستی خویندن له به‌شی زانسته‌ سیاسییه‌کانی زانکۆی ئه‌نکه‌ره‌، که به‌شیکه‌ی به‌رزو بالا بوو نیوی خۆی تۆمارکرد²³. ئۆجه‌لان له‌باره‌ی ئه‌وکاته‌وه ده‌لێت: "له‌لایه‌که‌وه چه‌ندین ته‌فگه‌ری شوێرشگێڕ هه‌بوون، له‌لایه‌کیتره‌وه کوردایه‌تی و سۆشیا‌لیزم له‌ گۆرپیدا بوو". له‌شوێنیکه‌یتردا ده‌لێ: "چه‌ندین پرسیار له هه‌یزمدا که‌له‌که‌ کرابوون، له‌و باوه‌ره‌دا بووم به‌توانم ئه‌و ولامانه‌م له‌ دوتوێی زانستی رامیا‌رییدا چنگه‌که‌وێت".

زیندانییه‌ک

په‌روه‌رده‌و پێگه‌یشتنی راسته‌قینه‌ی سیاسی عه‌بدوللا ئۆجه‌لان له‌ سالی ۱۹۷۲دا ده‌ستپێده‌کات. سالی‌ک که‌ تێیدا هه‌یزه‌چه‌کداره‌کان پشتیوانی به‌رێوه‌چوونی حکومه‌تیان ده‌کرد. له‌به‌رامبه‌ردا هه‌یزه‌ چه‌کداره‌کانی چه‌پی تورک له‌هه‌ولێ ئازادکردنی سێ له‌ ئه‌ندامه‌کانیان بوون که‌ سزادرا‌بوون به‌ له‌سه‌یداره‌دان. کار گه‌یشته ئه‌وه‌ی له‌ رووبه‌رووبونه‌وه‌یه‌کی ئه‌و گروپه‌دا له‌ته‌ک پۆلیس به‌تۆمه‌تی ناپاکیی گه‌وره‌و رفاندنی سێ له‌ ئه‌ندازیاری غه‌واره‌ی نیو هه‌یزه‌کانی ناتۆ جه‌نگ ده‌ستپێکرد. ئه‌وان ۱۱بارمه‌تیان له‌ گوندیکی نێزیک ئه‌نکه‌ره‌ به‌نیوی قه‌یزلده‌ر

²³ Birand, *Apo ve PKK*, 81.

حەشاردابوو. لە ئاکامدا تیکرای رفینەرانی و یەکیک لە هیزەکانی پۆلیس و سیان لە بارمەتەکان کۆژران. نیتەر لە کاردانەوهی ئەم رووداوەدا بۆ هەوڵجار خۆیندکارانی چەپ نارهزایی توندیان لە دژی کوشتنی خەباتکارە چەپەکانیان نیشانداو پرۆتستۆکرد.

لە پاش ئەم رووداوە ئۆجەلان وەک خۆیندکاریکی زانکۆ پێوەندیکرد بەو گروپە خۆپیشاندەرەوه. لە راستیدا دەوڵەت لە بەرامبەر ئەم خۆپیشاندانەدا نەرمیی نەواندو یەکیک لەوانەى کە لە لایەن دەستەڵاتدارانەوه دەستبەسەرکرا عەبدولاً ئۆجەلان بوو.

ئەو یەكەمجاربوو ئۆجەلان زیندان ببینیت و لێپێچینەوهی لەتەكدا بکریت. لە ماوهی لیکۆلینەوه کەیدا زۆر بە جوانی وەلامی پرسیارەکانی دەدا یەوه. ئیبراھیم ئایدین دەلی:" من ئەوم نەدەناسی، هیندە دەزانم پاش دەستبەسەرکرانی هینرایە خانەى پرس و جۆوه. ئەو لە تەمەنى ۲۲ سالیدا وەک خۆیندکاریکی زانکۆ پێوەندی بەپیزەکانی خۆپیشاندەرەوانەوه کردبوو."

هەر وەها یەکیک لە پاسەوانەکان وتبووی:" هەرکە کاپیتان دەهات ، ئۆجەلان پێویستبوو جۆریک لە کاردانەوهی پیشانبدایە، دواجار کاپیتان هاتو ئەوی بردە دەری". دوو پیاو برانە گرتووخانەى ماماکی سەربازیی لە ئەنکەرە. ئەوی سەنتەریک بوو پڕ لە جۆش و خرۆشی تەفگەری خۆیندکارانی چەپ و زۆرینەى رێبەر و رێنیشاندەرنی چەپرەوهکان لەو گرتووخانەى بوون. هەموو ئەوانە بە هۆکاری ئازاوەنانهوهو کاری رفتهستین و رفاندن بەندکرابوون. لەوانە سى لاو برپاری لە سیدارەدانیان بۆ دەرکراوو.

ئۆجەلان و ئایدین برانە خانەى کى گرتووخانەکە کە ۷۰ بەندی تیدابوو. زۆرینەى ئەوانەیش خۆیندکاری زانکۆ یا پێشتر لە زانکۆبوون و تەواویشیان بەهۆى تیکەلبوونیان لەگەڵ رەوت و ریبازی چەپگەری بەندکرابوون.

زۆربەى ئەوانەى دەستگىر كرابوون ھىند رادىكال ئەبوون، وەلى نىزىكەى ھەموويان وادادەنرا كە پىئوھەندىان لەتەك فیدراسۆنى لاوى شۆرپشگىرەوھ (دەڭ گەنج) دا ھەبە. لەكاتىكدا ئەم كۆمەلە خویندكارىبە چەپەو ھەندىك لە چەپەكان لەدەرەوھى گرۇپە چەكدارىبە چەپرەكانەوھ گەش و نمايان كوردبوو.

بەپىكەوت ئايدىن رىك بەتەنىشت ئۆجەلانەوھ شوپىنى خەوتنىان پىدابوو. ئايدىن پىاوى پىئوھەندىى و پىداگىر لەخەبات بوو. ئەو دەىخویند تابىتە مامۆستای پەروەردەى بەدەنى و بەككىش بوو لە ھەوادارو ھامباوھرەكانى (دەڭ گەنج). ئايدىن كوردبوو، ئەو راستىەى خاس دەزانى، خزم و خىزانى دىكەى لە سەرەختى راپەرىنى خەلكى شارى دىرسىمدا لەلايەن ژەندرمەكانى توركەوھ لەنىوبرابوون. وەلى وەك زۆربەى زۆرى كوردان لەو قۇناغەدا، ھىشتا بىرى سىياسىى كوردىى لەلاى ئايدىن نەخەملىبوو.

ئەو پىى وابوو شۆرپشى بەلئىندراوى چەپى تورك دەكرىت كىشەكانى كورد چارەسەرىكات. ئايدىن دەلى: "ئىمە ھەستى كوردایەتىمان زۆر بەتووندى نەگرتبوو، ئەوھى كە ھەبوو تەنھا شتىكى سروشتى بوو".

ئىستەكانى ئايدىن لە تاراوگەبەو لە ولاتى سوید ژيان بەسەردەبات. بەم نەزمە لەگرتوخانەدا ئۆجەلان و ئايدىن بوونە ھاوھلى گىانى بەگىانى بەكتر. ئەوھى زىدەتر نىزىكى كردنەوھ لەلايەكەوھ كوردبوونىان بوو لەلايەكىترەوھ بەندكردنىان بوو لە بەك ژووردا. ئىتر پىكەوھ كاتەكانى زىندانىان بەوتووژوو ئالوگۆر كوردنى بىروپاوه دەگوزەراند.

ئۆجەلان لەبارەى ستراتىژو خالى كەموكۆرپەكانى بزاڤى چەپى توركىى دەدراو روونكردنەوھى دەدا.

ھاوكات ئۆجەلان لە زىنداندا بە ئاسانى دەستى رادەگەىشت بە گەلىك لەو پەرتووكە باوانەى ئەوكات و دەىخویندەوھ، لەوانە پەرتووكەكانى پەيوەست بە

گرفته‌کافی سۆشیا لیزم و مارکسو لینینیزم و کلاسیکاتی روسی. هر بۆیه هه‌میشه ئۆجه‌لان له باره‌ی سیاسه‌ت و تیۆره‌کانی چه‌په‌وه شتانیکی ده‌زانی و به‌ ئایدنی ده‌وتن. وه‌لێ کاتیکی کاتی ئه‌وه ده‌هات ئه‌و روانگه‌و راستیه‌کانی خۆی رابگه‌یه‌نیت، ئۆجه‌لان به‌ شۆیه‌یه‌کی زۆر نامۆ بیده‌نگی دایده‌گرت.

به‌ شۆیه‌یه‌کی گشتیش زیندان ببویه مه‌کۆی رازونیا زو و تووێژه به‌رده‌وامه‌کانی هه‌وادارو هاوپیانی ده‌ف گه‌نج. ئۆجه‌لانیش به‌ده‌ر نه‌بوو له‌و مشتومرانه‌دا و به‌لکو فره‌ به‌ گه‌رم و گوپییه‌وه مژۆلی گفتوگۆکان بوو.

ئۆجه‌لان له‌ دنیای سیاسه‌تدا له‌ سه‌ره‌تادا بوو، که‌واته شتانیکی هه‌بوو ده‌بوو ئاشنا بوايه پێی. پێویسته بگوتریت ئه‌وانی تر له‌ زیندانییدا له‌ به‌ر ئه‌وه پێوه‌ندیان پێوه‌نه‌کرابوو که‌ خۆیندکاری سه‌ره‌کی بزوتنه‌وه‌کان بوون، به‌لکو له‌ به‌ر ئه‌وه پێوه‌ندیان پێوه‌کرابوو که‌ گوپی چه‌پی چه‌کداری بوون و به‌لێنی شۆرشیان دا‌بوو له‌ تورکیا. له‌ راستیدا هه‌ندیک له‌ چه‌په‌وه‌کان که‌ ده‌ستگیرابوون به‌تاسه‌و تامه‌رزۆیییه‌وه له‌ خۆسازدان و خۆئاماده‌کردندا بوون بۆ نه‌به‌ردیه‌کی شۆرشگێرانه له‌ تورکیا. به‌تایبه‌تی له‌ کاته‌دا شالۆی ده‌ستگیرکردنی به‌کۆمه‌ڵ و سه‌رکۆتی پاش کۆده‌تای سه‌ربازی دوهم ده‌ستی پیکردبوو. به‌لام ئۆجه‌لان له‌و کاتانه‌دا ته‌نها کارمه‌ندیکی ساده‌و نۆرمالی میریی بوو. له‌ به‌ر ئه‌وه ئه‌گه‌ر بۆ هاو زیندانییه‌کانی قسه‌یه‌کی پێنه‌بوايه بۆ وتن، ئه‌وا به‌ دلنیایه‌وه گوئی بۆ هه‌موو ئه‌وانه ده‌گرت که‌ له‌ گۆره‌پانه‌که‌دا رابردویه‌کیان بۆ خۆیان تۆمارکردبوو.

به‌مجۆره ئۆجه‌لان له‌ نیزیکه‌وه له‌ کرۆکی کاری پێپه‌ گوپه چه‌په‌کان تیگه‌یشت، ئیتر تیگه‌یشت بوونی هیژیکی ریکخواه‌یی و ریکخستنیک چه‌ند به‌بايه‌خه بۆ ئه‌وه‌ی بقوانیت خواسته‌ سیاسییه‌کانت نومایان بکه‌یت.

ئۆجەلان لە زیندانیدا چاوی بە ھەموو ئەو سەردارو سەركردانەى چەپ كەوت، كە پێداگرو پەپگىربوون لەسەر ئەوەى كە تەنھا خەباتى چەكدارى دەتوانىت گۆران لە رەوشى توركيدا بەھىننیتە ئاراوھە .

لە گرتووخانەدا ئەو شتەى كە بۆ ئۆجەلان ھەمیشە جىگەى پرسىيار بوو ئەوھە بوو، كە بەھىچ جۆرىك كىشەى كورد لە توركيا نەدەخرايە بەرباس .

بەمجۆرەو لە ئۆكتۆبەرى ۱۹۷۲دا، پاش نىزىكەى حەوت مانگ مانەوھى لە گرتووخانەدا، برىارى ئازادكرانى ئۆجەلان درا . ئۆجەلانى پاش زیندان مەرفۆئىكىتر بوو، بۆخۆى دەپوت: " زیندان بۆ من قوتابخانەيەك بوو ، كە تىیدا تەوانىم پەرە بە خەباتى سىياسىم بەدەم " ۲۴ .

ھەرۆھە شالۆوى دەستگىرکەنەکان تەنھا بەپاساوى ئەوەى كە پىئوندىيان ھەيە بە بەشدارى لە خۆپىشاندانى ئاشتىخوزانەوھە، ئەو باوھەپھى لای ئۆجەلان سەلماند، كە لەتوركيا دا تەنھا كونجىكى گچكە بۆ خەباتى دىموكراسى نەماوھەتەوھە . ھاوكات مشتومپەكانى نىو زیندان و ئەو زانىارىيانەى لە زینداندا لەلای رىبەرانى چەپ كۆپىبىستى ببوو بەتەواوى رامان و پووگەى ئۆجەلانىيان بەرەو خەباتى چەك و چەكدارى وەرچەرخاندبوو . لەوھەشگرنگتر ھۆشيارىى و ئاگایى ئۆجەلان لەمەپ پرسى كوردىى لە دەسپىكدا بوو بۆ ئەوەى بنچىنەيەك بۆ كىشەى نەتەوايەتى كوردىى دابپۆزىت و گروپىكى پەيوەست بەو پرسە دابمەزىننیت .

ھەرۆھە ئۆجەلان لە دووايدا وتبووى: " ئەوھە خالى گواستەنەوھى من بوو بۆ ئەوەى بىمە شۆپشگىپۆرىكى پروفىشنال " ۲۵ .

²⁴ Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 201.

²⁵ Birand, *Apo ve PKK*, 84.

رامیاری بی او

یه که م هه لێژاردنی نه ته وه یی بۆ ئۆکتۆبهری ۱۹۷۳ بهرنامه پێژی بۆ کرابوو. له مانگی یهکی سالی داها تو شدا سه رۆک وه زیرانی نوێ بۆلند نه چه وید کابینه ی نوێ ده وله ته که ی راگه یاندو له ماوه ی چه ند مانگی کی که مدا لێبووردنیکی سه رتاسه ریشی بۆ هه موو نه وانه ده رکرد که به تاوانی سیاسی به ند کرابوون^{۲۶}. نه گه ر حکومه ت هیوای به وه هه بوایه به نه زمیکی شیوه سه ریازی بۆ دوو یان دوو سال و نیو ولاتی به پێوه بهردایه، نه و ده توانرا شوپنه واری توندو و تیژی سیاسی له ته وای کیشوه ردا بسپێته وه، وه لێ ده ولت له وه دا که وته هه له وه. چونکه ده سته بجی چه په کان له زیندانیدا نازادکران و دوورخراوه کان له تاراوگه گه رانه وه و سه رله نوێ ریزه کانی خۆیان له رێکخراوگه لێکی کۆن و نویدا به کخسته وه و نه مجاره یان بگه ژماره یان فره ترو بیرو پایان توندو رادیکالتر بوو له جاران. به مجۆره چالاکوانه سیاسییه کانی کوردیش نه وانه ی توندی زیندان کرابوون یاخۆ ناچار کرابوون له زیدی خۆیان هه لکه نرێن، سه رله نوێ گه رانه وه نیو کایه ی سیاسی و بگه به نایدیاو نه جیندایه کی رۆشن تر وه قۆلی خه باتیان لیه له مالی.

چالاکوانانی کوردیش وه ک هاو لاتییه تورکه کانیان، نه وانه ی سالانیکیان له نه وروپا گوزه راندبوو، ئیتر ناشنابوون به شیوه ی کاری رێکخراوگه توندپه وه کانی نه وکاتی دنیا، له وانه پێپی پارتیزانی بادر ماینه وفی نه لمانیا و بزوتنه وه ی نه یلولی ره شی فه له ستینییه کان.

---

²⁶ This section relies on interviews with Kurds, representing a variety of groups active in the 1970s, including PSK, Kawa, Rizgari, TKDP, and the PKK.

It also draws on Ahmad, *Modern Turkey*, 159–164.

314 Notes to Chapter 1

ھاوکات له ژینگه‌ی نازادی ئه‌وروپا دا به ئاسانی ده‌ستیان راده‌گه‌یشت به خویندنه‌وه‌ی هر پهرتوکیکه‌ی کایه‌ی شوپشگه‌یپه‌ی و له کۆپو کۆبوونه‌وه‌کان به‌رهمه‌ندو رۆشنه‌بیرانی چه‌پو ناسیۆنالیسته‌کاندا ناماده‌بیان هه‌بوو. هه‌روه‌ها مشتومپوی زانسته‌بیان ده‌کردو به‌ته‌واوی له زنجیره جیاوازه‌کانی تیۆری نازادیه‌خوازی و راستیه‌کانی ئه‌وه‌خته‌ی دنیا ئاشنا‌بیون.

ئه‌وانه‌ش که له‌نیوخۆی تورکیا دا پی‌شتر له‌کونجی به‌ندیخانه نرابوون، ئه‌و قوناغه بۆ ئه‌وان هه‌لیک بوو تا به‌یروپا‌کانیان ئالوگۆپه‌که‌ن و بگره‌ زیندان خالی کۆکه‌ره‌وه بوو تا له‌وی نه‌ته‌وه‌یه‌یه رادیکاله‌کانی کورد به‌کتر بناسنو کۆبینه‌وه. به‌مه‌ش توانرا بناغه‌یه‌ک بۆ چیکردنی ریکخراوگه‌لیکی نوێ دابهریزیت و هه‌مووان بتوانن له‌فله‌سه‌فه‌ی خه‌باتی به‌کتری تیبه‌گن.

هر له‌زیندانیدا زۆرینه‌ی چالاکوانه کورده‌کانی هاوشیوه‌ی ئۆجه‌لان به‌یاریان دابوو بۆ ئه‌وه‌ی له‌ ده‌ری ریکخراو و گروپی سه‌ربه‌خۆی کوردی تایبه‌ت به‌ خۆیان دابه‌زینن. له‌ راستیدا چه‌پی تورکیی دووچاره‌ ره‌شبینی و به‌یه‌وایی بیوون.

له‌لایه‌کی‌تریشه‌وه ئه‌گه‌ی چه‌په‌کانی تورک دانی خه‌ره‌شیان به‌ کێشه‌ی کورد دا بنایه، ئه‌وا هر گیز ئه‌و کێشه‌یه له‌ ده‌سه‌پکی کاره‌کانیاندا نه‌ده‌بوو. له‌به‌ر ئه‌وه کورده‌کان زیاتر به‌دوای دۆزینه‌وه‌ی چاره‌سه‌ریی و رینگه‌چاره‌ی گونجاوه‌وه بوون بۆ کێشه‌ی کورد، چه‌پی تورکیش ملی نه‌ده‌دا بۆ ئه‌و خواست و خه‌مه‌ی کورد.

له‌راستیدا بگره‌و به‌رده‌یه‌کی سروشتی له‌نیو هه‌ناوی ئایدیۆلۆژیای کۆمۆنیستی هه‌بوو. بۆ نمونه له‌نیوان بانگه‌شه‌که‌ران بۆ نه‌ته‌وه‌چیه‌تی و ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان وابوو که چاره‌ی گرفته‌کان له‌ کۆمۆنیزمدا به‌ ئه‌م ره‌وشه‌ ده‌بینرا. ئه‌وده‌م له‌ تورکیا دا زه‌مینه‌ی ناسیۆنالیستی تورکیی له‌ سیسته‌می په‌روه‌رده‌و فیکردنی ده‌وله‌تدا فره‌ به‌هێزو باو بوو. به‌جۆرێک چه‌پی رادیکاله‌ ئاسان نه‌بوو به‌رپه‌ له‌ ژێر پێنایندا رابکێشیته‌ ده‌ری.

جگه له وهیش گرتی دهولهتی کوردیش بۆ چه په کان شتیك نه بوو که ویستبیتیان چاره یه کی بۆ بدۆزنه وه. له م باره یه وه که مال بورکای ده لئ: " چه پی تورک به توندیی له ژیر کاریگه ریی ئایدیۆلۆژیای تورکیدا بوو، له بهر نه وه نه یتوانی به شیوه یه کی کراوه و روون بیته پینشه وه بۆ چاره سه ریی دۆزی کورد".

که مال بۆرکای پارێزه ریکی شلرپه و و نه ندای پیشووی پارتی سۆشیا لیستی بوو. هه ندیکجاریش سه رگرم به نه ده ب و هۆنراوه ی ده نوسین. نه و له ماوه ی کۆده تا دا هه له ات بۆ نه وروپا و پاشان له گه ل لیبووردنی گشتیدا گه راپه وه ولات.

بورکای پاش گه رانه وه ی بۆ تورکیا کاری کرد له سه ر دامه زرانندی پارتیکی سیاسی تایبه ت. له م باره یه وه بۆخۆی وتبووی: " ئیمه ویستمان دۆزه که مان به کراوه یی بخه ینه به رده م خه لگی کورد، نه وه شمان له کۆتایدا دانابوو، توانیشمان نه وه نه نجامیده یین به دامه زرانندی پارتیکی په یوه ست به خۆمان".

سه ره پای نه وه یش ئیتر نه وه تیپه رپیوو که هه ر رونا کبیرانی تورک رونکردنه وه بدن له به ره ی نه وه ی کورد پیویسته چی بکات و چۆن خه بات بکات. هاوکات چالاک کۆتایی شه سه تکان و سه ره تای هه فتاکان نه ک ته نها رابوون و هۆشیا ریه کی سیاسی نه و تۆی به ره م نه هینابوو له نیو کورداندا، به لگو له هه ندی بارو دۆخدا سیاسه تی قهرکردن و توانه وه یان به ته واوی به ناگای هینابوونه وه، که نه وه چ هه ولئیکی به رده وامبوو بۆ سه رینه وه ی شوناسیان.

حکومه تی نه نکه ره ئومیده واربوو به توانه وه و مردنی تایبه تمه ندیه نه ته وه ییه کانی کورد، له م پیناوه شدا کاریکرد بۆ پینشکه شکردنی هه لی خویندن و فیزبوونی زمان و میژووی تورک له نیو کورداندا. بۆ نه مه ش له ۱۹۶۱ دا له هه ریمه کوردیه کاندا قوتا بخانه ی نیو خۆیی یان شه وانه رۆژی دامه زینرا بوون. به ئامانجی دورخسته وه ی زارپۆیانی کورد له ژینگه ی خانه واده و ژیا نیان و راهینان و

گۆشکردنیاڭ به فهرهنگو فیکری تورک و تورکاندن له سه رانسهری ولاتدا²⁷. به لام به پیچه وانه وه ئه م هه ولاته کاریگه ریه کی نه خوازوایان له سه ر بره ودان به شوناسی نه ته وه یی کوردیی. چونکه پیشتەر لاره کان نه ده خرانه بهر خویندن، به لکو جوانه کان له کینگه و رهزه کاندایا خه ریکی کارو فرمان بوون یاخو له ئاوایه دووره ده ست و کاوله کاندایا به ده ستگێر شه مکه و کالایان ده فروشت.

به لام ئیتر ده یانتوانی بچنه قوتابخانه شه وانه رۆژییه کانه وه وه له ویی په روه رده ده کران له قوتابخانه ئاماده ییه کانیشدا فێرده کران و ته نانه ت زه مینه شیان بوو ده په خسا تا بچنه زانکۆ کانه وه.

لاوای کورد له بری ئه وه ی له گوندیکی گچکه ی داخراودا قه تیسبمیئیت، ئیتر ده رویان لیکرایه وه تا له دنیای ده ری ببینن و تیکه ل به ژینگه ی نویی بیرو بچوون و خویندکارگه لیک کوردی دیکه بن و بزانه له به شه کانی دیکه ی ولاتدا چی هه یه و چی نییه. ره مه زان یولوک که خویندکاریکی کوردی باشووری رۆژه لاتی تورکیا بوو، له یه کێک له و خویندنگایانه خرابووبه بهر خویندن، ئه و ده یووت: "ئامانجی ئه و خویندنگایانه به تورککردنی لاوانی کورد بوو، به هزی ئه وه ی که له وینده ر کاردانه وه هه بوو". هه روه ها وتبووی: "پیش ئه وه هه چکام له ئیمه له ئاماییه کانمان دوورنه که وتبووینه وه، وه ئی له پێکدا ئه و هه له مان بو ره خسا که دنیای ده ری خۆمان و چۆنیه تی کاروباره کان ببینن".

ئۆجه لان.. کارامه یه ک

نیزیکی سالیك پاش جودابوونه وه یان له زیندانی ماماک، له ۱۹۷۲دا ئیبراهیم نایدن و ئۆجه لان جاریکی تر پێکگه یشتنه وه. ئه وکات ئۆجه لان مرۆفیککی جودا بوو. ئه و له زیندانییه کی ئارام و ئاساییه وه ببوویه مرۆفیککی رادیکالی توندپهرو. ئه وه ی

²⁷ McDowall, *Modern History*, 404.

پیداگریبو له سهری ئهوهبوو، که کورد پتویسته دهستپیشخه ریبکات بۆ خهباتیکی چه کرداری بۆ ئهوهی خۆی له داگیرکاری تورکان قوتاریکات. ئۆجھلان ۴ له هاوه له کانی ئهوانه که دوواتر بوونه کۆله کهی پ.ک.ک له یه کیک له گه پره که کانی ئهنگه رهدا تهنها ژووریکیان به کری گرت. ئیتر له وی شهوانه دوازه یان زیده تر کۆده بوونه وهو ریوشوینی پتویسته و ناماده کارییان ده کرد بۆ دۆزینه وهی رییه کی له بار له باره ی دۆزی کورد .

ئبراهیم ئایدن له و ژوره دا بوو، ئه و چاره پتیوو تا وه ک مامۆستای په روه رده ی به دهنی دایمه زریت. ئایدن تا ئه وکات هه ر وابسته بوو به چه پی تورکه وه، وه لی ئیجگار له ره وشه که ی ئه وی نارازیبوو. هه میشه هاوپییه کانی له بایه خی بیروباوه پره که ی ئایدنیان که م ده کرده وه و چه وت و چه ویلییه کانی چه بیان ده خسته روو ده رباره ی کورده کان. ئه و بۆ خۆیشی له رمان و بیرکردنه ودا بوو له مه پ شوناسی نه ته وه یی خۆی. وتووێژ له گه ل ئۆجھلان، هه میشه له سه ر پرسی کورد رایده وه ستاند. خۆیندکاری زانسته سیاسییه کانیش به تاسه و تیبینییه وه بایه خیان ده دا به وه ی ئۆجھلان چی پییه بۆ ئه وه ی له سه ر دۆزی کورد بیگه به نیته .

ئهمه ش واده رده که وت که جۆریک له ههستی نه ته وه بیانه ی له وینده ر دروستکردیته . چونکه ئۆجھلان هه میشه فره به باشی ده یخوینده وه، ئه و بیوه خۆیندکاریکی کارامه و چالاک له سازدانی وتووێژه کاندایا وکات توانایه کی ئیجگار باشی هه بوو بۆ دروستکردنی به لگه و له سه ر هیلکی ئایدی بۆ لۆژی وتووێژه کانی به به لگه وه به دروستی ده خسته روو. وه ک زۆریه ی ئه وانی تر، ئبراهیم ئایدن له ژیرکاریگه ری ئۆجھلاندا بوو، چونکه هه میشه ئۆجھلانی ده بیانی له رمان و بیرکردنه ودا بوو. هه رده م له مه ژگیدا پلان و پلار له ده وره یه رو ئاینده ده خوینداریه وه. له بهر ئه وه بۆ گه نجیکی سه رگه رم و بی په روای وه ک ئایدن بیرو رمانه کانی ئۆجھلان، بی مله جیره و چه ندوچوون په سهندو به جیبوون.

ئايدىن دەيوت: " ئىمە ھەموومان خويىندكاربووين، ئىستا باوكىك كه له نىوه ندى تەمەنىدايە سىھىندەي گەنجىكى بوپرو بەئەمەك لەخزەمت و خەمى كورد داىە". ھەرەھا دەلى: " ئىمە ھىچ جۆرە چەك و چۆلىك تەنانەت نەماندەتوانى نان و خۆرى پىويست پەيدا بگەين بۆ خۆمان، وەلى ئامادە بووين و بپارمان دابوو بگەنگەن لەپىناو كوردايەتيدا". بۆ ھەموەلجار و لە بەھارى ۱۹۷۲ دا ئۆجەلان چەند خويىندكارىكى ھاوپىي بانگەيشكرد تا بەنەپنى دانىشتنىك بەكن و تىيدا ئەو لەپىشچاوبگرن چۆن لە كىشە و گرتەكانى كورد نىزىكەينەو^{۲۸}.

گروپەكە لەسەر ئەو كۆكبوون، كه لە دەستپىكى كارەكانياندا واپىويستدەكات لىكۆلىنەو بەكن تا لە دۆزى كورد تىبگەن و پاشان رىگە چارەى پىويست بۆ گرتەكان دابنن. لەراستيدا ئەوان كەم و كورتىي ماتريالى مىژووى لەسەر مىژووى كوردستان و راپەرىنەكانى رابردوو، ئەو ھىزەى پىدان كە لىكۆلىنەو بەكن و سەرلەنووى لەبارەى مىژوويان كەرەستە كۆبەنەو ھەو شىكارى رووداوەكان بەكن تا بزانن داواى چى دەكەن و بۆچى جياوازو جىباوەر ترن لەوانى رابردوو.

لەم بارەيەو ئۆجەلان دەيوت: " ئىمە توانيمان داواى گروپىكى لىكۆلىنەو بەگەين، لە ئاكامدا ھىچ پلاننىك و نەخشە رىژىيەكمان بۆ كارى چالاكى ئايندە لەھەگبەدا نەبوو"^{۲۹}. پاش ئەوھى لە ۱۹۷۴دا ولات گەرايەو ھەو دۆخى پىشوووى ھوكمى مەدەنى دەستبەكاربوويەو، ئىتر ئۆجەلان پىوھەندى كرد بە رىكخراووىكى نوپى خويىندكارانەو بەناوى كۆمەلەى خويىندى بالوو دىموكراتى ئەنكەرە كە تىيدا پەرەى بە سۆشىيالىزم و چەپرەوى دەدا. ئۆجەلان ويستى لە پال ئەم رىكخراوە ياسايىدەدا كارو كردهو ھەو شاراوو ناياسايىەكانى برەوپىدات. لەوكاتەدا ئۆجەلان و ھاورىكانى ئەو باوەرەيان لەلا دروستبوو كە پىويستيان بە رىكخستنىكى

²⁸ Details of the Cubuk Baraji, or Cubuk Dam meeting, are found in Birand, *Apo ve PKK*, 84 and Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 234–238.

²⁹ Birand, *Apo ve PKK*, 84.

سەربەخۆی کوردیی هەیه تا لە پێناو مافە نەتەوەییەکانیاندا خەبات و نەبەرد بکات. ئەمە لە کاتی کێدا بوو کە چەپەکانی تورک و کورد دەیان توانی هۆیه کی هاوبەش بدۆزنەوه بۆ ئەو هی پێکەوه دەستبەدەنه شۆرش³⁰.

لەگەڵ ئەو هەشدا ئۆجەلان کاریکرد تا پێکەوه لە نێو رێکخراوی کۆمەڵە ی خۆیندکارانی بالای ئەنکەرە ئەو خالە هاوبەشه دروستبکات. بەلام پیرۆکەکی ئۆجەلان لە نێو خۆیندکارانی چەپی کۆمەڵە کەدا هیچ کاردانەوه یه کی ئەوتۆی نەبوو. ئەوان پێیان وابوو پێویستە ئەو نەزەمە باو هی دۆزی کورد بەر دەوام بیت و جاری شۆرش لە پێشەوهی هەموو ئەگەرە کاندایە بۆ ئازادی هەردوو کوردو تورک پێکەوه. دەکریت بوتریت کە چەپەکانی تورک کاریگەر نەبوون بەو تیۆرو نەخشانە ی کە ئۆجەلان بۆ شۆرش پێیانگۆشکرا بوو. دوا جار رێکخراوه کە کەوتە مەتەر یزی یاساو رێساکانی تورکیاوهو لە چوارچێوهی قەدەغە کردنی پروپاگەندە ی کۆمۆنیستیدا لە ۱۹۷۵دا کۆمەڵە کە قەدەغە کرا³¹.

ئەمەو کاردانەوهی نینگە تیغی چەپی تورک لە بەرامبەر روانگە ی ئۆجەلاندا، ئیتر هیچ بواریکی بۆ خەباتی هاوبەشی چەپی کوردو تورک نەهێشتەوه، هاوکات ئەو گرفته یاساییانە ی کە رووبەرۆی کۆمەڵە کە کرایه وه دیسانه وه یاریده ی ئۆجەلانیان دا تا وازی نینت لە بێرۆکە ی چێکردنی بەره یه کی یاسایی بۆ دەستپێکردن و بەرپا کردنی رێکخراویکی نوێ.

---

³⁰ Ocalan's experiences in ADYOD and how it affected his developing ideology are described in Birand, *Apo ve PKK*, 84–85 and Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 243–250.

³¹ Ocalan describes the meeting and decisions taken in Birand, *Apo ve PKK*, 85; also Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 280.

هاوکات ئۆجەلان ئەو بېروایەى لە لا گەلەبەو کە یانە کلتورییەکان و کۆمەلە یاساییەکان ھەمیشە جیگەى سەرنج و چاودێرى دەولەتەن، لەبەرئەو ئەسان نییە مانەوەى رێکخستنیکی نھیتی لەبەردەم تیغى دەزگا سیخورییەکان و پۆلیسدا، ھەربۆیە ئەو خالە بۆ ئۆجەلان تەمام چارەنوسسازو بەبایەخبوو. ھاوکات باوھەریشى وابوو رێکخراوھە یاساییەکان و بەرھەى چەپەکان ھۆیکەن بۆ کۆبەرکی و وتویژی درێژخایەن و ماندووکەر لە نۆوان ئەنداماندا.

ئەمەش بى گومان دەرفەتى شۆرش و ئاسۆى دەستپیکردنى شۆرشى لەتورکیا دا دوور دەخستەو. ئەم ھۆکارانە بەزویى یاریدەى ئۆجەلانیاں دا تا لە ۱۹۷۵ دا لە تەك ۱۵ ھاوھێدا لە دیکمانى دەوروبەرى شارى ئەنکەرەدا کۆبوونەوھەیکى چارەنوساز گریبەن. لەم کۆبوونەوھەیدا تەواوى خویندکارەکان بپاریاندا بە دامەزراندنى رێکخراویکی مارکس _ لینینی و لەو پێناوھەدا بەتەمامى دەستبەردارى خویندنى زانکۆبوون و یەکلایبوونەو بۆ نەبەرد لەپێناو دروستکردنى دەولەتیکى سەربەخۆى کوردیدا.

ھەرھەا بپاریاندا راستەوخۆ تیکۆشان و تین و تاوى خەباتیان بەرنەوھە کوردستان و لەوئى بیرو باوھەرکانیاں بلۆبکەنەوھەو سەرنج و سیرەى خەلکى بۆخۆیان کیشبگەن و ببینە پشگىرو پەناى خەلکى کوردستان.

لەرستیدا ئەم تیۆرو تیبینیانەى گروپەگەى ئۆجەلان و کاروکردەوھەکانیاں زێدەتر خود سەرانەو گیلانەبوو تا ئەوھى بەبەرنامەو بابەتیاںە بیت. بۆنموونە ھێرشکردنە سەر گروپە راستپەوھە نەتەوھەپەرستەکان ئەوانەى پیداکرى و پشتیوانى ناسیۆنالیزمى تورکیى بوون، ھەرھەا واتەوات و دەمەقالەو ھەندیک کات شەرپو شۆر لەتەك گروپە چەکدارییەکانى چەپى تورک ئەوانەى پێویستییەکیان بۆ بوونى ناسیۆنالیزمى کوردى نەدەدى، ھەرھەا رێپێوان و خۆپیشاندانى بەرفراوان و بۆ

سەرنج راکیشانی رایگشتی و دەوڵەت بە بایەخ و بەیداخی دۆزەکیان شتانیکی بۆ
ئاکام و ئامانج بوون.

ھاوکات گروپی تازەدامەزراو بپاریدا کە هیچ ئۆرگانیکی فەرمی وەك رۆژنامە
یان گۆزار وەشاننەکات، چونکە لە ھەر باریکدا ھەزارو نەدارەکان نەیان دەتوانی
بە دەستی بەینن و نەخویندە وارەکانیش لێی تێنە دەگەشتن.

لەبری ئەو گروپە کە پشتبەستوو بوو بە یەكبە یەکی کۆبوونە وەکانیان لە گەڵ
کوردانی باشووری رۆژھەلات بۆ ئەوێ خێراتر خواستەکانیان بگەینن و پشگیری
ئەوان بە دەستبەینن. ئەم بپارە لە کاتی کدا ھات، کە گروپە توندپەرە وە کوردو
تورکەکان پتووستبوو بە لایەنی کەمە وە بەرە یەکی یاسایی چیبکەن لە پیتا و
بلاوکردنە وە ییرو بۆچونەکانیان، وە لێ ئەمە یان ئەستەم بوو.

خالی گرنگ بۆ ئەوان ئەو بوو، کە لەبری بە ھە دەردانی کات کارگە لێکی گرنگ
بکەن بۆ خێرکردنە وە ی پۆل تا ئۆفیسێک بە کرای بگرن و چاپخانە یەکی
پێدەستە بەر بکەن، یاخۆ جوړیک مامە لێ بکەن لە تە ک دۆسییەکانی دادگادا کە
ھەمیشە لە دژی گۆزارە رادیکاڵەکاندا بازبوون.

دیارە کە گرتنە بەری ئەم نەزمە یاری دە ی ئۆجە لان و ئاپۆچیەکانی دەدا کە
بتوانن شۆرشی بە لێندرا و دەستپێکەن. لە راستیدا ھەروە ک سەلاحە دین چلیک
وتبوی: " لە تورکیادا دیموکراسی روویەکی شاراوە ی ھەبوو، کە ئەمە ش
دیموکراسییەکی چەوت بوو".

سەلاحە دین کاتیک مژۆلی خویندنی ئەندازیاری بوو لە یە کێک لە زانکۆکانی
ئەنکەرەدا، ھاو لە کانی بۆ ھەو لە جار ئەویان بە ئۆجە لان ئاشنا کرد. ئەو لە یە کێک لە
وتەکانیدا لە مەر ئەو رەوشە وتبوی: " بۆ قوتار بوون لە سایە ی تورک، ناکریت
رێگە ی دیموکراسییی یا رێگە ی یاسایی بگرینە بەر، لە بەر ئەو پیمانوا بوو تەنھا
رێگە ی بردنە وە مان لە گەمە کە دا گرتنە بەری خەباتی چە کداری بوو. ئیمە لە

دیموکراسییه تدا نه ژیا بووین، بۆیه هیچ شتی کمان له باره ی دیموکراسییه وه نه ده زانی".

هرچه نده ئۆجه لان سه باره ت به م تیۆرانه که میك له توانا کانی خۆی نیشاندا بوو، وه لای فره دلنیا بوو له بهرنامه و پلان و تیۆره کانی، که ده توانیت به هۆیا نه وه خه لکی نیۆ ئۆرگان و ئۆفیسه جودا کانی تر له پینا و مه رامه کانی دا به کار به ییت.

بۆ نمونه له ده ستپیک ی ۱۹۷۶ دا سه رۆکی پیشووی کۆمه له ی کلتوری و دیموکراسی شۆرشگیز (د.د.ک.د)، که سالی ۱۹۷۲ وه ک گروپیک ی کوردی جوداخوازی هه وادارو پشتیوانی سو فیه ت دامه رزینرا بوو، ئاماده یی خۆی ده ربپی تا له یه کیک له گرده بوونه وه کانی ئۆجه لاندا به شداری بکات. له بهرامبه ردا ئۆجه لانیش له ریگی که سیکه وه ئه وه ی بۆ ئه و خسته پیشچاو که: "ئه گه ر تورکه کان بژنه ون که تۆ باس له چیده که یه ت، ئه و له ما وه ی سیمانگدا تارومارتان ده که ن"^{۳۲}.

به تانک و ته نهایی

ئۆجه لان نه ی توانی هیچ پشتو په نایه ک و هامده مییه ک له نیۆ گروپه کوردییه کانی تر دا ده سه ته به ربکات. به پپچه وانه وه ریبه رانی ته وای گروپه کانی تر (یه کیک له ریبه رانه، به رپرسی گروپی رزگاریی خه جۆ یه شار بوو، ته نها ریبه ری ژن بوو له نیۆ گروپه کوردییه کانی ئه و کاتدا) نه ک ته نها خۆیان به ریبه ری سه ر راست و دروستی بزوتنه وه ی کوردی ده زانی، به لکو به گومانه وه ده یانروانییه ئاپۆو ئاپۆچییه کان. چونکه به ده ر له به سه ربردنی حه وت مانگ له زینداندا، که به تۆمه تی تیۆه گلان له خۆپیشاندا نه کاندایه قۆلبه سترکابوو، نیتر چالا کوانه کورده کانی گروپه کانی دیکه هیچ نه زموون و ئه قینیکی ئۆجه لانیان له نیۆ ته فگه ری کوریدا شکه نه ده برد.

³² Birand, *Apo ve PKK*, 86.

ئەوى ئەم دىگرمىيەى زىدەتر كرد له نىو خويتىندكارانى زانكۆدا، برىتى بوو له پلانەكەى ئۆجەلان بۆ شۆرشىكى كتوپر. ئەو لەكاتىدا بوو كە چالاكوانەكانى دىيە لە گەرمەى گفتوگۆو وتوێژدا بوون بۆ دۆزىنەوەى كاتىكى لەبارو مېتۆدىكى دروستو ئايدىيۆلۆژيايەكى بنچىنەى ورەسەن بۆ شۆرشى كوردستان.

لەگەل ئەو شىدا ئۆجەلان سەرەراى ئەو ئەزمونەى كە رووبەرووى بېويەو باوهرى وابوو، ئەو ئامادەى بۆ ئەو رىبەرەيتى راپەرپىنىكى سەرەوتوى كوردىيە بىكات لە مېژوودا. بۆ ئەمەش چالاكوانە كوردەكان فرە بە ئەستەم ملان بۆ دابوو.

لە جىهانىنى ئەواندا ئەو كەتر وەك شۆرشىگىرەك دەردەكەوت. زىدەتر كەسىكى ھەرزەو زىاد لەرەدە توندو تىژو ناكامل دەركەوتبوو. گومان لەویدا نەبوو كە ھەموو ئەو رەخنەو رەقىيەى گروپەكانى دى رىشەداركرايوون لە نەخشەى ئۆجەلان بۆ سەرەخۆيى كوردستان.

ئەو بەشەك بوو لە لەمپەرەكانى بەردەم ئۆجەلان بۆ رازىكردنى ئەوانى ترو شوپىنكردنەوەى خۆى لە دلى ئەوانى تردا. لە جىهانىنى تەواوى شۆرشىگىرە تامەرزۆكانى چەپدا، كۆمەلگەى كوردى زىاد لە پىويست سوننەتى بوون. كەواتە بۆ ئەو شۆرشىگىرەك يان چالاكوانەكەى لە كۆمەلگەىدا متمانەى پىبەخىرەيت، دەبوو بزانرەيت سەر بە چ خىل و خىزانەكەو چ پىشىنەو پىشەىكى ھەو چالاكىيەكانى لە چ مەنزىلىدا بەگەرخستوو.

ھەربۆيە خانەوادەى ئۆجەلانىش سەر بە ھىچ خىزانو خىلىكى نەتەو پەرورە ديار نەبوون، ھاوكات بەدەستبەتالى و بى بەدەستبەتالى ھىچ پىسپورىيەك وازى لە خويتىندى زانكۆ ھىنابوو. وەلى چالاكوانە كوردەكانى نىو گروپە كوردىيەكانى تر ھەرىكە مېژوويەكى زەنگىنيان ھەبوو چ لە ناو پارتى كارى توركىيدا تا ئەو كاتەى لە كۆدەتاي سەربازىدا داخرا، ياخۆ لە ناو يانە كلتورىيە شۆرشىگىرەكانى رۆژھەلاتدا

تا یاساگردنی له لایه ن میریبه وه (د.د.ك.و) یان پاریزه رو نوسه رو بلاوکه ره وه ی چالاك بوون، نه گه ر نا له خیزان و خانه واده ی به رزو به ناوبانگه وه هاتبوون³³. هه روه ها پارتو گروهه کانی تر پیوه سستیبه کی ته وایان هه بوو به باکگراوندو ریشه یانه وه له نیو چه په کانی تورکو کوردو ته نانه ت له گه ل ریکخواوه کوردیبه کان کوردستای نیزاقه وه.

له بهر ئه وه گرفتنی ئو جه لان ته نها له وه دا نه بوو که تازه به تازه هاتبووه نیو کایه و کتیه رکیکه وه، به لکو ئه و رابردوویه کی نه بوو که شیایو ناساندن بیت. ته نها شتیک که شیایو باسکردنیش نییه، ئه وه بوو که ئوجه لان بانگه شه ی ئه وه ی ده کرد که له نیو (د.د.ك.و) دا وتاریژیکی دیاری نیو کژبوونه وه کان بووه، وه لئ گروهه کانی تر ئه و بانگه شه یه ی ئوجه لانیان دایه دوواوه پییان وابوو ئوجه لان له نیو ئه و یانه کلتوریانه دا هیچ به ده ست نه بوو.

ئهم بارودتوخه ی ئوجه لان ئه وه ی گه یاند که ئه و خالی بوو له هه موو بیرو بیروکه و قه رزی پیشوو، هاوکات کاریگه ری و پیوه ندی له ته ک هیچ ریبه رو گروهه کیدا نه بوو، به لکو ئه و به ئاسانی و به پشتبه ستن به به ره و بونیادی که سایه تی خوی ده سستی دایه کاره که ی و له و نیوه نده شدا کارو چالاکی گروهه کانی تری به کاری شوخی و شیتانه ده زانی.

که مال بۆرکای که ۱۰ سالیك له ئوجه لان به ته مه نتر بوو، ئه و یه کتیک بوو له چالاکانه دیاره کانی کورد، بۆرکای هه ر له سه ره تاوه کارو کرده وه کانی ئوجه لانی به چه وت و ناپه سه ند ده زانی و سه رله به ریانی ده دایه دوواوه. بۆرکای پاش لیبورنی گشتی له تاراوگه گه رایه وه تورکیا و که وته شوین پلان و نه خشه کانی و له و پیناوه دا پارتیکی نویی به نیوی پارتی سۆشیا لیستی کوردستانی دامه زراند.

³³ For a description of the origins of the groups and others

پارته که سەربەخۆیی کوردستانی بە هەند وەر دەگرت، وە ئی بۆ ئەو قۆناغە ئەو
بیرۆکەیی بە چەوت دەزانی، بروایشی بە میتۆدو رییازی ناتوندو تیژیی هەبوو لە
خەباتدا. گروپە که زۆر جار بە نۆی رۆژنامە که یانە وە (رێگای ئازادی) نۆو زەد دە کران
یاخۆ بە پەسە که، که کورتکراوەی کوردی نۆی تەواوی پارته که بوو. ئەم پارته لە
کۆتایی هەفتاکاندا لە نۆو گروپە فەرمیی و یاساییەکانی کورددا شوپینی خۆی
کردبوو، هەر وەها زۆرینە ئەندامە پیشووەکانی نۆو پارتی کاری تورکی لە نۆو
ئەم پارته دا درێژەیان بە خەبات دەدا.

کاتیک لە سەرۆبەندی ۱۹۷۶ دا بۆرکای بۆ هەولجار گۆییبستی نۆی گروپە که
ئۆجەلان بوو، ریک لە وکاتە وە بە گومانە وە لە تەواوی بە ئین و پلان و پلارەکانی
ئۆجەلانی دە پوانی. بۆرکای هیچکام لە ئەندامەکانی نە دەناسی. هاوکات بە رەخنە و
پلارە توندو زارەکیەکانی ئۆجەلان نیگەرانی و نا ئارامبوو، که دەرەق بە هەموو
کەس دەینواندن.

بۆرکای هەموو هات و هاوارەکانی ئۆجەلانی دەگەراندە وە بۆ ئەو هی که کەستیکی
هەلقۆزەرە و هی و بە کریگیراو. ئەو کارەکانی ئۆجەلانی بە بە دترین کار دەزانی بۆ
گیانی وردە بۆرجا و مارکسییەکان. بۆرکای هاندن و فشاری ئۆجەلانی بۆ خەباتی
چە کرداریی بە هەل و هەیه جان دەزانی، چونکە پیتی وابوو خەلکی کوردستان هیشتا
ئامادە نەبوو بۆ ئەم بەندو بالقۆرەیه.

بۆرکای پیاویکی بالابەرزو باریکە لە بوو، کاتیک لە نۆو بارەگای سەر کردایەتی
پارته کهیدا لە کۆلن چاوم پیتی کەوت پیمی گۆت: " دیدگای پارته که مان روون و
رەوان بوو لە مەرپرسی خەبات چە کرداریی ". لەوی لە ژوورەکاندا چەندین پەرتوکی
میتوویی و نامیلکە و گۆقارو رۆژنامە و وتار لە خانەیی پەرتو کخانه که دا هەلچنرابوون،
که لە لایەن ریکخراوی مۆلەتپیدراوی نوسینگەیی ئەوروپای (کۆمکار) وە
وەشانکرا بوون .

هاوکات چەندین وتاری کۆپیکراوی بورکای که له حەفتاکاندا له تورکیا بلاوکرابونەوه پارێزراوون. هەر لەوێدا بۆرکای وتی: " کورد گەلی جار راپەرپوهو جاری شۆرشی داوه، وهلی هیچکات سەرکهوتوو نهبووه، بۆیه ئیتمه باوهرمان وایه کۆمه‌لگهی کوردیی له سهره‌تادا وا ده‌خوازیت ریکخبریت پاشان ده‌ستبدا ته‌ خه‌بات و شۆرش".

یه‌کێک له چالاکوانه دیارو به‌رچاوه‌کانی تری کورد ئەحمەد زه‌کی ئۆکسوغلو بوو، ئەحمەد زه‌کی له‌گەڵ چاپخانه‌ی کاوه دا مژۆلی کاربوو. به‌زۆویی نیوی ئەم‌خانه‌ی بلاوکردنه‌وه‌یه‌ بووه نیوی ریکخراویکی کوردی په‌نهان. ئەو چەند جارێک وارێککه‌وتبوو چاوی به‌ ئۆجەلان بکه‌وێت. چەند سالیکی پاش ئەوه‌ من (نوسەر) له‌ته‌ک ئەحمەد زه‌کیدا که له‌ ترسی به‌ندکردن ولاتی جیه‌شتیبوو، له‌ یه‌کێک له‌ قاوه‌خانه‌کانی به‌رلیندا دانیشتیوین، ئەو له‌ باسی ئۆجەلاندا ده‌یووت: " ئۆجەلان پیاویکی ساده‌و زۆر کاریگر نه‌بوو، پاش ئەوه‌ی که‌می‌ک گف‌توگۆم له‌ته‌ک کرد، بۆم ده‌رکه‌وت که له‌ باره‌ی میژووی کورد هیچی پی‌ نییه‌". له‌ راستیدا پلانی ئۆجەلان بۆ ده‌ستپێکی شۆرشی کوردستان، به‌وه‌دا ژماره‌یه‌کی ئیجگار زۆر له‌لاوانی گۆشکرد فره‌ کاریگر بوو.

له‌کۆتایدا ئیبراهیم ئایدن هاوپی به‌ندیخانه‌ی ئۆجەلان بریاری دا پیوه‌ندیی بکات به‌ ئۆجەلانه‌وه، ئەمه‌ له‌کاتی‌کدا بوو که بۆ یه‌که‌مجار بوو وه‌ک مامۆستای راهێنانی له‌شو لار دامه‌زرابوو. وه‌لی ئۆجەلان پێداگری کرد که ده‌بی‌ت واز له‌ کاره‌که‌ی به‌هینیت و لی‌گه‌رپیت بۆ کاری پارتیه‌تی.

ئایدن له‌وه‌لامی پێداگری ئۆجەلاندا گوتی، بۆ ده‌بی‌ت له‌ یه‌ککاتدا هه‌ردوو کاره‌کان رانه‌په‌رینم، ته‌نانه‌ت ده‌کریت کاری مامۆستایه‌که‌م هۆیه‌ک بی‌ت بۆ یاریده‌دانی ریکخراوه‌که‌م.

وہزارہتی پروردہ ئیبراہیم ئایدنی وەك كارمەند راسپاردبوو تا لە ئاواييەكى
توركياى نيزيك ليوارى خۆرئاوا كاريكات. وەلى بەزويى كاريكرد تا لە شوپنئىكى
هەرمى كوردستاندا كاريبۆدياريبكرديت. لە كۆتايدا برپاردرا لە قوتايخانهيەكى
باشورى رۆژهلاتدا بكرتە مامۆستا، ئەوى هەرميەك بوو كە هەميشە مامۆستا
توركەكان خۆيان ليدەدزييهوه. ئيتر لەوى ئیبراہیم دەستی كرد بە وائەوتنەوهو
قسەکردن بۆ خویندكارو مامۆستا ھام پيشەكانى.

بانگەشەكانى ئايدن دەريارەى ريکخراويك بوو كە تا ئەو كات لەويندەر نەناسرا
بوو، ريکخراويك كە تيدەكۆشا بۆ رزگارکردنى كوردستان لە كۆلۆنىي دەولەتى
توركيا .

باسى دووہم

عہ بدوللا توجہ لان، سہ رۆك (۱۹۷۵-۱۹۸۰)

به‌هیزترین لیدان که سره‌وینرایه بزووتنه‌وهی نه‌ته‌وهیی کورد، له‌پاش رووخانی کۆماری مه‌بادی نیوچه‌ی کوردیی ئێران، له‌ مارس‌ی ۱۹۷۵ دا بوو.^{۳۴} رێبه‌ری کوردی ئێراق مه‌لا موسته‌فا بارزانی، ئه‌و پیاوه‌ی دلاوه‌ری سه‌ربازی و چاونه‌ترسیی نه‌ته‌وه‌یی پالییپتوه‌نا تا له‌ریگه‌ی خه‌باتی چه‌کدارییه‌وه مافی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردی باکووری ئێراق وه‌رگرت، وه‌لێ ئه‌م جاره‌یان دوور له‌ خه‌باتی چه‌کداریی له‌لایه‌ن به‌غداوه‌وه ناچارکرا به‌ته‌واوه‌تی دانبنیت به‌ شکست و ئاشبه‌تالی شوێشی کوردیدا له‌ باکووری ئێراق. ئه‌وه‌بوو له‌ شه‌شی مارس‌ی هه‌مان ساڵدا هه‌ردوو وولات ئێران و ئێراق له‌ په‌راویزی کۆبوونه‌وه‌کانی ئۆپیک له‌ جه‌زائیری پایته‌خت، ریککه‌وتن له‌سه‌ر جینگیرکردنی ئه‌و سنوورانه‌ی نیوانیان که بۆ ماوه‌یه‌کی دوورو درێژ جینگه‌ی مشتوو مپی نیوانیان بوون. هاوکات وه‌ک به‌شیکه‌ی ریکه‌وتننامه‌که، تاران ده‌ستبه‌رداری ئه‌و کوردانه‌ بوو که له‌لایه‌ن ئێران و هاوپه‌یمانه‌که‌ی ئه‌مه‌ریکاوه به‌کارده‌هێنران و پرچه‌کده‌کران بۆ فشارخستنه‌ سه‌ر ئێراق.^{۳۵}

ئیت‌ر له‌ ماوه‌ی چه‌ند کاتژمێرێکدا ئێران ته‌واوی جه‌نگاوه‌ره‌کانی، ئه‌وانه‌ی شانبه‌شانی کوردی ئێراق له‌ جه‌نگدا بوون پاشه‌کشه‌ پێکرد. هه‌روه‌ها ئه‌مه‌ریکایش سه‌رچاوه‌ی یارمه‌تییه‌کانی بۆ کوردی ئێراق وشککردو بارزانی له‌ ژێر ره‌حمه‌تی سوپا و سانی سازو راهێنراوی ئێراقدا بیکه‌سو و ده‌رکرد. که‌په‌تیکه‌ی تر، کورده‌کان بۆ پێویسییه‌کانی گه‌وه‌گه‌لیکی سیاسی گه‌وره‌تر خۆیان له‌ ژێر پێی ئه‌وانی دیکه‌دا دییه‌وه. له‌به‌رامبه‌ردا بارزانی ناچارکرا دان بنیت به‌ هه‌ره‌سی شوێشدا و دوو ئه‌گه‌ریشی له‌به‌رده‌مدا دانرا: داوای په‌نا به‌ری بکات له‌ ئێران، له‌ ئه‌گه‌ری رازیبوونیدا ده‌توانیت هه‌زاران کوردی هه‌له‌هاتوو له‌ سزای مێریی قوتاریکات و له‌گه‌ڵ خۆیدا داڵده

³⁴ *Middle East Quarterly*, June 1994, Vol. I, No. 2; and Ghareeb, *The Kurdish Question*, 160–176.

³⁵ For details of U.S. assistance, and also aid by Israel, see Ghareeb, *The Kurdish Question*, 138–146.

بدات ياخۇ پەنابەرىيى يەككىتى سۆڧىيەت پەسەند بىكات، ھەروەك چۆن لە سالانى پەنجاكاندا دورخراپوويەو ە بۆ ئەوئىندەر . ديارە نەزىمى ئەو ئۆپشنانە بۆ بارزانى شتىكى نوئى نەبوون، وەلى ئىستەكانى ئەو مەردىكى پىرو بەتەمەن بوو، بارزانى نىزىكەى ھەموو ۷۲ سالەكەى تەمەنى لە بەرخودان لەتەك ئەم ولاتو ئەو ولاتى دىكەدا گوزەراندىبوو.

بارزانى تائەوكاتىش ئەوەى نەدەزانى كە دوچارى نەخۆشى شىر پەنجە بوو ە تەنھا چوارسالى تر بوونى لە زياندا ماپوو. ھاوكات رووبەرووى بەرھەستكارىيەكى جدىش بوويەو ە لەئىو بزووتنەو ەى كوردىي ئىراق دا كە لەلايەن جەلال تالەبانىيەو ە ئاراستە دەكرا. ئەو ركابەرىكى ئىجگار جەوان بوو، سەردەمىكى زۆر بەرەنگارىكدبوو لەبەرامبەر ھەيمەنەو ھىزى بارزانىيدا.

ئىتر لەژىر ھەموو ئەو فشارانەدا، بارزانى وازىھىناو لىگەرا بۆ كۆرەكانى ئىدىرسو مەسعود تا پاشماو ەى پارتەكەى بخەنە ئەستۆى خۆيان. ئىتر بەدەر لە چەند مانگىكى كەم لە ئىران، بارزانى پاشماو ەى تەمەنى لە تاراوگەداو لە ولاتە يەكگرتو ەكانى ئەمەرىكادا گوزەراندىو ھەر لەوئىش لە ۱۹۷۹دا كۆچى دوواى كرد.

زەبوونىو گلانى بارزانى لە گۆرەپانەكەدا وەك شوكتىك وەھابوو بۆ زۆرىك لە نىو تەڧگەرى گەشەكردووى سىياسى كورد لە توركىيا، ھەر ئەو رووداو ەيش زۆرىك لە گرۇپەكانى ناچاركرد بچنەو ە بە پلان و پاشخانى ئايدىئۆلۆژىيانداو چاو بە دوستو ديارى دەوروبەرياندا بگىرئەو ە. ھىندىك ترىش بىريارباندا پىويستە زۆر وردتر بن لەئەگەرى ئەنجامدانى ھەر ھەئوئىستىك و بىريارىكى نوئدا.

ھەرچەندە ھىچ كەس دەستگروى بارزانى نەكرد، لەگەل ئەو ەيشدا بارزانى بىو ەرمزىكى گرنگو خالى پىكەو ە بەستنى تەواوى كورده جوداخوازەكان.

ديار نەمانىشى لە گۆرەپانەكەدا رىگەى خۆشكرد بۆ ئەوانى تر تا بتوانن درىژە بە رىو رىبازەكەى بدن . لە روانىنى ئۆجەلاندا شكستى بارزانى ئەو ەى

دو پاتده كرده وه كه هموو ئه وانه ریبازی هه لهن له بزافی نه ته وه یی كوردییدا. دیسانه وه راست و دروستی و متمانە ی به ریبازو ریکخراوه كه ی خۆی كرده وه. ئۆجه لان وهك پیاویکی گه نجی دلگه رم ئه وه ی خسته روو، هه لە ی كوشنده ی بارزانی وهك مه ردیكی به سا لا چوو له وه دابوو كه ئه وه همیشه وهك به شیک و وهك پارێزه ری مانه وه ی كۆمه لگه ی ده ره به گی كوردی وه هابوو، هاوكات پالیدابوو وه لاته به كگرتوو هه كانی ئه مه ریکا و ئیرانی تۆكه ری ئه مه ریکا وه بۆ چنگخستنی هاوكاری و پشتیوانی كرنی ته فگه ره كه ی. له وه یش خراوتر، بارزانی له بری ئه وه ی خوازیاری سه ره به خۆی بیته، بانگه شه ی خودموختاری كردبوو بۆ كوردستان. ئۆجه لان هه ره سی شوپشی بارزانی وهك به لگه یه ك له بانگه شه كانیدا به كار هیتا، ئه وه ده یوت بۆ ئه وه ی بتوانی سه ركه و توو بیته، ده بیته سه ره به خۆ بیته و خۆت له هه موو زله یزێك دامالیت، ئیتر ئه گه ر ئه مه ریکا یاخۆ به كیته سۆفیه ته بیته. هاوكات هه ره سی شوپش ئاماژه یه ك بوو بۆ هه مووان كه پێویستبوو له دژی ریه ره هۆزییه كان و خاوه ن زمینه گه و ره كان بووه ستن، ئه وانه ی كه به شیک به رینی كۆمه لگه ی كوردیان مۆتۆپۆل كرده بوو بۆ خۆیان. له روانگه ی ئۆجه لاند، بارزانی نوینه ری ئایدیۆلۆژیایه كی سه ره تایی بوو، كه بۆ ده یان سا ل له تمه ی له به ره و پێشچوونی كۆمه لگه ی كوردی دابوو.³⁶

به مجۆره ئۆجه لان هی رشه كانی بۆ سه ر بارزانی رانه گرت. وتار له دوای وتارو له هه ر دوانگه یه ك بیته وانیایه بانگه شه كانی بخاته روو ئه وه ی نه ده شارده وه كه سه ره له دانه كانی را بردوو ی كورد له تورکیا بۆیه شكستیان خواردوو ه له به ره ئه وه ی نه به ئه ندازه ی پێویست سۆشیا لیستی بوون، نه ش خه باتكار یكی رزگاری خوازی نه ته وه یی سه ر راستبوون.

³⁶ Information on Ocalan's speeches come from the speeches themselves, in Ocalan, *Ilk Konusmalar*, Cilt II; also interviews with former PKK militants active in that period.

ھاوکات ئۆجەلان گەو گازاندەى لە سەرۆه تەمەندانى کۆمەلگەى کوردى و خاوەن زەمىنە گەرەکانى و چىنە پشەبىيەکان گرت لە بەرامبەر ئەوەى دەستیان خستوو تە ئێودەستى دەولەتى سەرکوتکەرى تورک، ئەوەيش تەنھا لە پێنناو بەرژەوهندىيە تايبەتییەکانى خۆيان و پايماالى مافى ھەموو ئەوانى تریبوو.

لە راستیدا خاوەن زەویيە گەرەکان ریک وەک خودى دەولەت تاوانبارن لە زەوتکردنى مافى سەربەخۆی گەلى کورد دا.

ئۆجەلان زۆرتەرين رەخنەکانى کۆدە کردەوہ بۆ ئەوانەى وەک رکابەرى خۆى دەیبینن. گروپە تورکى و کوردیيە نوێیەکانى تری وەک کاوہ، ریکەى ئازادى، دەدەقەدەو کۆک وەک ھامدەستەکان و ریفۆرمخاوەزەکان لە روانگەى ئۆجەلاندا دەستنرابوو بە روویانەوہ. ئۆجەلان ھەموو ئەوانەى دەدایە دوواوہ و پیتی وابوو ئەوان لە بەرہەیکى درۆیینەو نادروستدا خواستەکانیان بۆ دەولەتى سەربەخۆى کوردیى نوماياندەکەن.

ھەرۆھە بانگەشەکانیشیان بۆ خەباتى چەکدارى تەنھا لە چوارچێوہى وەھم و فەنتازيا تیتناپەرپیت و بیروباوہرى چەپگەريشيان وەک نەزمیکى تری بێرکردنەوہى فیودالى و بۆرجوازیی لە دیدگای ئۆجەلاندا دەدرايە دوواوہ. ئۆجەلان ئەوہى نەدەشاردەوہ کە ئەو گروپانە وەک پەلەیکى رەش لە بزوتنەوہى نەتەوہخاوەزى کوردیدا دیارن، سەرکردەکانیشیان، لە راستیدا سەرکردەى کرێگرتەو نەگريسن.

ھەموو ئەوانە لە سۆنگەى ئۆجەلاندا لە بەرامبەر ھێزو ھەولە سەرمایەدارىيەکانى چىن و سۆڤیيەت و ئەمەریکا و تورکیادا دەستەکانیان لە سەرشان و ملیان کەچ بوو.

لە راستیدا گێچەل و گولمەزى ئۆجەلان بۆ سەر رکابەرەکانى ھەمیشە نە لۆژیکى بوو نەش راستگويانە بوو. بەگشتى نەتەوہیيەکانى کورد نا ئۆمیدیيان لە بەرامبەر شکستەکانى رابردوودا و تواندەنەوہى بەتۆپزى لە ھەمبەر نەژاد و نەتەوہیان، ئەو خەلکانەى ھاندا تا لە بەرامبەر ئەو پرسە ئایدیۆلۆژىيەدا راوہستن، کە بۆچى تاوہکو

ئىستا ھىچ گروپىكى جوداخوازى كوردى سەرکە وتوو نەبوو. دورە پەريزى تەمامى ئۆجەلان لە كەسە ديارەكانى بزوتنە وەى نە تە وە خوازى كوردى، بۇ نمونە دورە پەريزى ئۆجەلان لە بەرزانى لە ئىراقو كەمال بورقاي لە تورکيا وە لامى ئەو پرسیارەبوو، كە بۆچى ھەمىشە كوردەكان لە زيان و زەبرى كوشندەدا دەژىن. ھۆكارەكە ئەو ەبوو كە ئەو رىبەرانە شۆپشگىپى كوردى سەر پاست نەبوون. ديارە ئەمەيش تەنھا روونکردنە وە يەكى ساناو سەرنجراكىشە و بەس. لە وەختىكا رىكابەرەكان ئۆجەلانىان تۆمە تباردە كرد بە برەودان بەرقو كىنە، كەچى ھەندىك كورد ئەويان لە سەر بەزمو بالۆرە تايبە تىبەكەى خۆى كە بانگەشەى سەربەخۆى دەكرد رادە وەستاند، بەجۆرىك ئۆجەلان ئەو بروايەى لای ئەوان چاند كە دەكرىت رىبەرايەتى بزوتنە وە يەكى سەربەخۆ خوازى كورد بگرىتە ئەستۆ بۇ ئەو ەى بىنە خاوەنى دەولەتى سەربەخۆى كوردى.

پەپرەوان

سەرەپاي كۆتو بەندە ياسايەكان لەمەر چالاكى سياسىي چەپرەو ەكان بەدرىژايى ھەفتاكان، ھاوكات تەقەلاكانى ميرىي بۇ بندەستكردن و سەركوتى زىدەترى شوناسى نەژادىي كورد، توندەرەو ەكان بە ھەموو مەزھەبو بالەكانيانەو ە كىشتنە ئەو ئاكامەى كە ئەوان دەكرىت لەگەل كەمىك دەستو ەرداندا رىكبخرىن. كاربەدەستان لە سەرەتاو ە چاوپۆشيانكرد لە ھەمبەر پىشكەوتنى چالاكىي و بىركردنەو ەكاندا كە بەگوڤرەى ئەو ەى خەلك لەبارەيەو ە دەدووا، ئەوكات ميرىي كەمىك نىگەرانى لەبارەى ئەو مشتومرانه نوماياندەكرد. ديارە كە ئەو ەيش بەشنىكى لە لوتبەرزىي دەولەتەو ە بوو. كاربەدەستانى ئاسايشى دەولەت باو ەپيان وابوو كە كۆدەتاي سەربازى ۱۹۷۱ ھامرا لەگەل زياتر كۆتوبەندى ياسايى و ياسا نوڤىيەكان ھەموو پاشماو ەكانى توندەرەويى خۆپيشاندان و بزوتنەو ەكانى ۱۹۶۸ى توركياي

سربوویوه. وه لئ به زوویی ژینگه و ژوانی سیاسی فره گهرم و گورپر له کۆتایی نیمه ی دووه می هه فتا کانه وه دهستی پیکرده وه.

گرفته که له وه دا بوو که زۆریه ی جار به رپر سه کان له ریگه ی توندوتیژی و هه یه جانی سیاسی ناتوندوتیژه وه زاکرابوون شوپشگێرانی کوردستان له وانه هه وادارانی عه بدوللا ئۆجه لان له ده وروبه ری سالی ۱۹۷۵ به نه زمیکه ی توندوتیژی خۆیان له چوارچێوه ی ریکخراویکی دیاریکراودا مۆلدا، به مجۆره ئه ندامانی گروپی ئه نکهره یان بازنه نیو خۆبیه که ی ئۆجه لان له نیوچه و هه ریمه کاندای دامه زرابوون و ده ستنیشانکرا بوون. له وی هه ریه ک له و ئه ندامانه به رپر سه بوون له هاندان و به ره وپیشه وه چوونی هیلێ کاری گروپه نه یینییه که. نه زمه کانی ئه ندامگیری نوێ له ئه نکهره بوایه یاخۆ له باشوری رۆژه لاتی ولات به وردی سه رنجیان چرده کرده وه له سه ر تاک به تاکی خه لکی بۆ ئه وه ی بتوانن ئه جێندای گروپه که به سه ر خه لکیدا به سه پێنن.

ئه ندامه کان له دانیشتنه کانیاندا له ته ک هه موو ئه وانی تر دا شه و و رۆژ بیریان ده کرده وه، پێویسته راسته وخۆ مشتومر له باره ی راست و دروستی گروپه نوێیه که وه بکه ن.

یه کێک له ئه ندامه پێشیننه کانی گروپه که ئه وه بێرده هێنیتته وه که بۆ ماوه ی یه ک سال به نێزیکه ته وای رۆژه کان له سه ردانی هاوڕێیه کیدا بووه تا به لێنی لێوه رگرتوووه بۆ ئه وه ی پشتیوانی له گروپه که ی بکات. مه همه د کان یوچی ده یوت: "کاتی که ده مانووت مژو لێ کارین، واته کارمانده کرد بۆ گۆرپینی بێرکردنه وه ی که سه یک". ئه و بیست سال ته مه نی له کونجی زینداندا تێپه راند، ته نها له بهر ئه وه ی په شیمانی خۆی پیشان نه دا له و رۆله ی که له نیو په که که دا بینیبووی. هه روه ها وتبووی: "ئه م ره وشه دوو چاری ره شبینی و بێزاریمان ناکات، گرنگیش نییه ماوه ی زیندان چه ند ده خایه نیت، گرنگ ئه وه یه روانگه و رێبازی خۆمانمان گه یانده ئه وان و

رازیمانکردن، ئەو بۆ ئیمە زۆر گرنگ و گەورە بوو". زۆرجاران ئەم راستییە بۆ رازیکردنی کەسانێک بوو، لەهەوێلجاردا پێیان بەسەلمێنرێت کە ئەوان کوردن. دووهم جاریش ئەو کوردانە خاوەنی مافی دەولەتی تایبەت بەخۆیانن، دواتریش گەیاندنی ئەو راستییە بوو کە تەنھا کوردە شۆرشگێڕەکان دەتوانن ببنە خاوەنی ئەو مافەو خەونەکانی کورد بھێننە دی. دواجاریش ئەم نیازو نەزمانی شۆرشگێڕی و فراوانخوازیی بۆ برەوی ئایدیۆلۆژیایەکی لەمجۆرە تەنھا بە چێکردنی ئەنجومەنی نەتەوخوازانی کورد مسۆگەر دەبێت.

راستیەکە ئەو یە کە ئاپۆچیەکان بەئێنیان دا باسکیان هەڵمائن بۆ خەباتی چەکداری، لەبەرامبەریشدا گروپ و دەستەکانی تر تازە بەتازە لە مشتومڕو بگرەو بەردەمی ئەو دەدا بوون کە کە ی و چۆن و خەباتی چەکداری بۆچی؟، دیارە ئەویش پەيامێکی روون و رهوان دەبەخشیت و سەلماندنێکی ئیجگار کاریگەرە بۆ گروپەکە. سەلیم جوروک کایا دەبیوت "رامانگە یاند، ئەو گرنگ نییە تەنھا بڵێت ویستمان خەباتی چەکداری بەکەین و پاشان بچینەو نێوچەکانمان و ماله کانمان بۆ مشتومڕکردن لە بارەمی ئەو یە". سەلیم سەرانشەری باشوری رۆژھەلاتی تورکیای تەیکرد بۆ بارگاوێکردنی خەلک و کۆکردنەو یە هێزی مرۆیی بۆ گروپەکە، هاوکات لە ساڵی ۱۹۷۵ دا وەک خۆیندکاریکی ۲۱ سال لە خۆیندنگە ی مامۆستایانی تونجەلی مابوو یەو. لەشوینێکی تردا دەبیوت: "ویستمان لەو تیبگەین چۆن دەتوانین چەک و چۆل چنگ بخەین، هاوکات لەوبارە یەو مشتومڕمانکردو پاشان چووینە دەری و ئەوانەمان بە دەستھێنا. کەواتە گرنگی بابەتەکە ی ئیمە لەو دەابوو کە چیمان وت و ویستمان بەتەواوی ئەنجاماندا".

لەکاتیکیدا کە ئۆجەلان و ھاوڕێکانی وەک خۆیندکار ئیونوسکرابوون، بەگوێرە ی سەرچاوەکان لەلایەن میرییەو کۆمەکی داراییان کراو تا لە چالاکیە نەینییەکاندا کەلک وەر بگرن. ئەوان مژۆلی ئەو یەو بوون تا لە پێشەو ی خۆیندکارە زانکۆییەکانی

دیکەدا شوپنېنگرن. ئەو رەوشە بەجۆرێک بوو کە زۆرێک لە خەلکی ئەنکارە گریمانەمی ئەوەیان دەکرد کە گروپەکەمی ئۆجەلان بێتاگان و ریشەمی کوردایەتی خۆیان فەرامۆشکردووە.

سەلاحەدین جیلێک ئەو بەیاد دێنیتەووە کە: " لە کۆتایی سالی ۱۹۷۵ یاخۆ دەستپێکی سالی ۱۹۷۶ دا هەندێک لە ھاوڕێیان منیان بە ئۆجەلان ناساند". هەرەها دەبیوت: " ئێمە هەموومان لە بارەمی ئۆجەلانەووە شتیکمان بیستبوو، دەمانزانی ئۆجەلان خۆیندکاریکی وردو وریا بوو، ھاوکات کاتێک دەدا کە شیکمی سایکۆلۆژی دروستدەکرد. بۆ نمونە تۆ چایەک بۆ ئەو بانگبەیت، ئەو هەرگیز چایەک بۆ تۆ بانگ ناکات".

بەپێی ئۆجەلان، جیلێک پاوێکی لاوازو کورتە بنە بوو، ئەو ئیستەکانی لە کۆتایی چلەکانی تەمەنیادیە، جیلێک هێلکەبەکی پاککراو بوو بۆ ئۆجەلان، تەنانەت بەئێنی دابوو دەستبەتاتە جەنگی راستەقینە لە پێناو سەربەخۆیی کوردستاندا. جیلێک هەردەم بۆ نەتەوەخووانی کورد ھاوسۆزو ھاو دەرد بوو. بابیشی دلبەریکی سەرسەختی مەلا موستەفای بارزانی بوو. سەرنجی چری مشتومپرەکانی ئۆجەلان کورتکرا بوووە لەسەر ئەو خۆیندکارە ئەندازیارە.

دوچار بەبی هیچ دوودلییەک بپاریدا دەستبەئیشکردن بکات و پێوهندیکرد بە گروپەکەمی ئۆجەلانەووە لەکۆبوونەووە نارهزاییەکانی گروپەکەدا کە دژ بەسیاسەتەکانی میریی سازدەکران ئامادەیی هەبوو. لەم بارەبەرە جیلێک وتوویەتی: "ئەم نەزمی بەسیاسیکردنە هیچ بنەمایەکی ئایدیۆلۆژی دروستی لەپشتەووە نەبوو". ئەو ئیستەکانی لە یەکەبەکی گچکەمی ئاپارتمانیکدا لەبەردەم کۆمپوتەریک و لادیوارێک کتێیدا لە کۆلۆنیا ستاریگرتووە. سەبارەت بەو رۆژانە دەلی: " رەنگە ھاوێتیکت هەبووایە راپێچی گەردبوونەووەبەکی بکردیتایە، یاخۆ بەیادی ئاویبەکەت

بايتايه كه سهربازهكان دههاتنو ترسو تهم سهراپاي دهتهنيت، هموو نهوانه شتانيكن كه نامازهگه ليك له سهركه سهكان جيده هيئن.

ههروه ها وهك زارويكه له زورژيكداء كه تهمه نيكي پيويستت هه بوو، تيگه يشتي كه شتانيك جياواز ده رچوون، زمانيك كه تو پيئي ده دواي جياواز بوو، ههروه ها هموو نهو جوران له شتهكاني ده وروبه ر هموو جياواز بوون.

نهو نه اندامانه ي له سهره تاوه پيونهنديان ده كردو دههاتنه ريزهكاني ته فگهروه بريتيبيوون له قوتابياني زانكوو خويندكاراني په يمانگاكاني ماموستايان ياخو نهوانه بوون كه له خويندن دايرابوون. هموو نهوانه يش به شيويه يكي گشتي له خانه واده نزمهكان و هه ژارو كه مده رامة ته كان بوون ياخو نهو ديهاتايانه بوون كه له داراي دنيا خاوهني بستيك زهوي نه بوون.

هه موو نهوانه يش پيگهاتبوون له زورينه ي زوري كومه لگه ي كورديه و نهو خانه وادانه ي كه ده رزنيك زارويان خستبووه وه له تهك دايكانتيكي نه خو نه وار كه فره به سهختي ژيانان له سهر پارچه زهوييه يكي گچكه ياخو په روه رده كردني مه رو مالآت ده چوو به پيروه . هاوكات زارو ناردنه بهر خويندنيش به ده ر نه بوو له چهندين گرفت، نهوان سه پينرابوو به سه رياندا كه زاروكانيان بنيرنه بهر نهو خويندنگه نيوخوييانه ي هه ريمه كان كه راسته وخوميري سهر په رستي ده كردن و ده بوو خويندكاريش دوور له خانه و خانه واده كه ي له قوتابخانه نيوخوييه كاندا بمينيته وه. هه نديك هه واداري گروپ وهك چروك كايا دوورنماي ئيشگه ليكي باشي هه بوو له كاتيكداء نهواني تري وهك چيليك داراي كارو كاسپيه يكي پر ده رامة بوو. نهوه له كاتيكداءه كه دروسته بيژين په كه كه سهرنجي خه لكانتيكي مه حروم له ژياني سياسي و نابووري و كومه لايه تي ناو كومه لگه ي كورديه بؤ خوي راکيشا. نهوه له هه وه نهوه گوئي ليخه وينرا نهوه بوو كه كه سانتيك هه بوون خويان پيگه يانديبوو له ده ره وه ي گيروده بوون به ژياني هه ژارانو نه خوينده واريي ده وروبه ره كه يان. نهوانه پياوانيكي گهنچو ژنگه ليكي كه مي كه م تهمه نبوون، هموو نهوانه له تواناياندا بوو خويان لهو ژيانه كومه لايه تي و سياسي و

فرههنگییه کولله مه‌رگییه‌ی ده‌وروبه‌ره‌که‌یان قوتار بکه‌ن که دایک و بابیان تا شه‌وکات بۆ شه‌وانیان وینه‌کیشابوو. له‌راستیدا هه‌موو شه‌وانه فره‌ جاحیل‌بوون به‌ جۆرێک که ته‌مامیان له‌ بیسته‌کانی ته‌مه‌نیاندا بوون، شه‌وان به‌ زمانه‌ ره‌وانه‌ تورکییه‌که‌ یانداو به‌ به‌رزنی ئاستی خۆنه‌وارییاندا وا گومانده‌برا که له‌نیۆ که‌لچه‌رو کۆمه‌لگه‌ی تورکییدا توابنه‌وه. له‌ دورترین شه‌گه‌ردا شه‌گه‌ر بوونی شه‌وان شه‌جیندای شه‌نکه‌ره‌ بوو بیته‌، وه‌لی سه‌ره‌پای فره‌ترین ته‌قه‌لای شه‌نکه‌ره‌ بۆ ده‌ستوه‌ردان له‌ نه‌زمه‌ نه‌ته‌وایه‌تییه‌کانی کورد، له‌ هه‌مانکاتدا شه‌وه‌ سه‌لماندنیکی ساویلکانه‌بوو که شوناسی کوردی به‌کۆمه‌له‌یه‌کی ناسیۆنالیستی کوردی و گروپیکی کوردی بسپریته‌وه.

شه‌وه‌ی له‌ ریگه‌که‌دا ده‌گوزه‌ری

له‌ ئیواره‌ی سه‌ری سالی نوێی ۱۹۷۷ دا، نیزیکی ۲۰ که‌س له‌ نیۆ ته‌فکه‌ره‌که‌ی ئۆجه‌لاندا له‌ نیوه‌ندی دیکمانی ده‌وروبه‌ری شه‌نکه‌ره‌ پیکه‌وه‌ له‌ کۆبوونه‌وه‌یه‌کی نه‌هینیدا که‌ دوو شه‌وو رۆژی خایاند گرده‌بوونه‌وه‌، له‌گه‌رنه‌گه‌رن کاره‌کانی شه‌و گرده‌بوونه‌وه‌یه‌ به‌رنامه‌ریزی بوو بۆ پرۆگرامی پارتیکی فره‌رمیی^{۲۷}. شه‌وان بۆ شه‌وه‌ مه‌به‌سته‌ رۆژیکی پشوویان هه‌لبژارد، چونکه‌ پۆلیس که‌مه‌تر له‌ و رۆژانه‌دا ده‌یه‌په‌رژایه‌ سه‌ر گومانلی‌کراوه‌کان، گه‌ره‌اتو پرس و جۆیه‌کی پۆلیسیش رووبه‌روویان ببایه‌ته‌وه‌، شه‌وا ده‌کرا بلین مژۆلی بۆنه‌کانی سه‌ری سالی نوین. له‌سه‌ر شه‌مه‌ به‌مايه‌ له‌ماوه‌ی دووسالدا توانیان ۲۵۰ بۆ ۳۰۰ شه‌ندام پیکه‌وه‌ کۆبکه‌نه‌وه‌، هاوکات پلانیا دانا تا ئۆجه‌لان چه‌ند میتینگێکی نه‌هینی بۆ هه‌واداره‌ سه‌ره‌تاییه‌کان له‌ باشوری رۆژه‌لاتی کورد نشیندا شه‌نجامبدات.

---

³⁷ This section incorporates information from Celik, who attended the meeting, also the description in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 371–377, and interviews with early PKK members and rival figures.

بەم جۆرە كۆبوونەوهى دىكمان تەدارەكى ئەوهى كرد كارىكرىت بۆ دامەزراندنى رىكخراوئىكى لەبارو پىشكەوتوو، ئەگەرچى ئەو رىكخراوه ناياسايش بىت. ھاوكات كاركرا بۆ ئەوهى رىكخراوهكە خاوهنى دىدگار ئايدىئۆلۆژىيائى فەرمى خۆى بىت. بەماوهيهكى كەم پاش ئەوه، ئۆج ئالان گەشتىكى ٦ ھەفتەى دەستپىكرد بۆ دىھاتە دووره دەستەكانى نىوچە شاخاويهكانى كوردستان و شارو شارۆچكە پايمال و خاپوركاراوهكانى كوردستان. بە برۆاى زۆرىيەى ئاپۆجىيەكان، ئەوه بۆ ھەوھەل جار بوو ئەوان لەتەك پىاوئىكدا كۆبىنەوه كە ھەك سەركردەى خۆيان بۆى برۆانن و ھەتەو ئاكارەكانى ئانومىدو رەشبینيان نەكات. " گوئىگرتن بۆ وتەكانى ئەو ھەستى دىئىيائى لە ناخمدان چاند " ئەمە وتەى يوچى يە كە لە سالانى دووايدان پى بە پى ژيانى ئۆجەلان و دامەزراندنى پەكەكى بلاوكردەوه.

ھەروھەا لە شوئىنئىكى تردا دەلى: " ئۆجەلان تواناى ھەبوو پلان و باوھەرەكانى بەنەزمىك بلاوبىكاتەوه، كە گرۆپە ئايدىئۆلۆژىيەكەى بخاتە ژىركارىگەرىيەى خۆيهوه و راميانبكات. " ئۆجەلان ھەك قسەكەرىكى رەوان مەبەستى بوو لىبراو بىت و شىكردەنەوهكانى كۆلۆنىيالىزم و نەگرىسىيەكانى ئىمپىريالىزم و تىۆرەكانى لەوهى كە ئايدىئۆلۆجىيائى ماركس و ستالىن و ئەنگلز ھەك رىيەرى بىركردنەوهكانى دەكرا پىكەوه گرئىدريئ. بەلام ئۆجەلان ھەموو ئەوانەى لە داھاتووى خەباتى كوردىدا كورت و پوخت نومايانكردبوو. ئەوه بۆ ئۆجەلان گرنگ نەبوو كە ئايا مشتومرەكان لەسەر كۆمەلگەى كوردى گەشتبوونە ئاستىكى پىئويست لە گەشەى ئايدىئۆلۆژىيدا بۆ دەستپىكى خەباتى چەكدارىيەى ياخۆ ئايا پرسوجۆى رەوشى ئابوورى كۆمەلگا لەبار بوو بۆ مەملەنتى كۆمۇنىستىيەى يان ئايا پىئويستە كەلك لە تىۆرى جىھانى سى وەر بگىرئ يان نا؟. لەبرى ھەموو ئەوانە گرفتىك ھەبوو. داگىركارىكردن لە ھەرىمىيەى كوردستاندا ھەرىكە لە ئىمپىريالىزم و كاپىتالىزمى پىكەوه گرئىدابوو، چارەسەرىش بۆ ئەو گرى كۆپرەيه سۆشىيالىزم و خەباتى چەكدارىيەى بوو.

له و دهمه دا تو یان زیده تریش له و ژماره یه ریڅخراوی کوردی مژولی کارو چالاکي بوون له تورکیادا. ریژه ی ئه و گروپانه به دريژایي دهه هیهک به هوی دابه شبوونی نایدیۆلۆژیی و پارچه پارچه بوونیانه وه به رده وام زیاد ده بوون. هه موو ئه و ریڅخراوانه ییش، به لایه نی که مه وه له تیۆره کانیاندا پشتیوانیان له ده وله تی کوردی سه ربه خۆ ده کرد. زۆرینه شیان پێیان وابوو کوردستان دابه شکراره به سه ر چوار ده وله تی داگیرکه ر (ئێران، ئێراق، تورکیا، سوریا). له و ریڅخراوانه شدا هه بوو بره وای وه ها بوو به شیکی کوردستانی دابه شکراو له لایه ن یه کیتی سۆفییه ته وه کۆلۆنیکراوه. هه ریه ک له و ریڅخراوانه ش نه زمیکی سۆشیا لیزمیان له کوردستاندا بره و پیده دا، که وه ک هیوا یه ک بۆ ده وله تی کوردی پشتیان پێبه ستبوو. دیا ره هه موو ئه وه له نیۆه رۆکی پێه وه و پرۆگرامیاندا ئاماژه یان پێدا بوو، له گه ل ئه وه ییشدا جیاوازی ئیجگار تووند له نیۆه گروپه کاندا سه ریه له دا بوو.

هه ندیک له و گروپانه پشتیوانیان له مۆدی لی ماویزم ده کرد له خه باتی سیاسیدا، له کاتی کدا ئه وانی تر ستالینی یاخۆ سه ربه ره وته جیاوازه کانی تری چه پی رادی کال و توند په وه بوون و نایدیۆلۆژیای بنچینه بیان له هه ست و سۆزی سیاسیاندا کاری له سه ر دانرا بوو، بۆ نمونه: هه ندیکیان هه واداری سۆفییه ت بوون، هه ندیکی تر هه واداری ماو بوون، یه کیکیش نه یاری هه رده و سۆفییه ت و ماوچییه کان بوو، به لکو بره وای به نه زمی شوڤشی چینیه کان هه بوو، وه لی پشتیوانی له ئه لبانیا ده کرد له خه باتی سیاسی چه په ره ویدا و پێیان وابوو هه ر ده سه تبه ردار بوونیک له و باوه ر په دا سه رلێشێوانی سیاسی به دووادا دیت.

جگه له پارته که ی که مال بورکای، پارتی سۆشیا لیستی کوردستان (په سه که) بۆ سه ربه خۆیی کوردستان پشتگیری خه باتی چه کداری نه ده کرد. به تیکرا له و باوه ر په دا بوون که خه باتی چه کداری پێویستییه که بۆ هه موو ئه وانه ی خواستی ئازاد بیان هه یه له باکوری کوردستاندا. هه رچه نه ده له تیۆری پارته که ی بۆرکایدا

دژایه‌تی نه‌زمی چه‌کداریی نه‌کرابوو، وه‌لی ئه‌و باوه‌په‌ چاندرا‌بوو که شه‌پری چه‌کداری و روویه‌پوو‌بوونه‌وه له تورکیادا هه‌شتا زه‌مین‌ه‌ی بۆ نه‌زه‌خساوه^{۲۸}.

له‌م ژینگه‌ ئالۆزو ئاسته‌مه‌دا، بۆ نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌ کورده‌کان ئاسان نه‌بوو، که کۆ هه‌لبژێرن بۆ ئه‌وه‌ی وابه‌سته‌ی بنو شوینی بکه‌ون. وه‌لی ره‌وانبێژی و ئه‌دای ئۆجه‌لان ئاماره‌ی دابوو به‌ جۆره‌ نه‌زمیکی سیاسی له‌ خه‌باتی چه‌کداریدا که له‌ نیو ته‌ڤگه‌رو گروپه‌کانی تر دا په‌ی پینه‌برابوو.

ئۆج ئالان و ئاپۆچییه‌کان تیۆریزه‌یان کردبوو که سه‌رکوتی توندی کورد له‌ پاش شکستی یاخی بوونه‌کانی بیسته‌کان و سییه‌کانی رابردوو، خه‌لکی دووچاری ترسو دله‌راوکییه‌کی ئیجگار زیاد کرد بوو، هه‌ریۆیه‌ ئاسان نه‌بوو بۆیان جارێکی تر پیوه‌ندی بکه‌ن به‌ هه‌ر راپه‌رینه‌که‌وه. به‌مجۆره‌ بۆ قه‌ره‌به‌بوکردنه‌وه‌ی ئه‌و ره‌وشه‌، هه‌رچییه‌ک پێوسته‌کرابوو و هه‌رچی له‌ توانایاندا بوو پێیانکراو ئه‌نجامیاندا. ئیتر هه‌ر زوو خه‌لکی بۆیان رۆشنبووه‌وه که گروپه‌که‌ چه‌نده‌ په‌رۆشو پرتاون له‌ یاخی بوونی چه‌کداریداو پشتیوانی هه‌ر جه‌نگیک ده‌که‌ن له‌و پیناوه‌دا. "گه‌ر خه‌لکی نه‌ریتی تاییه‌ت به‌خۆیان توند ده‌ستپێوه‌بگرن و زمانه‌که‌یان بخه‌نه‌گه‌ر، ئه‌وا فه‌ره‌نگه‌ که‌لتووریان زیندوو ده‌مینێته‌وه‌، دیاره‌ ئه‌مه‌یش به‌ره‌هه‌ستکاری و ئازادیه‌خوازییه‌، وه‌لی مه‌زنترین ئازادیه‌خوازی و به‌ره‌هه‌ستکاری، به‌ره‌هه‌ستکاری چه‌کدارییه‌". ئه‌وه‌ یه‌کێک بوو له‌ وته‌کانی ئۆجه‌لان که له‌ سالی ۱۹۷۷ دا له‌ ئه‌لازیک رایگه‌یانندو ئه‌م وتانه‌ دووچار بوونه‌ بنه‌مای هه‌وه‌ل نامیلکه‌ی بلاوکراوه‌ی ئایدیۆلۆژیی گروپه‌که‌^{۲۹}.

یه‌ک له‌ دووی یه‌ک وته‌کانی ئۆجه‌لان ده‌ستپێکی هه‌یزو پێزی سه‌ره‌تا‌کانی گروپه‌که‌ بوون. ئۆجه‌لان خۆی له‌ هه‌موو کێبه‌رکیکاره‌کانی ته‌نها به‌وه‌ جیا‌نه‌ده‌کرده‌وه‌ که

³⁸ For a breakdown of the groups and their ideologies, see Imset, *the PKK*, 380–398.

³⁹ Ocalan, *Ilk Konusmalar*, Cilt II, 84.

سوربوو لەسەر ئەوەی راپەرینی چەكداریی راستەوخۆ دەستپێكات، بەلكو ئۆجەلان لە رێگەی برەودان و هاندانی توندوتیژییە وە كاریدە كرد بۆ بواردنی ھەر تەلەزگە و پەرژینیکی بەردەم گۆرپانكارییەكان. دیارە بایەخدان و سەرنج كۆكردنەو ھەر لە سەر جەنگ و جەلەبە دارای لۆژیکێکی دلنەوا بوو كە ھەلومەرجی سیاسی ئەوكات لە پشتییەو ھەبوو.

سیستەمی دیموکراتیی تورکیا نە کاری كردبوو بۆ ئەو و نەیش دیموکراتییانە دارێژرابوو. بۆیە بۆ نەتەواییە كوردەكان ئەستەم نەبوو گەر ھەموو ئەو ھەولانە بەدەنە دوواو ھەبوو كە خواستی كاركردنی یاساییان ھەبە لە ولاتدا.

پشتیوییە سیاسیەكان كە لە كۆتایی ھەفتاكاندا تەواوی ولاتیان داپۆشیبوو، ئەمەیش ھۆكارێك بوو تا گروپە كوردییەكان و رەوتە چەپەكان لەو بگرو و بەردەبەدا سەردەریتن و بێن بە بەشێك لە رووداوەكان. ھەرچەندە چالاکیەكانی وەك نوسین و بانگەشەكردن بۆ دەولەتی كوردیی لەتەمۆمانی ئەو رۆژگارەدا ھەر بە قەدەغەكراوی ماپوویەو ھەبوو. چالاكوانانی كورد كەمێك دەرفەتیان ھەبوو. بۆ نموونە گەر بیانویستایە برەو بە بیروپاكانیان بەدەن، تەنانەتە ئەگەر لە گۆڤاریكیشدا بیت. ئەوا پێویستبوو یاسا شکیستی بكن . پاش ماوھەك، نەوجەوان و لاوانی كورد ئەو ھەستەیان لەلادروست بوو كە لەخۆیان بپرسن، بۆچی ئەوان پێویستە توندی زیندان بكرین لەپێناو دەرکردنی گۆڤاریك یاخۆ نوسینی بابەتێك. لەكاتێكدا ئەو دیارە كە مەترسییەكانی تەنگتێك فرە کاریگەرترە . "پەكەكە فرە بەباشی لە فسیۆلۆجیای تاکی كورد حالی ببوو، ئەوان تێگەشتبوون مەردوم چەند لاوازو كۆزۆن، ھەربۆیە ئەوان پێویستە چەكداربكرین" ئەو وەتەن حوسەین تۆپگیدەر بوو، حوسەین لەسالی ۱۹۷۸ لە پارتی دیموکراتی كوردستانی تورکیا جیاپوویەو پێوەندی كرد بە ئۆجەلانەو ھەبوو. گروپەكانی تر بەردەوام بوون لە سەر ئەو نەھجەیی كە لەپێشدا پێویستە بربكەیتەو ھەو گەفتوگۆبکەیت و پێشبكەیت و ھەست و ھۆشت لاگەلالە بیت

پاشان خۆت ریکبختیت. وه ئۆ له و قوناغهی تورکیادا پئویستی ده کرد پئیش هه موو شتیك چه کداریییت بۆ ئه وهی هه موو شتیك دهسته بهر بکهیت.

کردار

له گه ل ئه وهی بانگو فیغانی ئۆجه لان بۆ جهنگ له لای شوپرشگێرانی کوردستان له دهستپێکی کاردا تهنها بۆ شالۆ بردنه سهر رهوته چه پهکانیان و کێبه رکیکارهکانی کورد بایه خدار بوو، نهک بۆ ئه وهی شالۆ بهرنه سهر دامه ززواه میرییه کان ٤٠. له سه رانسه ری هه ریمه کوردییه کاند، ئاپۆچییه کان زیاد له راده تیروانیینیکی ناهه موارو مه مه له یه کی ره قیان له به رامبه ر گروپه کانی تر گرتبووه به رو پیکدادانی چه کدارییان پێژه وه ده کرد.

هه موو ئه وه جهنگانه له ئاکامی به یانی لیکتینه گه یشتن و نارۆشن و گفتوگۆی له کۆنترۆل ده رچوووه وه یاخۆ هه ولی چه ند لایه نیک بۆ ده نگدان به به ره یه ک زیده تر هه لده گه رسان و به رو یان پێده درا. به شیوه یه کی سه ره کی بۆ هه لگه رساندن هه ر جهنگیک ئه وه بهس بوو که گروپینیکی کێبه رکیکار چه لاک بووایه، له هه مان ئه وه شارۆچه یان ئاواپییه ی که له وێ شوپرشگێزه کانی کورد مه به ستیان بوو شوین پئی خۆیان راگه ربه کن.

وتاره کانی ئۆجه لان، هه ندیک له وانه که پارێزراو بوون و بلاو کرابوونه وه، ئه وه یان نو مایان ده کرد که زۆر به چاویکی سوک و سه رکه وه ته ماشای نه یاره کانی ده کرد. ئه وه له کاتی کدا بوو که له وانه یه ئه وه فه رمانی نه کردایه بۆ هه موو هێرشه کان و سه رزه نشتی ئه وه کارانه ییشی نه ده کرد له کاتی کدا که روویان ده دا. له هه مان کاتدا

---

⁴⁰ This section relies heavily on interviews with former PSK leader Kemal Burkay, former Rizgari member Kamuran, former KUK militant Selahattin, and former PKK militants active in the southeast then.

ریڅخستنه په رتو بلاوه کانی شوږشگيرانی کوردستان، ئاسانکاریانکردبوو بۆ ئاپوچییه کان تا به سانایى ئەندامه کانی ئه و ریڅخستنه دهسته مۆی خۆیان بکه ن و بیروپای به ریاکردنی خۆیان وه ک ته نها هیزی نیوچه که به نه زمیکی لۆژیکی پیتشچاوبخن.

ئاپوچییه کان به سوده رگرتن له دیدگای لینینییه کان نه یاره کانی خۆیان وه ک ریڅییه ک ده بینین بۆ ئه وه ی فه رمانه وایه تی پارته که ی خۆیان دهسته به ر بکه ن، هه ریۆیه به رده وامیی نه یارییه تی هه مووانیان به پتویستییه ک ده زانی له پیناو شوږشیکى سه رکه وتوو دا. هه ر له و ماوه یه دا گروپه کانی دیکه له هه ول و ته قه لای ئه وه دا بوون که گه ل ئاماده بکه ن و هۆشدارییان پتیده ن له پیناو شوږشیدا ، هه موو ئه وان هیشیان له ریڅه ی گرتنی کۆپو میتینگه کانه وه راده په راند.

ئاپوچییه کانیش هه ولیاندا بوو کایه که روونبکه نه وه، بۆیه ئه وان توانیان شوږشه که دهسته پتیبکه ن. ئه م زه مینه یه هه موو ئه م ره وتانه ی له خۆگرتبوو: گروپه راسته وه وه کان که به روه یانده دا به ناسیۆنالیزی تورکیی چه کدار. گروپه کوردییه چه په ره وه کان که دژ بوون له گه ل نه ته وه گه راکانی کورد. له هه مانکادا گروپه کوردییه کانیش ریڅه یان نه ده دا بوار له به رده م ئاپوچییه کاندای بکه نه وه. له م ره وشه دا تیکگیه ران به چه ک وچۆل یاخۆ به شیوه ی دهسته و یه خه ده بووه ئه گه ریکی چه مه روانکراو. هه موو ئه م بگه ره به ردا نه بۆ ئه وه بوو تا بتوانن خۆیان له و ره وشه دژاره دا رابه یینن و هه موان مژۆلی ئه وه بوون بتوانن له پتیچی چاخانه یه کدا یاخۆ له قوتابخانه یه کدا مقۆمقۆ له سه ر بیروباوه رو بانگه شه کانیان بکه ن و خۆیان له زه برو زیانی یاسا تونده کانی رژیم قوتار بکه ن.

موحه مه د جان یوچی له م باره یه وه وتویه تی: "له م قۆناغه دا له نیۆ ته واوی ته فگه ره چه په کاندای به تورک و کورده وه، هه میشه پتیداگرییان له سه ر ئه وه ده کرد که ته نها و ته نها دیدو تیروانیی خۆیان دروسته و روانینی هه موو ئه وانى تر قه لس و

قیژهونه" موحه مه د یوجی پاش ئه وهی له په که که دابراو جودا ببوه وه له لایه ن هامسه نگه ره پێشوه کانییه وه له سالی ۱۹۹۹ دا هه ولی غافلکوشتنی درا. " له به شیکیتی بۆچوونه کانییدا رووی ده می ده کاته پێره وانی په که که و ده لێ: "جیهانبینی ئیوه وابوو، هه ر بۆچوونیک له ده ره وه ی تیگه یشتنتان بیت بۆچوونیک خوارو خپچه، له راستیدا ئه م نه زمه خاسترین یاریده ده ری بۆرجوازییه ت بوو له و قۆناغه دا، له کاتیگدا ئیوه رقو کینه به رچاوی تاریک کردبوون و ره وایه تی ئه وانی دیتان نه ده بینی و پیتان وانه بوو که سانیک تر هه ن که مافیان هه یه تاوه ک ئیوه بژین ". ده رگیری و جه نگ له ئیو گروپه چه کداره کانی کورد هه ول و هه ره که تیکبوو له هه مانکاتداو له سه رانه ری هه ریمه که دا به ریوه ده چوو، له م ره وشه دا ئۆجه لان و ئاپۆچییه کان ده بوو له دووی کونج و که له به ریکه وه بن تا له ئیو سنوره کانی باکووری ئیراقدا جاپایه ک بۆ خویان جیگیری که ن.

ئهو ی ده می پێوه ندییه کان له ئیو چالاکانه کوردییه کاندایه ته مامی تیکچوو بوون، به تاییه تی له دوای پیروزی و زالبوونی به غداد به سه ر ریبه ری پارته ی دیموکراتی کوردستانی ئیراق مه لا موسته فای بارزانی له ئازاری ۱۹۷۵ دا⁴¹. له م که ینو به یینه دا جه لال تاله بان ی نه یاره سه سه خت و له میژینه که ی بارزانی توانی بۆشایی هیزو پیزی پارته ی بقوزیته وه و ریگخراویکی ئاراسته دارتر به بنه ما سۆشیالیستییه کان به نئوی به کیتی نیشتمانی کوردستان (ی ن ک) دا به مزینیت.

دیاره جینشینانی بارزانی له ناو ئه واندا هه ردوو نه وه که ی بارزانی، ئیدریسو مه سعود هاوکات سامی عه بدوره حمانی به رپرسی بالای پارته که ی دلخۆش نه بوون به هه ره شه یه کی له م جۆره بۆ سه ر بنکه ی هیزو جه ماوه ری پارته که یان. له راستیدا پارته ی جاریک تر به شیوه یه کی فه رمی له سالی ۱۹۷۶ دا خۆی ریکخستبوه وه.

⁴¹ Description of KDP-PUK conflict taken from McDowall, *Modern History*, 343–345.

ئىتر لىرەو پىكدادان لەنىوان ئەم دوو گروپەدا لە كوردستانى ئىراق بە سەختى ھەلگىرسا. لەم جەنگە نىوخۆىيەدا تاقمەكەى تالەبانى سى جار رووبەپووى ھىرشو ھەلمەتى مەرگبارو كوشندە بوونەو ھەزەبرى كوشندەيان بەركەوت، ئەمە لەكاتىكدە پىاوانى تالەبانى ھىچ فرسەتەتەيان بۆ تۆلەو تەمبىكردى نەيارانىان بۆ ھەلنەكەوت. تالەبانى لە بەھارى ۱۹۷۸دا پلانى دانا تا ھەلبكوتتە سەر بارەگاو بنكەكانى پارتى، ھەلى ھەرزوو نيازو نەخشەى كارەكانى كەوتە دەست سامى عەبدوپەرھمان. ئىتر ھىزەكانى يەكىتى كەوتنە مەتەرىزى سەنگەرەكانى پارتىيەو، پارتى داوى دانابوو بۆ ھىزەكانى يەكىتى، ھىزەكانى يەكىتى لە ژىر پەردەى ھىنانو بەدەستراگەىشتنى چەك و چۆلى قاچاغ ھىنراو ملیان بەرەو سنورەكانى پارتى نابوو. لە ئاكامدا ژمارەىكى ئىجگار زۆر لە جەنگاوەرانى يەكىتى پتوھبوونو لەنىويران. ھاوكات دوان لە بەرپرسە بالاكانىشيان بەفەرمانى سامى عەبدوپەرھمان لە سىدارە دران. لە راستىدا ئەم پىكدادانانە يەك لە ھۆكارەكانى نەفەرتو بىباوھەرى و كىنەى نىوخۆىى بوو لە نىوان گروپە كوردىيەكانى باشورى كوردستاندا كە بە بە بەردەوامى تا كۆتايى نەو دەھەكان شۆرپىبوو ھەو.

ھاوكات ئاپۆچىيەكان زۆر بى پەروا گەشەيانكرد، بۆ نمونە ئەوان ھىزە ئاسايشىيەكانى مەرييان لە ھەموو رووبەكەو بەھۆى زىدە بوونى چالاكىيە چەكدارىيەكانىان دەستە پاچەكردبوو، ھاوكات لە پارتە نەيارەكانىان زياتر رىكخراوتربوونو لە رووى تىورىى و پراكىتەكەو زياتر بەرەو پىش چوونو زەبرى كوشندەيان لە زۆرەيان ھەشانە. نەيارانى ئۆجەلان دەيانووت: "دوژمنايەتى بى گرىو گۆلۆ يەككىنى ئۆجەلان ئەو تالەى سەلماند كە ئۆجەلان زىاد لە راستو ناسىۆنالىستەكان ماى ھەرەشەو گورەشەى". ئاپۆچىيەكان ھىرشو ھىزەكانىان بەگەرخست تا بۆ ھەمووانى پىشانبەن ئەوان سوورن لەسەر رزگاركردى كوردستانو ھىچ ھىزو تىزىكىش ناتوانىت لە پىش ھەنگاوەكانىاندا بىتتە كۆسپو

لهمپەر. سه‌لیم چروککایا وتبووی: " ئیمه بروامان به سۆشیالیزم هیئابوو، ئه‌وه‌یش شیوه‌یه‌کی ستالینی بوو له سۆشیالیزمدا که ئیمه‌ی له‌سه‌ر گۆشده‌کرا ". ئه‌و نه‌ه‌جه بوو که ره‌وایه‌تیان لێوه وه‌رده‌گرتو ئه‌ندامانی پێشوو‌ی په‌که‌که به‌کارباند‌ه‌ی‌نا بۆ روونکردنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی بۆچی له کۆتایی هه‌فتاکاندا له‌بری ئه‌وه‌ی جه‌نگ له‌دژ تورک به‌رپابکه‌ن ئالابوونه سه‌رکوتو سه‌ربرپینی پارتو گروپه کوردیه‌کانی دی ". هه‌روه‌ها وتبووی: " ئیمه هه‌مان مۆدیل و مۆرالی بیسته‌کانی پارتی کۆمۆنیستی روسیامان هه‌بوو . وه‌ک ئه‌وان چۆن خۆیان له هه‌موو پێپو گروپو پارته‌کان پاککرده‌وه، ئیمه ئه‌و ریگه‌یه‌مان به دروستو ده‌گه‌من ده‌زانی، هه‌ریۆیه هه‌ولماندا هه‌مان رابردووی ئه‌وان دووباره بکه‌ینه‌وه ".

خۆشه‌ویستی

عه‌بدولاً ئۆجه‌لان له ساڵی ۱۹۷۸ دا ژبانی هاوسه‌ری پێکه‌یتنا، هاوسه‌ره‌که‌ی کێژه زانکۆیه‌کی خۆیندکاری ته‌مه‌ن ۲۵ سال بوو، به‌ نێوی که‌سیره یه‌لدرم ناسرابوو. که‌سیره هه‌وه‌لێن ژنێک بوو که پشتیوانی له گروپه کوردیه‌ی ساواکه بکات. ئه‌و خاتونێکی قژ ره‌شی سه‌نگو سه‌لار بوو، له‌گه‌ڵ ئۆجه‌لان فره جیاواز بوو ، ئایق په‌روه‌رده‌یه‌کی دێهاتیانه‌ی هه‌بوو، وه‌لێ ئه‌م له خێزانیکی پله ناوه‌ندی کوردیه‌وه پێگه‌یبوو⁴². بابی پیتی راگه‌یه‌نرابوو تابه‌یته ئه‌ندامی هه‌ریمی ره‌وتی پاتی گه‌لی کۆماری. پارتی گه‌لی کۆماریی ئه‌و پارته بوو که ئه‌تاتورک دايمه‌زاندبوو.

خێزانه‌که‌ی له شارۆچکه‌که‌یه‌کی سه‌ر سنوریی نێوچه کوردیه‌کان به‌نێوی که‌راکوکان ژبانیان ده‌گوزه‌راند. که‌سیره وه‌ک تۆبه‌ره‌ی خێزانه‌که‌یان له‌لایه‌ن

⁴² Factual details of Yildirim's life are drawn mainly from Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 327–371; and Ocalan's comments in *Dirilisin Oykusu*. Interviews with Celik, Yuce, and Arslan also were helpful, as were sections of Celik's *Agri*, especially 149–153.

بابیه وه پشتیوانی دهکرا تا خویندنه که ی ته‌واو بکات. دواتر له په‌یمانگی ماموستایانی ثلاثیگ خوی بینیه‌وه، پاشان سه‌رکه‌وتوو بوو تا له سکولی روژنامه‌گری زانکوی نه‌نکه‌ره توانی کورسیه‌ک داگیربکات. نیتر لیره‌وه چیرۆکی ژبانی له‌گه‌ل ئۆجه‌لان ده‌ستپیده‌کات و به‌یه‌کتر ناشنا ده‌بن.

ئه‌م هاوسه‌رگرییه له‌کاتی‌کدا بوو که ئاپۆچییه‌کان پتیمان وابوو هاوسه‌رگریی پرۆژه‌یه‌کی بۆرجوازییه‌ته بۆ لاوازو مژولکردنی گه‌ل و دورخستنه‌وه‌یانه له‌ نه‌به‌ردو جه‌نگ. سه‌لاح‌ه‌دین جلیک له‌م باره‌یه‌وه وتوو‌یه‌تی: "له‌ هه‌وه‌له‌وه یاسایه‌ک له‌ گۆرپیدا هه‌بوو بۆ دژایه‌تی هاوسه‌رگریی، یا گه‌ر ئه‌و پرسه نه‌خرابیتته چوارچێوه‌ی یاسایه‌کیشه‌وه، ده‌توانین بێژین ئایدیایه‌ک یاخۆ شیوه‌ بێرکردنه‌وه‌یه‌ک هه‌بوو دژی ئه‌و پرۆسه‌یه". له‌وینده‌ر خۆشه‌ویستی و ئه‌وینداری شتی‌کبوو بۆ ورده‌ بۆرجواکان و پتووستیه‌کی ئه‌وتۆ نه‌بوو. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌شیک له‌ ئه‌ندامه‌ به‌راییه‌کانی په‌که‌که‌ هاوسه‌رگرییان کردبوو. هه‌ندیک وه‌ک ئۆجه‌لان هاوسه‌رگرییان له‌ته‌ک پتیره‌وانی په‌که‌که‌ کردبوو، وه‌لێ ژبانی نا‌ناسایی و نایاساییان زۆر به‌زه‌حمه‌ت مانه‌وه‌ی پتیره‌ندییه‌ کلاسیکیه‌کانی له‌نیوانیاندا زیندوو راگرتبوو.

ئۆجه‌لان هه‌ست و نه‌ستیکی تیکه‌ل و پیکه‌ل له‌مه‌ر هاوسه‌رگرییه‌که‌ی نو‌مایانده‌کات. هه‌ندیکیش پتیمان وایه‌ هاوسه‌رگرییه‌که‌ی ئۆجه‌لان له‌ته‌ک خاتو که‌سیره بۆ ئه‌وه‌ بوو تا رینگه‌ له‌پیش که‌سیره‌دا واز بکات چالاکییه‌ سیاسییه‌کانی له‌ کوردستاندا نه‌تجامبدات، چونکه‌ بۆ ئافره‌تیک‌ی لای کچ مه‌حاله‌ بوو گه‌شتکردن و هاموشۆی شارو شارۆچکه‌کانی کوردستان. سالانی دوواتر پاش ئه‌وه‌ی په‌لدرم له‌ په‌که‌که‌ جودا بوه‌وه، ئۆجه‌لان له‌ باره‌ی ئه‌وه‌ی بۆچی له‌ته‌ک خاتوو که‌سیره‌دا هاوسه‌رگریی کردبوو پاساو گه‌لێکی تری خسته‌ روو. به‌شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی ئۆجه‌لان ده‌لێ ئه‌وم هه‌تا تا بتوانم بپارێزم و دوریخه‌مه‌وه له‌ په‌یوه‌ندییه‌کانی خه‌زانه‌که‌ی له‌ته‌ک میریدا. هاوکات ئاماژه‌ش بۆ ئه‌وه‌ ده‌کات که‌ به‌راستی خاتو

که سیره خانمیک بووه سيجرو سهرنجی له سهر ئۆجهلان داناووه له نیتو پتیرهوانی په که که دا به ته وای نیتوبانگی وه ک خانمیکى به هوش و جوان و کارامه روشتبوو. ئۆجهلان له پاش جودا بوونه و هیان نه وه نومایان دهکات که هرگیز ره چاوی نه وه نه کردووه که رۆژیک له رۆژان پتیره نديیه کانیان شکست دههینن. ههروه ها ده لیت: " من راکیشرابووم به ره وه ههست و ئه وینیکى بیسنوو رو پاشان زه واج"⁴³. هه ندیک له پتیرهوانی ئۆجهلان هیچ که یفخوش نه بوون به پتیره نديی ئۆجهلان و خاتو که سیره. له راستیدا جیا له و باوه ره ی که هاوسه رگيریه که به گویره ی خه باتی شوڤشگيری نه وى ده م خواستیکى نابه جى و نادرست بوو ، هاوکات ئاپۆچییه کان له مه ر پاشخانی خاتو که سیره یش دلکرمی و واسواسبوون. چون ده و ترا قه وم و قه بیله ی خاتوون له کۆتایی بیسته کان و سییه کاندا و له وه ختی یاخی بوون و هه ستانی خه لکی کوردستاندا تیکرا هام دهست و دل بوون له ته ک میریدا و ته نانه ت بابیشی له کارو بارى سیاسى میریدا دهستی تیکه لکردبوو.

له سهرگوزشته که ی خۆیدا بۆ دامه زاندى په که که، یۆجى ناماژه دهکات که شوڤشگيره کانى تر نه و ههسته یان لادروستبوو که که سیره بى لامو جیمی هه لسوپاوى ده ولته، نه و له م باره ی وه ده لیت: " زارۆی پۆلیس ده بیته پۆلیس و زارۆی پارێزه ریش پارێزه ره"⁴⁴. رهنگه نه م ره وشه له به رژه وه ندى که سیره دا نه بووايه، چون خانه واده که ی زۆر باشتربوون له زۆرک که له نیتو گروپه که دا بوون، نه و له رووکه شیکى ساده ی ژيانى هاوسه رگيریدا خۆی نومایان ده کرد، هاوکات له گله و گازانده کانى یوجى دا هاتوو که مال و حالى که سیره زۆتر له ورده بۆرجوايه کى نه کرد تا له وه ی له ژيانى گه ریلایه کى شوڤشگيریکات"⁴⁵. ئۆجهلان و خاتو که سیره خاوه نى ئیراده و ئومیدیکى به هیزو نه ستيله و هوشیاربوون، هاوکات

⁴³ Quoted in Yuce, *Dogu'da*, Cilt I, 356.

⁴⁴ Ibid., 356.

⁴⁵ Ibid., 361.

ئىجگار شۆرشىگىچىرۇ بە ويقار بوون. ئۆجەلان دەپوت: " لەبرى ئەوھى فېرېتت ئارام بېت و لەسەرخۆبېت، فېرېو ھۆشيارو بەئاگابېت، لەبارەى كەسىرەشەوہ دەپوت: " من ئەوم لەمال نەكرەدە دەرى، بەلكو زۆرجار من لە مالى ھەلدەھاتم"⁴⁶

ھەندىك لە پېرەوانى ئۆجەلان زۆر قەلسو نىگەران بوون لە مامەلەى كەسىرە لەگەل رېبەرەكە ياندا، ئەوان ھەلسوكەوتى خاتو كەسىرە لەبەرامبەر ئۆجەلاندا جۆرىك لە بېرېزىيان لىدە خوئىندەوہ. ھەر بۆيە ئەوان غايەلەى ئەوھىيان بۆ دروستبوو كە خاتو كەسىرە غافلكوژ بكن، وەلى ھەر زوو لەم پلانە دووركەوتنەوہ چونكە پىيانوابوو ئۆجەلان ملنادات بۆ برپارىكى وەھا شىوہ. وەلى ھەمىشە ئۆجەلان ئەوھى وەك بەلگەيەك لە تىن و تواناى دېموكراسىانەيدا دەھىتايەوہ كە ئەو ناتوانىت بەرگرى لە ھىچ شتىك بكات تەنانەت لە ژنىك كە ھاورىكانى خواستيان ھەبوو لەنىوى بەرن. ھاوسەرگېرىيەكەى ئۆجەلان بەزوىى ھەلۋەشايەوہ. لەناوہ راستى ھەشتاكاندا ھەردوو بەتەواوى لىكجودابوونەوہ بە گوڭرەى زانپارىيەكان ئۆجەلان لە سالى ۱۹۸۸ دا گېرۆدەى داوى ئافرەتېكى تر بېوو. تا ئەوكاتىش خاتو كەسىرە لە ئەسىنا وەك ھەلسوپاوىكى پەكەكە خۆى نىشانندەدا، ئەو لەوى ھەلۋىدا ھەستىت بە ئەجامدانى كۆدەتايەك بەسەر شووہكەيدا، وەلى نەيتوانى و لە پلانەكەيدا شكستى ھىتا.

دووا بەدواى ئەوہ ئىتر خاتو كەسىرە دەنگو رەنگى نەماو گومە سارېوو، ئەو دەم دەنگۆى ئەوہ بلو بووہ كە ئۆجەلان تەوانوئەتى ھاوسەرەكەى لەبەرامبەر پىدانى برە پارەيەك و بەلئىنى لىگەرانى تا زىندوو بېت رازىكردووہ بە بىدەنگى بىمىنئەتەوہ. تاوہكو ئىستائىش رېبەرى پەكەكە خىانەتى ھاوسەرەكەى لەياد نەكردووہ. ھەربۆيە ژيانى كەسىرەو ھاوسەرگېرىيەكەيان لە زىھنى ئۆجەلان و پەكەكەدا وەك چەكىكى ستراتېژىي لە ئەزمونپارتايەتيدا سودى لىوہرگىرا، چەكىك

⁴⁶Ibid., 363.

ئۆجەلان بەكارهیتنا تا پیداکریی لهوه بکات که ئه و په که که رو به پوی مه ترسی و پلانی ترسناک بوونه وه و پتویسته له هه مو کات زنده تر وردو وریابن له به رامبه ر ناپاک و کریگرته کان. هاوکات ئۆجەلان ئه و نه زمونه ی به کارهیتنا بۆ پالپشتیکردن له بۆچوون و روانینه کانی له مه ر دنیا ی هاوسه رگریی و پتوه ندیبه سینکسییه کان.

هه ریویه دوواتر هه ردوو پرۆسه ی سینکسو هاوسه رگریی له نیو گه ریلاکانی په که که دا یاسا گکرد. ئۆجەلان سوور بوو له سه ر ئه وه ی که نه زموونی هاوسه رگرییه که ی له گه ل که سه ره دا ئه وه ده سه لمینیت که هاوسه رگریی ترادیشنالی کوردی مه ترسییه بۆ سه ر ره وشى شۆرشگیزی، هه رچه نده نامازه بۆ ئه ویش ده کات که هاوسه رگرییه که ی له گه ل خاتو که سه ره دا زۆر هاوسه رگرییه کی ته قلیدی نه بووه. هاوکات جهخت له سه ر ئه وه ده کاته وه که ژن پتویسته نازادو سه ره خۆبیته له چالاکیه کانی داو دوور بیته له په لپ و فشاری پیاو و پیاوسالاریی. بۆ ئۆجەلان پرۆسه ی هاوسه رگرییه که ی هه میشه بی کۆسپ و کورتی نه بوو، وه لئ نه نجامه که ی له لای ئه و جیگه ی بایه خیتی نیجگار مه زن بوو. ئۆجەلان له وه لامی پرسیاریکی یالچین کوچوک وتی: " گه ر ژنیک هه ولبدات بۆ ئه وه ی بمخاته ژیر فشارییه وه و پاشان ناچار بکریم فیزی، نیت و اتای ژن بوون چیه، " هه ره ها وتی: " له م سو نکه یه وه که سه ره یه کیک بوو له گه وره ترین مامۆستا کانم، وه لئ مامۆستایه کی توندو توپه بوو"⁴⁷.

مه رگی ناگه هان

له نیواره ی ۱۹ مانگی پینچی ۱۹۷۸ خه لیل کافکون له ناواییه کی چه په کی نیوچه ی هه لواندا درایه به ر ده سترپیژی گولله و کوژرا⁴⁸. کافکون یه کیک بوو له

⁴⁷ *Dirilisin Oyusu*, 91.

⁴⁸ This section utilizes the following sources for information on the Hilvan

ئەندامانى شۆپشگىپرانى كوردستان و بكوژەكەيشى يەكك بوو لە ئەندامانى ھۆزى گەورەى سولەيمانيان . خويئندەنەوہ گەلئىكى جودا ھەيە، دەپرسن ئەوہ چى بوو بووہ ھۆى ئەو ھىزشە، راست و دروست ئالۆزىيەكان لەنتو گروپە چەپە كوردىيەكان لەسەر ئەوہ بوو كە شوپن پىيەك بۆ خۆيان لەنتو شارۆچكەكە و ھۆزەكەدا ديارىبەكەن.

كە لە راستىدا بۆ چەند ھەفتەيەك بوو شارۆچكەكە و دەوروبەرى لەلايەن ئەو گروپ و گەجەرو گوجەرەنەوہ كۆنترۆلكرابوو. لەبەر ئەوہ سولەيمانان ئەو گروپانەيان وەك ھەپەشەيەك دەبىنى بۆ سەر سىستەم و سىادەى بوونيان. لەھەمان كاتدا شۆپشگىپرە كوردىيەكانىش خاوەن زەوى و دەرەبەگە سەركوتكەرەكانيان وەك خودى دەوالت بە نەيارو ناھەز بەتەواى ئەجىنداكانيان دەزانى.

بەدانپىئەنى خودى پياوانى ئۆجەلان، ئاپۆچىيەكان لە سەرھاتادا شكستيان ھىئا لە پلانى تۆلەى ئەو ھىزشەى كە ھۆزچىيەكان كوردیانە سەر تەفگەرى شۆپشگىپرى كوردىيەى. لە راستىدا بەدەر لەو خىزانانەى كە بە پەنجەى دەستى دەژمىردان، ھىچ كەس نەبوو كە رازى بىت بە پلان و ئەجىنداي شۆپشگىپرى ئۆجەلان. خەلكە رەشوك و بى زەوى و زارەكەيش دودل و دلكرمى بوون لەمەر گرتنە بەرى ھەلوئىستىك دژ بە خاوەن زەوىيە فىودالەكان كە كۆنترۆلى شارەوانىيان كردبوو، لەھەمان كاتدا واپان دادەنا كە شارەوانى ھاوپەيمان و ھامسۆزى وانە.

لەراستىدا كوشتنى كەسىك لەو ژىنگەيەدا ئەگەرى ئەوہى ھەبوو دوژمنايەتى خويئ لە نىوان ھۆزەكاندا بەرپا بىت، لەبەر ئەوہ كوشتنى ئەندامانى ئەو ھۆزانە بۆ كەسانى شۆپشگىپر زىدەتر بۆن و بەرامەى دوژمنايەتى خزم و خويش و خويئاوى لىدەكە و پتەوہ. لاوئىكى شۆپشگىپرى گەنج ئەستەم بوو خۆى لەقەرەى كارەساتىكى لەو چەشنە بدات، چوون دەيزانى بنەمالەكەى لەژىر بارى وەھا گۆفەندىك

دەرنایەت. بەلام بەنەیسەت ئۆجەلانەو کوشتنی کافگون جۆریک لەکاردانەو هی تایبەتی بەدووی خۆیدا هینا. ئەو کارە دوو دەیاردە هی کوشتن بوو لە نیو ئەندامە ئاست بالاکانی شۆرشگێڕاندا.

لەبەر ئەو نۆبوانگ و پێگە ی گروپە کە بەتەمامی رووبەرووی مەترسیی لەنیوچوون ببوویە. ئەو کات ئۆجەلان بەئینی دابوو یە شۆیتکەوتووانی تا دژ بەمیری دەستبەنە چەک و یاخی بێن. وەلی تا ئەو وەختە کشتوبو جەنگ تەنها لەگەڵ گروپە کوردییە نەیارەکانی و چەپی تورک یاخو بەلە راسترەوکانی گۆرەپانی سیاسیی تورکیا بوو. لەبەر ئەو وەلامدانەو و وەستان لەبەردەم خاوەنزهوییه زەنگینەکانی هۆزی گەورە سولەیمانان، خواستی شۆرشگێڕی و بەرهەستکاری راستگزیانە ی ئاپۆچییهکانی نومایانکرد.

لەراستیدا هەموو ئەو هۆزە زەبەلاحانەبوون کە خەلکی هەژارو رەشۆکی دێتاتەکانیان دەچەوساندنەو و لە هەمووش گرنگتر دەستیان لەگەڵ میریدا تیکەلکردبوو بۆ ئەو هی نەبە لەمپەر لەبەردەم گەشە ی رەوتی شۆرشگێڕی کوردستاندا. هەربۆیە هیترشی سولەیمانانەکان بۆ سەرگروپە کە رێک و راست گروپە کە ی بەرەو خەبات و خەمی چەک و چۆل و کاری پارتیزانی برد.

ئەو بوو لە دەستپێکی کاردا دووان لە کادێرە بالاکانی گروپ نۆردرانە هەریمە کەو تا لەوی ئامادەسازی بۆ هەلمەت و هیز بکەنەو. ئەو بوو لەماو هی دوومانگدا شۆرشگێڕانی کوردستان توانیان دلی هۆزی سولەیمانان بەرزینن و لەئاکامی هیترشیکدا موخەد بوجاکی رێبەر و سەرداری هۆزە کە یان بەسزای مەرگ گەیاندا.

ئیتەر لە چەند مانگی داها تووی پاش رووداوە کە داو لەئاکامی هەلایسانی تەقو تۆق و نەیاریهتی توندی یەکتێیدا نەتەو هییه کوردهکان توانیان پشتیوانی بەرفراوانی خەلکی شارۆچکە کە بە دەست بهینن. هاوکات یەکتێک لە دیارترین هۆکارەکانی گروپ

بۆ دژايەتى و جەنگ لەدژ ھۆزەکان دەست تێکەڵکردنیاں بوو لەگەڵ بەلى راستى توندپەروى پارتى نەتەوہى توركى (ئەلپ ئەرسەلان توركىش رابەرايەتى دەکرد. وەرگىچى) كە يەكێك بوو لە ھاوسۆزو ھەوادارەكانى ھۆزە ستەمكارەكان. رەوشەكە تەنھا جەنگى گروپ و ھۆزەكانەو نەوہستا، بەلكو خەلكى پالەو رەشو روتيش ھاوسۆزیاں بۆگروپ نيشاندا، ھاوكات چەپەكانى كورديش دەستپيشخەرى و نيازی خۆيان بۆ ھاتنە نێو جەنگى ھۆزەكان نەشاردەوہ. گروپە جوداخوازە كوردییەكانى دیکە وەك ئۆجەلان بەرھەلستكارى زەنگین و زەویدارەكان بوون، وەلى زیدەتر بەنەزمىكى تىۆرى رووبەرووى رەوشەكە بپونەوہ و چالاکییەكانیاں فرە سنووردارو سستبوو، ئەگەر نا بە شىوہیەكى بلاو تەنھا ئۆجەلان و شوپىنكەوتووەكانى ئامادەبیاں ھەبوو بۆ ئەوہى بە شىوہیەكى كردارى بێتە نێو جەنگەكەوہ.

رەمەزان مالک دەلێت: " پاش سالاھەى سالن لە چەوساندنەوہ و بندەستى، ناگەھان گروپێك پەیدابوو لە رووى ھەموو ئەو نەزمە توندو تیزییەدا وەستا، لە كۆتاییدا ئەمە وەك ئەوہ وابوو، كە بەلى دەكرێت تۆلە بكەینەوہ". رەمەزان زاپۆى ئاوايىك بوو كە فرە لە ھەلوانەوہ دوور نەبوو، ئەو سالى ۱۹۷۷ خويندكارى زانكۆ بوو. ناوبراو نێزىك بە ئۆجەلان و گروپەكەى چاوى بەرووى سیاسەتدا كرايەوہ، ئەو پى وابوو تەنھا ئەم گروپە دەتوانێت شۆرشى كوردستان و بەلێنى رزگارى نەتەوہى بەناكام بكەینەت. رەمەزان دەبوت: " لە ئاوايىكەماندا كەسێك نەبوو ناسراوێك ياخۆ نێزىكىكى لەلایەن سەربازەكانەوہ كوتەك كاری نەكرايێت، لە راستیدا پەكەكە ھات لە پووى ئەو بى نەزمیەدا وەستايەوہ". ھەرۆھا وتى: "ھاوكات پەكەكە لە رووى دەرەبەگو خاوەن زەویيە گەرەكان وەستايەوہ، لە راستیدا دەرەبەگەكان خاوەنى ھەموو شتىكى خەلكبوون، ھەموو شتىكیان لە ژێر پكێفدا بوو، تەنانەت ئالتوونى گەردەنى خانمانیاں دەپچراندو ھەپەلوشیاندەكرد.

لە پاش سالائىك بىندەستكىردنى بەردەوامى خەلك، لەپرىكداو بەلىشاو خەلكى روويان لە سۆزدارى و پشتىوانى بۆ پەكەكە دەربىرى".

لە بەر ئەو بەنىسەت گروپە كوردىيەكەو جەنگى خەلوان دەستىيەكى ھەلوئىست و ئاراستەى ھىرش و ئەجىنداىەكى نووى ديارىكرد. لىرەو ھەلوئىست تەواوى سەردارو سەرزۆك ھۆزە گەورەكانى كردنە ئامانچ، ئەو سەرزۆك ھۆزانەى دەستيانگرتبوو بە سەر ئابوورى نىوچەكەو قوتى خەلكداو دەستيان لە دەستى دەولەت و بىنى خەلكى ھەژاردا بوو.

چەند مانگىكى كەم پاش ئەو ھەلوئىست ۲۰ مانگى خەوتى ۱۹۷۹ دا گروپەكە دەستىيەك كادىرى بوىر بۆ تىرۆركردنى پەرلەمانتارو سەرزۆكى ھۆزى گەورەى بوجاك دامەزراند. موخەمەد جەلال بوجاك ئەندامى پارتى عەدالەت بوو، كە لە خەفتاكاندا لەگەل پارتى كارى نەتەوھىي توندپەرەو حكومەتەكى ئىنئىلافييان پىكھىنابوو. جەلال بوجاك شۆرەتى لە توندو تىژىو رەق مامەلەيدا رۆشتبوو، بەتايبەت لە مامەلەكردن لەگەل ھەموو ئەوانەى لەقەلەمپرەو كەيدا دەژيان. يەكەكە لە خزمە نىزىكەكانى بوجاك دامەزرىنەرى پارتى ديموكراتى كوردستانى توركييا بوو، كە پىئوھەندىيەكى نىزىكى لەگەل تەڭگەرى بارزانى ھەبوو لە باشوورى كوردستان.

لەراستىدا ئامادەىي ئۆجەلان و شوينكەوتوانى بۆ شەن و كەوكردنى پاك و ناپاك ئامانچ و نىشانەىكى رۆشن بوو كە نەھجىكى ديارو جىگەى بايەخى شوينكەوتووھەكانى بوو. ديارە پلانى ترۆركردنى موخەمەد جەلال بوجاك سەركەوتوو نەبوو، ئەو بە برىندارى ماىەو، ھەلئ جەسارەت و پلان بۆ پشتىوانى تەڭگەرى كوردىيە كەمى نەكردن ھەروا بەرنامەى شۆپش بەرەو پىشەو ھەچوو. چىلىك دەيووت: "ھىرشكردنە سەر بوجاك رىك ھەك ھەلكوتانە سەر مېرىي ھەھابوو، لە كاتىكدا دەولەت پشتىوانى لە سەرزۆك ھۆزو دەرەبەگە دەسەلاتدارەكان دەكرد". چىلىك پاش تەواوكردنى زانكۆ ھەك ئەندازيار بۆ ماوھى سالىك كارى كرد، پاشان

وازی له کاره که ی هیئاو به ته وای خۆی به کلایکرده وه بۆ کاروباری شوپشگێری. له پاش هێرشکردنه سه ر بوجاک گه ئی جهنگ و کوشته و کوشتهار رویداو له ونیوه نده دا خه لکانیکی زۆر تیاچوون. وه ئی چیلک ئاشکرای کرد: " ئاپۆ به وای وابوو که گه جهنگیکی گه ره هه لگه یرسینن، ئه و ده توانن پشگه یی جه ماوه یی بۆ په که که به رینتربه کن". به گوێره ی سه رجه کانی ئاپۆ، گه ره له جهنگه کاندای ۱۰۰ هاو لاتی ش کوژابن، ئه و زاړوکانیان ده بنه گه ریلا بۆ تۆله سه ندنه وه ی خوینی بابو بنه چه یان.

پارته که

هه وئی غافلکوژکردنی بوجاک زه مینه سازی بۆکرا بۆ راگه یاندنی سه رتاسه ریی دامه زاندنی پارته یی سیاسی به نۆی په که که که به کوردیی کورته کراوه ی پارته ی کرێکارانی کوردستان بوو". له راستیدا پارته که له گه رده بوونه وه یه کی نه ئینیدا هه شت مانگ پشتره له ۲۸ مانگی یازده ی ۱۹۷۸ دا له گوندی فیه سی ده ره وه ی دیاره کردا دامه زابوو. به لام گه ربه که به ریاریاندا بوو راگه یاندنی دامه زاندنی پارته که یان دووا به خه ن تاوه کو ره وشو روژیک بیته پششه وه وه له هه راو هوریاو چالاکیه کی گه ره دا خۆیان نومایان به کن بۆ ئه وه ی یاریده ی بلا بوونه وه ی نۆو ناوبانگیان بدات.

هه رچه نده گه ربه که شه کسته یان نه ئینا له کوشته نی بوجاکدا. وه ئی هه وئی کوشته نی بوجاک په یامیکی خه راو ده نگدانه وه یه کی به رینی هه بوو له سه رانه سه ری هه ریمه که دا و پلان و ئامانجه کانی کوشته نه که و بلاوکراوه و ئه ده بیاتی گه ربه که له ته وای نۆچه که دا بایه خو به های تابه تی هه بوو. ئه و نامیلکانه ی له ده سه پته یی دامه زاندنی په که که دا بلاوکراوه به ریتی بوون له پوخته و کورته ی میژووی کورد که له ژیر ناوی

⁴⁹ This section relies on Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 226–244; Birand, *Apo ve PKK*, 96–99; and interviews with former PKK members active during the period.

شۆپشى نەتەۋەيى بۇ لەنئۆبىردىنى دەۋلەتى تۈرك ۋە شانكرابوون لە وانە: نا بۇ ئىمپىريالىزم ۋە كۆلئۆنئالىزم، بەرە ۋە سەر بەخۆيى، بەكىتى، كوردستانىكى دىموكرات، بىرى سەر بەخۆيى ۋە ئومەمىيەتى پىرۆلىتارىيى ، بىرى بەكەكە (پارتى كرىكارانى كوردستان)⁵⁰

جىياكەرە ۋە كانى نىۋان پارتىيەكە ۋە گرۇپە كۆنەكە بە شىۋەيەكى سەرەكى پىۋەستىبو بە كاروچالاكىيەكانەۋە. لە پاش كۆنگرەي دامەزراندنى پارتەكە لە ئاۋايى فىسى دەۋرۈخولى دىياربەكرى، ئىدى پارتىيەكە ۋە پىرەۋانى پارتەكە زىدەترو بەگۆپرەي پىسپۇرپىيان دەستىيان دايە چالاكى ۋە گرۇبۈنەۋەي جودا جودا. لە پىشدا پىرەۋانى ئۆجەلان چالاكىيەكانىيان تەنھا دەستپىشخەرىي ۋە ھەنگاۋى خۇيان بو، ھەرچەندە بوونىيان لە چوارچىۋەي ھەستى ناسىۋنالىستى ۋە ئامانجە چەپخۈزىيەكاندانبوو. ۋەلى كۆنگرەي فىس، بوۋە ھەۋلىك تا ھەموو ئەۋ تىن ۋە تاۋەي ئەندامان لە چوارچىۋەيەكى رىكخراۋەيىدا داپرېژىتەۋە ۋە سەرلەنۆي ھەموۋان لە دەۋرۈخولى مېتۆدىكى ئامانجدار گرۇبەكەتەۋە. ھەر لە كۆبۈنەۋەكەدا سى كەس ۋەك ئەنجۈمەنى نىۋەندى پارتەكە ھەلبىزىردران، لە وانە ۋە بىدولاً ئۆجەلان، جەمىل بايك، شاھىن دۆنمىز . دواتر كۆمىتەگەلىكى ئامادەكارىي نىۋچەيى لە سەراسەرى ھەرىمە كوردىيەكاندا دامەزران، ھەر كۆمىتەيەك لە پىنچ ئەندام پىكھاتبوون ۋە دادنرابوون تا بىرپار لە چالاكىيە لۆكالىيەكان بەدەن⁵¹ ھاۋكات لەگەل ھەۋادارانى ئەم گۆرانكارىيانەدا، ئەۋانەن لە راستىدا بىۋونە ئەندامانى دىفاكتۆي رىكخراۋە نۆيەكە. ئەۋ ئەندامانى ھەلسۇپاۋى بەكەكە بوون زۆرچار دەستبەردارى خۇيىندو خزم خۇيش ۋە بىزىۋى ژيانىيان دەبوون ۋە خۇيان بەكلايىدەكردەۋە بۇ رىكخراۋەكەيان. ھەندىك لە پىرەۋانى ئاپۇر ھەۋانەي زىدى خۇيان دەكرانەۋە تا بە چالاكىيەكانىيان

⁵⁰ Parts of the PKK founding manifesto are reprinted in Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 293–298.

⁵¹ Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 174, 190.

بتوانن دەستبگرن بەسەر سەندیکاو دامەزراوە فێرکارییەکان و رێکخراوە
 جەماوەرییەکانداو لە بۆتەئێ رێکخراوە نەیارەکانی دیکەدا دەریانبەیتن. زۆرجار
 تەقو و تۆقو بگرەو بەردەئێ چەکداری دەبوو بەشێک لە سیماکانی کارو چالاکئێ
 رێکخراوانە. هەربۆیە سەرەرای هەولئێ ئاپۆچییهکان بۆ دەستبەسەرگرتنی ئێچوچە
 کوردییەکان، کەچی هەرۆک پێشوو چالاکییەکان بەئاقاری پاشاگەردانی و بیسەرەو
 بەرەئێ دەچوون. ئەندامان بەئێ گەرانەو بە سەرەو بەئێ رهچاوکردنی
 زانیارییەکانی کۆمیتە ئێچوچەییەکان، بۆ خۆیان بپاریان دەداو سەر بەکلۆئێ خۆیان
 بوون.

لەرستیدا هۆیهکی ئەم پشێوییە دەگەراییەو بۆ رژیمی تورکیا، چونکە هەمیشە
 برەوی دەدا بە تەنگزەکان، هەر بۆیە هەمیشە چالاکییەکان بەرنامەو راوێژئێکی
 رێکخراوەبیان پێوە نەدەبینرا. هەرۆکە بنکەئێ جەماوەریی پەکەکە لەو گەنجە
 دلگەرم و تامەزۆیانە پێکھاتبوو، کە وەک دەوترا هیچ سەبرو سەلوانئێکیان نەبوو تا
 بەشێوەیەکی فەرمی بپاری دەستپێکردنی خەباتی چەکداری و پارتنی زانی بدرویت:"
 هەرۆک سکرترئێ گشتی ئەنجومەنەکە دەئێت، تۆ دەکرا بلئیت هیچ پلانئێکی
 دارئێژراو نەبوو بۆ هەئەت، وەک ئەوئێ کە بەردەوام لە گۆرئێدا بوو". ناوبراو
 حوسەئین تۆپگیدەر، ئەو بەرپرسی کۆمیتەئێ ئەلازیک بوو. گەنجانی وەک ئەو، بۆ
 نمونە:" بۆ خۆیان بپاریان دەدا کە دەستدرئێژی بکەنە سەر خەئێکی نەپاریان لە
 پێناوی بەدەستپێنانی چەک و چۆل و پۆل و پارەدا، ھاوکات کاری هەبەجانئییان
 ئەنجامدەداو هئیرشیان دەکردە سەر بەکرئێگراو کاربەدەستانی مەریئێ."
 لەهەمانکاتدا راگەئێنراوی رێکخراوەکە، رەوشەکەئێ وەک قوئاغئێکی نوئێ
 گریمانکردبوو، کە رێگایەکە بۆ زرگاریی نەتەوئێ کوردستان. ئەم رەوشە بەردەوام
 بوو تا لەماوەئێ چەند مانگئێکی کەمدا پەکەکە خۆئێ لەئێو بۆتەئێ نەیارەکانئیدا
 دیهەو لە هەموو روویەکەو تەنگئێ پێهەئێچنرا بوو. هەموو ئەو دەستکەوتانەئێ

ئەوان لەسائیکی پێشوو دا پێی گەشتبوون و دەنگدانەوی فرەوی هەبوو، هیدی هیدی و بەکاوەخۆ دەپوکایەوو لە دەستیان دەدا. دیارە ئەوەیش بەهۆی دوژمنداریتی تاییه تییەوو بوو کە دەکرایە سەریان. ھاوکات هەلۆیستی دوژمنکارانە بەرامبەر بە نەیارەکانیان، کارو چالاکی پێڕهوانی پەکەکی سەخت و سامناک کەردبوو، هەر بۆیە نەیان دەتوانی بە شیوەیەکی ئازادانە باوەڕهکانی خۆیان نومایان بکەن. گروپە کوردییەکانی تر هەولیان دەدا ئەوان بخەنە پەڕیزەوو و بلۆکیان بکەن لە بەشداریکردن لە گەردبوونەوو گەشتییەکانی ئێوانیان. هەرۆهە دەنگۆی ئەوەیان بلۆدە کردەوو کە ئەندامانی پەکەکی بۆ نەهەوی پشینی دەستیان داوەتە چەک. یەک لە ئەندامانی گروپەهەکانی پەکەکی گەشتبوو ئەو راستییەکی کە رژێم ئەندامانی پەکەکی لە ئاوییەکی دەرەوی دۆکو با یەزید رادەهینیت و سازیان دەکات بۆ نەهەوی تەنگژەو توندوتیژی⁵²

هۆزی گەرەوی سولهیمانیان سەرلەنوێ دەستیان دایەوو هێرش بۆ سەر پەکەکی و لەو نێوئەندەدا شەش لە ھاوڵاتیانی ئاوییەکانیان فراندو پاشان لەنێویان بردن⁵³. سەرلەنوێ هێرشێ سولهیمانیان پێڕهوانی ئاپۆی هاندا بکەونە بیری تۆلەو تەنگژەکانی زێدەتر کرد. ھاوکات دەرگیزیەکان لەگەڵ هیزی رزگاریخووانی نەتەوایی کوردستان (کوک) فرە بەسەختی هەلگێرسا و بوو هۆی بەهەدەردانی تین و تاوی خەلکی دلگەرمی کورد بۆ ئازادی کوردستان.

ھاوکات لە بەهاری ۱۹۷۹دا ئەندامی کۆمیتەیی نێوئەندی پەکەکی شاهین دۆنمز لەلایەن مەرییەوو قۆلبەستکرا. شاهین لەنێو ھاوڵاتیاندا فرە خۆشەویست و خۆشمەشەرب نەبوو، وەڵا کارامەیی و وردو وریایی ئەوی گەیاندبوویە ئاستیکی بالا

⁵² Ibid., 219.

⁵³ Ibid., 375.

له پارته که بیدا. به هۆی کاری ریکخراوه بیه وه سه راسه ری هه ریمه کوردیه کان ده گه پرا،
 دواچار له ئە لازیک له لایه ن پۆلیسه وه قۆلبه سته ده کریت و ره وانه ی زیندان ده کریت.
 ئۆجه لان له کاتی کدا که له دیاربه کر بوو هه وائی ده ستگیر کردنه که ی پینگه یشت.
 به م هه وائه راسته وخۆ دیاربه کری به جیه یشت بۆ شوینیککی نئزیک میردین، وادیار بوو
 دۆنمز شوین و حه شارگه ی په که که به دروستی ده زانیته له دیاربه کر دا. بۆ ئە م
 مه به سته پۆلیس ته وای حه شه رگه کانی په که که ی له نیوچه که دا کیتوما لگردد.
 ئە وه یش روون بوو وه که دۆنمز تاراده یه که له پشت هه لمالینی ئە و نه ینیانه وه بوو.
 ئۆجه لان ده یوت: "ئه وه مان بۆ ناشکرابوو، که کۆتایی چالاکیه کانمان له نیوچه که دا
 له گۆرپیدا یه"⁵⁴. به مجۆره ده ستگیر کردنی شاهین یارمه تی ئۆجه لانی دا تا ملبدات
 بۆ ئە و راستیه ی که پیویسته تورکیا به ره و په ناگه یه کی ئارام به جیه ی تایت. هاوکات
 ده نگۆی روودانی کۆده تایی سهربازی له تورکیا دا به گه رم و گۆری له گۆرپیدا بوو.
 هیزه کانی ئاسایش ریوشوینی توندوتۆلیان له گه لێ له نیوچه کوردیه کاندایا گرتبوویه
 بهر. هه رچه نده گله و گازانده ی له راده به ریش له سهربازه کانیان ده کرا، چونکه
 به هۆی زالی و سهرداریه تی گروپه چه کداره کانی کورده وه له نیوچه که دا بۆیان
 نه ده لوا به ته وای ئه رکه سهربازیه کانیان راپه رتین. به گۆیره ی زانیاری یه کتیک له
 راپۆرت هه والگریه کانی هیزه کانی ئاسایش، که ته نها مانگیک پیش قۆلبه سترکری
 شاهین دۆنمه ز بلاو ببویه وه نوسرابوو: "ته نها ئە فسه ریکی قاره مانمان بچیت هه ر
 ئاوا بیه که وه که متر له بیست که سی ده رچوو له یاسا قۆلبه ست ده کات"⁵⁵. به مجۆره
 په ستان و پایمال کردن له وانه ده ستگیر کردنی هاوالتیان له هه لکشانیکی سهریدا بوو.
 هیچ شتی ک دلتیا نه بوو، هه روه که چۆن ئۆجه لان پاش هه له اتنی له دیاربه کرد توانای
 ئە وه ی نه بوو شوینیککی بیوه ی بۆخۆی بدۆزیت هه وه. ته نانه ت له و شوینانه ی شدا که

⁵⁴ Ibid., 244.

⁵⁵ Pope and Pope, *Turkey Unveiled*, 135.

په که که تییدا بالادهست و بهیژیوو، هه موو شوینه کان به شتیوهیه کی کرداریی له لایه ن میرییه وه کۆنترۆل کرابوون.

هه موو به دوواچوونه کانی پۆلیس، کتبه رکتی گروپه نه یاره کان و ئالۆزی ره وشه که مانگ له دووای مانگ ببوونه فشاری جدی و له شان و شکۆ شیرازه ی کاری په که که یان که مده کرده وه. ئۆجه لان دووچاری نیگه رانییه کی ئیجگار زۆر ببویه وه. من له هه وئی دۆزینه وه ی په ناگه یه کم له ئورفه دا. بریاره بۆ چه ند رۆژیکی که م له وینده ر وه مینین. ته نانه ت هاوسه ری هه ندیک له هه فالانمان ئیمه یان وه ک گرفت و چه له مه یه ک ده زانی و مژوئی ئه وه بوون له پشت ده رگا کانه وه ده رمانبه ئین.

هه ربۆیه مال له کۆل بووین و وه ک کتی پاسوتا و ابووین و هه رجاره و پۆلیس له قوژینه ئی کدا ده ریده په راندین و هه مو کاتیکیش دۆزینه وه ی مه نزلیک ئیجگار سه خت و سرک بوو⁵⁶. له مانگی ته موزی هه مان سالدا، ئۆجه لان به شتیوهیه کی نه ئینی توانی له خاکی تورکیا قوتاربه ئت و په نا به ریته به ر سوریا. به تیبه ربوونی سالتیک هه یچ له ئه ندامانی په که که ئاگاداری ئه وه نه بوون که ئۆجه لان له تورکیادا ده رباز بووه. ئه مه ییش خۆی له خۆیدا هه یما بوو بۆ توندو تۆلی و قایمکاری له نیو ریکه ستنه کانی په که که دا.

له پاش ئه وه ئیتر سه دان ئه ندام و چالاکوانی سیاسی تورک و کورد رینگه ی هه له اتنیان هه لبژارد، ئه گه ر نا یان ده سته گه ر ده کران یاخۆ له نیوده بران. خه باتگه ئیران بۆیان روونببویه وه که پلانیک له گۆرپیدا هه یه بۆ ئه نجامدانی کۆده تا له نیو خاکی تورکیادا. له هاوینی ۱۹۸۰ دا، ته نها چه ند مانگیکی که م پێش روودانی کۆده تای سه ربازی ۱۹۸۰، ئۆجه لان په یامیکی ئاراسته ی شوپشگه ئیران و پێره وانی کرد، بۆ ئه وه ی هه رچی زووتره خاکی تورکیا به جیهه ئیلن و پتیوه ندی به خۆیه وه بکه ن له سوریا.

⁵⁶ Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 245.

تورکیا له داروخاندا

یه کیک له و هیانه ی یاریده ی په که که پیدا دهرکه ویت و لینه ویت بۆ چالاکی و کرده ی سهربازی، بریتی بوو له و رهوشه نوییه ی که له نیوه ی دووه می حهفتاگاندا تورکیای به ره و نالۆزی و لیکترازان و دهرچوون له کۆنترۆلی میری بردبوو⁵⁷ هه ربۆیه له پاش گرتنه به ری ریوشوینی دیموکراسی له ولاتدا ئیتر تورکیا به کاوه خۆ به ره و لاوازی و لیکترازان و مایه پوچبوون ده بوویه وه. له ماوه ی نیوان ۱۹۷۵ تا ۱۹۸۰ هاوپه یمانییه تی له نیوان پارته گاندا چوار حکومتی لیکه وته وه، هه ریه ک له وانه فره به سهختی ده یانتوانی کاره گانیان راپه رپینن. هه ریه ک له وانه بوونی که متر له شهش مانگی ده خایاندو دوواتر به تیگرای دهنگ متمانه ی لیده سینراییه وه. ته نانه ت کاتیکیش هاوپه یمانییه تی دروستده بوو له به رپۆه بردنی ده و له تدا، ئیتر ئایدیۆلۆژیای قول و کۆنه قینی نیوان پارته به شداربووه گان له مپه ری سهره کی بوو له پپیش جیبه جیکردنی یاسا پتویسته گاندا. هاوکات ناجیگیری رهوشی سیاسی زیده تر ولاتی به ره و پشویوی و خراپی برد، ئه مه ییش به هۆی ئه و پاشه کشه ئابوورییه وه بوو که له لایه ن ولاتانی ئه وروپیییه وه له و ده مه دا سهریبه لدا بوو.

له سالی ۱۹۷۹ دا دیارده ی هه لاوسانی ئابووری ولات گه یشتبووه .۹۰٪ هاوکات هاورده کردنی دراوی بیانی بووه هۆی که مبوونه وه ی داها تی نه وت و هه ره ها که مبوونه وه و بچرانی رۆژانه ی وزه ی کاره با. بازرگانه گان نه یانده توانی که ره سه تی خاوی پتویست به یینه ناوه وه و دواچار به ره مه ییتان رووی له کزی و که می کرد. ته نانه ت ها ولاتیان نه یانده توانی گلۆپی رووناک، کلینیکسی ته والیت و داو دهرمان به ده سه ته یینن، له هه مانکاتدا بیکاری له ولاتدا روو له گه شه بوو. زانکۆکان ته نها ۲۰٪

⁵⁷ This section draws its information from Birand, *General's Coup*; Zurich, Turkey; and Ahmad, *Modern Turkey*

ئەو خۆيىنكارانەيان وەردەگرت كە سالانە لە دووا ناوھەندىيەكانەو ەدرەدەچوون. ھەموو ئەوانە كە لە زانكۆكان وەرنەدەگىران، بەبى كارى دەمانەو ە ئىشيان چنگ نەدەكەوت، ھەريۆيە دەبوونە ئىچىرىكى باش بۆ گروپە راست و چەپە توندپەرەكان. توندوتىژى سىياسىي لە نيوەى دووھى ھەفتاكانەو ە لە ھەلكشانىكى سەيردا بوو. لىرەو ە چەكدارەكانى نىو گروپى گورگە بۆرەكان گەيشتبوونە لوتكەى ھىزو بەخواستى خۆيان تەراتىنى سىياسەتى نىو گۆرەپانەكەيان دەکرد. گورگە بۆرەكان پارتىكى راستى نەتەوھىي پەرگىرېوون بە نىوى پارتى كارى نەتەوايەتى تورك و لەگەل دوو لە كابينەكانى ھۆمەتدا ھاوپەيمان بوون بۆ پىكھىنانى ھۆمەت. ئەم گروپە ھەمىشە لە بگرەو بەردەو شەپدابوون لەگەل گروپە توندپەرەو چەپەكان. لەلايەكى ترىشەو ە ئىسلامىيەكان ەك رەوتىكى توندى راسترەو دەرکەوتن. چەپەكان زۆر لە گروپە راسترەو ەكان پەرت و پەرت و جيا بوون. زىاد لە ۴۰ رەوت و گروپى چەپى توندپەرەو لە توركىادا مكوپبوون لە سەر جەنگ و مەملەتتى چەكدارىي، ھەموو ئەوانە لەمەتەرىزدا بوون دژ بە گروپى گورگە بۆرەكان و لەنىو خودى خۆياندا مژولى خۆيىنرەشتن و ناكۆكى ئايدىيۆلۆژى بوون.

گروپە چەكدارەكان سەر شەقام و شوپنە گشتىيەكانيان كەردبوو ە مەيدانى رووبەپوو بوونەو ەى يەكترىي. زانكۆكان شوپنەك نەبوون جگە لە تەراتىنى بېرە جياوازەكان و شوپنى نومايانى گروپە چەكدارەكان. تەواوى بەشەكانى زانكۆكان لەلايەن گروپە جوداكانەو ە كۆنترۆلكرابوون. خەلكى بە چوونە دەرەو ەيان لە مائەكانيان ترسو دلەپراوكى دايدەگرتن.

لە سالى ۱۹۷۶ دا ۱۰۴ رووداوى كوشتنى سىياسى ھەبوو، سالى ۱۹۷۷ پىژەكە بەرز بوو ەو ە بۆ ۲۳۰ رووداوى كوشتن، لە نيوەى سالى ۱۹۷۹ دا رۆژانە ۲۰ ھاولاتى دەھاتنە كوشتن. ئامانجەكان زۆر بە بى سەرەو بەرھىي لە برەودا بوون. ھاوكات خەلكىكى كەم لەبەرەمبەر ئەو كوشتو كوشتارانەدا كە ئەنجاميان دەدا

قۆلبەستدەكران و زۆرىنەى ئەوانە زۆر بەئاسانى لە دەست و پتوھەندى مېرىي قوتاردەبوون و وەك بەرزەكى بەر بانان بۆى دەردەچوون. لەگەڵ ئەوھى سەپاندنى ياساى سەربازى و عورفىي لەھەندىك لە ويلايەتەكاندا لە ۱۹۷۸ دەركرابوو، سوپا بانگەشەى ئەوھى دەكرد نەھىزى پتوئىستى ھەيە و نەيش پشگىرىي سىياسىي تا بتوانىت كۆتايى بە توندو تىزىي بەيئىت.

لەھەمانكاتدا ريزەكانى پۆلىسىي تىكچوو بوو، ئەوان بەھۆى دابەشبوونى ئايدىئۆلۆژىيەو شىرازەيان پچرابوو، بەشىكىيان لەگەڵ رىكخراوھ راستە توندپەوھەكاندا دەستيان تىكەلكردبوو، ھەمىشە لە پلانگىراندا بوون. بۆ نمونە ھەول كۆردبوونەوھى كرىكاران لە ئەستەمبول و لە سالى ۱۹۷۷دا لەلايەن ماويەكانەوھى بلاوھى پىكرا، پاش ئەوھى لە بان كوچەو كۆلانەكانەوھى خۆپيشاندەران درانە بەر دەستپىزى گوللە، لەم كاتەدا پۆلىس ئەم سەر و ئەوسەرى شەقامەكانى تەنى بوو، ھەر بۆيە لەكاتى ھەلھاتندا بەھۆى پايمان و دەستپىزى گوللەوھى نىزىكەى ۴۰ ھاولاتى گيانيان لەدەستدا. لىرەدا باوھپروايە كە كوشتارگەكە دەستكىسەى ھاوسۆزان و ھەلسوپاوانى مېرىي بووھ. دووا بەدوواى ئەم رووداوھى خويئاوييە كەمىنەى عەلەويى مەزھەب لەلايەن گورگە بۆرەكانەوھى بەسەختى ھىرش گەلىكىيان كرايە سەر. بۆ نمونە كوشت و برى مەرەش لە سالى ۱۹۷۸ دا، ئەم قىكردنە كاتىك كۆتايى ھات كە ھىزەكانى مېرىي گەيشتنە شوئىنى رووداوھەكە. لىرەوھى سوپا كەوتە مشتومرى ئەوھى گوايا دەتوانىت دەست بگرىت بەسەر دۆخەكەدا، ھەر وەك چۆن توانى سالى ۱۹۷۸ رەوشى مەرەش ھىوربىكاتەوھى. بەلام لەماوھى سالەكەدا بارودۆخى سىياسىي، ئابوورى، كۆمەلەيەتى ئىجگار تارىك و تەنگ بېويەوھى، ئىدى مشتومرەكان بەتەواوى لەدەورو خولى ئەوھىبوون پتوئىستە كۆدەتاي سەربازىي چۆن و كەى؟ لە ولاتدا رووبدات.

له كاترمير چواری بهرهبه يانی ۰۸-۰۹-۱۹۸۰ دا رادیوی فهرمی دهوله تی تورک له گهله دهستیپکی مارشی سهربازیدا، بیژهر راگه یه نراوی سهربازیی که نعان عیفرینی سهروکی ئه رکانی سوپای خوینده وه و تپیدا ئاماژه ی به وه دابوو که دهستیان گرتوه به سهر ته وای کاروباریی مرییدا. لیره وه سهربازه کان بلاوه یان پیکرا بو کئومالکردنی ته وای بهرپرسه سیاسییه بالاگان و دهستگیرکردنیان. هاوکات په رله مان هه لوه شینرایه وه و یاسای عورفی له سهرانسه ری و لاتدا سه پینرا. ئیتر به درئیایی سی سال پاش روودای کۆده تا ده یان هه زار له چه پگه رو نه ته وه یی کوردو راستره و رووبه پرووی به ندو دادگا بوونه وه و ئه شکه نجه دان و دهستبه سهرکردن و به ندیخانه ببووه شتیکی رۆتین و رۆژانه.

هاوکات دهنگی جوداو ئۆپوزسیۆنی سیاسی ریگه له کارو کرده وه ی سیاسیانه یان گیرا، جاریکی تر دهستووری بنچینه یی ولات داریژرایه وه و جاریکی تر فهلسه فه و هزی ئه تاتورکی دامه زینه ری تورکیا بره وی پیدرایه وه. زانکۆکان له سهر بنه ماو ئه جیندایه کی نوئ ریگخرانه وه و ئه بواره یان له بهرده مدا کئومدا، تا جاریکی تر بنه وه په ناگه ی کئبه پکیی سیاسی و توندوتیژی ئایدیۆلۆژیی. له م سهروبه نده داو کاتیک ولات له سالی ۱۹۸۴ دا هیدی هیدی به ره و هوربوونه وه و دیموکراسیی ده پۆی، په که که مژولی خوئاماده کردن بوو بو وه شانندی هه وه له کوته ک و گورزی سهربازیی له سنووری تورکیادا.

باسی سیئەم: ھەڵھاتن لە پیناومانە وەدا

١٩٨٤ - ١٩٨٢

کاتیڭ کۆده‌تای سه‌ربازی راگه‌یه‌نرا، ئیبراهیم ئایدن له جیاکانی ده‌وری شارۆچکه‌ی قزڵته‌په، که زۆر دوور نه‌بوو له هێڵی سنووری سووریاوه، مژولی به‌جێهێنانی ئه‌رکی پاسه‌وانی بوو.⁵⁸ ئایدن کاتیڭ له رادیۆکه‌یه‌وه گوێبێستی هه‌واله‌که‌ بوو، ئیدی هه‌موو ئه‌وانی دی ئاگادار کرده‌وه. پێپه‌که‌ی ئایدن نێزیکه‌ی دوازه‌ که‌سی ده‌بوون. ئه‌وان به‌رپر سه‌بوون له چێکردن و هه‌شتنه‌وه‌ی پێوه‌ندی له‌نیوان گه‌ریلاکانی نێوخۆی تورکیا و رێبه‌ری په‌که‌که‌ له سووریا. په‌یک و هه‌واله‌کانیان له سنووره‌کاندا ده‌گه‌یانده‌ هاوکات یاریده‌ ده‌ربوون بۆ دۆزینه‌وه‌ی مه‌نزلگای سه‌لامه‌ت بۆ هه‌له‌اتووان له قزڵته‌په. له‌لایه‌کی تره‌وه گه‌ردبوونه‌وه‌کانیان رێکه‌خستن و پلان و تاکتیکیان بۆ کاروباره‌کانیان نومایانده‌ کرد. روودانی کۆده‌تا له‌وکاته‌دا ئه‌وه‌ی له‌لای ئه‌وان چه‌سپاند، که بۆ گه‌یشتن به‌ رزگاری نه‌ته‌وه‌یی، کۆده‌تا نابێته‌ هۆی گۆران له به‌رپر سه‌یه‌تی و ئامانجه‌کانیان دا. ته‌نها ره‌نگه‌ ئه‌و راستیه‌ی له‌لای ئه‌وان بچێنیت که به‌ تین و تاوتریان بکات بۆ ئه‌وه‌ی جه‌نگه‌که‌یان زوتر دژ به‌ تورکیا به‌رپاڤه‌کن.

وه‌ ئی دوو هه‌فته‌ پاش کۆده‌تا له سووریاوه په‌یکێ گه‌یشته‌ جی، ئه‌و په‌یکه هه‌لگری په‌یامێک بوو بۆ ته‌واوی شۆرشگێره‌کان که پێویستبوو هه‌رچی زوتره نێوخۆی تورکیا به‌جێبه‌هێلن. ئۆجه‌لان گه‌یشته‌ بپاریڭ که ئیتر سه‌ختبوو بۆ شۆرشگێره‌کان به‌توانن له‌نیو خاکی تورکیادا درێژه به‌ خه‌باته‌که‌یان به‌ن. پاش بپاره‌که‌ی ئۆجه‌لان زۆرینه‌ی خه‌باتکاره‌کان رازیبوون به‌وه‌ی که پێویسته‌ مائتاوایی له‌خاکی تورکیا بکه‌ن. هه‌لمه‌تی به‌رفراوانی ده‌ستگیرکردن و راوه‌دووان هه‌موو ده‌رفه‌تیکی بۆ کارو چالاکی و خه‌بات له‌نیو خۆی تورکیادا زه‌وتکردبوو. هه‌ریۆیه گه‌ریلاکان ناچار کرابوون زۆر زێده‌تر به‌په‌نهانی و شاراوه‌یی وه‌سورێن. به‌مجۆره

⁵⁸ This section utilizes interviews with PKK and other militants who fled Turkey after the coup.

قوتاربوون له خاکی تورکیا وادیاریبوو ته نها ریگه چاره ی نه و ره وشه بوبیت. له م نیوه نده دا ئایدنیش دهستی دایه خو ئاماده کردن بۆ جیهیشتنی به ره کانی رووبه روو بوونه وه قوتاربوون له ره وشه که. له راستیدا مرۆ له نیوچه سنورییه کاندا ساناتر دهیتوانی ده ریا ز بیّت بۆ نیو خاکی سوریا.

قاچاخچییه کان چه ندین شیوازو مه کرو فیلۆ ریگه ی هه ورازو نشیوی په نهان له هیزه سه ربازییه کانیا ن به کار ده هیئا بۆ ده ریا ز کردنی شوڤشگیڤه کان. ئیبراهیم ئایدن له گێڤانه وه که ییدا ده یوت: "من فره به سانایی هه له ئام". هه ره ها ده یوت: "ئیمه له لایه ن ئاوا یییه که ی نیژی که مانه وه هاریکاریمان کرا، هه ربۆیه له و گونده دا ماینه وه تا شه و دا هات. سه ربا زانی تورک له گونده که دا هه بوون، ته نانه ت کاتیڤ ئیمه له یه کێک له ماله کاندا ما بووینه وه و سه رگه رم بووین به ته ماشا کردنی ته له فرزیۆن و خواردنه وه ی چاوه، ئه وان دابه زیبوونه نیۆ خانووه که ی ته نیشتمان، به لام خو شبه ختانه هه ستیا ن به بوونی ئیمه نه کرد". دووا چار ئایدن خو ی له شاری کوردنشینی سنووری قامیشلو دا بینییه وه. له وی و له شوپینیکی تو زاوی و ته ژنه و نامۆدا زیاد له سه د هه زار که س ته نها له لیوا ره کانی باشووریدا ده ژیا ن. زۆرتیرینی خه لکی ئه وی کورد زوا ن بوون. له راستیدا زۆیه یان ئه و کوردانه بوون که له دوای رابه رینه سه رنه که وتووه کانی سالانی بیستی تورکیا له چنگی جه نگو و کوشتاری تورکیا هه له ئاتبوون⁵⁹.

له وی کورده کان نه ک هه ر ته نها بایه خیا ن به ره وش ی تورکیا ده دا، به لگو له ژینگه ی سیاسی ولاته که شیا ن دانه برابوون. ئه وان له ته ک روودا وه کانی ئیراقی دراوسی و جه نگو جیدالی مه لا موسته فای بارزانی بیئا گانه بوون و هه رده م له غایه له ی پشتیوانی و ده سنگرۆیی شوڤشی کوردیدا بوون. خه لکی قامیشلو زیده تر هه وادارو هاوسۆزی لقو شاخه کانی پارته دیکوکراتی کوردستانی ئیراق و ریگخراوی کوک

⁵⁹ McDowall, *Kurds of Syria*, 10–11

بوون، وه لئ خه لکه که به گشتی فره ناسیۆنالیستبوون، هه ربۆیه پشتیوان و سه رخه ری هه ر کوردیکی شۆرشگیپو ده ربه ده ربوون و هانده ری هه ستانه وه هه یه جانی نه ته وه یی نوێبوون بۆ ئه وانه ی که په نایان ئه هینایه نیۆچه که .

ئیه راهیم بۆچه ند رۆژیکه ی که م له قامیشلق مایه وه، دوواتر گه شتی کرد بۆ دیمه شقی پێته ختی سوریا، له وی بۆ هه وه لچار له پاش سالتیک دابران چاوی که وته وه به ئۆجه لان ی ریه ری په که که .

ئۆجه لان له وه ده مه دا خواستی خۆی نه شارده وه بۆ ئه وه ی هاریکاری ژماره یه ک له گه ریلا بکریت تابتوانن تورکیا به جیبه ئین. هه روه ها ئیه راهیم نایدن دیگوت: " ئۆجه لان پێی گۆتم ئیمه لیڤه ده پارێزێین، ئه وه مه به ستی بوو هه موو گه ریلا یه ک تورکیا به جیبه ئیت تا له ده ری خۆیان بۆ جه نگیه گه ریلا یی سازو ئاماده بکه ن. به لئ ئۆجه لان له سه ره ئه و پرسه بۆچه ونه کانی فره جددی و ره وان بوون".

هه میشه ده ریاره ی ئه وه ی که په که که ده بیته ئه جیندای چی بیته. ئۆجه لان گه شبینی خۆی نه ده شارده وه، چونکه سه ختگی ریه کانی رژیمی سه ربازی فره سه رکه وتوو بوون له دامرکانده وه ی ئه و شه پۆله توندوتیژییه ی که ولاتی گرتبوویه وه. هه ر له پاش کۆده تا هه زاران که سه ده ستگی رکران، له نیۆ ئه وانه دا زیاد له هه زار ئه ندام و هه وادارو که سانی گومانلی کراوی نیژیک له په که که به ندی زیندانه کان کرابوون⁶⁰. له که ل به رده وامی ده ستگی رکرده کاندای بۆ سالی داماتوو، ئیتر په که که له نیۆ زینداندانای نیۆبانگی به شتیه یه کی به رین بلا بوویه وه و هه ریکه خراویکی کوردی له نیۆ ته واری گروپه شۆرشگیپه کاندای ده رکه وت.

له راستیدا بوونی ژماره یه کی زۆری هه وادارو دۆستی په که که له زینداندانای ئامازه بوو بۆ جه ماوه ریه بوونی زنده تری په که که له چاو گروپه نه یاره کاندای، ئه مه یش

⁶⁰ Marvine Howe, "Turks Say They are Gaining on Kurdish Nationalists," *The New York Times*, Dec. 12, 1980

پاسپورت و ھیزای ئوروپا. ھەرۆك چۆن ھەندىكىش لە پلانى ئوھدا بوون لە سوریا دا بىمىننەوہ ياخۆ لەوئوہ بچنە ئىراق و لوبنان. بەمجۆرە لە سى و لاتدا بەكەكە دەرفەتى راھىنان و خۆسازدانى ھەبوو بۆ سەرلەنوئى روويە پووبوونەوہ دژ بە رژىمى تورکيا.

سەلاحەدين جليک خەباتکارى پيشووى بەكەكە دەيوت: " کاتىک گەيشتینە سوریا پیمان وابوو نيتەر ھەموو شتىک بە سانایى دەگوزەریت ". جيلیک بە ماوہ يەکی کەم پاش خۆحەشاردان لە کۆدە تاجيپەکان، لە سنورى قاميشلۆوہ وەك زۆرىک لە ئاپۆچيپەکانى تر خۆى گەياندبووہ سوریا. ناوبراو برۆای وابوو پاش چەند مانگىک نيتەر دەتوانن بگەریننەوہ تورکيا و بەشيوہى جەنگى فيتنام دەتوانن ئەرتهشى تورکيا لە زىدو زۆنەکەيان ھەلکەنن. لەم بارەيەوہ دەيگۆت: " ئەمە ھەموو ئوہ بوو کە لە بارەيەوہ دەدواين و گفتوگۆکان لەسەر ئوہ بوو چۆن چۆنى بەزويى وەگەریننەوہ و جەنگ دەستپيکەين ".

ئۆجەلان مالە نوئيەکەى بەكەكە دەدۆزیتەوہ

سەلاحەدين جليک بۆ دوو حەوتە لەسنورى شارۆچکەيەکی قاميشلۆدا ماہوہ، تا ئو کات لەلايەن ئۆجەلانەوہ ھەوال گەيشت. ئيدى ويش ماشينىکی گرتو بەرەو ديمەشقى پایتەخت بەرپيکەوت. لەوئى ئۆجەلان چەندین بەشو يەکەى سەربازى لەسەرانسەرى شارەکەدا ریکخستبوو، ھاوکات چەندین يەکەى نيشتەجیبوونى ئامادەکردبوون. بەشنىک لەو يەکانە لە نيۆچەو گەرەكە کوردیى ياخۆ فەلەستينیپەکانى ديمەشقىدا بوون. زۆرىک لەوانە بەناشکرا لەلايەن ئۆجەلان ياخۆ بەھۆى چيکردنى پئوہنديپە نوئيەکانى لەتەك فەلەستينیپەکان بە کرىگىرابوون .

به گۆتهی چیلک ئۆجەلان بوو پیاویکی مەزنو دیار، ئەو توانی بەزویی پشتیوانی بۆ گەرێلاکان مسۆگەر بکەن و لە بنکەکانی مەشقی فەلەستینیەکان لە لوبنان و لە رووی سەربازییەوه خۆیان گورجکردەوه.

ئەودەم بۆ ماوهی زیاتر لە سالیك بو ئۆجەلان تورکیای بەجێهێشتبوو. ئەو لە ماوهی ئەو سالەدا بەردەوام کاری کردبوو بۆ شوێن پا قایمکردنی لەو ژینگە سیاسییە پڕسەرۆ سەدايەدا⁶¹. ئۆجەلانیش وەک زۆریک لە هەلەاتوان بە پێیان و بە رووت و رهجالی هەلەات و بە هیواشی سنووره تەنراوهکانی بری. ئەو بەهەماهەنگی لەتەك قاچاخچییە لۆکالییەکاندا توانی خۆی بگەیهنیتە ئەمدیو سنوور. هەوێن ئامانجی ئاپۆ لەهەولەکهیدا پاراستنی گیانی خۆی بوو، پاشان کاری کرد تا پینگەیهك بۆ راهێنانی خەباتکارەکان لە نێو خێوتەتگە فەلەستینیەکاندا لە لوبنان و سووریدا دیاری بکات. فەلەستینیەکان نێویانگ بوون بۆ هەماهەنگی لەتەك خەباتکارە غەوارەکاندا. لەوانە بۆ ماوهیەکی کورت ھاریکاریی چەپگەراکانی تورکیان کردبوو لە سەرەتای حەفتاکاندا. وەلئ ئۆجەلان بەگشتی لە چیکردنی پێوهندییەکاندا شکستی هێنا، بەتایبەتی لە خۆناساندن لەتەك گروپە فەلەستینیەکاندا، کە بارەگای سەرەکییان لە دیمەشقدای پەنا دابوو. ئەو بوو پاش ماوهیەکی کەم ئۆجەلان وازی لە دیمەشکو سووریا هێنا و ملی رینگەیی بەرەو لوبنان گرتە بەر.

لوبنان تازە بەتازە لەجەنگی نێوخۆیی پڕ دەردی سەر قوتاریبوو، ولات دابەشبوو بۆ دووبەرەیی خەباتکاری فەلەستینی و کریستیانییەوه. ئەرتەشی سووریا کە لەسالی ۱۹۷۶ ھاتیوونە ئەویندەر تا پیشگیبری لەجەنگ بکەن، بەتەواوی کۆنترۆلی دۆلی بیقاعیان کردبوو، ئەوئ شوێنیکە هەلکەوتوو لە ھەریمی

⁶¹ 4. The reconstruction of Ocalan's activities draws on Birand, *Apo ve PKK*, 108–118; Yuce, *Dogu'da*, Cilt II, 257–260; and interviews with former PKK members and others who met with Ocalan during this period.

رۆژه‌لاتی لوبنان . به‌مجۆره سوریا به‌ته‌واوی به‌سه‌ر به‌شیکێ به‌رین له‌ولادتدا ده‌سه‌لاتی ده‌شکایه‌وه. ئۆجه‌لان له‌وی له‌ پایته‌ختی لوبناندا شوینتیکێ دیکه‌ی دۆزیه‌وه‌و پێوه‌ندی له‌ته‌ک کوردانی نیشته‌جێبووی ئه‌وینده‌ر چێکرد.

به‌شی هه‌ره‌زۆری کۆمه‌لگه‌ی کوردیی لوبنان ره‌چه‌له‌ک و رابردوویان ده‌گه‌رپایه‌وه بق تورکیا. کۆچی وان ده‌گه‌رپایه‌وه بق چه‌ند ده‌یه‌یه‌ک پێشتره‌ دووا به‌دوای شکستی راپه‌رینه‌کانی کورد له‌ بیسته‌کان و سییه‌کاندا له‌ زیدی خۆیان هه‌لگه‌نرابوون. له راستیدا که تازه به‌تازه ده‌گه‌یشتنه‌ ئه‌وی، ئیتر هه‌میشه هه‌ژاری و نه‌داری له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا هاورێ بوو، هه‌ر بۆیه به‌شوین کارو که‌سه‌به‌تدا ده‌گه‌رپان و له‌ کارگه‌و کۆمپانیاکانی بیناکاریدا ده‌ستیان له‌کار گه‌رده‌بوو.⁶² ئۆجه‌لان ده‌گه‌رپێته‌وه: " له‌وی چه‌ندین خه‌زانی کوردو تورک ژیانیان به‌سه‌ر ده‌برد، من به‌نیوی عه‌لی بانگه‌که‌رام، به‌مجۆره شه‌ش مانگ بگه‌هه‌ سالیك تێپه‌ری"⁶³. له‌کۆتایی ۱۹۷۹ یان له‌ سه‌ره‌تای ۱۹۸۰ دا بق هه‌وه‌لجار ئۆجه‌لان له‌ته‌ک نايف حه‌واتیمه‌ی به‌ره‌ی پشتیوانی دیموکراتی سوریا بق رزگارکردنی فه‌له‌ستین کۆبویه‌وه (د.ف.ل.پ)، له‌و کۆبونه‌وه‌یه‌دا که‌ شایه‌د له‌لایه‌ن کورده‌کانه‌وه رێکخه‌رابێت، ئۆجه‌لان له‌ به‌یروندا چاوی به‌ نايف که‌وت. که‌ دووچار ئه‌م گه‌ردبوونه‌وه‌یه بووه هۆی ئه‌وه‌ی له‌ دووهم کۆبونه‌وه‌ی گه‌رنگه‌و چاره‌نوسسازدا له‌ دیمه‌شق، ئۆجه‌لان ئه‌بو له‌یلا (قه‌یس عه‌بدوللا که‌ریم) ببینیت، ناویراو ئه‌ندامی رێبه‌رایه‌تی سیاسیی گه‌روپی فه‌له‌ستین بوو. ئه‌و زۆرکه‌می له‌باره‌ی چه‌په‌وه‌کانی تورکه‌وه ده‌زانی. ئه‌بو له‌یلا ئه‌وه‌ی له‌باره‌ی ئۆجه‌لان‌ه‌وه بیسته‌بووی زۆر قایله‌که‌ر نه‌بوو. هه‌ربۆیه ناویراو به‌ ئۆجه‌لانی وت: " گه‌روه‌کانی تر ئۆجه‌لانیان تۆمه‌تبار ده‌کرد به‌ به‌کاره‌یتانی رێگه‌ی تێرۆر

⁶² For an overview of Kurds in Lebanon, see McDowall, *Kurds of Syria*, 93–104.

⁶³ Birand, *Apo ve PKK*, 110.

توندو تیژ له گه ل نه یارانې نیو پارته کي و به کارهیتنای ریگی تری هاوشیوهی
 نهوه". ههروهها ناماژهی بۆ نهوه دا که گروپهکان له رامه لاداو له بهشی خۆبه پړیوه
 بهری فهلهستین له کهرتی خۆرتاوا نهو زانیاریانهی پیدراوه. نهو له یلا له دريژهی
 وتهکانیدا دهیوت: "به دلنیا ییهوه ئوجه لان دانی نه دهنه به مه دا، نهو که سیکی زۆر
 خه باتکار بوو له پینگه و پله نایدیۆلۆژییه کهی خۆیدا". ههروهها دهیوت: "ئوجه لان
 بهوردی ده رپارهی پراگماتیزم و نو یکردنه وهی بیرو پۆچونهکان دووا له گه لئاو
 مو حازه رهیه کی دريژی پیدام، هاوکات پیی وتم چون ده توانین له پراگماتیکه گه راکان
 قوتارمانبیت تا بتوانین جهنگ له به رامبه ر دوژمنماندا هه ل بگرسینین". شه وقو
 زه وقی ئوجه لان بۆ وتویژکردن له باره ی بابه ته کانه وه و وه رگیزانی وته کانی بۆ
 به رامبه ر له نیوه ی شه وه وه تا به ره به یانی خایاند. له کۆتایدا نه بوو له یلا
 به خه ندیه که وه گۆتی: "نه وه دژوارترین و گه رم و گوپترین دیدارو کۆبوونه وه بوو له
 زیاندا".

به هه مان شیوه تی کپای به رپرسه فه له ستینییه کان که وتنه زۆر کاریگه ری
 ئوجه لانه وه. نه وان ده یانگۆت ئیمه زۆریک له ریبه ره کوردو تورکه کانمان بینی بوو،
 به لام هیچ کام له وان وادیار نه بوو جی متمانه و باوه رپیکراو بن. وه لی نه م پیاوه واته
 ئوجه لان وادیاره ئیجگار گه رم و گوپو جدییه. نهو نه یارمه تی دارایی گه ره که وه نه
 یاریده ی سه ریازی، ته نها گه ره کییه خۆبه خشه کانی رابه یترین و ناماده بکرین بۆ
 دها توو. به ره ی دیموکراتی له سه ره تا وه ره زامه ندی نیشاندا که ژماره یه کی که له
 نه ندامانی په که که بگریته خۆ، تا بتوانیت له سه ر شیوازه کانی جهنگی گه ریلایی
 رایانه یینیت. له راستیدا ئۆفه ریکی له مجۆره بۆ گه ریلاکانی په که که شتیکی هه وانته و
 نا ئاسایی نه بوو، به لکۆو له سه رده مه جۆراو جۆرو جیاکاندا به ره ی دیموکراتی
 فه له ستینی هاریکاری زۆریک له شوپگیره کانی دنیای کردوه له وان
 ساندیانیسته کانی نیکاراگوا ی، کۆمونیسته کانی یۆنان، چه په کانی ئیران و ته نانه ت

غواره سعودییه کانی دالده داوه. له م باره یه وه مه مدوح نوفل دهیوت: "مادام بۆ خۆمان مارکسی و لینینی بووین، هه موو گروپه مارکسی و لینینییه کان له لمان په سه ند بوون". مه مدوح سه رکرده یه کی سه ریازی پیتشوی به ره ی دیموکراتی بوو، ئەم به ره یه گه وره ترین ره وتی نیو ریکخراوی رزگاری خوازی فه له ستینی بوو. ناوبراو له شوپنیککی دیکه دا دهیوت: "ئیمه شوپشگیتپبووین، هه ربۆیه پشتیوانی بزوتنه وه شوپشگیتپیه کانیش بووین". له راستیدا ده کرا چه ندین هۆکاری مه لموس چنگ بخه ین که له پشت هاریکاری به ره ی دیموکراتی فه له ستینییه وه بۆ کۆمه ک و پشتیوانییه کانی".

دالده دانی گروپه چه پخوازه کانی تر ئه وه سه ته ی ده گه یاند که ده خوازیته به ره ی رزگاریخوازی فه له ستینی دابنریت به به ره یه کی رزگاریخوازی له لایه ن هاوپه یمانانه وه و هاوکات وه ک بزوتنه وه یه کی شوپشگیتپیه نیونه ته وه یی نیوزه د بکریت. ئەم ره وشه یش هاریکاری فه له ستینییه کانی ده کرد تا له کاتی زیده بوونی ته نگژه کانیا ن له گه ل ئیسرا ئیل بیانخه نه مه ته ریزی نه یاره که یانه وه. هه رچه نده به ره ی دیموکرات هه یچ پلانیککی ئه وتۆی نه بوو تا وه کو کورد له جهنگی دژه ئیسرا ئیلدا وه ریدات. ئەوه ش له ئاماژه یه کی مه مدوح دا روونده بیته وه که پیتی وابوو ئەوکات گه ریلاکانی په که که ئیجگاری ئه زمون و ساده بوون. وه لی ئه وه یشیا ن له لا گه لاله ببوو که چه کداره کانی په که که ده توانن به رگری له بنکه کانیا ن بکه ن له کاتی هه ر هیتشیککی ئیسرا ئیل بۆ سه ریا ن.

هاوکات ئه وه دم په که که یش ئه وه ی نو مایانکرد که ئه وان نایانه وی له جهنگی ئیسرا ئیل تیه بگلین. سه باره ت به بۆچوونی په که که یش تۆفل وتی: په که که دارای به رژه وه ندی تاییه ت به خۆیا ن بوون و ئیمه یش هه یچ ده ستیه وردانیکمان نه بوو له سیاسه تیا ندا". له م سه روبه نده دا و له نیوه ی هه وه لی هه شتا کاندا ژماره یه کی که م له یاخیبوونی په که که په رینه وه بۆ سووریا به مه به ستی راهیتانیا ن و

پرچمگه کردنیان. ئه وهیش پاش ئه وهی سه ریا زانی کۆده تا سه ریا زییه که زنده تر جیده ستیان له فرمانبهرداری ولاتدا جیگیر ببوو. پاش گه یشتنیان له نیو که مپه کانی به ره ی دیموکراتی فه له ستینی له لوینان بلاوه یان پیکرا. بۆ نمونه ئۆردوگای حلوه له سه ر لیواری سوویه. ئه وی واته دۆلی بیقاع زۆردوور نه بوو له ئاواپی حلوه ی سه ر به لوبنان.

له راستیدا سوویه سالی ۱۹۷۶ دۆلی بیقاعی لوبنانی داگیر کردبوو تا به وهی وه بتوانیت پارێزگاری له سنووره کانی خۆی بکات. به مهیش توپخانه ی چرو پری سوویه فره به قورسی گه مارۆی گردۆلکه کانی ده ورو به ره که ی ده دا. سالی ۱۹۸۰ کاتیگ گه ریا کانی په که که له سه ر یازگه ی حلوه راده هیتران، ئه وکات که مپه که ته نها له توانیدا بوو ۱۰۰ گه ریا له خۆی بگریت^{۶۴}. له ویدا بنکه ی سه ره کی به کار ده هات بۆ راهیتانی سیاسی و مشتومره فیکرییه کان و سی یان چوار خانه ی گچکه تر هه بوون تایبه تبوون به چیشخانه و ته والیت و ژووری نوستنی گه ریاکان. وانه و با به ته سه ر یازیه کان له هۆلیکی گه ورتدا به ریوه ده چون. له گردۆلکه کانی ده ورو به ریشدا گه ریاکان به شیوه یه کی کرداری راهیتانیان پیده کرا، ئه وی وینه یه کی بچوگی هه ریمه کوردیه کان بوون، که بریار بوو له ویدا پلانه کان یان دارپژن بۆ خه باتی چه کرداری و جهنگ. کورده کان و فه له ستینییه کان به گشتی مه شقه سه ر یازیه کان یان پیکه وه ئه نجام ده دا، وه لی له راهیتانه تیوری و سیاسیه کاندایا جودا ده کرانه وه له پۆلی جیا جیادا گۆشده کران. قۆفل ئاماژه ی به وه داوه و تویه تی: " کۆرسه سه ر یازیه کان به گویره ی گروپه کان ده وترانه وه ". هه روه ها ده یگۆت: " هه ندیک له کۆرسه کان تایبه تبوون به مه وادی ته قینه وه، ئه م کۆرسانه ده رۆژ تا دوو هه فته یان پێویستبوو بۆ یادگیری. هه روه ها هه ندیک له خوله کان دوو

⁶⁴ Description of the camp provided by Kurdish militants who trained there and the DFLP's Nofal and Abu Laila.

مانگی دەخایاند، بۆنموونه بۆ ئەفسەرائی ئەرکان، ئەوان کۆرسەکانیان لە یەکەى سەربازى، تۆپۆگرافى، تەقینەووە و تۆپخانە و جەنگى گەریلاى وەرەدەگرت. فەلەستىنىيەکان کەسانىكى بەئەزموون بوون لە جەنگ و جیدالدا، ھەر بۆیە ئەندامانى پەكەكەیان رادەھێنا لەسەر بنچینەکانى شىوازی خەباتى گەریلاى و جەنگى دەستە و یەخەى. لەم بارەىوہ باران دەیوت: "ئیمە ھیچ ئەزمونىکمان لە مەر خەباتى گەریلاى نەبوو، وەلى فەلەستىنىيەکان دارای ئەو ئەزموونە بوون، ھەر بۆیە خولەکانیان وادیاربوو دروست و فرە پەریایەخ بوون". ھاوکات فەلەستىنىيەکان رینگەکانى دیکەى ھەلگىرساندن و سەرکەوتنى جەنگیان فرامۆش نەکردبوو، ئەوان گەریلاکانیان رادەھێنا لەسەر ئەزمى پەریاگەندە و ریکخستنى ھاولاتیانى مەدەنى بۆ خزمەتى ئامانجەکان. یەكێك لە دیارترین ئامرازەکانى جەنگ کە فەلەستىنىيەکان بۆ خەباتکارانى پەكەكە دەستەبەریانکرد، بریتى بوو لە خولەکانى بایەخدان بە میلیشیای مەدەنى لە پێناو کۆکردنەوہى زانیارى لەسەر جموجولە سەربازىيەکان و دابینکردنى خۆراک و شوپۆن و دامەزراندنى لیژنە تاییبەتیيەکانى وەك لیژنەى قوتابیان و ژنان تا لەم رینگەىوہ ئاسانتر کۆمەك و کۆنترۆلى شوپۆنەکان دەستەبەر بکۆن. لەنێوان سالانى ۱۹۸۰ و ۱۹۸۲ دا زیاد لە ۲۰۰ خەباتکارى پەكەكە گەیشتنە سوریا بەمەبەستى راھێنان و خۆکۆکردنەوہ. ریزەى گەریلاکان بەجۆرێك گەشەى کرد کە ئیتر کەمپەکانى بەرەى دیموکرات نەیدەتوانى زێدەتر پەناى پەنا بەرەکان بەدات. لەم بارەىوہ تۆفل گلە و گازاندەى رەوشەکەى گەیانە تۆجەلان و ئەوہى درکاند کە راھێنانەکان تىچوونىكى فرە و بارىكى سەختى خستووہتە سەرشانى گروپەکەیان. لەراستیدا بەرەى دیموکرات تەنھا برى پارەى بۆ تىچوونى خەباتکارەکان لە بنکەکانیان تەرخان نەکردبوو، بەلکۆ بەگۆیرەى ئاستە جووداگان پارەى مانگانەى بۆ ئەندامان دا بین دەکرد کە لە ۱۰ دۆلارەوہ بیگرە تا سەد دۆلارەوہ سى سەد دۆلار دەگەیشت. تۆفال لەم بارەىوہ دەیوت: "تیبىنیمان کردبوو کە

په نابه‌ره‌کان ده‌ستیان دابوویه هیټانی ئەندامانیکی ئیجگار زۆر بۆ نیتو که‌مپه‌کانمان. ئیټمه‌یش گۆتمان ئیټمه ناتوانین رازی بین ئەو هه‌موو ئەندامه له‌خۆ بگرین ئەوه بۆ ئیټمه تیچوونیکێ زۆر گه‌وره‌ی گه‌ره‌که‌" . نۆفل پێشنیاری کرد چی دی پێویسته راهیټانی په‌که‌که له شویننه تایبه‌تییه‌کانیان له بیقاع یان له ئاپارتمان‌ه‌کانی دیمه‌شق بێت، ئەو شویننه‌ی که زۆرجار ئۆج‌ه‌لان تییدا ده‌مایه‌وه. هه‌ر بۆیه له‌هه‌مان‌کاتدا ئۆج‌ه‌لان فره به گورج و گۆلی و سه‌رکه‌وتوانه له‌لایه‌ن ریکخراوه‌ فه‌له‌ستینییه‌کانی دیکه‌وه په‌که‌ی تایبه‌تی بۆ راهیټان ده‌سته‌به‌ر کرد. ئەمه‌یش بواری ره‌خساند تا ئەندامانی په‌که‌که له‌نیتو به‌ره‌و ره‌وته جودا‌کانی فه‌له‌ستیندا په‌رش و بلاو ببه‌وه، له‌وانه ریکخراوی فه‌تی یاسر عه‌ره‌فات، به‌ره‌ی گه‌لی جۆرج حه‌به‌ش بۆ رزگارکردنی فه‌له‌ستین، به‌ره‌ی خه‌باتی گه‌لی فه‌له‌ستی سه‌میر غوشه‌وه هه‌روه‌ها پارتی کۆمونیستی لوبنانی. له راستیدا خه‌باتکارانی کورد ئیجگار گه‌ل‌گه‌یری ئه‌وان بوون، چونکه ده‌کرا ببنه سه‌نگه‌ر به‌ندیکی به‌هێز له‌کاتی روودانی هه‌ر هێرشیکێ سه‌ربازی ئیسرائیلدا یاخۆ ده‌کرا بپه‌ینه به‌ره‌کانی رووبه‌رووبوونه‌وه له‌گه‌ڵ نه‌یاره‌کانیان.

هه‌موو ئەو خه‌باتکارانه بپوونه سه‌ریاز یاخۆ جه‌نگاوه‌ریکی به‌هێزو کارامه‌و به‌سوود. ئەبوو له‌یلا وتبووی: "ئه‌وه ئاشکرا بوو که عه‌بدولاً ئۆج‌ه‌لان دارای بئکه‌یه‌کی جه‌ماوه‌ریی به‌رفراوان بوو، پیاوه‌کانیشی دیسپلینترو په‌گرتوو تر بوون له ئەندامانی گروپه‌کانی دیکه. ئیټمه بیرمان‌کرده‌وه که ئەم گروپه مه‌ترسیدارترین گروپه له کوردستانی تورکیا دا، هه‌ر بۆیه ئیټمه ئەو گروپه‌مان له‌نیتو که‌مپه‌کانی خۆماندا پاراست." گه‌ریلاکانیش تارا‌ده‌یه‌که عه‌قلانی ده‌یان‌پوانییه بارودۆخه‌که.

چیلێک له روونکرنه‌وه‌یه‌کدا ده‌یوت: "ئیټمه له هه‌ر شویننیک بمانیایه‌ته‌وه هه‌مان به‌رگمان ده‌پۆشی، هاوکات له‌سه‌ر ئەوه کۆک بووین که له جه‌نگو جیدالی نیتوان گروپه فه‌له‌ستینییه‌کان و فه‌له‌ستینی و لوبنانییه‌کان نه‌گلین." وه‌لی دابه‌شبوونی

ئەندامانى پەكەكە بەسەر گروپە فەلەستىنىيەكاندا ھىچى لە بارگرانى گەريلاكان بەسەر شانى ئەو رىكخراوہ فەلەستىنيانەوہ كەمنەكردەوہ، بەلكو نيازبان بوو پەكەكە وەك پەرژىنىك بۆ ئامانچ و خواستەكانيان بەكاربەتتەن. چىلىك لەم رووہوہ دەپىرسى: " بە ھاتنمان بۆ سوريا چىمان بەدەستەتتەن. پاشماوہىك دۆشدامان، لە راستىدا ئىمە وەك رىكخراوئىك لە پاش ١٩٨٠ كۆتايما ن پەتتەنرا بوو. ئىمە داراي ھىچ ھىزو ھەرەكەتتەك نەبووین نە لە ئەوروپا و نەيش لەتوركيە، ئىمە لەزىنداندا بووین، تەنھا لە سوريا توانىمان بۆ خۆمان خۆمان گرد بەكەينەوہ. ئىمە ماوہىكەكى فرەكەم بوو دەستمان گەيشتەبووہ پول و پارە، ناچار بووین خەلكىمان دەنارد بۆ ئەوروپا تا لەوى كاربەكەن. لە فەلەستىنىيەكانىشەوہ شتانىك فىرەبووین. لەوانەوہ فىرەبووین لەمەراسىمى شەھىدەكانمانداو لە بۆنەكاندا خۆپىشاندان ئەنجام بەدەين. ھاوكات شتانىكى فرەمان لەسەر جەنگى خەلك و راھىتەنى سەربازى خۆيندەوہو ئەنجاماندا. ئەوان جلو بەرگو جگەرەيان پىدەداين. ئىمە گەلى قەرزدارى فەلەستىنىيەكانىن."

وابەستەگى سورىيەكان

لەراستىدا ياخى بووہكان رەنگە ويستىتتەيان سنوربەزاندنەيان بۆ سوريا بەشئوہىكەكى نەيتى بىت، وەلى دەزگای ھەوالگىرى سورىيە ئاگادارى رەوشەكە بوو^{٦٥}. كامەران حاجو ئاماژەى بەوہ كرد ووتى: " كە كاتتەك پەنابەرەكان دەگەيشتەن سوريا لەسەريان بوو نىوى نەيتى بۆ خۆيان بەكاربەتتەن، ھەرەھا ئىمە حەشارمان دەدان لە مالاكانى خۆماندا". پاشان لەدەتھاتە سنوربەيەكانى قامىشلوودا قوتابىيانى ئامادەى كورد دەژيان. ھەرەھا دەبوت: " ئىمە واماندەزانى كەس ھىچ شتتەك

⁶⁵ Additional information on Syrian attitudes toward militant groups comes from Reuven Ehrlich, "Terrorism as a Preferred Instrument of Syrian Policy," Institute for Counter-Terrorism (Israel), www.ict.org.il and interview with Ely Carmon of the ICT

نازانیت، بەلام ئەو تێگەیشتنیکی ساویلکانە بوو، لەکاتیکیدا هەندیک لە کوردەکانی تورکیان پێیان وابوو ئەوان بە شاراوەیی و ئەسپایی گەیشتوونەتە جی. لەراستیدا هەندیک ئەو هەستەیان هەبوو، وەلی ئەمە زۆری نەخایاندو هەر زوو بۆیان دەرکەوت کە هەموو ئەوانەى سنوور شکستنییان کردوو و بەوردی لەژێرچاودێردان. یەکیک لە خەباتکارەکانی گروپی رزگاریی لەلایەن یەکیک لە دەزگەى هەوالگریی سورییەو هەردانی کرابوو، پاش رۆژیک لە دەرکەوتنی ئەو کەسە لە سوریا دا. " سورییەکان چۆن زانیان تۆ لەم ولاتەدایت ". ئەو پرسیاریبوو لە ئەندامیکی پیشووی گروپەکە بەنتوی کامەران. لەو لەمدا وتبووی: " ئیمە هێندەى بوتووت یەکو دوو لە سنوور پەڕینەو و گەیشتینە ماله کوردیک . ئەویش راستە و خۆ خۆی گەیانده دەزگای هەوالگریی نێوچەکە، لەوێ پێی راگەیاندن کە میوانیکی غەوارەى هەیه، گەر وای نەکردایە ئەو رووبەرۆوی گێچەلی دەزگا سیخوڕییەکان دەبوویەو ". لەپرسی ئەوێ ئایا دەمێننەو لە سوریا یان نا، لەکاتیکیدا دەسەلاتدارانی ئێرەیش فەرمانرەوایی ولاتەکیان بەجۆریکە کوردەکان دەچەوسیننەو، ئەویش پرسیاریک بوو زۆرجار دەورۆژا. هەرەها کامەران دەیوت: " لە مشتومپی ئەو دا بووین ئایا دەتوانین رینگە بدەین بە خۆمان لە ژێر دەسەلاتی سوریا دا بمینینەو، ئەم مشتومپە لەکاتیکیدا بوو کە جیا لە رۆژیمە غەدارو سەریازییەکی تورکیا ئەو راستییە گەلگە ببوو کە سوریا زیاد لە تورکیا رۆژیمیکی چەوسینەرۆ دیکتاتۆرو دووا کەوتوو بوو لە نەزمی سیاسیدا.

لەبەر ئەو گروپیک لە کوردەکان لە دووی بەدیلیک دەگەران بۆ رۆژیمی سوریا، ئەوان پێیان وابوو بیری پشت بەستن بەدیماشق بیریکی هەلەیه و تەرەفداری سوریه نەبوون، ئەوان نیازیان وابوو بنکەى هێزەکانیان بەرنەو خودی کوردستان، ئەگەرچی ئەو دەم کوردستان بەشیک بوو لە ئێراق و تورکیا. وەلی بەبێ رەچاوکردنی

ئەوئەى ئايا ئەوانە دەيانەئەى لە دەرتى سوريە كار بكنە يان نا، تەواوى گروپەكان نوڤنەران و كەسە بالاگانيان لە پايتەختدا هڤشتهوه.

ئىبراهيم ئايدن رڤبەرى پڤشووئ پەكەكە لەم بارەيەوه دەئوت: " لە راستيدا ناكۆكى و مشتو مڤ لە گۆرڤدا بوو، ئايا پڤشت بەسوريا ببەستن يان نا، وهئ زۆرترين ناكۆكى لەسەر پرسى رۆژەه لاتى نڤوه راست بوو". لەسەرەتاوه پڤشتيوانى سوريا بۆ گروپە كوردبىيەكان فرە لاوهكى و بئ سەرو سەداتر بوو تا ئەوئەى ئاشكراو روون بڤت. ئەوئەيش مانائى ئەوه بوو كە ديمەشق نايەوڤت دەرگا لەبەردەم ئاواره نا ياساييەكانى توركييا دابخات، ئەوكات بەر بەستيش لەبەردەم پەنابەرەكان دروست ناكات تا شوڤن بۆ حەوانەوهو مەنزل بۆ ژيانيان لە ولاتەكەيدا دابڤن بكن و هاوكات رڤگەيشى نەدەگرت لە هامو شۆئى گروپەكان لە سورياوه بەرەو لوبنان.

سوريا هڤچ كام لەوانەئى نەكرد، لە هەمانكاتيشدا بايەخى نەدەدا بەوئەى هانى كەسانى تر بدا زڤدەتر پەنا بەرنە بەر ولاتەكەئى. لەسەرەتاوه سوريا نڤگەرانى ئەوه بوو كە كوردى ولاتەكەئى بەهەمان شڤوه بڤرى دژ راوهستان دژ بە مڤرى لەكە لەيان زڤندو نەبڤتەوه، هەر بۆئە نيازى بوو دئنيا بڤت لەوئەى ئەو رهوشە كارناكاتە سەر ئەوانيش.

پەكەكە زۆر باش ئاگادارى سنوورو تەلەزگەكانى سوريابوو، سەرەراى ئەوئەيش دروشمە فەرميپەكانى خۆئى دەبڤنڤيپەوه لە كوردستانىكى سەر بەخۆ، كە كوردستانى سوريايشى دەگرتەوه. چڤليك دەئوت: " ئەوه زۆر روون و رهوان بوو كە ئڤمە هڤچ چالاكيبەكان رانەدەپەرانند كە دژ بڤت لەگەل سوريا، لە راستيدا هڤچ بڤيارڤكيش لە گۆرڤدا نەبوو، ئڤمە باش ئەوهمان لە گۆئ گرتبوو كە ناتوانڤن هڤچ كارڤكى ئەوتۆ لەوبارەيەوه ئەنجام بەدڤن، ئەوهئەيش كورتهئى باسەكە بوو".

هاوكات گروپە فەلەستڤنڤيپەكانيش كە دەستگروڤى كوردهكانيان دەكرد، هەميشە بەرژەوهندى سوريايان لەپڤشچاو دەگرت و بەوردى سەردجيان دەدايە ئەو

مهسه له يه. سوريائيش پشتيوانتيكى گرنګ بوو بۇ فهلهستينييه كان، به تايبه تي له و جهنگه ي كه ئيسرائيل بۇي تواندبوونه وه.

كۆنترۆلى سوريا به تهمامى بيووه ئهمرى واقع له لوبناندا. هر بۇيه جيهانبينى سوريا ده بوو له نيو هه موو فهلهستينييه چالاكوانه كانى نيوان سوريه و لوبنان ره چاو بكرايه، به تايبه تي ئه و گروه سياسيانه ي كه باره گا سه ره كيبه كانيان له ديمه شقى پايته خندا بوون ده بوو ره نگدانه وهى سياسىي سوريا له ئه داي كاراياندا نومايان بووايه. مه سعود ئه كيول، كه ناويكى خوازاوى چه پگه ريكي تورك بوو ده بيوت: " به بى روخسه تي سوريا، هيچ گروه پيكي فهلهستيني نهده توانى له ته فگه ره كوردى و توركييه ئاواره كان نيزيك بيته وه". ناو براو له و ده مهيدا هامو شوى نيوه وه و دهره وهى سوريائى ده كرد، له شوپينيكي تردا ئاماژه ي به وه ده كردو ده بيوت: " روخسه ت و به ليني سوريا مه رجى سه ره كى بوو". له راستيدا يه كيك له و هژكارانه ي كه سوريا راسته و خۆ خۆي له ريخراوه كوردببیه كان تي نه ده گه ياند، ده گه پايه وه بۇ ئه وهى كه سوريا ده به ويست واخۆي پيشانبدات كه ئه و جهنگا وه ره هه له اتوانه ي ژير ركيفى دادو ئه مانى توركيه له كيشوهرى ويذا نين.

گروه ئۆپۆزسيۆنه كوردو توركييه كان شوناسنامه يان له لايه ن گروه فهلهستينييه كان، كوردانى ئيراق، پارتى كۆمونيستى سورييه كان، گروه ئۆپۆزسيۆنه كانى ترو ته نانه ت هه نديك كات له لايه ن ده زگاي هه والگري سورييه وه شوناسنامه يان بۇ ده كرا. دياره ئه وه يش ته نا له پيناو ئه وه دا بوو كه توپه يي بيته ندازه ي توركيه له مه ر ره وشه كه رابگرن. كامه ران له م باره يه وه ده گيترته وه: " ئيمه هه موومان نيوى عه ره بيمان لينرابوو".

كامه ران له لايه ن ده زگاي هه والگري سورييه وه شوناسنامه ي بۇ دهره يترابوو، ئه و له شوناسنامه كهيدا وه ك كوردى ئيراقى ئه ژماركرابوو. سورييه كان ئيمه يان ناچار كوردبوو كه ئه و شوناسنامه نه وه ربيگرن بۇ ئه وهى گه ر هاتوو توركيه داواى كرد

بگه پٽينه وه بڻ زېدى خۆمان، پاساوى ئه وه يان هه بېت كه بليڻ كه سانتيك شك نابهين به شيوه يه كى ناياسايى له ولاتدا بن. له راستيدا سوريا ناكوكيگه ليكي فرهى له تهك توركيادا هه بوو، ئه وان دانوويان پيگه وه نه ده كولا، هه ر بۆيه ئه م ده رفه ت و ده ره تانهى بڻ گروه توندره و خه باتكاره ياخييه كاني توركي ره خساندبوو، گه ر نا هه رگيز بوارىكي له م جۆرهى بڻ ئه وه موو گه ريلاو خه لكى جياجياو گه جه رو گوجر نه ده كرده وه كه روو له ولاته كه بنين⁶⁶.

سوريا هه مېشه خوازيارى پاريزگاي ئه سكه نده روڻه بوو، كه له پاش راپرسى ۱۹۳۹ توركيه توانى به ته واوى له ژير ركيفى سوريا بيهيتته ده ر. هه ر بۆيه سوريا هه رگيز به فرهى ئه وه پاريزگايه وه كه به شيك له توركيه نه ده ناسى. پشتوي و په ستى توركي ايش له وه بوو كه نه خشه كاني سوريا به رده وام ئه وه يان ده خسته پيشچاو، نيوى پاريزگاي هاتايان گزيوه وه وه كه به شيك له ولاتى خويان له نه خشه دا دياريان كردوه.

هه روه ها زيده تر ئه سه د نيگه راني ئه وه بوو، توركيه مژولى دروستكردى پرۆزهى به رفراوانى گاپ بوو به نيازى گلدانه وهى ئاوى روه باره كاني ديجه و فورات، تابتوانيت به وه هزيه وه بۆمه به ستى كشتوكالى نيوخو ياخو روه باره كاني كاره با كه لگيان ليوه ربگريت. هه ر دوو روه بارى ديجه و فورات كه له توركيه وه هله ده قولين، پاش ئه وهى ديجه ده رڙتته نيو به شيك له سنوره كاني سوريا و پاشان ده چپته نيو ئيراق، هه روه ها فوراتيش سه رانسهرى سوريا تهى ده كات و دواتر ديته نيوخاكي ئيراق، ئه م روه بارانه به هوى پرۆزهى گاپه وه ده دن له كه مى و وشكى و ده يمى روده كاته به شيكى گه ربه له زه وييه كاني سوريا. هه روه ها سوريا له و به رويه شدا بوو كه توركيه دالدهى ژماره يه كه له ئه ندامانى براياني موسلمان، هيزى چه كدارى

⁶⁶ Information on Syrian-Turkish discontent largely drawn from Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis," and Daniel Pipes, "Hafiz al-Asad Should be Careful," *Turkish Times*, Dec. 15, 1994

ئۆپۆزسيۇنى دابوو كە ھەستابوون بە ھىرشىكى ھەمەلايەن بۇ سەر حكومەتى سورييا بەتايىھەتى لەو كاتەوھى كە ئۆجەلان و ھاوھلەكانى پەريپوونەوھ بۇ نىو خاكى سورييا⁶⁷.

لەم رەوشەدا سورييا تەنھا ھەلېژاردنىكى لاوازى لەبەردەمدا بوو، لەكاتىكدا فشارەكانى توركييا بۇ سەر خاك و خەلك رووى لە زيادى دەكرد، ھەر بۇيە توركييا لە رووى دانىشتوان و خاكەوھ كە پىنچ جار قەبارەى ھىندەى سورييا دەبوو فرە بەئاسانى لە بگرەو بەردەكەدا دەيدۆراند. ھاوكات توركييا بۇ ماوھەيەكى دوورو درىژ ئەندامى ناتو ھاوپەيمانىكى بەبەھاي و لايا تە يەكگرتووهكانى ئەمەريكا بوو. سنورى توركييا لەتەك بەشى خۆرئاواى دوورى يەككىتى سۆفییەت، ئەوھى دايبىندەكرد كە بەلايەنى كەمەوھ لە بگرەو بەردەكانى جەنگى ساردا ناكرىت دەستبەردارى توركييا بىن.

ئەسەد باش لەو راستىيە گەيشتبوو، كە لە رووى سەربازىيەوھ چەنسىكى ئىجگار كەمى ھەيە بۇ ئەوھى بتوانىت دژ بە توركييا بوھستىت. ھەر بۇيە باشترىن دەرفەت بۇ سورييا كە كارىكاتە سەر سىياسەتى توركييا پەيدا كرىدى گروپ و دەستەيەك بوو كە نۆرانبگرىت لەگەل بەرژەوھەندىيەكانى توركييا. ھەر بۇيە گەران بۇ دۆزىنەوھى نوینەرو نۆوھندىك نا ملاملانى ھەرىمىيەكان بەقازاجى سورييا ھەلسورپىنىت شتىكى نوئ و نادان نەبوو بەنىسبەت سوريياوھ. لەراستىدا سورييا داراي رابردووھەكى زەنگىن بوو لە پشتبەستن بە ھىزو گروپە غەوارەو دەرەكىيەكان تا برەو بدات بە ئامانجە سەربازى و سىياسىيەكانى خۆى⁶⁸.

⁶⁷ This was a frequent complaint of Syrian officials, who made their views clear to many Turkish and Kurdish militants. Jalal Talabani also discusses this in Birand, *Apo ve PKK*.

⁶⁸ For details on Syria's general approach and policy goals see Ehrlich,

بۆ نموونه ریکخواه فهلهستینییهکان که سوریا پشتگیریده کردن، نیجگار به سوود بوون، هیزشهکانی ئەوان دژ به نیسرائیل زێدهتر کۆمهکی دهکرد به ئارهزویی ئەسهد بۆ لاوازکردنی کیانی جوو له نێوچه که دا، هاوکات ئەوان شوین پای ئاسایشی ئەسهدیان له لوبناندا زێدهتر پایه دارو پتهو دهکرد، که دهکرا ئەوه به کاربهێنرین دژ به ولاته عهره بیههکانی دیکه گهر پێویستی بکردایه.

هموو ئەم دهستکهوتانه دهکرا به دهستهێنرین بهی ئهوهی سوریا به شیوهیهکی راسته و خۆ تێوه بگلێنریت له بگهرو بهردهی ههریمی و مشتومری ده رهکیه وه. له راستیدا سوریا له پێناو رێبهرایهتی کردنی ههریمه که که وتبووه کێبه رکیه کی سهخت و دژواره وه له گهڵ ئێراق. ئەو ده م کوردانی ئێراق له پاش ههرهسی خهباته که یان له سالی ۱۹۷۵ دا، به تهواوی دوجاری رهشبینی و نامۆبوون ببوون، ههریوه له و قوناغه دا ئاماده یان دهر ده بری بۆ ئهوهی بینه به ره ی سوریا وه له مملانیکیاندا له تهک ئێراق⁶⁹. له هه وه ل ئهنگاودا جهلال تاله بانی توانی مافی په نابه ریتی له سوریا وه ر بگرت و پاشان توانی له دیمه شقی پایته خندا ریکخوایگی نوێ به نێوی به کیتی نیشتمانی کوردستان دابمه زینیت و هه وه ل به یانی دامه زراندنی ریکخواه که له دیمه شقدا وه شان بکات، هاوکات پارتهی سۆشیا لیستی کوردستان پاش ئه وه ی سالی ۱۹۷۹ له به کیتی جودا ده بیته وه، به هه مان شیوه باره گاکانی له دیمه شقدا ده هیلتیه وه، هه روه ها حزبی شويعی عیراقیش که هاو په یمانی کورده کان بوو، دیسانه وه باره گاکانی له دیمه شقدا بوون.

“Terrorism . . . Syrian Policy” and Maoz, *Asad*, 170–177; information on Syrian-Iraqi relations is taken from Maoz, *Asad*, 112–113, 146–147

⁶⁹ Details taken from McDowall, *Modern History*. 343 – 347; see also Montgomery, *Kurds of Syria*, 136–139

دیاره نەرم و نیانی سوریا لەگەڵ گروپە کوردییەکان ئیتراق و سوریا، ناماژە نەبوو بۆ چۆنییەتی مامەڵەکردنی ئەو رژێمە لەتەك کوردەکانی خۆیدا⁷⁰. چونکە هەمیشە دیمەشق بەو زەندەقی چووبوو کە کوردەکانی خۆی داوای خۆ بە پێتۆبەری بکەن یاخۆ ببەن مەترسی بۆ سەر جەلەوی ئارامی و ئاسایشی ولاتەکەیی. هەر بۆیە لە شەستهکاندا نێزیکەی سەد و بیست هەزار ھاوڵاتی کورد لە سوریا مافی ھاوڵاتیبوونیان لێ زەوتکراو ناچارکران لە هەرێمە بێ پیت و بەرەکەتەکاندا ژیان بگوزەڕێنن، ئەوان زۆریک لە مافە سەرەتاییەکانیان لێ قەدەغە کرا.

کورد بۆی نەبوو مولک و مال و ماشینی هەبێت، ھاوکات بۆیان نەبوو پاسپۆرتیان هەبێت تا ولات بەجێبھێڵن یاخۆ پیشەو پێناسی دیاریکراویان نەبوو. هەرۆهە سوریا هەموو جۆرە پارێتیی سیاسی کوردی لە ولاتدا قەدەغەکردبوو، ھاوکات ھاو شیۆهی تورکیای دراوسێی کۆت و بەندی بەسەر هەموو جۆرە جموجۆلیکی زمان و فێرکاری و بلاوکراوی کوردییەو دانابوو. کوردانی سوریا ئیجگار پەست و رق پیشاوه بوون لە بەرامبەر ئەو کۆت و بەند و سنوورانی رژێمدا، وە لێ زەبرو زەنگ و دڕندەیی رژێم دەسەلاتداران کە ئەسەد رێبەرایەتی دەکرد، چەنسیکی ئیجگار کەمی بۆ کوردی سوریا ھێلابووێو. بەلام لە قامیشلق و لە شارۆچکە کوردییەکانی ھاوسنووری تورکیا و سوریا، بەکاریگەری پەکەکە و گروپە کوردییەکانی دیکە بەجۆش و خرقۆشیکی زۆرەو کاریگەرییان لەسەر دانرابوو. ھاوکات مشتو مێو شەپری نێوان چەندین رەوتی ناکاریگەری کوردی سوریا، کوردانی لە وەھم و خورافیات و پوچەلی سیاسەتی ئەو گروپانە ھۆشیارکردبوویو. ھاوکات لەگەڵ مەلا موستەفای بارزانیدا ئەوان بەشیۆهییەکی دلسۆزانە نوینە خەبات و بوونە پاروییەکی چەور بۆ نامانجەکانی ھەلایسان.

⁷⁰ For details see Montgomery, *Kurds of Syria*, and McDowall, *Kurds of Syria*

ئۆچ ئالان پىدەگات

ئۆجەلان ھەمىشە خۇى وەك رىبەرى بزووتنەوہى نەتەوہى كورد بىنيوہ لە توركيا. ئىستا كە ئو لە دىمەشق جىگىر كراوہ، كاتى ھەبوو بۇ ئوہى كۆلنەوہ بكات و بزانتىت چ ھىزىك مابوونەوہ بۇ مملانىكان^{۷۱}. توندپەوتىرىن رىكخراوہكان لە ھەولى دووبارە دامەزاندنەوہدا بوون، ئەوان بەشى زۆريان لە زىنداندا بوون ، رىبەرە رزگار بووہ كانىشيان نەياندەزانى پلانى دابى و داھاتوويان دەبىت چىبىت. ھەموو بەلئىن و پەيمانىك كە چەپرەوہ كوردو توركەكان دابوويان تىكرا بە كارەسات كۆتاييان ھات. فەرمانرەوایی بە زەبرو زەنگى رزىمى سەربازى ھەرگىز تا ئو كات ئەزمون نەكرا بوو. مەتىن كە ھەرمان كە ھاوسۆزىكى چەپ بوو، ۲۵ سال پىتەش ئىستا وتبووى: " ھەموو كەس لە شۆك و شىرزەبىدا بوو، من بۇ خۆم تىكشكا بووم "

. لە راستىدا بە روودانى كۆدەتاو تەناتە تا يەك دوو سائىك پاش كۆدەتايەش لىرەو لەوئى و لە چەند شوئىنىكى دوورو دابراو و تەقو و تۆقو لە روو وەستانەوہى مېرى روویدەدا. وەلى راستىيەكەى ئو وردە بەرەنگارىيانە ھىچ ئەنجامو جۆششىكى نەداپە رەوشەكە و بگرە نەھامەتى و نانىانى زىدەتر پەرەى گرت^{۷۲}.

لە بۇ ئۆجەلان توانەوہو داپمانى سەرلەنوئى. جەماوہرى گروپو پارته سياسىيەكان ماىەى پرسىيار نەبوو. بەلكو لە مەزگى ئۆجەلاندا ئو رەوشە تەنھا

---

⁷¹ The analysis of Ocalan's activities and plans during this period is based on interviews with those who had contact with him during this period. It also draws on the unpublished English-language copy of Mesut Akyol's political autobiography, "A Slice of My Life." Information about the 1st Conference

comes from

Birand, *Apo*

ve PKK,

116–117, Imset, *the PKK*, 32–33, and

Celik, *Agri*, 53–54

⁷² Quoted in "Express" dergisi, Sept. 2005, 58

هنگاوێك بوو بۆ نوامایانی تواناکانی رێبهرایهتی کردنی رهوشهکه. وهك ئهوهی چهند سالیك پيشتر ئاماژهی پیدابوو. ئۆجهلان بریاری دهرياز بوونی له تورکیا وهك کارێکی خود سهراوه وای دههاته پيشچاو که نهك تهنها خودی خۆی بهلکو ریکخواوهکەیشی له تهلهو تهلهزگهی مهرگ ترازاند. هاوکات لهپاش کۆدهتا ئهوی کرده پيشهنگو پالەوانی ئهو مملانییهی که لهنیو تهنگهري شوپشگيری تورکیدا دهستهو بهخهی ببویهوه. ئۆجهلان ههمیشه دهیگوت: "ئهوان دووسال له پاش من توانیان دهرياز بن، پاش ئهوهی دهستیان لهبنی ههمانهکهوه دهرجوو بوو. ریکخواوهکانیان له دهست دابوو."

له شوینیکی دیکه دا دهیگوت: "له بهر ئهوهی پيش کۆدهتا توانیم قوتاریم، توانیشم گیانی سهدان له هاوسهنگهرايم بپارێزمو به نهزمیکی دروستیش راهینانیا پیکه م"⁷³. لهم کاته دا ریهی پهکهکه بریاری دا دهستپیشخهري ناشتی بکهن له گهله وای تهنگهرهکانی چهپی تورک و کورد داو پهپهیهکی هاوبهش دژ به رژیمی سهربازی تورکیا پیک بهینن. نهگرچی ئه م بانگهشهیهی ئۆجهلان تهنها مهکرکی سیاسی بوو، له ههمانکاته هاوێکی جدیش بوو تا ههموو ئهوانی تر له نیو بازهی پاتهکهی خۆیدا جینگه بکاتهوه، هاوکات ههولیکیش بوو تا له رینگه کۆنهکانی کارکردن لهگهله ئه و گروپانه قوتاریبیتو ئه م جارهیان لهنیو پارتهکهی خۆیدا بیاننوینتهوهو له نیزیکهوه دهستو پهنجهی لهتهکیاندا نهرم کات. هه ر بۆیه به دریزی له نامه و پهيامهکانیدا که بۆ ریهران چهپی تورکی دهنارد له ئهروپا، ئه و نیاز پاکو دلسۆزی خۆی له ئامانج و ئایهی خهباتهکهی ئاگاداردهکرهوه.

مهسعود ئاکیلۆ یهکیك له ریههرازی پيشووی بزوتنهوهی چهپی تورک که ناسراو بوو به دهق یۆل یاخۆ رینگای شوپشگيری له م سالانهی دوایدا ژياننامهی سیاسی خۆی نویسی، ئه و لهویدا وتبوی: "ئاپۆ له نامهکهیدا ئاماژهی دابوو به

⁷³ Birand, *Apo ve PKK*, 111

بزوتنه وهی رزگار یخوازی نه ته وهی تورک". هروه ها مه سعود ناماژهی به وه دابوو که جهنگی سه ربه خویی تورکیا نه نجامی هاوپه یمانی له نیوان کوردو تورکدا بوو. ئاپۆ هه میشه ده یگرت نه دی ئیمه بۆ ناتوانین هه مان نه و کاره بکهین که باپیرانی ده ربه گه و بۆرجوامان به ده ستیان هینابوو.⁷⁴ ده ف یۆل که به هیژترین ریکخواری توندپه وی چه پ بوو له تورکیا، له پاش کۆده تای ۱۹۸۰ به ته واوی هه لوه شابوو یه وه.

زۆرینه ی نه ندامه کانیا ن یان له زیندانیدا مردبوون یاخۆ له وه ختی ده ستگیرکردن و هه لپه اتنیا ندا کورژابوون. مه سعود سالی ۱۹۷۷ پاش نه وه ی به تۆمه تی پروپاگنده بۆ کۆمۆنیزم و کورد ۸ سال زیندانی به سه ردا سه پابوو، له ولات هه لدیت. ئیتر له ده ری بیویه رییه ری دیفاکتوی بزوتنه وه که.

له راستیدا په یامه که ی ئۆجه لان چاره سه ری گه ئی ته نگه و چه له مه ی له خۆ گرتبوو، که تا نه وکات چه په کانی تورک گازانده یان له ره وشی لیکترازی ریزه کانیا ن و نه و شکسته گشتیه ی که روویکردبوویه هه موویان هه بوو. ئاکیۆل نویسیبوی: "پیشنیازه که ی ئۆجه لانم گه ئی کاریگر ده هاته پیشچاو". هروه ها گۆتی: "کاتیگ پیوه ندیم ده کرد به هاوه له کانسه وه له باره ی په یامه که ی ئۆجه لان، نه وانیش پییان ده گوتم هه مان په یاممان له ئۆجه لانه وه بۆ هاتوه، ئایا بۆ له باره ی وته کانی ئۆجه لان هه لویسته ناکه ن و بۆچی گویناگرن داخۆ نه و له باره ی چیه وه ده دی."⁷⁵

له به هاری سالی ۱۹۸۱ دا ئاکیۆل له ریگه ی فرۆکه وه گه شتی کرد بۆ دیمه شق، تا له نیژیکه وه له گه ل ئۆجه لان وتووژیکن. له وی ئۆجه لان میوانه که ی برد بۆ ته ماشا کردنی بنکه سه ربازییه کان و شوینی راهینانی گه ریلاکان له حلوه. له راستیدا

⁷⁴ Akyol, "Slice of Life," 6

⁷⁵ Ibid., 6

بۆ ئاکیۆل و ھاوریکی ئامادەسازی بۆ شوپشیتیکی چەكداریی خەونیک بوو که لەوێندەر رینگەیکە زۆر درێژیان بینی بۆ بە ئاکامگەیانندی ئەو خەونە. ئیتر ھەرکە ئاکیۆل گەرایەوہ بۆ کیشوہری ئەوروپا، لەوێ بێ چەندو چون بە ھەمو لای راگەیاند کہ ئۆجەلان لە غایەلەئەوہ دایە خەباتتیکی چەكداریی لە ھەمبەر رژیمی تورک لیئەوێت، ھەر بۆیە فرە بەجدی بۆ کارەکەئەوہ کردەکات و دەخوازیت لەتەک گروپە رکاہەرەکانی پیکەوہ کاربکەن و ھەموو گێرمەو کیشەو توندوتیژییەکانی رابردوویشی فەرامۆشکردوہ.

لەپاش چەند مانگتیکی کەم، ھەردوو لا لەبارەئەوہی چلۆن ھاوپەیمانییەکەیان دەتوانیت رۆل بگێریت و تووژیان کرد. کاری ئەوان وەستان بوو لەسەر ئەو گریمانانەئەوہ کہ تەنھا خەباتی چەكداریی دەتوانیت رژیمی سەربازی ناچاربکات دەستبەرداری ھێزو ھاتو ھاواری توندوتیژیی بیت. ھەریۆیە تەنھا خەباتی چەكداریی و جەنگانی تورکو کورد لە سەنگەرێکداو بە ھاویەشی دەتوان تیکۆشانیتیکی دروست بە ئاکامبگەینن. ئاکیۆل گۆتبووی: "ئابۆ ئەوہی روونکردبوویوہ، کہ لە خوارێدا (کوردستان) خۆیان نومایان دەکەن، ئیمەیش لە سەرترا (شارەکان)" وەلێ زۆرێک لە ئەندامانی دەف بۆل فرە دلگرمی و خوتخوتەئەوہ راستی و دروستی نیازی پەکەکەیان بوو، ئەوان دەیانپرسی ئایا بەراستی پەکەکە دەبێھەوئێ واز بێنیت لە ھێرش و دەستدریژی بۆ سەر نەیارەکانی، لە کاتیکدا ئەو نەزمە پیناسەئەوہ پێشووتری پەکەکو ستراتیزی ئابۆچیپەکان بوو.

ئاکیۆل سەرانسەری ئەوروپا دەگەرپا و گروپو تاقمە چەپەکانی دیکەئەوہ لەمەر پەیامەکەئەوہ ئۆجەلان و بەرەئەوہ پێشنیازکراو ھۆشیاردەکردەوہ و ئەوہی بە ھەموان رادەگەیاند کہ ئۆجەلان نیازو نوارینی رابردووی لە ھەگبەدا نییەو کاری لەو جۆرە لە داھاتووی پەکەکەدا دووبارە نابێتەوہ. لە شویتتیکی تردا ئاکیۆل روونی کردەوہ کہ ئەمە مەرجی بنچینەئەوہ ئیمە بوو.

ھاوکات ئۆجەلان لە ھەولێ ئەوەدا بوو کە خۆشنوودی خۆی بۆ گروپە کوردییە بەرھەڵستکارەکانی دی دەربڕیت و پەیامەکانی دەناردە دەری و دەیخواست لەتەک رێبەرە کوردییەکانی دیکەدا دیدار و وتوێژ بکەن. ھەولێ ئۆجەلان بۆ دانوستان و ناشتی ھەوڵدار لەلایەن رێبەری یەکییتی نیشتمانی کوردستان، جەلال تالەبانییەو پێشوازیلیکرا. جەلال تالەبانی لەوکاتەوێ ھەلکەنرابوو بۆ نێو سنووری جیاکەرەوێ نێوان ئێراق و ئێران، لە سەر کاری ئەوەدا بوو کە بگەریتەوێ بۆ سنووری سوریا. " من ناویژوانیم کرد"، جەلال تالەبانی ئەوێ و ت بە موخەمەد علی بیراندی رۆژنامەنووسی تورک " من دەمەھیست زالبم بە سەر جیاوازییەکان لە تیروانییەکاندا یان ھیچ نەبیت کۆتایی بەینم بەو کوشت و برەیی لە نێوانیاندا ھەیە"⁷⁶.

بەمجۆرە تالەبانی ھامرا لەگەڵ حزبی شویی ئێراقی و پارتە جۆراوجۆرە کوردییەکانی سوریا کەمال بۆرکایان ناچار کرد تا وتوێژ لەتەک عەبدولاً ئۆجەلاندا بکات. کەمال بۆرکای رێبەری پارتی سۆشیالیستی کوردستانی تورکیا بوو. پارتەکەئەو یەکیک بوو لە کاریگەرترین پارتە کوردی و تورکییەکانی تورکیا. بۆیە لێک نێزیکبوونەوێ لە نێوان ئەو و ئۆجەلاندا دەکرا رێگەئێزیکبوونەوێ لە نێوان پارت و گروپەکانی تریش خۆشبکات. بۆرکای لە ئەوروپا دەژیا، ئەویش وەک ئۆجەلان پێشبینی روودانی کۆدەتای کردبوو، ھەریۆیە پێش رووداوەکە قوتار بوو. بۆرکای جارەجارە سەردانی سوریا دەکرد، چونکە لەوێ بەشێک لە نوێنەرانێ گروپەکەئەو پارێزرا بوون.

رەخنە توندەکانی سەر پەکەکە لە ھەمبەر ھێرشەکانی بۆ سەر نەیارەکانی، لە سەرەتاوێ رێگر بوون لە برەودان بە ئایدیاکە. ھاوکات کوشتنی چالاکوانێکی پارتەکەئەو بۆرکای لەلایەن گەریلاکانی پەکەکەوێ لە مانگی سێی ۱۹۷۹دا ،

⁷⁶ Quoted in Birand, *Apo Ve PKK*, 194

هۆكاريكى تر بوو كه بوركاي باوهپ به ئۆجەلان نەكات. بۆركاي دەيوت: "گروپەكانى دى پيمان دەلّين پەكەكە كەوتە ھەلەو، ئىستا ئىوھ رازىبوون بە ھەلەكان". ھەروھە دەيوت: "گروپەكانى دى پيمان خۆش نەبوو بەوھى من چ دەلّيم، ئەوان واين دادەنا پەكەكەيش ھەر كوردن". بەمجۆرە ھەريەك بە شتەك ئەوى دى تاوانباردەكرد، لە راستيدا ئەوھ زۆر پيمانابوو كە بەو تەوسەوھ ھەستەك ھەبوو بۆ يەكتر تاوانباركردن. لەلایەكى تریشەوھ ھەندەك دەيانوت ئىستا ئۆجەلان لە توركيادا نىيە، كەواتە وەرن با ھەولبەدەين گروپەكە بگۆرپين.

دوچار لەگەل بوونى كەمەك لامو جيميدا، بۆركاي مليدا بۆ ئەوھى لەتەك ئۆجەلاندا قسەبكات. ھەردووك لە مالىكدا لە پیتەختى سوریا كە ئەندامانى پارتەكەى بۆركاي تىدادەمانەوھ، يەكتريان بينى. ئەوان سى تا چوار سابل بوو كە دواین جار لە ئەنكەرەى پیتەختى توركيا يەكتريان بينى بوو. ئەوكات ئۆجەلان پياويكى گەنجى سەرگەرم بوو، مژولى ئەوھ بوو پارتىكى تايبەت بەخۆى چىبكات. ئۆجەلان ئەوكات لەتەك ھاورىيەكيدا ھاتنە دیدارى بۆركاي لە ئۆفيسەكەيدا كە كارى پارىزەرى دەكرد.

ئەوان لە گەرمەى مشتومرى شىوازی خەباتو چالاكيدا بوونو لەو تەوھرەيدا دەسورپانەوھ ئايا كوردستان داگيركراوھ يان نا؟. بۆركاي كۆتەبىكى تەنھا لەبارەى ئەو مشتومرپانەوھ نووسىبوو.

بەھەر حال ئۆجەلان شادومان بوو بەوھى كە توانىوېتەى رىگەى راست بىيەكەت. ئۆجەلان لەو دەمەدا دەھاتە كەن بۆركاي تا نىزىكتر لە بنەمايەكى يەكسان كاربەكەن. بۆركاي دەگىرپیتەوھ: "دادەنىشتەين و پىكەوھ دەدواين". ھەروھە دەيگوت: "ئۆجەلان گازاندەى لەخۆى دەكردو دەيوت كە وەك رابردوو نابين". لە مشتو مپو دانىشتەكاندا پىنچ كەس لە گۆرپدا بوون كە تالەبانى يەكەك بوو لەوانە. ھەروھە بۆركاي دەگىرپیتەوھ: "بم بە ئۆجەلان، ھەموو ئەمانە ھەلە نەبوون، تۆ دەتكوشتن،

تۆ بهرنامه يه كت هه لئبژاردو هه وئلت ده دا گه له كه مان وهك دوژمن ته ماشامان بكات، هه له كه ئه مه بوو، گهر ئه م كرده وانته هه له بوون، ئيستاستا به ياميك بلاويكه ره وه و بلي كه رابردوومان هه له بووه، ئه مانه دوژمن نيين، ئيستاستا كاتي ئه وه هاتووه پيكه وه له سهنگه ريكداس كار بكهين".⁷⁷ وه لي بۆركاي له بيست سالي رابردوو زيده تر له ئۆجه لان و كارو كرده وه كاني ناجۆرو نا ئوميد بوو. ريكخراوه كورد ييه كاني تريس به پي و ته ي بۆركاي هر هه مان داواكار ييان له ئۆجه لان هه بوو، ئه وانيش رازيبوون به وه ي ئۆجه لان ميتۆدى رابردووي بگۆرپيت و دان بنيت به هه له كاندا، ئه وكات پيكه وه داده نيشن و باس له ئه گه ره كاني كار كردني هاو به شو و پيكه وه يي ده كهن.

باش ئه وه به ماوه يه كي كه م، په كه كه يه كه م كۆنفرانسي خۆي گريدا، ئه وه هه وه ل گردبوونه وه ي به رفر اواني په كه كه بوو له ماوه ي دامه زاندينيه وه وهك پارتيكي سياسي. له گردبوونه وه كه ي ۲۵-۲۶ ي ته مووزي ۱۹۸۱ له كه مپي حلوه نيژيكي ۸۰ كه س له هه لسو پ اواني په كه كه ئاماده بوون. خالي گرنگ له كۆنفرانسه كه دا جهخت كردنه وه بوو له سه ره ئه وه ي كه چي پيويسته بكرت بق ئه وه ي گروپه كه پايه دار بپت و جاريكي تر ده ستبكات وه به خبات له نيۆخۆي توركييا دا. هه روه ها بپاردرتا به نه زميكي ريكخراوه يي به و بدرت به چالاكي و كرده وه ي راميار يي له نيۆ كورداني ئه وروپادا. هاوكات له دارشتني پلندا بوون تا ده ستبده نه چهك له نيۆخۆي توركييا دا. وهك ئه وه ي بۆركاي و ئاكيۆل و نه واني ديكه داوايان كرد له ئۆجه لان تا ره خنه له رابردووي كاره كاني بكرت، خواسته كاني ئه وان بق پاشگه زبوونه وه ي ئۆجه لان بوو له رابردووي بپرو سه رنج و وته كاني و وه ستان بوو له رووي كرده توند و توند ره وييه كاني په كه كه. ره خنه كان هاوړا له گه ل به يانتيكي نوسراوي شايسته بوو له بق ريكخراوي توند په وي ده ف يۆل يش. به مجۆره سالي دواتر به ره ي شوپشگي پاني به گگرتوو دژ به فاشيزم راگه يه نرا. كه په كه كه و ده ف يۆل و نيژيكي پيچ پارتي گچكي چه يي له خۆگرتبوو^{۷۷}. ده ف يۆل و په كه كه له ئه وروپايش ئه نجومه ني

⁷⁷ For further details on the Front, see Celik, *Agri*, 63–64; for informa-

ئەورپىيى-بىرلىك كۆمۈنىستىيان تامەززاندا، ئەم ئەنجومەنە بوو نىۋەندىكى گىرگى بۇ بەرھەلىستكارە چەپەكانى تورك بۇ خەملىنى ئەنجومەننىكى سەربازىيى. ھاوكات لە سورىيائىش ھەردوو گروپەكە ستافىكى ھاوبەشيان پىنكەوھنا تا پلان دابىرژىن بۇ جموجولۇ خەباتە سەربازىيەكەيان. ھەروھە دىف يۇل بەشىۋەيەكى سەربەخۇ دەستى دايە ناردنى ئەندامەكانى بۇ سورىياو لوبنان تا لەگەل بزووتنەوھى فەتھى فەلەستىنىدا خۇيان بۇ كوردە سەربازىيەكان رابەيتن. وھلئ ھەولەكانى ئۇجەلان بۇ كەمەندىكىشكردنى پارتە كوردستانىيەكانو گىردىكردنەوھىيان لە بەرھەكدا دوچارى تەنگو چەلەمە بوويەوھو شىكستى ھىنا.

بۆركاىو بەرپرسە كوردەكانى دى ئەوانەى لە پىش كۆدەتادا بەھۇى توندووتىژىيەكانى ئۇجەلانەوھە لەتمەيان بەركەوتبوو، نەيان دەتوانى باوھپ بە دروستى بۇچوونەكانى ئۇجەلان بىكەن و پىيان وابو بانگەشەكانى ئۇجەلان ھىچىتر نىيە جگە لە مەكرو مەيلى سەركردايە تىكردنى تەڭگەرەكە.

ھەندىك لە چالاكوانە كوردەكانى تر پەلپى ئەوھىيان دەگرت لە ئاكىۇل گە ھاوپەيمانىيەكەى لەتەك ئۇجەلاندا جۇرىك شەرعىيەتى داوھ بە ئۇجەلان كە لە راستىدا شىيارى ئەوھ نەبوو. خەجۇ يەشار يەكىك لە رىبەرانى ئالائى رىزگارى ھۇشدارى دايە ئاكىۇل، كە بەلئ ئەو مژولئ ھەلەپەكى مەزنىە. خەجۇ دەيوت: "ھەرگىز لەو باوھپەدا نەبووين ئەو پىياوھ بگىزپىت، لەكاتىكدا پەكەكە ئاتاجى بە خوین بوو".

پەكەكە لە ئەورپا

پەكەكە ھەمىشە رىژەپەكى كەم لە ئەندامانى لە ئەورپا دا ھەبوون، وھلئ لە نىۋەندى ۱۹۸۱ دا پىنچ لە بەرپرسە بالاكانى ناردنە ئوئى تا بتوانن كۆمەك بە چالاكىو چەلەنگىيەكانى پارتەكە بىكەن و بازنىە كىردەكانىيان فراوانتر بىكەن^{۷۸}. لە

---

tion on internal Dev-Yol debates on the alliance by a leading member, see Aslan, *Devrimci-Yol*, 63–99

⁷⁸Details on PKK operations and other militant groups in Europe in the

راستیدا ریگه‌ی گه‌یشتن به ئوروپا به‌بی ئوه‌ی ئاتاج به پاسپورت بیت ئیجگار ئاسانو بۆ لوواو بوو. هه‌ندێک له‌وانه‌ی سنووریان ده‌بێ، ئه‌وانه‌ بوون که له‌داخو ده‌ستی ده‌سه‌لاتدارانی تورکییه‌ ده‌ریازیبوون. باوترین ریگه‌ بۆ به‌ده‌سته‌پێنانی پاسپورتی ساخته، که‌لک وه‌رگرتن بوو له‌ پاسپورتی خانه‌واده یاخۆ که‌سو ناسراویکت، پاشان وینه‌که‌یت ده‌گۆپیو له‌ دیمه‌شقی‌دا سواری فرۆکه‌ ده‌بوویت به‌ره‌و ئه‌وینده‌ر.

ئیه‌راهم ئایدن له‌ ئاماژه‌یه‌کی‌دا وتبوی: " له‌ سواریادا به‌ پاره‌ ده‌توانی هه‌موو شتی‌ک ئه‌نجام‌ده‌یت"، ناوبراو بۆخۆی له‌ ریگه‌ی فرۆکه‌وه‌ تکتی سواریه‌ی بۆ ئالمان بێ بوو. دوو‌جار ئه‌ورپا بوویه‌ نیشتمانی نیزیکی‌ دووملیۆن، که‌ پێیان ده‌گوترا میوان. زیاتر له‌ نیه‌وی ئه‌وانه‌ی که‌ له‌تورکیاوه‌ ملی ریگه‌یان گرتبوو له‌ ولاتی ئالماندا گیرسابوونه‌وه‌. ئه‌م ولاته‌ له‌لایه‌ن گروپه‌ خه‌باتکاره‌کانه‌وه‌ واده‌بینرا که‌ ژینگه‌یه‌کی‌ باشه‌ بۆ که‌مه‌ندکێشکردنی پشتیوانانی پرۆژه‌ سیاسی‌ه‌که‌یان و گلێزکردنه‌وه‌ی کۆمه‌کی‌ دارایی‌ و داهاات .

هاوکات ئه‌وروپا بۆ چالاکانه‌کان جایه‌کی‌ ئیجگار سه‌رنج راکێشو سه‌رحال‌بوو، هه‌ر بۆیه‌ پاش بالاده‌سته‌بوونی تورکییه‌ به‌ده‌یان هه‌زار هه‌لسو‌پراو روویان ن له‌و

---

early 1980s benefited from interviews with Kemal, Burkay, and former Turkish leftist leader Ertugrul Kurkcu. General information on the situation of political refugees taken from Info-Turk, *Black Book*

نوڤيه نا⁷⁹. مه سعود ئاڪكول ئيڙي: "له سه ره تاوه چه پخوازه كان نه وروپايان به ئيمپرياليسٽ نيوده برد، وه ئي ڪاتيڪ گهيشتنه ئه وي و دالده دران، ئيدي هيٺند ڙينگه ڪه يان لا په سه ند بوو، به نه وروپا سوڀنديان ده خوارد".

نه و به ڪيڪ بوو له وانهي له ۱۹۷۷ دا له بهر جهوري رژيم هه له اتبوو، ئيدي له ريگهي سوري اوه خوي گه يان دبوويه ولائي ئالمان و داواي مافي په نابهرى كردبوو.

ئاڪكول هه ره له سه ره تاوه ده يزاني نه زمي ديموڪراسي نه وروپا جيگهي نه و ده ڪاته وه. خالي دوهم له ملتان به ره و نه وروپا ده گه رپا وه بئ نه وه ي ڪه نه وي په سه ند و په ناي پالو ڪريڪار بوو. ده سٽپيڪي ڪاري ريڪخواهه يي په ڪه ڪه له نه لمانيا وه ده سٽي پيڪرو پاشان به ره و ولاٽاني هڙله ندا و سويد و فره نسا ته شه ني سه ند. سه لمان نه رسلان ده يوت: "له سه ره تا دا په ڪه ڪه له نيو په نابهره ڪاندا زور ڪاريگه رو ڪرده ده رڪهوت، به تايبه تي له نيو نه وانهي له نيوچه دنيا تيبه ڪانه وه هاتبون" په ڪه ڪه بئ خويشي گرنگي ده دا به ريڪخستني نه وانهي ڪه ده گه يشتنه نه وروپا و نه مه يش زيده تر نه واني گه رمده ڪرد بئ خق پيچاندين له په ڪه ڪه وه. نيوه ندگه ليڪ بئ چالاڪي نواندني په ڪه ڪه له نه وروپا بريٽي بوون له پانه ڪلتورييه ڪان، نه وانيش بريٽي بووني له قاوه خانه ڪان، هڙله ڪاني خوڀندنه وه، دامه زراوه ڪاني خوڙگوزه راني ڪومه لايه تي و نيوه نده ڪاني مشتومر.

له وي دا ئايديا ڪان خه لگه ڪه يان گڙشه ڪردو پيده گه يانند. نه رسلان ده يگوت: "ياريده يان ده درا بئ خستنه روي گرفته ڪان يان و ڪومه ڪردني به ڪتري و زيده تر په يوه سٽيبان به يه ڪه وه". نه رسلان بئ خوي ڪومه له ي فره هنگي و ڪريڪاراني فرانڪفورتی له ۱۹۸۱ دا دامه زرانند. هاوکات ته نگو چه له مه و ناسٽوريي زيندان ياني سياسي و سه رڪوتي سه ربازي نيو تورڪيا، زيده تر نه جيٺداي ڪارو چالاڪي گروپه

⁷⁹ About 110,000 people applied for political asylum in Europe after the military coup, *Black Book*, 234

خهباتکارهکانی له ئه‌وروپادا بره‌و پێدا. له‌ناوخۆی ولاتدا ته‌واوی پارته‌ سیاسیه‌کان و گروپ و کۆمه‌له‌ فه‌ره‌نگیه‌کان و سه‌ندیکا کۆمونه‌کان داخران و به‌تۆمه‌تی هاوسۆزیان بۆ ره‌وتی چه‌پ و کۆمۆنیست روژنامه‌و گۆڤارو نێوه‌نده‌ ئه‌کادیمییه‌کان یاسا‌غ‌کران.

هاوکات جارێکی تر ده‌ستوری بنچینه‌یی نوسرایه‌وه‌و تێیدا زیده‌تر کۆت و به‌نده‌کان توندکرانه‌وه‌و کۆلانه‌کانی ئازادی له‌ولاتدا ته‌سکتر بوونه‌وه‌. له‌ ده‌ستوره‌دا ئه‌وه‌ ده‌خوێنرایه‌وه‌ که به‌لێ تورکیا ولاتیکی فاشیسته‌و به‌بێ شۆرش ناتوانی‌ت هیچ نه‌زمیکی دیموکراسی بچه‌سپێنریت. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یشدا گرتنی به‌کۆمه‌ل و دادگا سه‌ربازیه‌کان بره‌ویان سه‌ند، جگه‌ له‌وه‌یش راپۆرته‌کان ئاماژه‌یان ده‌دا به‌ زه‌برو زه‌نگو ئازادانی زیندانییه‌کان و کوشتن له‌ ژێر سزادا. به‌م جۆره‌ دادگا سه‌ربازیه‌کان و له‌سێداره‌دانی زیندانیان، له‌گه‌ڵ ناچارکردنی زیندانیانی کورد به‌ گوته‌وه‌ی سرودی نیشتمانی تورک و سوکایه‌تی و ئازادانی ده‌روونی گه‌یشته‌بووه‌ لوتکه‌، دوا‌جار له‌ کاردانه‌وه‌ی ئه‌و ره‌وشه‌دا ئاماده‌کاری و زه‌مینه‌ی فراوانبوونی بازنه‌ی به‌ره‌هه‌ستکاری له‌ ده‌ری کاری بۆکرا.

په‌که‌که‌یش وه‌ک گروپه‌ به‌ره‌هه‌ستکاره‌کانی دی له‌ ئه‌روپا راهاتبوو به‌ بره‌ودان به‌ ئه‌جێندای سیاسی تایبه‌ت به‌خۆی. هاوکات نه‌به‌ردی زیندانیانی په‌که‌که‌ له‌ گرتوخانه‌کانی دیاربه‌کردا، به‌ته‌واوی جه‌ماوه‌ری په‌که‌که‌یان ئا‌پ‌سته‌ ده‌کرد، کاردانه‌وه‌ی رێبه‌ره‌ به‌ندکراوه‌کانی په‌که‌که‌ له‌ دپ‌دانه‌ترین گرتوخانه‌کانی تورکیادا ئامیژی خه‌لکی نارازییان بۆ په‌که‌که‌ کرده‌وه‌.

له‌ راستیدا ئه‌ندامانی دیکه‌ی گروپه‌ کوردیه‌یه‌کانی تر هه‌ولیانده‌دا له‌ به‌رامبه‌ رژیمی دیسپۆتیزم و واقیعه‌که‌دا بووه‌ستنه‌وه‌، وه‌لێ ئه‌ندامانی په‌که‌که‌ له‌ زینداندیدا زۆرینه‌ بوون و به‌تین و تاوتر ده‌یان‌توانی رووبه‌روو ببه‌نه‌وه‌و نه‌به‌ردی ئه‌نجام ده‌ن⁸⁰.

⁸⁰ The description of abuses inside Diyarbakir prison was taken from

مه‌هدی زانا سه‌رۆکی شاره‌وانی دیاربه‌کر له‌وباره‌یه‌وه‌و له‌سه‌ر مه‌شه‌هدی نێو زیندانه‌کان نوسی‌بووی: "هه‌موو شه‌ویک فه‌ریادو هاواری پیاوان، که له‌ژێر زه‌بری شه‌لاقو سه‌زادا به‌رزده‌بووه‌وه‌ ده‌ژنه‌ورا". مه‌هدی زانا هاوسۆزو هه‌واداری په‌که‌که نه‌بوو. له‌ پاش کۆده‌تای ۱۹۸۰ وه‌ توندی زیندانی سه‌ریازی دیاربه‌کر کرابوو. ناوبراو باس له‌ ناله‌و فیغانی زیندانییه‌کان ده‌کات له‌ شه‌واندا، ده‌نوسیت چۆن هاتوو هاواری گرتوو‌ه‌کان تیکه‌ل به‌ لووره‌ لووری ناژه‌لان ده‌بوو، له‌ راستیدا ئه‌وه نه‌زمیک بوو بۆ چه‌شتنی ئازاری ده‌روونی له‌ناو ناخی هه‌ر تاکیکدا^{۸۱}. زیندانییه‌کان به‌شیاواری جۆراوجۆر ئازاری چه‌سته‌یی و گیانیان روپه‌رووده‌بووه‌وه، له‌وانه ده‌یانخوساندن له‌نێو چه‌زی پڕکراو له‌ بۆگه‌نی و پیسی، هاوکات سه‌گی هاریان تیه‌رده‌درا یاخۆ ناچاریان ده‌کردن به‌ پۆشاکێ ژیره‌وه‌یان له‌سه‌ر سه‌هۆل و به‌فردا رابکشین، هاوکات له‌نێو مارو میروو مشکدا جییان ده‌هه‌شتن و ئاوی خواردنه‌وه‌یان تیکه‌ل به‌ تایت و سابووناو ده‌کردن. هه‌روه‌ها له‌پێناو ئه‌حجامدانی خواسته‌کاندا زیندانییه‌کان تال و ترشی زۆریان چه‌شت، ئه‌وان ناچارده‌کران هاوار بکه‌ن و بلێن شانازی به‌تورکبوونمانه‌وه‌ ده‌که‌ین، هاواریان ده‌کرد تورك شیاوترین و به‌ئهرزشرینه له‌ته‌واوی جیهاندا^{۸۲}.

له‌ شه‌وی ۲۱ی مانگی ئازاری ۱۹۸۲ که‌ هاوکاته له‌گه‌ل هه‌وه‌ل رۆژی سالی نۆی کوردی، مه‌زڵوم دۆغان که‌ هه‌لسوراویکی کارای په‌که‌که بوو له‌ زیندانییدا، وه‌ک نومیانی نارپه‌زایه‌تی و به‌رخودانیکی نێو زیندان گیانی خۆی به‌ختکردو خۆی

Zana, *Prison No. 5*, and interviews with former prisoners. There are numerous books in Turkish about Diyarbakir prison; see especially the personal memoir of lawyer Kaya, *Diyarbakir'da Iskence*, and the Internet site about the prison, www.diyarbakirzindani.com, organized by former PKK prisoner Selim Curuk-

kaya

⁸¹ Zana, *Prison No. 5*, 26

⁸² *Ibid.*, 19

خنکان. له ۱۸ی مانگی پینجیشدا چوار ئەندامی دیکە ی پەکه که له زینداندای خۆیان سوتاند، له ۱۴ی مانگی شەشی هەمانسالدا لە پیناوی دواپهینان بە روشی تۆمەتبارکردن و دەستدریژی بۆ سەریان، چەندین ئەندام مەرگیان هەلبژارد، هاوکات لەگەڵ مانگی ئەیلوولی هەمانسالدا چوار کادیتری پیشکەوتووی تری پەکه که له پیناوەدا گیانیان سپارد. راپۆرت و هەوالی نەبەردی زیندانیانی پەکه که له و سالەدا زیندەتر نیو و ناویانگی پەکه که ی بلاوکردهوه. ئەرسلان دەگیڕیتەوه که ئەم هۆکاره بووه هۆی جەماوەریی بوون و جێکردنەوهی شوینی پەکه که له دل و دەروونی خەلکدا.

هاوکات هاندەرێکیش بوو تا خەلک تەرکیزی زیاتر بخەنە سەر پەيام و پێڕهوی پەکه که. ئەندامانی پەکه که یش له ئەوروپادا بەردهوام بوون بۆ پێداگریکردن لەسەر ساغکردنەوهی ئەو بپروایه ی که خەباتی چەکداریی تەنها رێگهی تیکۆشانه بۆ رزگارکردنی کوردستان.

گروپه کوردییەکانی دیکه له م رهوشه دا یان باوه پیان وابوو که رهوشه که وهختیکی گونجاو نییه بۆ شۆرش یاخۆ دەرگیربوون لەگەڵ مشتومڕه باو و نیوخۆییەکانی دیکه له مەر تەنگ و چەلەمەکه. ئەرسلان نوسی: "ئێمه زیاتر باوه پدارو یه کلابووین و بێچەندووچوون لێنه ویبووین". ناوبراو خۆی وهک مرفۆفیکی به باوه پو جدی نومایان ده کرد. ده یگۆت ئێمه هه میشه پێداگریبوین له سەر پێویستی خەباتی چەکداریی دژی تورکیا، ئێمه تەنها بە ووتن ناتوانین هەرگیز مافه زه وتکاروه کانمان به ده ستبه ئینینه وه. هه روه ها ئەسلان ده یگۆت، له رژیمیکی دیکتاتۆرییه تدا ئەسته مه بتوانین به رێگهی ناشتی مافه زه وتکاروه کانمان چنگ بخهین.

پێکهوهنانی بارهگا له باکووری ئێراق

چهند مانگێك پاش كۆچى دواى مهلا موستهفای بارزان، مهسعود بارزانى وهك سهزوكى پارتى ديموكراتى كوردستان دهستنيشانكرا. مهسعود بارزانى تهمه ن ٢٢سال، زياتر له نيمهئى تهمهنى وهك پيشمه رگهيهكى جهنگاوهر گوزه راندهبوو، نهو بووه ميراتگرى ريكراوئى كه پهرته وازه و پهرت به بيووچوونى سياسى پهراگه نده و لاوازو شكستخواردوو له بوارى سهربازيدا. هه رهسى جهنگ و رووبه رووبوونه وهى كورد له تهك به غداد ٤سال بوو قهوما بوو. هه رهسو ئاشبه تالى شوپش پاش ريكه وتننامه ئى ديلو ماسى نيوان تاران و به غداد، پارتى ديموكراتى كوردستانى له پاشاگه ردانى و بينه زميدا هيشته وه، دوا جار هه ندك له ئه ندامانى ئاست بالائى پارته كه جودابوونه وه و پارتى سياسى تايهت به خويان پيكه وه نا. يه كئيتى نيشتمانى كوردستان يه كئى بوو له پارته سه ره كئيه نوئيه كان، ئه م پارته سياسى به له نئوچه شاخاوييه كانى باكوورى ئيراقدا هه ميشه له گه ل پارتى ديموكراتى كوردستاندا له كئيشمه كئيش و بگه ره و به رده دابوون^{٨٣}. له راستيدا پيشووتر ميرى ياساى خۆبه رپوه به رى بۆ نئوچه ئى كوردستان ده ركردبوو، وه ئى له ئاكامى پيكنه گه يشتن به ئه نجامئى دروست جهنگ له نئوان ١٩٧٤-١٩٧٥ هه لگه رسابوو.

به كۆتايهاتنى جهنگ و شكستى كورد له گۆره پانه كه دا نئيزيكه ئى ١٤٠٠ ئاواى كورد خاپووركران و به لايه ئى كه مه وه ٦٠٠٠٠٠ كورد ده ره به ده ربوون و به توپزى له

---

⁸³ Details on Barzani and the situation of the Iraqi Kurdish groups at this time draws on McDowall, *Modern History*, 335-347; Gunter, *Kurds of Iraq* 37-39; and Ghareeb, *Kurdish Question in Iraq*, 14-28, 187-193. The description of developing PKK-KDP relations utilizes also Ozcan, *PKK*, 228-229; Birand, *Apo ve PKK*, 123-124; and Dagli, *Birakuji*, 20-32

زیدی خۆیان هه‌لکه‌نران. له ره‌وشێکی وه‌ه‌ایشداو له پاش هه‌ره‌س هه‌رچه‌ند کوردانی ئێراق دابه‌شبوون به‌سه‌ر چه‌ند پارته‌ی رکا به‌رو نه‌یاری به‌کتریدا، وه‌لێ دووباره‌ قالی خه‌باتی چه‌کدارییان دایه‌وه به‌ گوێ میرییدا.

وه‌لێ نه‌مجاره‌ جه‌نگ نه‌سته‌م بوو، یاده‌وه‌ری شکسته‌ چه‌کدارییه‌که نه‌زمی چه‌نگ و رووبه‌روو بوونه‌وه‌ی له ئێو کورداندا بێبايه‌خکردبوو، هاوکات جه‌نگی چه‌کداریی نیوخۆی پارتی سیاسیه‌کانیش هێنده‌ی تر ریچکه‌ی خه‌باتی خوارو خێچکردبوو.

رووخانی رژیمی شای ئێران له‌ ساڵی ۱۹۷۹ دا، هاوکات ده‌سه‌پتی جه‌نگی ئێوان ئێران و ئێراق، سه‌ره‌له‌نوێ زه‌مینه‌ کۆنه‌که‌ی بۆ کوردانی ئێراق فه‌راهه‌م هێنايه‌وه، دیسانه‌وه‌ بایه‌خی کوردان بۆ هێزه‌ هه‌رێمییه‌کان نومایان بوو. پارتی له‌ته‌ک رژیمی ئیسلامی ئێراندا پێوه‌ندی نێزیکی دامه‌زراند.

ئێران نیازی بوو یاخیبوونی کوردانی ئێران له‌ ریگه‌ی کۆمه‌ککردن به‌ پارتی دامه‌کێنێته‌وه، ئه‌وان دارای خواست و خولیا‌ی سه‌ربه‌خۆیی و مافی ئۆتۆنۆمی بوون له‌ رژیمی تازه‌ دامه‌زراوی ئێران.

له‌ لایه‌کی تره‌وه، پارتی که‌ی تاله‌بانی بووه‌ هاوپه‌یمانی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران (حدکا). به‌کێتی به‌ روانگه‌ی چه‌په‌رایانه‌ی خۆیه‌وه‌ یاریده‌ی حدکای دا له‌ هێرشه‌که‌ یاندا بۆ سه‌ر شاری مه‌ه‌باد. هاوکات هه‌ردوو پارتی و به‌کێتی له‌ ره‌وشه‌دا له‌ته‌ک به‌کتریدا ده‌رگیربوون و له‌جه‌نگدا بوون. به‌هاتنی ساڵی ۱۹۸۲ جه‌نگ شانبه‌شانی ئێران دژ به‌ رژیمی سه‌دام ئاراسته‌ی خۆی گرت.

ئێتر رژیمی ئێراق ناچارکرا به‌شیکی گه‌وره‌ له‌ هێزه‌ سه‌ریازییه‌کانی به‌ره‌و باشووری ولات رابگوێزێت تا ریگه‌ له‌به‌رده‌م پێشپه‌وییه‌کانی ئه‌رتشی ئێران بگه‌ڕێت. هه‌رچه‌نده‌ سه‌دام حوسه‌ین باوه‌پی وابوو دابه‌شبوونی پارتی سیاسیه‌ کوردیه‌کان نه‌گه‌ریکی کاریگه‌ره‌و خائێکی به‌هێزه‌ له‌ فه‌رمانه‌وايه‌ته‌که‌یدا، له‌گه‌ڵ

ئەو ھېشدا رژىم ھەستا بە دروستکردنى ھىزى تايىبەت لە كوردەكان كە ھەوادارو سەرخەرى پرۆژەى مېرىى بوون تا لەم رېيەو ھەسايىشى ھەريەكانى باكور زامبكات. لە راستيدا نۆچە سنوورىيەكانى باكورى ئىراق ئەستەم بوو لە باشترىن بارودۆخى سوپايى رژىمدا كۆنترۆلېكرىت، ئەوى سنوورىكى شاخاوى سەختو ئىجگار دژوار بوو بۆ مېرىى. بارودۆخى جوگرافى و ئالوگورى سەربازى رژىم ھەلىكى زىرپنى دايە پارتە كوردىيەگان تا زياتر شوپىنپى خۆيان لە نۆچە سنوورىيەكاندا جىگىر بگەن. ھەيمەنەى ھىزەكانى بارزانى بە درىژايى نۆچە سنوورىيەكانى ئىران تا سەراسەرى نۆچە سنوورىيەكانى توركىا درىژدەبوويەو.

ھەموو ئەو ئاوپانەى كە ھىزى سەرەكى پارتى لىبوو بە نۆچەى بادىنان دەناسرا. تەنانەت لەو نۆچانەدا دىھانتىيەگان لەژىر ھەيمەنەو ھىزى پارتىدا گەرانەو سەرمال و حال و زىدى خۆيان. ھەروەھا جەنگاوەرانى تالەبانى لە نۆو قسەكرانى سۆرانى زمانى نۆچەى سلىمانىدا بەھىزترى تۆكمە تريبوون لە پارتەكانى دى. كە شوپىنى نفوسيان دەكەوتە باشوورى نۆچە كۆنترۆلېكراوەكانى ژىر دەستى بارزانى. ھەرچەند ھەردوو پارتى نەيار لەسەر ئەو كۆك بوون كە جەنگاوەرانىيان بۆيان ھەيە بەنۆو نۆچەكەكانى يەكترىدا بەبى قەلسكردى يەكترى ھاموشۆيكەن، وەلى ئەم رىككەوتنە سالىك كەمترى خاياندو ھەرزوو لە سالى ۱۹۸۳دا پىكدادان و بەريەككەتن لەنۆو ھەردوولادا رويداىەو.

ئۆجەلان زۆر گرنگى بە پىكدادانەكانى نۆوچۆى كوردستان نەدەدا، ئەو تەنھا مژولى ئەو بوو ھىزەكانى خۆى لە نۆو سنوورى كوردستانى ئىراقدا جىگىربكات. چەند ئەندامىكى كەمى پەكەكە پىش دەستپىكردى جەنگ لەنۆوان ئىراق و ئىران رۆيشبۆونە نۆو خاكى ئىرانەو، لەوىو لە نۆچە سنوورىيەكانى توركىادا لەنۆو كەمپە سەربازىيەكانى حدكا دا شوپىنى خۆيانكردبوويەو.

وهلئ پټوه ندييه که فره که مو له سهر ناستيکی لاوز بوو. به لام پټوه ندييه کان له تەک جهنگاوهرانی کوردستانی ئیراقدا فره تر تۆکمه و ته او بوون، رهنگه هۆکاره که بگه رپته وه بۆ ئه وهی هیزه کوردییهکانی ئیراق کاراترو به هیزترو به نه زمونتر بوون له جهنگه گه ریلاییه که داو زۆرجاریش پيشوازیمان له گروهه کوردییهکانی باکوری کوردستان کردبوو. وهلئ ئه م چاره په که که بۆ شوپینیک ده گه را که شوپینیکی کاتی و سه رپیتی نه بیته و ده یخواست زیاتر تیدا جیگه رپیت و هیزهکانی خزی باشر ریگبخاته وه. له راستیدا په که که ناتاجی به پیگه یه که هه بوو تا لئیه وه هیزهکانی بۆ ناو قولایی خاکی تورکیا ریگبخات و پاشان بکشینه وه بۆی. هه رچه ند ئه م پیگه یه تا ئه و کات هیه ریگه یه کی له پيشدا ته ختنه کرابوو.

له هاوینی ۱۹۸۲دا هیرشی ئیسرائیل بۆ سه ر لوبنان. ره وشیکي ناارامی به سه ر بنکه و باره گاکانی په که که دا هانی بوو له دۆلی بیقاعدا. هاوکات سوریا که تانه وکات مه نزلگایه کی باشبوو بۆ وه رگرتنی ئاواره و گه ریل په راگه نده کان، وهلئ شوپینیکی گونجاو نه بوو بۆ ئه وهی لئیه وه هیرش و ته کبیری شه ر بکریته بۆ نیو خاکی تورکیا. زه ویهکانی نیوان سوریا و تورکیا پانتاییه کی ئیجگار ته خت و ده شتایی بوو. جیا له وهیش دیمه شق ناچۆربو له گه ل هه ر هه ولتیکدا گه ر بیه ویت له قه له مپه روی ئه ودا په لاماری تورکیا بدا .

سوریا له گه ل ئه وه نه بوو کونی زه رده واله که بدیوینریت به روی خاکی ئه ودا. له بهر ئه وه تیگه یشتنی ئۆجه لان له وه دا بوو که پئویسته شوپینیییه که به تاییه تی له و ناوچانه دا که له ژیر کۆنترۆلی بارزانیان چنگبخات. هه ربۆیه ئۆجه لان ناچاربوو چاوبخشینتیه وه به بیروبۆچونه له میژینهکانی و باری سه رنجی له مه پ بنه ماله ی بارزانی که نه زمیکی شه ره نگیزانه بووه بگۆریت. له راستیدا ره خنه توندو شه ره نگیزییهکانی ئۆجه لان له سه ر مه لا موسته فای بارزان به ته واوی جیگه ی قه لسی و قسه و باسبوون و به هه ند وه رده گه ران له لایه ن پارته ی دیموکراتی کوردستان.

به تايبهت له کاتیکیشدا بوو که سهردارى ئه و پارته کۆچى دوايى کردبوو. وه لى
 ئۆجه لان وهك خوى تايبهتى خوى فره وردو وریابوو، بۆیه هه میشه کارو
 کرده وه کانی له پیتشه وهى هزو ئایدیۆلۆژیا وه شوینده کرده وه. هه ریۆیه ئۆجه لان
 له و سه رو به نده دا له تهك مه سهوود بارزانیدا گه یشتنه ریکه وتنیک، به گویره ی ئه و
 ریکه وتنه گه ریلای په که که بۆی هه بوو ئه و نیوچانه ی که سه ر به قه له مپه وه ی
 پیتشه مرگه کانی پارتین به کاربه تین. هه ر به گویره ی ریکه وتننامه که، که سالی
 دوواتر زیده تر گشتی کراو به فره ی راگه یه نرا، گروپه کوردیه کانی ئیراق
 نیوچه یه کیان ته رخانکرد بۆ گه ریلاکانی په که که تا تئیدا باره گا سه ریا زیه کانی
 خویان دابمه زینتو له هه موویش گرنگتر به پیتی ریکه وتنه که گه ریلاکان ده یانتوانی
 له نیوچه کانی ژیر کۆنترۆلی پارتیدا بپه پنه وه بۆ نیو سنوره کانی تورکیا و که س
 بۆی نه بوو ریگه یان لیبرگیت. ئاکیۆل ده لى: "ئۆجه لان له کۆتایى ۱۹۸۱ یاخۆ
 به درژایی ۱۹۸۲ پیوه ندیی باش و پته وه ی له گه ل مه سهوود بارزانیدا پیتشختو
 رووخسه تی له پارتی وه رگرت تا باره گا کانی له باکووری ئیراقدا پیکه وه بنیت."
 ئاکیۆل ژۆرجار له توانا کانیان وهك ئەندامانی سه رکرده یه تی دیف یۆل وهك ئۆجه لان
 به تین و تاویون.

ناوبراو ده گپیتته وه که ئۆجه لان له یه کیک له وتووێژه کانیاندا پیتی گوتوه، ئه و
 ریکه وتنه وهك وه رچه رخانیکى میژووی وه ها بوو له میژووی په که که دا. له
 راستیدا ریکه وتنه که فره چاره نوسساز بوو بۆ ده ستپیکى خه باتی چه کرداری
 په که که و خالی ده ستپیکردنی هه لمه ت و هیرشه کان بۆ نیو خاکی تورکیه. هه ر بۆیه
 له گرنگیدا ئه م ریکه وتنه هه یچی که متر نه بوو له پیوه ندیه کانیان له تهك سو ریادا.
 له راستیدا به یی ئه م ریکه وتنه په که که رووبه رووی دژواری و داپرانیکی گه وره
 ده بووه وه له ده ستپیکردنی پلانه کانیاندا بۆ جهنگی گه ریلایی له ناوخوی تورکیا دا.

ھەر بۆيە تېگەشتىنى بارزانى لە دەرهاويشتەكانى رېككەوتنەو ھە ئىجگارى بى نەزم و
 پەروا بوو. بەدرىژايى ئەو سالانەى كە بارزانى دوورخرايوويەو بۆ مەنفا، ئىدى
 پارتى جەماوەرۇ جەنگاوەرى لە دەستدابوو. چونكە پارتى ئىتر ھەك جاران تەنھا
 پارتى كوردىيى نەبوو لە گۆرەپانەكەدا، لەلايەكى تىرشەو ھە ئامادەيى نىشاندانى بۆ
 ئەو ھىرش بەریتە سەر كوردانى ئىران لە بەرژەو ھەندىيى تاراندا. گورزىكى
 بەھىزو لەتمەيەكى گەرەى دابوويە ھىزو ھەرەكەتى پارتى لەپىشچارى
 جەماوەرەكەيدا. ھەرەھا پارتى ھاوپەيمانە دىرینەكانى دەنئو بزوتنەو ھە
 نەتەو ھەيى كوردى توركيادا لە دەستدابوو، چونكە زۆرىك لەو گروپە نەتەو ھەيىانەى
 كورد لە توركيادا لە چالاكى كەوتبوون و شوپنەواریان نەمابوو، ھاوكات رەوشەكە
 رووبەرووي ھەرەشەى چەكدارى كوردبوويەو لەلايەن يەكئىتى نىشتمانى
 كوردستانەو ھە.

بەم حالەيشەو ھە رېككەوتنى پاتى لەگەل ئۆجەلاندا ئەو ھە دووپاتكردەو ھە كە
 ئاپۆچىبەكان و كوردچىبەكان خوازىارى چاوپىاخشانەو ھەن بە ئەزموون و ئارمانجى
 پارتىيدا. سالىك دوواتر بارزانى لەو ھەلامى رۆژنامەنوسىكدا گوتى: "ھەمىشە ئەو ھە
 جىگەى شانازيمانە كە بە قوربانيدان و رشتنى خوینمان نىوچەيەكى ئازادو
 رزگاركرامان لەژىر دەستدایە، ئەم نىوچەيەشمان ھەك قەلايەك والاكردو ھە
 لەبەردەم ھەر پىشمەرگەيەكى كورد دا".

ھەرەھا بارزانى لە ديمانەكەدا وتى: "ئىمە لە پىنناو ئەم لۆژىكەو بۆ ئەم
 ھۆكارانە واژوى رېككەوتنمان لەتەك پەكەكە دا كرد"⁸⁴. ھەئى پەكەكە پاش
 جىگەربوونى شوین پىو شارەزابوونيان لە نىوچەكەدا ئىتر كاتى خويان بۆ
 واژوكردى پەيمانىكى نوئ لەتەك پارتىدا بەھەدەر نەدا، ئەوان بىكەو بارەگا

⁸⁴ Balli, Kurt Dosyasi, 447.

سەرەككییه كانیان برده سیگۆشەى سنوورى ناسراو كه درێژده بیته وه له نێوه ند هیله سنووریهه كانی ئیراق و ئێران و تورکیه . له راستیدا ئەم شوپنه ییش هه میشه بنکه به کی گرنگ بووه بۆ جه نگاوه رانی پارتی له چیا دا . هاوکات نیزیکی جوگرافیى له سنوورى تورکییه وه ته واو شوپنه که ی له پیشچا و په که که دا به بایه خکردبوو . هه ر بۆیه ته واوی که ریلا په راگه نده کان و ئەوانه ی له ته ک گروپه کوردیهه كانی تر ما بوونه وه ، هه مووان بانگه یشتکران بۆ باره گای نێوه ندیه ی په که که و بۆ باره گاکانی به ره کانى پیتشه وه ی سنوورى تورکیه .

هه ندیک له که ریلاکان له دیمه شقه وه به فرۆکه قوتار بوون و چوونه ئێران و له و پیتشه وه به پێیان هاتنه نێو خاکی ئیراقه وه . هه ندیکى تریش به لاپلاو کورته پێیان کرد له سنوره كانی ئێران و ئیراق و تورکیادا ، ئەوان به کورتى توانیان بچنه نێو تورکیا وه به یی ئەوه ی پێیان بچیته ناو ئیراقه وه . جیلک ده یوت: " پتویست بوو به هه ر نرخیك بیت خۆمان بگه یه نینه باره گای سه ره کی ، ئیمه به پێیان هه موو ئەو سنوورانه مان بپری ، به راستی گه شتیکی سه خت و دژوار بوو ، رینگه کان به فراوی و که شو هه وا سه رماو سۆله بوو ". له راستیدا بارودۆخی که ریلاکان له نێو باره گاکانیشیاندا له نیوچه ی سیگۆشەى نیزیکی سنوورى تورکیا هیچ باشت نه بوو . جیلک ده یوت: " له لوبنان هه موو روژیک خواردنی باش و گۆشتمان ده خوارد ، جگه ره و به رگی باشمان هه بوو ، وه لێ له چیا داو له باره گا نوپیه کانماندا هیچ شتیکی نه بوو ، ته نها شوڕبا و لاسکی گه نم و هه ندی گزۆگیای کیویمان ده خوارد و له پیسو پۆخلیدا ئەسپێ تێیدا بوین ". له راستیدا ئەم ره وشه دژوارو نا هه مواره یاریده ده رێکی باشبوو بۆ راهێنانی که ریلاکان له سه ر نه زم و نه ریتی جهنگی چه کداریی . که ریلاکان له لوبناندا فێری بوون چۆن بۆمبه کان بته قیننه وه و چلۆن نارنجۆکیک به او یژن ، وه لێ له باکووری ئیراقدا یادیانگرت که چۆن خۆیان زیندوو رابگرن له چیا داو وه ک هیژیکی پارتیزان خۆراگرین .

دەریازبوونی زۆرینهی ئەوانی تر

چیرۆکی دەستپێکردنی خەباتی گەریلایی لە بانگەشەکانی ئۆجەلاندا وردە وردە لەنیو گروپە بەرھەڵستکارو نەیارە کوردییەکانیدا، ئەوانەیی لە دیمەشقووە قوتار ببوون وەک نوکتەییەکی باسی لێو دەکرا⁸⁵. چونکە سێ ساڵ بەسەر روودانی کۆدەتای سەربازیی تورکیادا تێپەری بوو، هێشتا پەکەکە ئەو بەلێنەیی کە دابوو بۆ دەستپێکردنی جەنگی پارتی زانی نەبیردبوو سەر. ھەرچەند پەکەکە لە ناردنی جەنگاوەرەکانی دا بوو بۆ نیو سنوورەکانی ئێراق، بەلام زۆرێک لەوانە لەکاتی تێپەربوونیان بەنیو سنوورەکانی تورکیا کوژران یاخۆ دەستگیرکان، ھەندیکیشیان پاش ئەوێ دەرفەتیان بۆ پەخسا لە گروپەکە تەکینەو ھەڵھاتن.

ئاکیۆل دەیگوت: "ئەو بەھەڵسوراوہەکانی خۆی دەگوت، کە ھاوینی داھاتوو دەستبەکار دەبین، وەلێ ئەو ھاوینی ۱۹۸۲ ھاتوو هێشتا خەباتی چەکداریی دەستی پێنەکردبوو، ئەوکات دەیگوت پرۆژەیی خەباتە چەکدارییەکەمان تا ۱۹۸۲ دوواخستوو". بەمجۆرە دەنگۆی خەباتە چەکدارییەکەیی پەکەکە ببوو نوکتەو جینگەیی شۆخیکردنی نیو خەلکی، وەلێ بۆ ئۆجەلان پەرسەکە ئیجگار جددیو بەبەرنامەو دەجولایو ھەروەھا ئاکیۆل دەیگوت: "ئۆجەلان گوئی بەو مقومقۆیە نەدا، ئەو بەرنامەییەکی جینگیری ھەبوو، لە زینیشیدا کاتێک دیاریکراو ھەبوو بۆ جێبەجێکردنی پرۆسە چەکدارییەکە". کەمال بۆرکای سەرسەختترین رەخنەگری کورد لەبەرنامبەر ئۆجەلان لە ۱۹۸۰ بلاترین رەخنەو گازاندەیی خۆی لەسەر پەکەکە

---

⁸⁵ This section draws primarily on interviews with Kurdish and Turkish activists in Syria at the time. Information on Syria and the Palestinians uses Seale, *Asad*, 378–396, and Maoz, *Asad*, 119–122, 167–169.

وهشانده کرد، ئه و له ساڵی ۱۹۸۲ دا کتێبێکی به چاپگه یاند، ئه و کتێبه فره به وردی و سه رنجه وه شیکاری پرس و جۆی په که که و ره وشی ریکخواوه یی ئه و هیزه ی کردبوو. بۆرکای ئه نجامگیری کردبوو که په که که یش ته نها بزوتنه وه یه کی شکستخواردوه له نیو تیکرای شکسته کانی تردا. هه روه ها ده یگوت ئه وانه خه لکی نه خوینده وارو ئاست نزمه له رووی ناگاههی و هۆشیارییه وه^{۸۶}. ئه وانه یش که خۆنه واری نیو پارته که بوون، بریاری وازه ئینانیا ن داوه و له ئۆجه لان دا براون.

له راستیدا بانگه شه گه لێک که په که که تییدا دۆراو بوو، ببونه گۆشه نیگایه ک بۆ پارته کانی ترو نه یاره کانی، هه ر بۆیه تیکرا له و رابردووه ته ماشای هه ر کارو جموجولێکی په که که یان ده کرد.

دیاره ئۆجه لان ته نها که سیك نه بوو که به لێنی دابوو بۆ رزگارکردنی هه ری می کوردستان له چنگی داگیرکه ر. رکا به ره کانی ئۆجه لانیش تاوتوی ئه و پرسه یان کردبوو، وه لێ تانه وکات هه یچ کام له وانه نه یان توانی بوو سه رکه وتن به ده سه تبه یتن. بۆ نمونه ئالای رزگاری له ساڵی ۱۹۸۰ دا نیزی که ی ۱۵۰ چه کداری نارده سنوره کانی باکووری ئیراق. ئه م چه کدارانه ی ئالای رزگاری به هۆی گرتی دابه شبوونی ئایدیۆلۆژی و په راگه نده یی هه زرییه وه هه رزوو چه که کانیان فری داو له هه وه لێ ساڵی ۱۹۸۲ دا چیا یان به جیه ئیشت^{۸۷}.

له راستیدا هه ر ده وه لێ تیک له هه ری مه که دا دارای ته نگ و چه له مه و گرتی تایبه ت به پرسیی کورده کانی خۆی بوو. خه جۆیه شار که ژنه سه ردارێکی نیو رزگاری بوو به ده م جگه ره کێشانه وه و به تووندی پێویستی بۆ ده وه لێ ته سه ره به خۆی کوردستان دووپاته ده کرده وه ده یگوت: "هه ر رووداوێک له هه ر پارچه یه ک له پارچه کانی

⁸⁶ Burkey, *Devrimcilik Mi Terorizm Mi*, 207

⁸⁷ For a full discussion of Ala Rizgari's activities during this period, see the interview with Yasar, one of the group's leaders, in Balli, *Kurt Dosyasi*, 83-106

كوردستان روويديايه راسته وخق كاریده کرده سەر پارچه کانی دیکه. هر بۆیه ههريه که له دهوله تانه گه رياریده هی گروهیکی کوردی بدایه بۆ ئه وه بوو ئه و گروهه کۆنترۆلبکات و سود له توانا مرۆبیه کانی وه ربهگریت له بهرژه وهندی خۆیدا". هر بۆیه خه جۆ یه شار پیی وابوو: "ئهم جۆره پیوه نديانه له تهك ولاتانی ههريمیدا، له کۆتاییدا جگه له خق دۆراندن ههچی دیکه ی لیسه و زنا بیئت".

هر بۆیه پاشه کسهی ئالای رزگاری و وازهیتانیان له خهبات و چیا، نیزیکی ۴ مانگی خایاند، له و ماوه یه داو به نهینی توانیان له تورکیا وه ده ربازی سوریه بنو وه ویش تیکرا ملیان نا به ره و ئه وروپا. تیکرای گروهه کانی تر چاویان خشانده وه به زیان و سویدیاندا و هه مووان ده ستیان دایه چۆلکردنی مهیدانه که و سوریا یان کرده ئامانجی چۆلکردنی خهبات به ره و ئه وروپا. هر بۆیه له نیوان سالانی ۱۹۸۲ بۆ ۱۹۸۴ به شپوه یه کی نهینی ته وای کادیرو کاروچالاکیه کانیان گواسته وه بۆ ئه وروپا. کامه ران کادیری بالای رزگاری گوتی: "ئیمه له لایه ن تورکیا وه تیکشکین رابووین، ههچ کادیرو جهنگا وه ریکمان به دهسته وه نه ما بوو، بریارماندا ئیدی نه مینینه وه". به هه مان شپوه (د.د.ک.د) که له لایه ن فهتحي یاسر عه ره فاته وه مژولی راهیتان ببوون، ئه وانیش بریارماندا سوریه جیهیتلن. وه هبی ئایدن ده گپرتیه وه: "ئیمه وه ک د.د.ک.د نیزیکی دووسال له سوریا دا سه رقالی خق سازدان بووین و دارای کۆمه لگه یه کی تایبهت به خۆمان بووین، وه لی ههچ کام له ئه ندامانمان له تهك ئه وه دا نه بووین که پیوه نديمان له تهك سوریا دا هه بیئت". وه هبی ئایدن له سالی ۱۹۸۱ له تورکیا وه ده ربازی سوریا بوو تا سه ربازه کان قۆلبه ستی نه که ن، ناوبرا و ئیسته کانی له پاريسدا ژیان به سه رده بات. له گه ل ئه وه يشدا ههچ کام له و گروهانه پلانی خۆسازدانیان بۆ جهنگی گه ریلایی نه خسته بووه بواری کارو فه رمانه وه. ئایدن رایگه یانده بوو: "هه ندیک له ئه ندامانی بی چه کمان نارده بووه وه خاکی تورکیا و به شیک له ئه ندامانی شمان ده ستگیر کرابوون". هه ره ها

دهیگوت: "ئیمه بیرکردنه وه مان له و چوارچیۆه یه دا بوو که بره و به هۆشیاریی خه لکی بدهین، پاشان دهست بدهینه خه باتی چه کداریی".

له هه مانکاتدا هاوه له چه پره وه تورکه کانی ئۆجه لان و خه باتکاره کانی نیۆ ده ژ یۆل هه موو ئه وانه له سه رو به ندی چاوخشانده وه دا بوون به هاوپه یمانییه که یاندا له گه ل په که که. هاوکات ئاماژه گه لیکیش له گۆریدابوون که په که که ده ستیدابوو یه وه هه مان ئه و نه زمی هه لسه وکه وت و رییاژه دیرینه تونده ی که له ته ک پارته کانی ده ورو به ردا هه یبوو. هاوکات هه ندیک له ئه ندامانی په که که دیار نه ده مان، ته نانته ده نگزی. ئه وه بلا بوو که له لایه ن خودی په که که وه قۆلبه سترکراون. ریکخراوی کۆمکاری که مال بۆرکای له ئه وروپا پتۆه ندی کرد به ئاکیۆل و لیستیگ له ناوی خه باتکارانی په که که ی دایه که له لایه ن خودی په که که وه ده سته سه ر کرابوون. ئاکیۆل له ژیا نانمه ی سیاسی خۆیدا هیناویه تی: "په که که ده ستیدابوو یه ده سته گیرکردنی هه ندیک له ئه ندامه کانی خۆی و که سیش زانیاری له و باره وه نه بوو که چ به لایه ک به سه ر ئه وانده دا ده هینریت". هه روه ها ده لیت: "نامه یه کی په له و توندم نووسی بۆ ئۆجه لان و پییم راگه یاند که پتۆیسته یه که سه ر هه موو ئه ندامان ئازاد بکات. ئه و کاره ی ئه و ناسازگاره له گه ل ئه و ریککه و تنه ی که له گه ل په که که کرد بوومان، به پیچه وانه وه ناچارین به ئاشکرا جاری ئه وه بدهین و سه رزه نشتی خه رابه کارییه کانی په که که بکه یین"⁸⁸. به لام ئۆجه لان هه ره شه و گوره شه که ی ئاکیۆل پشتگو یخست. دیف یۆل ئیتر ئه و ریکخراوه به هیزو سیاسییه ی جارن نه بوو، که په که که وه که هاوپه یمانیک پشتی پیببه ستیت. ئاکیۆل ده لی: "ریکخراویکی هیند سیاسی و کاریگه ر نه بووین که داواکارییه کانمان کاربکاته سه ر

⁸⁸ Akyol, "Slice of Life," 7

ئاكارو رامپارىي ئۆچلەن. ھاۋكات لەسەروبەندى لىككەلۈەشانو پارچە پارچە بوونىشدا بووين⁸⁹.

ئەندامانى دەڭ يۆل لەنئوۋەندى مشتومپىكى نىئوخۆيى تالدا سەبارەت بە نەزمى زانىبارىي رىكخراۋەيى و لىنىنگەرابىي گروپەكە و ئامانچە شۆپشگىرپىيەكانيان ژيانيان دەگوزەران. ئاكيۆل رىبەرى رەوتىكى نىئو دىڭ يۆل بوو كە بەپىئويستى دەزانى چاوبخشىنرىتتەۋە بەنەزم و نوارپىن و ئارمانچەكانياندا. مشتومپەكان داراي چەند ھۆكارىك بوون، گرنگترىنيان كارىگەرىيەكانى ژيانى شىۋە دىموكراسيانەى ئەوروپا بوو لەسەر ئەندامەكانى دىڭ يۆل، ئەوان لە ئەوروپا دا داراي ژيانىكى جىياۋازىبون و لەوى دەرگىيان بە ھەموو نابەرابەرىيەكانى ژيانى دىموكراسيانەى خۆيانكردبوو.

لەم ئالو گۆرپە ھەزرىدەدا كە بەسەر ئەندامانى دىڭ يۆل دا ھات، ئىتر پلانەكان بۆ دەستپىكردنى خەباتى چەكدارىي لە نىئو ھەندىك لە ئەندامانى گىرۆي دىڭ يۆلدا فرە بە ناۋاقىيى دەھاتنە پىشچاۋ، ئاكيۆل يەككە بوو لەو ئەندامانە كە زەرورەتى خەباتى چەكدارىي بە رەۋا نەدەبىنى. ئاكيۆل لە نووسىنەۋەى ژياننامەى سياسىيى خۆيدا نووسىۋەتى: "دەتوانم بىژم، كە بزوتتەۋە ساۋاۋ رۆمانسىيەكەمان بەزۋويى بەھۆي پىئوۋەندىيە تالەكانى رۆژگارمانەۋە رووبەرووي تەنگو كۆسپ دەبىتتەۋە". ھەرۋەھا دەنوسىت: "ئىمە داراي رىكخراۋىك نەبووين كە بتوانىت خەۋنەكانمان بىكاتە واقع، ھەر بۆيە بە زۋويى تىگەيشتم كە ئىمە خەرىكىن لە نىئو دىنيى خەۋن و خەيالدا ژيان دەگوزەرىنن"⁹⁰. لە راستىدا ئەم مشتومپو چەندو چوونەى كە لەنئو ئەم رىكخراۋەدا روويىدەدا، راستەوخۇ كارىگەرىي و كاردانەۋەى لەسەر خەباتكارو چەنگاۋەرەكانى دى دوستدەكرد.

⁸⁹ Ibid

⁹⁰ Ibid., 6

پرسیاری سهره کی له نێو ئه و گروپانه دا بهردهوام له دهوری ئه و تهوه ریه دا دهسورایه وه، ئایا دهستبردن بۆ خهباتی چهكدارى زه مینه ی بۆ ره خساوه یاخۆ هیشتا بقیه و خهونیکى ئهسته مه؟ له بهر ئه وه ههچ کام له گروپه كوردیه كان ئه و توانایه یان نه بوو له نێو تورکیادا دهستبگه نه وه و شه ره ته قه ی چهكدارى بنینه وه، چ جای ئه وه ی بنکه و بنه مای سه ریا زى و کۆمه ک بۆ خۆیان کۆبکه نه وه.

له تورکیادا پێش روودانى کۆده تا توندو تیزی و ناگرى توپه یی له لایه ن چه پو راسته كانه وه و گروپه نه ته وه ییه كوردیه كانه وه هه لده گه رستنه را و لاتیان دوو چارى تۆقین و ترس کردبوویه وه. له ره وشیکى وه هادا زۆرینه ی خه لکی تورکیا عه ودالی ئارامش و ناشتییه کی هه میشه یی بوون بۆ ولات.

ئاکیۆل ده نوسیت: " هه ربۆیه زۆرینه ی گه ل پشتیوانى خۆیان بۆ ئه نجومه نی سه ریا زى نیشانده دا، ئه وى دهم بزووتنه وه که مان کۆنترۆلى سه راسه ر شه ره كانى تورکیای کردبوو، وه لى هه موو پشتیوانیه کی جه ماوه ریمان له ناخى جه ماوه ردا له ده ست دابوو".⁹¹ لێره به دوواوه له رۆژگارى داها تودا به کاوه خۆ ئاکیۆل هه ولی ده دا گۆران له ئه جێندان هه زبى سیاسیه دا قبولبکات و روونیه کاته وه، ئه و ته متمان هیش لاده دا که به لى ئه وه ی له سوریا و ئه لمانیا دا مژولى بووین، فره گه مژانه وه زا رۆیا نه بووه. ئاکیۆل ده نوسیت: "ئیدی رۆکخراویک له تورکیادا نه بوو. نه گه له کۆمه یه کی پشتیوانى و نه هه چ، جگه له چه ند گه جه رو گو جه ریک و گه مه چیه کی کۆده تا له ده رى و بۆ خه زمه تی کۆده تا هه لده سوران".

هه روه ها کیشه گه لیکی دیکه له گۆره پانه که دا قوتببوونه وه که په یوه ندى دار بوون به پێوه ندى به كانى نێوان دیمه شق و گروپه خه باتکاره ده ره کیه كانه وه که بانگه یشتکرا بوون. هه لمه تی سه ریا زى ئیسرا ئیل بۆ سه ر لوبنان له ۱۹۸۲ دا، هاوزه مان هیرشى له نا کاو بۆ سه ر پێگه و په ناگه ئامانجداره كانى سوریا، له رووی

⁹¹ 34. Ibid

مادی و معنەوییه وە سوریا و سەرۆك ئەسەدی خزانە رەوشیکی بەرگریکارانە وە .
 لە هەمانكاتدا تێكچوونی پێوەندییەکانی یاسر عەرەفات و ئەسەد لەسەر مناوەراتی
 سیاسی سەرۆکی رێكخراوی ئازادبەخاوی فەلەستینی لەتەك ولاتە عەرەبییەکانی
 دیکەدا، ئیدی پێكدادان و مشتومپی ئەسەد لەتەك ولاتانی عەرەبییدا بەتەواوی
 ئەسەدی ماندوو دلگرمی کرد لەسەر ئەو نێوچانەیی کە دەبخواست بەسەریاندا
 بالادەستبێت. سەرۆکی سوریا زێدەتر بەرچاوتەنگبوو بۆ کۆنترۆڵکردنی زیاتری
 گروپە فەلەستینییەکان. ئەم نیازو نەزمەیی سەرۆك جاریکی تر بەسەر گروپە
 کوردی و تورکییەکانە وە رەنگی دایە وە، کاتێک کە خاکی سوریا یان کوردبوو پەناو
 پێگەی چالاکییەکانیان. ئەوەبوو لەناکاو سوریا هەموو ئەو بەلگەنامە و
 شوناسنامانەیی رێكخراوە فەلەستینییەکانی دایە دووای کە بۆ گروپە بیانییەکانی
 وەك دیف یۆل کرابوون.

سوریا بەمەرجێک قایل بوو ئەو رێكخراوە تورکیانە شوناسنامە هەلبگرن کە
 لەلایەن دەزگای هەوالگریی سورییە وە ئەو کارتانەیان بۆ دەریکریت. هاوکات
 پەكە و رێكخراوە هامکارەکی دیف یۆل داویان لێکرا بەزویی لیستی نیوی
 ئەندامەکانیان لە سوریا و ئەلمانیا دا بۆ ئامادە بکەن. ئاکیۆل دەلێت ئەم خواستەیی
 دەزگەیی هەوالگریی سوریا سەر و سەدایەکی فرەیی نایە وە بوو خاڵیکی
 وەرچەرخان لەنەزمی چالاکی ئێمەدا. هەر وەها دەلێت ئەم خواستەیی سوریا ئەو
 دەگەیاندا ، کە ئیتر ئێمە بۆمان نەبوو خەبات بکەین بۆ دیموکراتیزەکردنی تورکیا .

ئاکیۆل دەنوسیت: "ئەگەر نا ئێمە بارمتەیی سوریا بووین، ئێمە زۆر بەسەختی
 هەستمان بە وە دەکرد، ئەو بێکردنە وە ئێمە بوو لە سوریا". بەلام بە بۆچوونی
 ئاکیۆل ئەوان نەیان توانیووە ئۆجەلان قایل بکەن بە وە پێدانی لیستی نێوکانیان
 بە دەزگای هەوالگریی هەنگاوێکی مەترسیدار دەبیت بۆ ئایندەیان. ئاکیۆل لەسەری
 دەروات و دەلێت: "لەوبارە وە وتوێژم کرد لەتەك ئۆجەلاندا ، بەراستی ئەو کەسێکی

که مژه نه بوو، پييم وت گهر زیده تر له سوريادا وه ميټين ده بينه بارمته ی ولاتانی هریمی. ئۆجه لان له وه لامدا گوتی: "به دلنیا یی وه نه وه ده زانم، وه لی له ئیستادا من ئاتاجم به وهخت هیه، ده زانم ئه وان ته مایانه من به کار بهیټن، وه لی منیش وان له داهاتوودا به کار ده هیتم." له سه روه ندی کوتایی ۱۹۸۲ دا دیف یۆل ته وای له ئه ندام و دۆستانی خۆی له سوريادا پاشه کشه پیکردو نه چوه ژیر نه و خواستانه ی رژی می سوریاه. ئاکیۆل ده نوسیت: "ده سه لاتدارانی سوړیا تیگه یشتن که ئیتمه ساردو سپرن له هه مبه ر پيشنیا زه که یاندا، هه ربۆیه ئه وان هیه ته گه ره یه کیان له پيشماندا دروست نه ده کرد وهختی که له سوريادا قوتارده بووین".

له راستیدا ئه م بریاره ی دیف یۆل گورزیکی کوشنده ی سره وانده پلانه سه ربازییه کانیا ن بۆ رو به روو بوونه وه ی تورکیا، وه لی له وهختی ئیستادا پلانه که ی ئه وان هیه بایه خو بنچینه یه کی نه بوو. ئیدی ئه م گروپه په رتو په رته وازه بوون و توانه وه. ئه وپاله ی که سه ربه ئاکیۆل بوون، وازیان له خه ونی خه باتی چه کداری هاوردو له خه م و خولیا ی ده ستگرتن به سه ر پیکهاته ی نیوخۆیی پارته که یشدا ره وینه وه. هاوکات هاوپه یمانیه تی شیا ن له گه ل په که که دا به ته وای له گۆرپه را. ئاکیۆل ده نوسیت: "له وکاته وه ی په که که خۆی بۆ خه باتی چه کداری ماوه درێژ سازده کرد، نه وه هه نگا وه ی منی بۆ دوواوه وه ک خیا نه ت ده ناساند"⁹².

هه رچه نده دیف یۆل سوریایان به جیه یشت و هاوپه یمانیا ن له ته ک په که که کوتایی پیه یناو توانه وه، وه لی هیشتا به ره ی به رگری یه کگرتوو دژی فاشیزم (ئیف. که ی. بی. دی. سی) به رده وام بوون، نه وه ته نها هیمایه کی لاوه کی بوو، یاخۆ ئاماژه بوو بۆ شکستی پرۆژه ی هاوبه شی تورکی کوردی بۆ شوړش له تورکیا. تارا ده یه کی فراوانیش ئاماژه یه کی بی پێچ و په نا بوو له سه ر شکستی بیست سال له ئه زمونی شوړشی رادیکالی تورکییدا .

⁹² 35. Ibid., 7

چونکہ لەتەك بېراری ئاشبەتالی دىف يۆلدا تەواوى ھىزە چەپەکانى تورکىش مەيدانەكەيان چۆلگىردو وازيان لە خەبات و خەونى چەكدارى ھىتاو لەتورکياو لەپىتاو نيازىكى ناروون و ديارىنەكراودا خۆيان ھەلپەسارد. بەمجۆرە ھزرفانەکانى چەپى توركى يا مردن يان لە زىندانەکانى تورکيايدا پەراگەندەو پىروكەربوون ياخۇ ژيانيان لەمەنقاو لە دابرانى ئەوروپادا بەھەدەردا. ئەمەبوو داھاتووى ناديارو لىلى چەپ لە تورکيايدا. ئاکیۆل دەلى: "روون نەبوو بەرەو چ داھاتوویەك ملدەنئین ، تەنھا پىویست بوو سوریا چۆلکەینو لە قۇناغەکانى داھاتوودا کاربەگەین".

ناوبراو دوواتر گەرایەو ھەسەر خویندەنە ئەکا دىمبىيەكەى و ئەلئان لەیەكى لە زانکۆکانى خۇئاوادا مژۆلى دەرسو دەورى خۆیەتى و وانە دەلئیتەو ھە. ئاکیۆل لە شوپىنئىكى دیکەدا دەلى: "گەر پىویست بىت بەلى، دەگەپئینەو ھە بۆ خەباتى چەكدارى، گەر ۹۰ سالى تریش پىویست بىت، وەلى لە ئىستادا خەباتى چەكدارى ئەستەمەو ئەنجامئىكى ناکامى ھەیە".

باسی چوارہم

ریگا بہرہ و جنگ (۱۹۸۲-۱۹۸۴)

به نیتوبانگترین خه باتکاری دیرینی په که که به ساری باران ناسرابوو. ئه و قه دو بالا دریژوو باریک و نیوچه وان قول بوو، له کۆتایی ۱۹۸۲ نیردرایه باکووری ئیراق. ئه م هه وه لای په که که به شیک بوو له و پلانه ی که خوازیاروو به کاوه خۆ بنکه و باره گاکانی په که که له سواریاوه بگوازیتته وه بۆ نیوچه سنورییه کانی نیزیکی تورکیا له باکووری ئیراق.

له راستیدا له مانگه کانی زستاندا هاموشۆ له نیوچه شاخاوییه کاندایه ئیجگار ئه سته م و ناهه مواریوو، مرۆ نهیده توانی به سانایی په پریته ئه ویدیو سنوو روو خاکی دوژمن، وه لای له نه وریژدا نیوچه که ده کرایه وه به رووی ریپوارانداو ده کرا له وینده ره وه گوزهر بکریت. پاش ئه وه باران و دوو له هاوریگانی به نهینیی و به شاراو هیی ده ستیان دایه ئه نجامدانی گه شتیکی شه ش مانگه ی پر له ناسۆر بۆ ئه وه ی ریو شوین بۆ پلانه کانیان تهخت بکن. له هه کارییه وه ده ستیان دایه گه شته که یان تا تونجه لی. هاوکات تیمیکی تر ره وانهی نیوچه کانی باشوری رۆژه لاتی تورکیه کران و له دیاربه کرو هه ری می شرناخدا که وتنه شوین پیه لگرتنی ره وشه که.

له سه ر ئه م تیمانه بوو به ته واوی زانیاری وردو درشت کۆیکه نه وه له سه ر بارودۆخی نیوچه کان و خه لک و شیوه ی ئه ندازیاری نیوچه که ئایا کات و شوینه کان له بارن و ریگه ده دن به په که که ده سته داته چه ک و تیۆره شورشگێرییه کانی بخاته بواری جیبه جیکردنه وه یان نا. باران ده یوت: "له چیاکاندا ده ماینه وه، له چیا په که وه ده چوینه چیا په کی دیکه".

باران له سالی ۱۹۷۸ دا، پاش ئه وه ی له پارته یکی کوردی تر جودا بویه وه پیوه ندی کردبوو به په که که وه. ئامانجی تیمه کان بریتی بوو له شه ن و که وکردنی شوینه جوگرافییه کان و ناشنابوون به و جیگایانه ی که ده کریت گه ریلاکان خۆیان تییدا هه شاریده ن، له لایه کی تره وه ده بوو تیبگن له سه رنج و روانینی خه لگی

له مه پر خه باتی چه کداریی په که که و هاوکات ناشنابن به بنکه و باره گاکانی سهربازانی تورک له نیوچه که دا.

له راستیدا وه ک چون گه ریلاکانی په که که ناماژهبان پیده دا، زیاد له نیوهی خه لکی کوردستان له دپهاته کانداه ژیان و به شیک له ناواییه گچکه کان نه کاره بایان هه بوو نه رینگه یه کی ته وهن ریژ⁹³. دووری زوری له ناواییه کان، ناسانکاریان کردبوو بۆ تیمه که ی باران تا دهسه لاتداران دهستیان رانه گات به قۆلبه سترکردنیان. به گشتی باره گاو بنکه سهربازییه کانی تورک له شاره کان و ریگه سهره کییه کانه وه نژیکتربوون تا له و ناواییانه وه که گه ریلاکان خویان تیدا هه شار دابوو. هه رکاتیکیش ده ولت گوئیستی سهره سداو پشیوی بویه، ئه وا به زوویی تیمه که ی باران ده کرا شوین پنیان ونکه ن خویان هه شاریده ن.

باران ده گپه تته وه:" له هه ندیک له شوینه کانداه گوئیستی ده بووین و پیمان راده گه یه نرا که میری هه لیان کوتا وه ته سهرمان، وه لی ئه وه له پاش کاتیک بوو که ئیمه ئه و شوینه مان جپه شتنبوو". له ره وشیکی له م جوره دا ئه وه ناسان بوو بۆ سی که سی یاخی که هه لبین و خویان هه شاریده ن. هه ربویه فه رمانه که زور روون بوو، یاخو کزکردنه وه ی زانیاری و به سلامه تی گه رانه وه بۆ باکووری ئیراق له بار بوو. بۆ ئه وه هیش مه ترسی ده سته گه رانیان له لایه ن ئه رته شی تورکییه وه کالکه نه وه، ئه وا پيشتر پنیان راگه یه نرابوو له ئه گه ری هه رچالاکی و کرده یه ک خویان به دووریگن که ده کرا رووبه پوویان بیته وه. باران له روونکردنه وه یه کدا ده لی:" ئیمه چه کمان

⁹³ 1. In 1985, the national average of people living in Turkey's urban centers stood at 53 percent. In southeastern Turkey, the percentage of people living in urban centers ranged from a high of 50.5 percent in Diyarbakir province to a low of 23.1 percent in Mus province. All figures from the II Gostergeleri, 1980– 2003 (Ankara: T.C. Basbakanlik Devlet Istatistik Enstitusu Yayinlari, 2004).

هه لگرت، وهلی له تهك ههچ كه سیتكا پیتكادانمان نه كرد، ئامانجی ئیمه ته نها به دهستهینانی زانیاری بوو".

پیره كه ی باران له ههچ كام له ئاواپیه كاندا شه وانه نه ده مانه وه، ئه وان ته نها له و كورده نیشته جینانه نئیزك ده بوونه وه كه له ده وروخولی نشینگه كانی خه لكدا بوون. چونكه له ره وشیکى له و جورده دا گه كۆسپ و كیشه به كیش رووبدایه ده كرا به خیرایی وه خۆبكه ویت و هه لئیتیت. یاخۆ هه رگیز نه یانده هیتلا كه سیتك ئاگابیت وهختی سه ریان له مالتیک ده دا، چونكه دوور نه بوو كه سه كه هه وائی ئه و خیزانه به پۆلیس را بگه په نیت. له هه ریمه كوردییه كه دا. شتیکی ئاسایی نه بوو بۆ كه سانیک كه تیوه گلابوون به به بیت و بالۆره ی چه پگه ریی و نه ته وایه تی كوردیی یاخۆ هه ر له یاساده رچونیکى تر كه بۆ خۆلادان له ده ستگه ر كردنیان په نابه رنه به ر ئاواپیه كان، له روانینی ئاواپیه كاندا ئه و سى كه سه، كه سانیکى هه لئاوتوو بوون. وهلی باران ده یگۆت هه ندیک جار ئاواپیه كان له ته كه ماندا هاو سۆزبوون و ته نانه ت بۆ خۆیان زانیارییان بۆ ده هاوردین كه كام له دێهاتیییه كان هاو كاریی میرین و كامه ییش وهك كورپه روه ر ناسراون. وهلی دێهاتیییه كان پرۆژه ی خه باتی چه كداری په كه كه یان فره به هه ند وه رنه ده گرت.

خه لكی كورد له رووی رۆحی و ده رونییه وه بنده ستكرا بوون. دێهاتیییه كان هه میشه گوئیان بۆ ده گرتین، وهلی به راستیان نه بوو، ئه وان وایان داده نا ئیمه قوتابین، ئه و قوتابیان ه ی له توركیادا له ژێر رهنج و ئازاردابوون، بۆیه واگومانیان ده ببرد ها توین و خۆمان هه شارداوه، ئه وان كاتیک له ئیمه یان ده پوانی، وهك ئه وه و ابوو زا رۆكانی خۆیان ببینن، پێیان و ابوو خه لكیكین و ناچار كراوین رینگه ی چیا بگرینه بهر. ئه وان له لایان و ابوو گه ر میری ئیمه یان ده ستبكه ویت، ئه وا له نیومان ده بات، بۆیه به داخ بوون بۆمان و ده ستی هاو كارییان بۆ درێژده كردین و خواردنیان بۆ ده هانین، وهلی داواشیان ده كرد ئاواپیه كه یان جیبه تیلین و ئیدی نه گه رپینه وه. له

راستیدا ئیسته‌یش و ئه‌وسایش گروپه‌که‌ی باران ، هه‌رچه‌نده رووبه‌پووی خه‌لکانیکی زه‌بند بوونه‌وه، وه‌لی ته‌نها مه‌گر له‌ته‌ک شوان و گاوان تی‌که‌ئی‌یانکردبیت، ئه‌وانه‌ی له‌ ئاواپیه‌ دووره‌ ده‌سته‌کاندا می‌گه‌له‌کانیان ده‌له‌په‌واند.

بارانیش وه‌ک هه‌وانی دیکه‌ی ئیو‌په‌که‌که‌ فره‌ لی‌زانانه‌ ده‌یتوانی پروپاگه‌نده‌کانی بپریت و بدوریت بۆ جه‌ماوه‌ره‌که‌ی. گه‌ر به‌که‌سێک بگه‌یشتی‌نایه‌ و جێگه‌ی بایه‌خبوایه‌، راسته‌وخۆ له‌باره‌ی مارکسو لینینه‌وه‌ قسه‌مان بۆی ده‌کرد، ئه‌گر نا له‌باره‌ی خه‌باتی چه‌کدارییه‌وه‌ ده‌واین. ئه‌وه‌یش ری‌گه‌یه‌ک بوو که‌ خه‌لکی گرنگیان پیده‌دا. ئه‌وان یان هه‌یچ شتی‌کیان له‌مه‌ر سۆشیالیزم نه‌ده‌زانی، یاخۆ ئه‌وان دژی سۆشیالیزم بوون و پێیان وابوو ئه‌م ری‌بازه‌ له‌گه‌ڵ ئیسلامدا پێکه‌وه‌ دانوویان ناکولیت. هه‌ندیک له‌ لاه‌کان که‌ له‌وتویژدا بوون تا پێوه‌ندی له‌ته‌ک په‌که‌که‌ دا دروستبکه‌ن، تیمه‌کان خواسته‌کانی ئه‌وانیان بۆ ئه‌وه‌ی بینه‌ ئیو‌ریزی په‌که‌که‌ وه‌ ده‌داپه‌ دواوه‌.

به‌ به‌پوای باران ئه‌و رامیارییه‌ له‌ده‌ره‌وه‌ی ئامانجه‌کانیان نه‌بووه‌. باران ئه‌م روونکردنه‌وانه‌ی کاتیک ده‌دا که‌ له‌ بالکۆنی شوقه‌که‌یداو له‌ شوینیکی ده‌وربه‌ر ستۆکۆلندا دانیشتبوو، ئه‌و له‌ کۆتایی نه‌وه‌ده‌کاندا داوای مافی په‌نابه‌ریی کردبوو له‌ وولاته‌دا⁹⁴.

باران ده‌یگۆت: " ئیمه‌ خواستی ئه‌وه‌مان بوو ئه‌و خه‌لکه‌ ری‌ک بخه‌ین تا له‌ ده‌ریی تورکیادا پێوه‌ندیمان له‌گه‌ڵ بکه‌ن و رووبکه‌نه‌ باکووری ئیراق". کورد به‌تایبه‌ت ئه‌وانه‌ی له‌ ئاواپیه‌ دوور ده‌سته‌کاندا ده‌ژیان، سه‌رچاره‌ی زانیارییه‌کانیان رادیۆ یان قسه‌ی ده‌ماو ده‌م بوو، ئاستی خۆنه‌واریی له‌ هه‌کاریدا %۲۱,۶ بوو وه‌لی له‌ تونجه‌لیدا ئه‌م ئاسته‌ به‌رز ببویه‌وه‌ بۆ %۶۰,۶ له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌دگومانیشیان له‌مه‌ر

⁹⁴ In 1980, the average literacy rate in Turkey was 67.48 percent. All figures from Il Gostergeleri, 1980–2003.

تیمه‌گه‌ی باران، دیسانه‌وه چانسیک بوو تالییانه‌وه راستی و دروستی بارودوخه‌که بزائن.

نۆرچار ئه‌وان ده‌یانپرسی له باشووری کوردستاندا خه‌ریکه چی رووده‌دات. ئه‌وان ده‌یانویست بزائن ئیمه چیمان ده‌وێت و چ گره‌نتییه‌ک هه‌یه بۆ ئه‌وه‌ی په‌که‌که براوه بیته له خه‌باته‌که‌یدا. هه‌ر بۆیه باران وا هه‌ستی کردبوو که هه‌وه‌ل جه‌نگی په‌که‌که جه‌نگیک ده‌بیته بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌و خه‌لگه‌و پشتیوانی نیوچه‌که به‌ده‌سته‌یه‌نیت و ئه‌مه‌یش شتیکی ئالۆز بوو. کوشت و بره‌و سه‌رکوت له‌پاش کۆده‌تا سه‌ربازییه‌که‌وه خه‌لکی چاوترسین و به‌رچاو تاریک کردبوو له به‌رامبه‌ر هه‌ر ئه‌گه‌ریکی داماتودا. له‌هه‌مان کاتیشدا توره‌یی له ده‌وله‌ت، گرتنی به‌کۆمه‌ل و ئه‌شکه‌نج و زیندان، ژینگه‌یه‌کی به‌ر هه‌مه‌ینابوو که هه‌ر هێرشیکێ تۆله‌سین به‌گه‌رمی پیشوازی لێوه ده‌کرا.

باران دوپاتی ده‌کاته‌وه: "خه‌لکی ئاماده‌بوون، به‌لێ تامه‌رزویی بۆ خه‌باتی چه‌کداریی له گۆرپیدا بوو". به‌لام به هۆی شکستی شۆرشه‌کانی پیشوو تروه‌ه ناوئمی‌دییه‌کی تایبه‌ت له‌نیو چینه‌و توێژه‌کانی خه‌لکا چینه‌رابوو. باران ده‌لێ: "بیرمانکرده‌وه گه‌ر ده‌سته‌ده‌ینه چه‌ک و واخۆمان نو‌مایان که‌ین به‌هێزو هه‌ره‌که‌تین، ئه‌وا پشتیوانی و کۆمه‌کی خه‌لکی بۆ خۆمان به‌ده‌سته‌هینین".

شتانیک که باران تیبینی کردبوو ناوئمی‌دییه‌کی دیاریکراو بوو که هامپابوو به‌ بیزاریی و توره‌یی خه‌لک له میریی، ئه‌م تیبینییه‌ ریک له‌لای گروپه‌ کوردیه‌کانی دیکه‌یش دروستیبوو.⁹⁵

هه‌مان سال ئه‌ندامیکێ ته‌مه‌ن ۲۹ ساالی رزگاری له سو‌ریاوه گه‌یشه‌ جی، ئه‌و ده‌یه‌ویست ئه‌ندازه‌گیری بکات بۆ پلانه‌که‌یان تا سه‌رله‌نوێ خۆیان ریکبخه‌نه‌وه بۆ

⁹⁵ A handful of unidentified militants, apparently from Dev-Yol, who took to the mountains in Turkey after the coup, described similar experiences in Uyan, Gerilla Kartaldir

خەباتى چەكدارىيى. سەيموس ئۆزەنگىن دەگىرپىتەوہ: "ھەموو كەس چاۋەپنى رېڭخراۋەكانى دەرىيى توركىيا بوون تا بەلكو شتىك بەن بەشت. بەلى بارو دۆخەكە بەجۆرېك بوو كە پىشېبىنى روودانى شتىك دەكرا لە نىۋچەكەدا". ناوبراو پىاۋىكى رەوانو كارابوو، پاش سالىك بەنھىنى ھاتنەناۋەوہى بۆ توركىيا لەلايەن ھىزەكانى ئاسايشەوہ قۆلبەستكرا. ئەو لەو ماۋەيەدا گەيشتېوۋە بېروايەك كە ھەركەسىك دەستېداتە خەباتى چەكدارىيى لەلايەن گەلەوہ پىشتىۋانى لىدەكرىت، بەلام پىنى وابوو لەو قۇناغەدا ھىچ گروپېك لە ھىچ پىنگەيەكدا نەبوو بۆ ئەوہى دەستېدەنە كارو چالاكى. ئەو دەيوت: "گروپېك نەبوو كە بەشئوہيەكى سىستەماتىكى كارېكات".

لەرستىدا جەماۋەرو قاعىدە ھەبوو بۆ كۆمەكىي گروپە كوردىيەكان ، بەلام گروپى چالاك و كرده نەبوو. بەلام خەباتكارانى پەكەكە لەو قۇناغەدا رەۋشەكەيان جودا دەبىنى. ھەرچەندە خەباتكارىكى كەمىان ھەبوو تا لەنىو توركىادا دەستېدەنە چالاكى، وەلى گروپەكە ھەم خۆى بەچالاك دەزانى ھەمىش وايدەبىنى كە لە گەشەكردندايە. باران لە ھەرشوئىنېك رىي بكەوتايە كارىگەرىي دادەناو ھۆشدارىي دەدا كە پەكەكە لە ئامادەكارىدايە بۆ جەنگىكى دووروو درىژ.

شەپ

لە دەستېيىكى سالى ۱۹۸۴ دا، پەكەكە سازو ئامادەبوو، ئەوئ دەمى تىمەكانى ھەلسەنگاندن و شەن و كەوكردنى رەۋشەكە لە توركىاۋە بە زانىارى تىرۋتەسەلەوہ لەمەر رەۋشى ھەست و سۆزى نەتەوہيى خەلك و شوئىن و پىنگەى ھىزۋو لەشكرى تورك گەرابوونەوہ نىو گەريلاكان لە چىادا. دەيەھا شۇرششگىر لە جەرگەى توركىادا بە تۆكمەيى خۆيان ھەشاردابوو، ئەوان لەھەولى پىكەپىنانى مېلبىشپاى مەدەنى بوون لەنىو چىن و توئزەكانى خەلكدا. ژمارەيەك لە پەكەكە ئەو باۋەپەيان لادروستېبوو كە پەكەكە توانىۋيەتى لە ھەرىمەكەدا ھاو ھەلۋىستى و ھاوسۆزى

به ده ستههئیت. له دیمه شقیشدا ئۆجه لان سه رکرده بالاکانی په که که ی گرد کرده وه تا له باره ی ره وشه نوییه که وه وتویژ بکن. پیشتر له وه هار یاخو ده سته پیکدی هاویندا، ریبه ری په که که دووا فه رمانی دابوو، که ئیتر کاتی هه لایسانی جه نکه دژ به تورکیا⁹⁶.

گه ریلاکانی په که که یش مژووی دوا پلان و چالاکیه کانیا ن بوون، ئه وان زۆر جار له ئاواپیه کی چۆل و راگوپزراوی کوردی ئیتر اقا که هه لکه وتوو له سه ر سنووری نیوان تورکیا و ئیتر اق بوو، گرد ده بوونه وه، هه لپژاردنی ئه م ئاواپیه ش به هوی نیژیکی بوو له باشوری شارۆچکه ی یه کسینکۆفای تورکیه وه. ئه وکات چیلک ده یوت: " شوینیک زۆر نهئینییه ". ئه و یه کیک بوو له سی ریکه ره سه ره کیه که. ناوبرا و سی پاریزگای دیاری کردبوو، ئه و له سی ویلایه تی تورکیادا ورد ده بووه وه تا شوینیک دیاری بکات، شوینیک هه م هینده سه خت بیته که بسازیت له گه ل خه باتی گه ریلاییدا، هه میش هاوسۆزی نه ته وه گه رایانی کوردی تیدا به رجه سه ته بکریته.

بۆ ئه و مه به سه سه سی یه که ی سه ریازی له نیوان ۱۰ بۆ ۲۰ چه کدار پیکهات. هه ریبه که یان به رپرس له ئامانجیک جیاوازا. ده ستیان کرد به په رینه وه بۆ نیو خاکی تورکیا، تابتوانن بگه نه ئه نجامیک له و پاریزگایانه دا که له سه ری ریکه وتوون. ئه وان به دووی پیکه یه کی نیوه ندییه وه بوون تابتوانن لئییه وه هیرش ئه نجام بدهن و ده رفه تی قوتار بوونیش مسۆگه ر بکن تا نه که ونه ده سه ت دوژمن.

هه موو ئامانجه سنوورییه کان پشتگوپخران، له بهر ئه وه ی پیکه ادا نه کان له وسنورانه دا، هه م له لایه ن قاچاخچییه کانه وه هه میش له لایه ن ده ولته و کورده کانه وه ره نکه رووبه رووی پلارو گازانده بیینه وه . باران ده یوت: " له راستیدا ئامانجمان کوشتنی ریژه یه کی زۆر له سه ربازان نه بوو ". یان ده یوت: " ئامانجمان

⁹⁶ Extensive details on the practical planning, along with information on who took part in the attacks can be found in Celik, Agri, 73–98.

ئۇە بوو پشتیوانی خەلك بە دەستبەھینین و كەمەندكیشیان بکەین تا بیئە نیو ریزە كانمانەوہ".

لەھەمانكاتدا خواستیک بوو تاورەو پروا بدەن بە خەلك و ھێرشەكانیشیان پلە بەند بکەن. ھەوہ لاجار ئامانجەكان دەستنیشانكران و ژمارە یەك خەلك دوايەن بۆچوون و سەرنجیان لە وپارەوہ دا.

باران دەیوت: "ئیمە نیازمان بوو بچینە نیوشارەكان (لەویوہ تەواری پلانەكان دادەرێژران) لەشارەكاندا ئاگاداری ئالوگۆپی پاسەوانەكان و جموجولی سەریازەكان دەبووین و لەنزیكەوہ چاومان بەرووی رەوشەكەدا دەكرایەوہ". ھاوكات خەباتكارەكان رینگاكانی رەفت و ئامەدی نیوچەكە زۆرناشنابوون و توانیان چەندین یەكەو حەشارگەسی تاییەت بە گردبونەوہی چەك و چۆل چێبەكەن". ھاوكات باران بەزەردەخەنە یەكەوہ دەیوت: "زانبارییەكانمان لەوہدا بوو كە میریی پتیشبینی روودانی ھیچی نەدەكرد، میریی لەو باوہرەدا بوو كە دارای ھێزو توانایەکی زۆرە"^{۹۷}.

باران سەبارەت بە یەكەم چالاکی و لێدانی یەكەسەریازیەكانی ئەرۆح و سیمیدیلى بەمجۆرە ھاتە دوان: "ئیمە چاوەرپێ رۆژیکی لەو جۆرە بووین، ھەستیکی زۆر سەیرمان لەوشەوہدا ھەبوو، ئاخەر ئیمە خۆمان بۆ چارەنوسیکی دژوار ئامادە دەكرد. ئەرۆح تەنھا ۴۰۰۰ دانیشتووی لەخۆگرتیبوو، ئەم شارۆچكەكە بە زنجیرە چپایەك گەمارۆ درابوو. لەكاتژمێر حەوتو نیوی بەیانیدا گروپێکی ۲۰ كەسیی لە گەریلاكانی پەكەكە خۆیان خزانە نیو شارۆچكەسی ئەرۆحەوہ، یەكێك لە تیمەكان راستەوخۆ ھەلیانكوتایە سەر بارەگایەکی سەریازی لەنیوچەكەداو یەكێك لە پاسەوانەكانیان كوشت. ھاوكات یەكێك لە یەكەسەریازیەكانی پەكەكە بەردەم

⁹⁷ The Eruh attack was recreated based on descriptions in Celik, Agri, 90–92, and Ozcan, PKK, 95–96, and an interview with Celik, one of the people responsible

پایگا سه‌ریازییه که یان گرت تا رتله هه‌ردزه هیرشیک بگرن، گروپیتیکی دیکه یان له نیوشاریتاو له بلنڈگزی مزگه‌وته‌وه هاوریان کردو بوونی خوین بۆ خه‌لکی شارۆچکه که نومایانکرد.

هه‌ندیکیشیان له‌سه‌ر شه‌قامه سه‌ره‌کییه‌کانی شارۆچکه که ده‌ستیان کرد به دابه‌شکردنی نامیلکه و بلاوکراوه‌کانی په‌که‌که‌و له‌به‌رده‌م چاخانه و کۆگا بازرگانیه‌کاندا بۆ‌خه‌لکیان روونده‌کرده‌وه که نه‌مه ده‌ستپیتیکی شه‌رو خه‌باتی رزگارخوازیی کوردستانه. کاتیکیش نه‌وه روونبووه‌وه که هیچ هه‌ره‌شه‌یه‌کی کتوپرو دژه هیرشیک له‌گۆرپیدا نییه‌و سه‌ریازه‌کان هیچ ئاماده‌کارییه‌کییان بۆ کاریتیکی له‌م جۆره نه‌بوو، هیچ کام له‌وان سه‌ریازخانه‌که‌یان چۆلنه‌کردو شوپشگێرانییش له‌پینا‌و جبه‌خانه‌کاندا سه‌ریازگه‌که‌یان دابه‌به‌ر ده‌ستپێژی گولله‌و توانییان نه‌و جبه‌خانه‌و چه‌ک و چۆله‌ی که له‌سه‌ریازخانه‌کان هه‌بوو ده‌ستیان به‌سه‌ردا بگرن و له‌ شارۆچکه که بیانبه‌نه‌ده‌ری.

له‌ سیمیدینلیش دوو سه‌عات پاش نه‌وه، هیرشی دووه‌می گروپه چه‌کدارییه‌کانی په‌که‌که ده‌ستی پێکرد. نه‌م شارۆچکه‌یه‌یش له‌نیوه‌ندیی چیاکانی نیوچه‌که‌دابه، له‌ویش هه‌مان تاکتیکی نه‌روح گیرایه به‌ر له‌ هیرشه‌کاندا و هه‌شت گه‌ریلا له‌ کۆی هه‌ژده گه‌ریلا که له‌ نه‌خشه‌که‌دا ئاماده‌بوون و توانیان شوپینیک له‌ ده‌ره‌وه‌ی سه‌ریازخانه‌کانی شارو یانه‌ فه‌رمیه‌کان دیاریبکه‌ن. نه‌وانی دیکه شوپبوونه‌وه بۆ نیوه‌ندی شار تا دلنیا‌بن که‌سیک دژه‌هیرش ناکات. هاوکات په‌کێک له‌ په‌که‌کان پاسه‌وانی رینگه‌که‌بوون نه‌کا پۆلیسی شیوه سه‌ریازیی دیه‌تیه‌یه‌کان سه‌ریازگه‌که جێبه‌جێ‌ن و رووبکه‌نه‌نیو شارۆچکه‌که.

وه‌لێ سه‌ریازه‌کان نه‌یانده‌توانی کاریتیکی له‌وجۆره بکه‌ن، چون‌بۆیان نه‌لوا پینگه‌کانیان چۆلبکه‌ن. له‌نیۆندی شاریشدا گه‌ریلاکان که باران له‌نیو ئه‌واندا بوو به‌ده‌نگی به‌رز به‌یانی ئاماده‌کراوی په‌که‌که‌یان خوینده‌وه، که به‌ناوی هیرزی رزگاری

كوردستانه وەبوو، باسى لە پێكھێنانی ھێزی رزگاری كوردستان دەكرد، ئەمەيش لەژێر كاریگەری شوپشگێرانی شیتنامی باكورددا بوو كە جەنگی رزگاری نەتەوەبیان دژ بە ئەمریکا كردهبوو. ئەوانەى لە و نێوئەندەدا كۆبیونەو وە زێدەتر مەردى بە تاسەو تین و تاو بوون تاو وەكو كەسى ترساو و لەرزۆك.

باران باسى دەكرد: " خەلكى دۆشداما بوون، ئەوان گەرەكیان بوو بزائن كە خەریكە چى روودەدات. ئەوان گوێیان لە تەق و توق بوو، بۆیە دەكرا پێیان بێژین كە خەباتى چەكدارى دەستی پێكرد، ئەو ھەيش نەك لێرە بەلكو لە شوپنەكانى دیکەيش بەھەمان شێوھەبوو". كورد لە باشورى رۆژھەلاتى توركىیەو تەنانەت لە ئێران و ئێراقدا ئاشنابوون بە خەباتى چەكدارى، بۆئەوان رۆشنبوو كە ھەموو ئەو راپەرینانە دووچار ما یە پوچ و شكست نامێزن. بۆ رووبەر و بوونەو ھى ئەم رەوشەيش، پەكەكە پێویستبوو پرۆژە یەك بخاتە پێشچا و لە ئازایەتى و ھێز و خەباتى درێژماو ە دژ بە رژیمی سەربازى توركیا. ئامانجەكە لێرەدا كوشتن و بپینی سەربازگەلى تورك نەبوو. بەلكو ئامانج لە چالاكییەكە پساندنى پێو ەندى نێوان خەلك و سەربازان بوو.

لەلایەكى تریشەو ە راگەیاندى یەكە سەربازییەكانى پەكەكە ئامانجىكى دیکە بوو. لەم بارە یەو ە باران روئیدەكاتەو ە كە ئامانج لە ھێرشەكاندا دروستكردنى متمانەبوو لە نێوخەلكدا. شوپشگێرێكى پێشو و ەختێك لە بارە ی رەوشەكەو ە دەدوا، خۆى لە بان كورسییەكەیدا ھاوردە پێشەو ەو بە تاسەو ە دەپرسی، ئایا سەركە و توبو بووین و توانیمان ئامانجەكانمان وەچنگ خەین، ئەو ئامانجانەى كە داراى بووین و باو ە پمان پێیان ھەبوو؟. لە پاش ھێرشەكان گەریلاكان دەكشانەو ە بۆ پێگە نەپێنێیەكانیان لە چیاكان تا نەتوانن شوپنێ پێیان ھەلگیرن.

باران ئاماژە بەو رەوشە دەیوت: " ئەرتەشى توركیا دەستیان دا یە كۆمالم و گەپان بە دوواماندا، وەلى ھیچیان بۆ نەكرا، ئیدی بەھە و رازو نشیو ەكاندا پاشەكشەمانكرد بۆ سیمیندەلى". ھەرو ەھا دەیوت: " لە راستیدا ئیمە ھەرمەكە

فره به باشی شاره زابووین. له لایه کی تره وه شوپشوانه کان نیگه رانی نه وه بوون که ناواییه دووره دهسته کانی نیو چیاکان رهنگه هه والی هیرشه کانیاں به رگویی نه که وتبیت یاخو رادیوی میری به جوړیک رونکردنه وهی له باره داوه که له بهرزه وهندی په که که دا نه بووه. هه ریویه گه ریلاکان خویان ده گه یانده دوورتین و گچکه ترین ناواییه کان و هه والی جه گه کانیاں بلاوده کرده وه. له گه له هه مووان دیدارمان ده کردوو گرد ده بووینه وه، هه موانمان تیده گه یاند که ریگه به کی تر جگه له جهنگی گه ریلایی له خه باته که دا شک نابریت.

بۆنمونه له مهیدانی سیمیندلیدا له مانگی شه شدا چه ندین هاوالاتیی به تاسه وه گرد ببوونه وه و گوئیان راگرتبوو، هاوکات نیگه رانی و دلخوتخوته یشیان لیده خوینرایه وه. نه وان ده یانپرسی نایا تنها لیره ی نیوچه سنوورییه کانداه دستتان داوه ته چه که یاخو جهنگه کانتان بره و پیده دهن بۆ شوینه کانی دی، یاخو ده یانپرسی هیزی نیوه له چیدایه و چیه؟ شتگه لیک دیکه هه بوو که دپهاتییه کان خوازیا ربوون بیزانن، نه ویش نه وه بوو نایا میری کاردانه وهی چی ده بیت.

جاریکی تر له مانگی ئوکتوبه ردا گه ریلاکان گورزیکی دیکه یان وه شانده، له وه لمه ته دا سی له سهربازانی تورک کوژران، هیرشه که له کاتیگدا بوو که سه روک که نعان عفرین هاتبووه نیوچه که بۆ دهربرینی هیزو پیزی ده ولته و بهر زکردنه وهی وره ی سهربازانی ده ولته. له م کاته دا روژنامه ی تورکی دهربرینیکی سه روکی بلاو کرده وه که له نه وپه پی توره یدا رایگه یانده بوو: "مار ده بیت بکوژریت، نه گه ر چی سه ریشی بچوک بیت"⁸⁸. چه ند روژیک دووای نه وه. دیسان گه ریلاکان هه شت له سهربازانی تورکیایان له جورو کای نیزی که له سنووری ئیتراق له نیوبرد.

دوواتریش کاپتنیکی سهربازی بۆسه ی بۆدانراو کوژرا. نه م هیرشه سهربازیانه وه که شوکتیک وه هابوو بۆ سه ر نه رته شی تورکیاو کاریگه ری نه وتوی له نیو خه لکیدا

⁹⁸ Cumhuriyet, October 5, 1984

به جیهیشت. هاوکات جهنگی پروپاگندهی په که که مژولی کاری خوی بوو. نه زمی نانه وهی پشیوی و هیرشانه کاریگری خویان له نیوخه لکدا چاندو متمانه یان دروستکرد. باران که زوری مه تریزو بوسه کانی له نیوچهی سیمیندی داده ناو کاری پارتیزانی ده کرد نه و پوانینهی لا گه لاله ببوو که خه لکی پروایان به خه باته که هیه. نه وه له کاتیکدا بوو که هزاران سه ربار له نیوچه که دا دامه زرابوون، وهی نه یانده توانی و بویان نه دلوا هیچ زیانیک به گه ریلاکان بگه یه نن. باران ده بیوت: "هیرشه کانمان هانی چه ندین لوی دابوو تا پیوه ندی به ریزه کانمانه وه بکه نو بینه پارتیزان".

هروه ها ده بیوت: "له هوه له هیرشماندا له سیمیندی تنها له تیمه که ی مندا ۱۸ نه ندام ده بووین، وهی له کوتایی ۱۹۸۴ دا بیوینه په نجا نه ندام، له راستیدا به که یه کی گه وره ترمان هه بوو، به لام هه ندیک له وانه نیردران بۆ باکووری ئیراق وه هندیکیشیان وه که پارتیزانیک یاخو نه ندامیک له نیوخه لکداو له هه ریمه کاندایا هیلرابوونه وه. له ئۆکتوبری ۱۹۸۴ دا چیلیک که مپی میفرۆزی به جیهیشت و چوه تارانو له ویشه وه به فرۆکه چوه دیمه شق تاچاوی به ئوجه لان بکه ویت. چیلیک له م باره یه وه ده بیوت: "چاوم که وت به ئوجه لان که له ره وشیک ئیجگار باشدا بوو، نه و به ته واوی چوبوه خه یالی واقعی خویه وه". ئوجه لان تو ماریکی دهنگی شه ش کاترمیری سپارده چیلیک تا بیباته وه بۆ گه ریلاکان له شاخیدا. تو ماره دهنگیه که ی ئوجه لان له چند و تاریکدا و تبووی پیویسته گه ریلاکان له سالی ئاینده دا چی بکه نو چ رابه پینن".

سه رکه و تنه کانی په که که ئوجه لان یان والیکرد که پاش توانه وهی به فرو نه مانی دژواری زستان له چند مانگیکی که مدا بازنه ی هیرشه کانیاں به رینتریکه ن تا زیاتر

⁹⁹ Some details taken from Imset, the PKK, 41-42, 130-131, Birand, Apo ve PKK, 135

بتوانن شۆرپبهنه وه بۆنیو خه‌لك و نیوخۆی تورکیا. هاوکات کۆمیتە‌ی نیوه‌ندیی به‌ره‌ی رزگاربخوازیی نه‌ته‌وه‌یی کوردستانی پێکهانی. نه‌ندامانی ئەم به‌ره‌یه هه‌ولێاندا له به‌هاری ۱۹۸۵ به‌ته‌واوی بچنه نیو تورکیاوه.

ئۆجه‌لان پێشبینی کردبوو به‌کارگیریی ئەم به‌ره‌یه ده‌توانرێت له هه‌وینی هه‌مان ساڵدا راپه‌رین دژ به ده‌ولت بپته‌گه‌رێ. به‌لام به‌هاتنی سالی نوی، ره‌وشی ناوخۆی تورکیا و په‌که‌که به‌جۆرێک شکایه‌وه که ئۆجه‌لانیان له خه‌م و خولیا‌ی هێرشه‌وه گه‌رانده‌وه بۆ خه‌م و خولیا‌ی به‌رگریی و خۆپاراستن.

تورکیا سه‌رسوهرمان دایده‌گریت

له ئاکامی هێرشه له‌ناکاوه‌کانی ئه‌روح و سه‌مینده‌لیدا تورکیا رووبه‌رووی هه‌ژان و سه‌رسوهرمان بوویه‌وه. ئەوه له‌کاتی‌کدا بوو ته‌نها هه‌شت مانگ تێپه‌ری بوو به‌سه‌ر گواستنه‌وه‌ی حکومه‌ت له ده‌سه‌لاتی سه‌ریازی و هێزه‌وه بۆ حکومه‌تیکی مه‌ده‌نی و دیموکراتیکی هه‌لبژێردراو.¹⁰⁰

ئه‌وده‌م ولات له کۆده‌تای ۱۹۸۰وه له نیو حوکمی عورفیدا تێده‌په‌پی، ورده وهرده یاسای عورفی و سه‌ریازی له هه‌لگیراندا بوون. هه‌رچه‌ند ده‌بوو ده‌ولت ئاگاداری به‌رنامه‌ و پلانی په‌که‌که و ئۆجه‌لان بوونایه. رۆژنامه‌ی سه‌ربه‌خۆیی که له ئەلمان ده‌رده‌چوینرا هه‌موو مانگی‌ک توانا و تینی په‌که‌که‌ی بۆ هه‌لایسانی جه‌نگ و هه‌ره‌شه‌ی هێرش وه‌شانده‌کرد. به‌لام ئەم نه‌نجامگیرییی ده‌ولت یه‌کی‌ک بوو له برپاره هه‌له‌کانی ده‌ولت له‌سه‌ر هێوربوونه‌وه‌ی ره‌وشی باشوری رۆژه‌لات. له‌راستیدا ۳ سال دووای ئه‌و رووداوانه جه‌نه‌رال یازگان قایا دانی به‌وه‌دا نا که هه‌موو ئه‌و رووداوانه پێشبینی نه‌کراو بوون. ناوبراو له‌سه‌رو به‌ندی هێرشه‌کاندا به‌رپرس بووه له یه‌که‌ی حه‌وته‌می ئه‌رته‌شی تورکیا له باشوری رۆژه‌لاتدا.

¹⁰⁰ This section relies on the following: Ahmad, Modern Turkey, 181–190

جەنەرال كايا وتېبوى: " ئۆجەلان تا ئەو كات نەدە زانرا كىتە، ناوى ئەو ئاشنا بوى،
 ۋەلى شوپىنگە وتوۋە كانى ۋەك رېگرو گروپىكى دز ناسىنرابون". جەنەرال گازاندەى
 ئەۋەى دەگرت كە تەنانت. پاش ھىرشە كانىش دەۋلەتى تازە دەستبە كارىبوى
 مەدەنى ۋە ھەلبۇتدراۋ، ھىچ رېۋشۋىنىكى ئەۋتۋو تەۋاوى بەرامبەر بەۋ ھىرشانە
 نەگرتە بەر كە شىاۋى كارىگە رىبەكان بىت. سىياسىيە كانىش لە ئەنكەرەدا پىيان
 وانەبۇر ئەۋ ھىرشانە ئامازە يەكى سەرەتايىن بۇ دەستپىكى گەرەتر. ئەۋان
 تاۋتۋى رەۋشەكەيان بەۋە دەخەملاند كە ھىرشەكان پاشماۋەى رووداۋەكانى
 كۆدەتەى سەربازى ۱۹۸۰^{۱۰۱} بە چاۋخشاندەۋە بە رابردوۋىشدا ئەۋە روۋنە كە ھىچ
 جىگەى رامان ۋە سەرسورمان نىبە كە بىئاگايى دامەزراۋەى سىياسىيە ۋە سەربازى لە
 ئاست ھەۋەل لىدانى پەكەكەدا لە گۆپىدا بوۋە. فەرمانرەۋايانى سەربازى لە ۱۹۸۰
 -۱۹۸۲ دا بەتەۋاۋى سەختگىرۋ بىبەزەيى بوۋن ۋە بەزەبرۋ زەنگ رىياز
 ئامانجەكانىان لە پىشچاۋگرتبۋ، بەلام تۋانىان سەرگەۋن بەدەستبەپىن.

ئىدى تۋندوتىزى سىياسىيە ۹۰% دای لەكەمى ۋە ئابورى ۋەلات جىگەربۋ،
 جەنەرالە كانىش پەيوەستبۋن بەۋ بەلىنەنەى كەدابوۋيان بۇ ئەۋەى لىگەپىن لە
 دەسەلات بۇ سىياسىيەكان. رەنگە ئەمە ھۆكارىكى گچكە بىت بۇ سەرلەنۋى
 بىر كۆدەۋە لە ھەلەسەنى تۋندوتىزى سىياسىيە لە ۋەلاتدا. جەنەرالەكان تەنھا بەرۋكى
 ئەۋانەيان نەدەگرت كە بە پىشۋىيەكان ۋە ئانارامىيەكانى كۆتايى ھەفتاكان
 سزاياندابون، بەلكو پىيان ۋەبو گۆرپانى ياساكان دىسانەۋە پىشى مەزنىان ھەبو
 لە كۆدەۋەى بۋارگەلىك بۇ روۋدانى پىشۋى لە ۋەلاتدا ، ھەر بۆئەم مەبەستەبو
 ئەجۋمەنى ئاسايشى نەتەۋەيى تۋركىا لە پاش كۆدەتا سەرلەنۋى سىستەمى
 ئايدىلۆزى ۋە سىياسىيە ۋەياسايشى تۋركىاي دارشەۋە. ھاۋكات دەستۋورى بىنچىبەنى

¹⁰¹ Birand, Apo ve PKK, 126

ولایت سەرلەنۆی نوسرایەووە بۆ ئەوێ بەتەواوی ئازدی دەربرین و بزوتنەووە و کۆمەڵە و تەنانەت لیکۆلینەووە زانستییهکان سنوورداریکات.

هەموو ئەمانە بەشیوەیهکی گشتی که خۆیان لە سنووردارکردنی چالاکییهکاندا دەدییهووە لەپێناو پاراستن و پەنادانی ئاسایش و یهکیتی خاکی تورکیادا بوو. ئەم دوو وشەیه پاراستنی ئاسایش و یهکیتی ولایت واتای نادیاریان هەبوو، هەربۆیه بەخواستی دەولەت رافەیان بۆدەکراو لە سۆنگەیانەووە ئامانجەکانی میریی دەپێکرا. کهنعان عفرین لە یاداشتهکانیدا نوسیویهتی: "پێویستبوو بە برێک لە مافیی شەخسیمان قوریانی بدەین تا بتوانین ئاسایشی کۆمەڵگە جەمو جۆر بکەین". جەنەرالەکان هەمیشە گازاندهی ئەوێیان هەبوو که پارتە سیاسییەکان و سیاسەتی پارتەکان نەتەوان بوو لە ئاست رووداوێکاندا نەیانتوانیوه پێکەووە پەرلەمانی مەنگو مۆلق بخەنە گەر. ئیدی بەشیوەیهکی سیستەماتیکی کاریانکرد بۆ تیکشکاندن و بەرەستدانان لەبەردەم پارتەکۆنەکان و دوورخستنهووی سیاسییە کۆنەکان. رێبەری پارتەکان بۆ ۱۰ سالّ لە کاری سیاسی دووردهخرايهووە پەرلەمان تارە کۆنەکانیان بۆ ماوهی ۵ سالّ لە رهوشی سیاسی دووردهخستهووە و بۆیان نەبوو لە دامەزراوهی میریدا یاخۆ پارتی سیاسی نوێ دامەزێنن. بەمجۆرە هەموو ئەو پارتانەهی که لە پێش کۆدەتادا لە گۆرەپانی سیاسیدا هەبوون هەلۆهشێترانەووە.

لە دەستووری بنچینهییدا و لە نێو یاسا نوێیهکاندا هاتبوو که پارتە نوێیهکان قەدەغەیه لقی تايهت به لاوان و ژنانیان هەبێت یاخۆ لە ئاوايهکاندا بنکه و بارهگا بکەنەو^{۱۰۲}. بۆ هەموو قوتابی و پرۆفیسۆر و فرمانبەرانی میریی نەبوو لە دامەزراوه مەدەنییهکاندا، پەيوهندی بکەن بە پارتە سیاسییەکانەووە. ئامانج لەم کۆت و بەندانەدا خۆ لادان بوو لە دووبارە بوونهووی ئەو رهوشه توندو ناههوارهی بەرۆکی

¹⁰² Quoted in Pope and Pope, Turkey, 148

ولایتی له کۆتایی ههفتاکاندا گرتبوو ، ئیدی بهم بهندو کۆتانه لاوان نهیاندەتوانی
خۆیان له ناو گروپو ریکخراوو کۆمهلهکاندا ریکبخه نهوه .

ههولتی جهههرا له کان له بوونیادنانهوهی کۆمهلهگهی نوێی تورکیدا به یاسا
نوێیهکانو ریکخستنه نوێیهکانهوه نهوهستا. له سهروهختی ههلبژاردنی نهتهوهیی
بۆ ئهوهی دهولت له نهزمیکی سهربازییهوه بهرن بهرهو دهولهتیکي مهدهنی.
ئهجمههنی ئاسایشی نهتهوهیی ئه مافهی پێدرا بوو که ههر پارتیکی سیاسی یان
کهسایهتییهک بداته دوواوه، بهتایبهت له نێو ئهوانه دا که له ئاماده سازیدا بوون بۆ
پهرلهمانی داها توو.

بهمجۆره نێزیکهی ههوسه دکاندید که خۆیان پالوتبوو بۆ پهرلهمان، له لایه ن
ئهجمهه نهوه درانه دوواوه و هاوکات له کۆی پانزه پارتی سیاسییدا ته نهها دوو پارت
ریگه یان پێدرا که به شدارییهکن له ههلبژاردنهکاندا. لهو سێ پارتیهشدا ته نهها
یهکیکیان سه ر به رهوتی سه ربازی و ئایدیۆلۆژیا و سیاسهتی سه ربازه کان نه بوو. به م
جۆره له نێو ئه رهوشه پڕ له بهندو باوهی دهسه لاتدارییهتی سه ربازیدا بۆ دووباره
پێکهینه وهی کۆمه لهگهی تورکسالار، پارتی نیشتمانیی سه ربه خۆ به ریه رایه تی
تورکوت ئۆزال، که ته کنۆکراتیکی ئابووریناس بوو، توانی له ههلبژاردنهکاندا
سه رکه وتن به ده سه ته به ئینیت. جهههرا له کان له م رهوشه دا چه ند ههنگاویکیان گرت ه
بۆ ئه وهی دلنیا بن له و رهوشه ی که له پاش گه رانه وهی حوکمی ولات بۆ ده سه لات
مه ده نی به ر گوێیان ده که ویت. ئیدی ده سه توری بنچینه یی ته واوی توانا و
ده سه لاتنی به خشییه که نعان عفرینی سه رۆک بۆ ماوه ی حه وت سال، ئه و تا
ئه وکاته ی پۆسته که ی جیده هیلیت هه موو هیزیکي پێدرا بوو. هاوکات ئه جمه هنی
ئاسایشی نه ته وه یی ٤ ئه ندامی مه ده نی زیادکرد، ئه مه له پاش گواسته وه ی
ده سه لاته وه هات بۆ ده سه لاتیکي مه ده نی، ئه مانه له لایه ن پێنجه م ئه ندامه وه
کۆنترۆلکرا بوون که که نعان عفرینی سه رۆکی کۆده تا بوو. له راستیدا ئه م ئه جمه ه

دووباره ریکخستنه وهی وهک نه نجومه نیتی راولژکاری بوو، به لآم خقی له خقیدا دیسانه وه. ئه رکی پاراستنی نه نجومه نی ئاسایشی نه ته وهیی له پیشچاوان بوو. ههروهها له دهستوری بنچینهیدا هه موو راگهیه نراوه کانی پتویستبوو پیگهیی هه وه لیان هه بیته له لایهن وه زاره ته کانه وه. له تورکیای دیموکراسی سه ره له نوئی دامه زراودا، چالاکوانانی کورد ئیدی له مه نفا یاخۆ له زیندان یان ئه وانه ی له تورکیادا ئازاد بوون، له و باوه رده دا نه بوون، که ته نها ژوریک هه بیته بۆ چالاک و کاری ئه وان. هاوکات به لگه یه کیان شکنه ده برد که بتوانن به هزی وه مافه سه ره تاییه کانی نه ته وهی کوردی تیادا ببینه وه. له دهستوری بنچینه یی نویدا که له ژیر فرمانزه وایانی سه ربازیدا له دایک بوو، راگه یه نرابوو که هه موو هاوولاتیانی تورکیا تورکن و توکیی زمانی فه رمیی ده ولته، له لایه کی تردا ئاماژه درابوو که ئه و به ندانه قابیلی گۆرپانکاری نین. هاوکات پارته سیاسییه کان له ژیر ئه و به ندو یاسایانه دا بۆیان نه بوو بانگه شه ی بوونی که مایه تی نه ته وهیی بکه ن و بۆشیا ن نه بوو ده م بدن له و پرسانه ی که باس له فه ره نگ و کلتوو رو گرفتی نه ته وهیی ده کن له تورکیادا^{۱۰۲}.

هاوکات زمانی کوردی له ژیر به ندی تاییه تی ۲۹۳۲ دا بۆی نه بوو به کار به یتریت یاخۆ بخوینریت. به م جۆره به یی ئه وهی ئاماژه ش به وشه ی کوردی کرابیت ، هه موو بواریک له به رده م زمان و ئه ده بیات و بوونی کوردیدا قه ده غه کرابوو. هه موو ئه م ریکریانه نوئی نه بوون، ته نها شتیک که نوئی بوو ئه وه بوو که ته نانه ت ده ربهرینیک که بۆن و به رامه ی نه ته وهی تری ده دا به ده ستوو ری له به رده م هه ناسه یدا گیرابوو.

کاتیک هیرشه کانی په که که روویاندا، به ته وای جیگه ی تیرامان و سه رسوپمان بوو، چونکه به فه رمی له تورکیادا و به ده ستوو شتیک به ناوی کورده وه بوونی نه بوو. به لآم له شه ستو هه فتا کاندایا گه ر کاریکی وه هاش بوایه ئه وا پارتو ریکخراو و

¹⁰³ Political Parties Law No. 2820, section 81

بلاوکراوه‌ی نیمچه‌کردی و هه‌لبژاردنی شاره‌وانییه‌کان بوونیان هه‌بوو، هه‌موو ئه‌و ده‌ستکه‌وتانه له‌کۆده‌تای ۱۹۸۰دا له‌گۆپنران. له‌تورکیای ویدا هه‌موو بۆن و به‌رامه‌یه‌کی کوردی به‌یاسا ریشه‌کێشکرا. ته‌نانه‌ت سه‌ره‌تاییترین بوونی کورد، ناوی مندالۆ شوێن و ته‌عبیره‌ کوردییه‌کان بوون، هه‌موو ئه‌وانه به‌ته‌واوی له‌ دامه‌زراوه‌کانی تورکیادا قه‌ده‌غه‌کران و هه‌رده‌سته‌وا‌یه‌کی له‌و جۆره‌ تیکرا به‌کاری جوداخو‌زای نیوده‌برا. ته‌نانه‌ت به‌چه‌ند رۆژێک پاش هه‌رشه‌کانی په‌که‌که‌ کاتیک رۆژنامه‌نووسیکی تورک سه‌ردانی ناوچه‌که‌ی کردبوو نویسیبوی: " له‌وینده‌ر تورکه‌لیک هه‌ن که‌ فره‌ به‌ سه‌ختی به‌تورکی قسان ده‌که‌ن". تا ئه‌و راده‌یه‌ نه‌توانرا بوو بو‌تریت به‌ زمانیکی جیاواز ده‌دوین که‌ زمانی کوردییه‌^{۱۰۴}.

---

¹⁰⁴ Cumhuriyet, October 18, 1984.

بہ شی دووہم
پہ کہ کہ روولہ ہیژ دہ نیّت

باسی یه که م
توندوتیژی و نه مه کداریی ۱۹۸۵-۱۹۹۰

دو سال پيش ده سستپيكي خباتي چه كداريي په كه كه. چه تين غونفور نه ندامي بالاي كوميته ي نه وروپاي گروهه كه، ده ستيديابويه وتويژ بؤ ريفورميكي نيوخويي. نه و به هم مو رينگه يه كي زيره كي و كاري سخته گيرو وريايانه هوشداري دايه گروهه كه كه به نه زميكي زور ره هاو تا كړه وانه مامه له له گه ل نه نداماني په كه كه دا ده كريت^{۱۰}. نيگه راني چه تين به ته واوي تاوي سه ندبوو، نه وپس زيده تر له وكاته وه بوو كه بوماوه ي ساليك له ته ك گروهه كه دا له نه وروپا كاري كرد. نه و سالي ۱۹۸۱ نيرد رابويه نه وي تا بتوانيت تورپيكي پشتيواني له نيو كورداني ناواري نه وروپادا چي بكات.

چه تين خوازيار بوو بره و بدريت به مشومره نيوخوييه كان له كونگره ي دووه مي په كه كه دا كه بريار بوو سالي ۱۹۸۲ بيه ستريت. چه تين له نه لمانيا وه به مه به ستي به شداري له و كونگره دا گه رايه وه و كونگره كه يش له نوردوگاي راگويز راوي فه له ستي نييه كان له نيوان سنوري نه رده ن و سوريا گرديرا. نه و شوينه گه ل دوور نه بوو. نوجه لان له م كونگره يه دا به زمانتيكي ته نذ ناميزه وه له به رامبه ر چه تين و نه زمي نه وروپا و هر جوره مشتمو مړو گفتوگويه ك وه ستايه وه و هم مو ده ننگيكي جوداوازي سه ركوت كرد.

به مجوره نه نداماني ديكي كونگره بايه خيكي نيچگار كه ميان دايه نه و باسو خواسه ي كه له نيازو نو اړيني چه تين غونفوردا هه بوو. نيس كه نه نداميكي پيشووي په كه كه و سه ركرده يه كي به رچاو بوو ده گيړتته وه:" نيمه ته نها هوشمان له لاي

تارواي نتم باشه بريتييه له زنجيره ديداريكي ضرور لامل بتررسه نيشووتكاني تكمكتدا. ۱
 A variety of unpublished sources were critical to this section, including the open letters of Cetin Gungor to the PKK, dated April 15, 1983, May 10, 1983, Oct. 19, 1983, March 18, 1984, and August 16, 1984, and an unsigned, undated eulogy for Enver Ata in 1984. Also used was a pamphlet from Die Gruenen/GAL, "Politische Mord in Europa," 25/6/87.

دهستپيكي خه باتي چه كداري بوو، ئيدي نه مانده په رڼا بېرېكه ينه وه بۆچي نه و
به ره و بالايي ده پوات، پيمان و ابوو هم موو نه و شتانه شتانيكي لابه لاو لاهه كين".

ناوبراو له ئەلمانیا دا ژيانیكي سره كه وتوانه و باله خانه به كي دلگيري پيڼكه وه نابوو.
له راستیدا ئۆجه لان وادياربوو به شیک له خولیا نه ته وه بیهه كانی له ده ستدا بوو.
هه ربۆیه غونغور كه ناوی نه پيڼیهه كه ی به سه میر ناسراو بوو. به ههچ جۆریك ناماده
نه بوو ده ستبه رداری دلخوتوته و نیگه رانییه كانی بیت. هه ربۆیه پاش نه وه ی له
كۆنگره ی دوو هم گه راپه وه ئەلمانیا، ئيدي به جدی دهستی دایه مشتومر بۆ
چاكسازي و گۆرپانگاری. چه تین به دهر له نیگه رانییه كانی له مه پ پيڼكهاته ی نارپۆشن و
سته مگه رای په كه كه. خوازیری نه وه بوو جارپكي ديكه چاو به ريكخستنه كانی
ئه وروپا بخشینریتته وه، به تایبه تی له و كاته دا ئاراسته كرابوون تا پول و پیاو بۆ
جهنگی چه كداریی نه خشه بۆ دارپژراوی په كه كه گردبكه نه وه. چه تین له ویا وه ره دابوو
له جیاتی چالاکیه كانی په كه كه له ئە وروپا پيڼویسته رووبكریتته نئوچه كوردییه كان و
هانبدرپین و رۆشن بېرېكرپین و یاریده یان بدریت و له گه ل نازاره كانی میله تدا بژین.

هاوكات چه تین له و باوه ره دابوو په كه كه تابازنه ی په یوه ندییه كانی له دهره وه ی
گروپه چه په لاوازو لاهه كییه كاندا فراوانه كات ناتوانیت چالاكتر دهره كه ویت. په كه كه
پيڼویسته له گه ل ریخراوه نا حكومییه كان و پارته سیاسییه سه ره كییه كاندا بازنه ی
په یوه ندییه كانی به رینبكات، هاوكات پيڼویسته كۆمیتته به كي تۆكمه له
ريكخستنه كانی ئە وروپا دا دیاریبكات و نازادی بۆچوون و رافه ی رووداوه كانیان
هه بیت. له راستیدا نه ویستراوه ئە وراستییه بوتریت یاخۆ تیښنی نه كراوه، ئە گه رنا
دهسه لاتی ئۆجه لان له چالاکییه كانی ئە وروپا دا دیاریكراو بووه. سه رلمان ئە رسه لان
كه خه باتگیزیكي پيشووی په كه كه و كه ستيكي نئیزيك له سه میر بوو له ئە وروپا له م
باره یه وه روونكردنه وه ده دات و ده لیت: "سه میر مرۆقیكي دۆگما نه بوو، نه و پي
وابوو هه موشتيكي ده كريت مشتومر ی له باره وه بكریت، پيڼویستیش نییه هه میسه

بپیاره کان له سهره وه بۆ خواره وه دابه زن. خه لگی پتویسته سوود له نه زمونی
خۆیان ببینن و سه ره به خۆین له بپیارو خودموختارین له بپیارداندا."

توجه لانیش هه میشه نیگه رانی نه و کاردانانه وه بوو که له هه مبه ر ده سه لاتیدا
قوتده بنه وه هه میشه له خه می لیکترازی ریزه کانی په که که دا بوو، بۆ نه م
مه به سته ش سهره می به ته گه ره و کۆسپ ده زانی. هه ربۆیه له سهره تادا هه ولی دا
کاریه ریی و هیزی سه میر له نیو کۆمیتهی نه وروپای په که که دا که مبه کاته وه.
نه وه بوو هه لمه تیک بۆ نابوتکردنی توانا کانی سه میر له دیمه شقه وه سه رچا وه ی گرت،
له وینده ر نزیکه کانی توجه لان گه لی پرس و جۆیان له سه ر توانا کانی سه میر وروژاندو
هاتنه نه وروپا. نه وان به ناماژه دان به خوینساردی سه میر له پابه ندبوون به بنه ما
شۆرپشگیزی به کانه وه ره خنه و گازانده له رهوشی کاروباره ناوخۆیه کانی په که که و
زیادکردنی نه زمی لادان له ریکه سته کاندای رو به روو کرایه وه. نه رسه لان ده لی: "نیدی
په که به یه که هه مووانیان دوواندو نه وه یان تیگه یاندن یاخو هه ولیاندا ملیانپێدنه که
سه میر خه ریکه کاریکی هه له نه نجامده داتو نه نجومه نی نه وروپای په که که
نه یه توانیوه ئامانجه کانی به نیتته دی". هه ره ها ده یوت: "نه ورو که ئاو پرده ده مه وه
ده ببینم هه موو پلانه کان له ده وروخولی نه وه دا بوون که خۆیان له سه میر
قوتاریکه ن". سه میر که سیک بوو له ده وروپه ری ۱۹۷۵ دا وازی له پلانه کانی هینا تا
ببیته مامۆستا و په یوه ندی کرد به توجه لانه وه، نه و دارای بپوایه ک بوو که په که که
بۆ سه ره به خۆیی کوردستان ده سه به ری ده کات. سه میر که سیک ورو وریا و فزول
بوو، نه و مله جیره ی له هه ر شتی که ده کرد که ده هاته پێشه وه. هه ربۆیه سه ره پای
نه وه ی نیردراوانی توجه لان فشارو فووی زۆریانکرد به زپاندنی نیوی سه میر داو
هه ولیاندا پاشگه زی بکه نه وه له باوه په کانی، نه و به پێچه وانه وه سوو بوو له سه ر
کاره که ی دوپاتی کرده وه که په که که وه ک پارتیکی پیکهاته لینینی پتویستی
به راستکردنه وه ی ناوخۆیه. سه میر هیند وریا بوو تا له پرس و جۆکانی توجه لان وه ک

رئیس ریڭ خۆی دەر بازبکات، وهلی هه میسه ئه وهی خواستبوو، ئایا ئۆجه لان پئویسته له هه موو کیشه و چاره سه ری گرفتیکدا پشتی پئیبه ستریت؟ نه هه میسه ده پیرسی چالاکییه کانی پارتی به ته نهایی له گه ل ئه رکی جیبه جیبکریڻ و ئه رکی شخسی و تایبه ندا ناتوانریت سه رکه و تووبن.

له نامه په کدا که ئاراسته ی ئۆجه لان کرابو ناماژه یان به وه دابوو که پئویسته له و ژیا نه خه یالییه دا به ناگابیتته وه¹⁰⁶. سه میر بۆ ماوه ی ۳ سال بوو له ئه وروپادا ژیا بوو، له وی فیری گفتوگۆی ئازادو نه زمی دیموکراتی و دیموکراسییه تی راسته قینه ببوو. هاوکات له ته ک هاوپه یمانه چه په تورکه کانی په که که له وانه دیف یۆل دا له نیزیکه وه پئوه ندی هه بوو. ئه وانیش ده ستیان دابوو په چاوخشان دنه وه به هه لویسته لینینگه راکانیان و پئیان وابوو دیموکراسی دواچار. ده بیت شوپش له هه گبه یدا هه لگه رابیت.

ئیدی کۆی هه موو ئه م هۆکارانه بوونه داینه مۆی باوه ری سه میرو ئه وه سه ته ی لا که لاله بوو که په که که ناتاجی به گۆرانکارییه. له راستیدا ژیا نی ئۆجه لانیش له گه ل شوینی جیاوازی جیهاندا بوو، بنکه ی مانه وه ی ئه و له دیمه شقدا بوو که دیکتاتوریه ت هیشته بوویه وه، ولاتانی دیکه ی ده ری سنوره کانی سوریا ییش هه ر دیکتاتورو دیموکراسییه کی مه نگۆل و ناته واو بوون. له هه موو ئه و ولاتانه دا که ئۆجه لانی لیبوو گفتوگۆی ئازاد نه بوو نه شیان ده ویست ره وشیک ی له و جۆره سه ره لبدات. ئۆجه لان که ته ماشای پئوه ندییه کانی شی له گه ل ده ف یۆل ده کرد تیده گه یشت که خالی هاوبه شیان له نیتواندا لاواز بووه. ئه و تاوانی هه موو ئه وانیه ی خسته بووه ئه ستۆی سه میر، پئیشی وابوو سه میر له نیو دنیای خه ون و خه یالدا ده ژی. ئۆجه لان له وتاره کانی دا جه ختی له وه ده کرده وه که له ناو په که که دا هه میسه

¹⁰⁶ Semir, open letter to the European committee, April 15, 1983.

لايهنى لاوازو بههيز سهرکهوتنو شکست باسکراوه و هستان له سهر پيشهاتهکان
کراوه و گیانی رهخنه زیندوو بووه ئه وهیش که سه میر با سی لیوه دهکات ناره وایه و
ئو رهخنهکانی زادهی نیو کۆنگره نینو له ئه وروپاوه ده دوی. هر بۆیه نیازی
سه میر نیازیکی شهرخوازانه و غایه لهی سه میر غایه له یه کی خراوه. ههروهها
ئه وهیشی دوپاتده کرده وه که سه میر هیچ کاریکی نه کردوه تا په که که
بههیزبکات^{۱۰۷}.

له راستیدا تائه وکات سه میر خۆی به بهرپرس له ئه نجومه نی په که که ده زانی له
ئه وروپا، وه لی نیردروانی ئۆجه لان ئه ویان له و بهرپرسایه تییه دورخسته وه و پئیان
راگه یاند که پئویستت به کات هه یه تا به هه لویسته کانتدا بچپته وه. له بهرامبه ردا
سه میر ئه وهی درکاند که به لی له ئیستادا دۆگماتیزی نیو خۆیی حزب زۆر له
بیرکردنه وه و ئیرادهی من بههیزتره. هه ربۆیه به پئویستی ده زانم که ریزه کانی ئه و
حزبه چۆلبکه م. سه میر له نامه یه کی کراوه یشدا بۆ هاو ریبازانی نووسی: "
ئه سته مه بتوان له ئیستادا له ئاستیکدا بن که له من تیبگن، رهنگه کاتیک بیت
ئه وه روویدات".

له راستیدا ئاسان نه بوو بۆ سه میر که واز له په که که بهینیت. ئه و جیا له رهخنه
نایدیۆلۆژییه کان له ئۆجه لان و چالاکیه کانی په که که به هه موو واتایه ک پشگرو
پشتیوانی په که که بوو، ئه و نیزیکی حوت سال له ته مه نی ته رخانکردبوو بۆ
په که که. هه ربۆیه چند مانگیک پاش وازهینانه کی رازی بوو له یه کیک له به شه کانی
کۆلیژدا له ئالمان له گه ل چالاکوانانی په که که به مه به سستی پیکهاته وه دانیشنو
دیداریکات. دوو اجار سه میر له ته ک چالاکوانه کان کۆبوویه وه، هه رچند بیروپراکانی
سه میر گۆرانیان به سه ردا هاتبوو، ته نانه ت لیدوانه کانی زۆر پۆزه تیف بوون، ئه مه

¹⁰⁷ Ocalan, PKK'ye Dayatilan, 47.

وای کرد که گومان له په یوه نندی سه میرو شاهین دۆنمز بکه ن که به کریگیروای میتی تورکی و نه دنامی پیشووی په که که بوو.

له بهر نه وه چالاکونه کان به سه میریان وت، نه و ناتوانیت شوینی کزیونه وه که جیبه یلایت تاوه کو له و باره یوه لیبیچینه وهی له گه لدا ده کریت.

دوچار سه میر له و پلانده تا توانی هه لیبیت، وه لی پاسه وانه کان ده یگر نه وه و له شه ویکدا توندی شوقه یه کی ده که ن، ئیدی سه میریان نه و شه وه هیشته وه و له لایه ن چوار پاسه وانه وه هه موو پارو و پول و شونا سنامه یه کیان لیزه وت کرد. سه میر له نامه یه کدا که له ۱۹-۱۰-۱۹۸۲ نوسیویه تی زۆر به توره یی و قه لسییه وه باس له وه ده کات که نه پیشینی کاریکی له و جوړه ی کردبوو نه یس توانای نه وه ی هه یه هه لسه نگاندن بۆ هه لویستیکی له و جوړه بکات. له راستیدا هیشته وه ی سه میر به ده سته سه ریی وایکرد له هاوه له کانی به دوویدا بگه رین، پاسه وانه کانی سه میریش ناگاداریان کرده وه گه ر رووادی رفاندنه که ی باس بکات له ناو شوپرشگیزاندا نه وای ژبانی ده که ویتته مه ترسیه وه. هه رچونیک بیت سه میر توانی بۆ دووه مجار له چنگ چالاکونه کان قوتاریبیت.

له پاش هه لپه اتنی له ده سته سه ریه که، له و نامه کراوه دا که نوسیویوی نه وه ی خستبووه روو که هه موو پیوه نندیه کی له گه ل په که که دا پچراندووه، دوپاتیشی کردبوویه وه که به لی دژ به هه موو پرهنسیه کانی په که که یه و له روویان ده وه سستیته وه و هه ک هیژیکی نایدیولۆژی مه ترسیداریش لییان ده وپوانیت. له و باره وه نوسیویوی: "نیستا ده زانم نه م هیزه چه ند ترسناک بوو، چه ندیش له سه ر هه ق و ره و ابووم که دژی نه م ره وته نه فره تیه وه ستابوومه وه". سه میر به مجوره له گازانده و گله یی له په که که به رده وام بوو. پیشی و ابوو له پینا و شوپرشی کورد دا ناتوانیت ده سته برداری خه بات و چالاکی بیت، وه لی ناتوانیت له سه ر نه هجی په که که بپوات. نه و هوشداریشی دا که بایکوتکردنی نه و هه له یه. نه وه هیچ سوودیک

بەپەكەكە ناگەيەننیت كە بمكەنە دوژمنی خۆیان. ئەم راگەیانراوہی سەمیر بۆ بەردەوامبوونی لەكارەكەى دروست وەك ھەپەشەو گۆرەشەيەك بۆسەر ژيانى شەخسى ئۆجەلان و وەك تەجەدایەكى راستەوخۆ بۆ سەر پەكەكە لیتكدرایەوہ. پەكەكە ھیچ كات لەئاست دابەشبوونەكاندا بێدەنگ نەبووہ و نەرمى نەنواندووہ. ھەر لەسالى ۱۹۷۷دا پەكەكە دووان لەچالاکوانەكانى خۆى لە غازى عەينتادا كوشت، ئەوھيش پاش ئەوہ روويدا كە بانگەشەى ئەوھيان دەكرد لە گروپەكەيان جودا بوونەتەوہ. ھەر بۆيە سەميريش خۆى وەك ركبەرى پەكەكە راگەياندبوو، بۆيە لە دەستپێكى ۱۹۸۴ دا لە رۆژنامەى سەربەخۆيى كە رۆژنامەيەكى نۆیوخۆيى پەكەكە بوو سەمیر وەك غەيان بە شۆرپش لەقەلم درا. ئەوھيش لە ئەدەبىياتى پەكەكەدا ئامازەيەكى روون و رەوان بوو كە پێويستە خۆى بۆ مردن ئامادە بكات. لە راستیدا ئەوہ بۆ پەكەكە گرنگ نەبوو كە سەمیر رۆشنپیرىكى وریاو وردە، نەبوونی ئەو ھیچ لەمپەرىكى لەبەردەم ھەيمەنەو ھیزی گەشەكردوى پەكەكەدا دروست نەدەكرد. لەنێو پەكەكەيشدا زۆرينەى ھاورىكانى و پتوہندیيەكانى لەتەك ویدا پچراپوون. بەمەيش دەرفەتى كارکردنى لەنێو گروپىكى دیکەدا سنوورداركرابوو. ھاوكات بانگەشەى سەمیر بۆ زەمىنە سازکردن بۆ ئازادى بېروراو ديموكراسى نۆیوخۆيى ھاوتانەبوو لەتەك ميتۆدى ھیچ كام لەپارت و گروپەكانى دیکەدا.

نوسینەكانى لەبوارى چەپرەويدا و تۆمەتبارکردنى ئۆجەلان بەوہى كە كەسێكە گرفتى دەروونى ھەيە، ھۆيەك بوو تا گروپە فاشيستەكان كەلك لە زرموكتى نتيوان خودى چەپەكان وەربگرن. تەنانەت ھەندىك لە چالاکوانانى پەكەكە ئەوانەى وابیریان كرددبوویەوہ كە ئۆجەلان بۆ پالپشتنى پێگەى سەرۆكايەتى خۆى ئەو ھەرا ھوریايەى لە سەمیر بەرزكردووہتەوہ، ئەوان بە ھێرش و ھۆشدارییەكانى سەمیر نا ئارام بوون. لەم بارەيەوہ ئەرسلان دەيوت: " لەراستیدا پێم وانەبوو سەمیر بەكرتگىراو بیت، ھاوكات پێشم وانەبوو ئەوہى ئەو دەيكات كاریكى باش بیت بۆ

په که که "یان" نه وهی من ده مبینی ته نها دیوئیک بوو، نه ویش نه وه بوو که نه م ریڅخراوه له خه بات و ملاملاندیایه له پیناو کوردو ده وله تی کوردیدا، پيشمان و ابوو که سیک دژ به م ریڅخراوه ده نگ به رز بکاته وه، به هیچ جوریک خزمه ت و خه می خه باتی رزگار یخوایی کوردی پی نییه".

سه میر پشته به سته بوو هاورپیکانی له نیو چه پی تورکیدا تا وه کو سه لامه تی گیانی بپاریزن. به لام هه لسوراوانی په که که به شوین نه وه وه بوون و به دوویدا ده که پان. نیس که هاورپیکه کی چه پی سه میر بوو له هامبورگ و تپووی: "نه وان له وه ده که ران شوینیک بدوژیته وه بژ مانه وه و پاشان هه لیکوتنه سه ری و له نیوی به رن". له کۆتایی ۱۹۸۴ دا بوو یاخو له سه رتای ۱۹۸۵ سه میر داواکاری پی پیشکه شکردو مافی په نابه ریته سیاسی له ولاتی سوید وه رگرت. هه ندیکه دیکه له به ره لستکارو نه یاری په که که له وینده ر ده ژیان. مه سعود ئاکوئل له م باره ی وه ده لی: "سه میر له سه ره تادا بپیری نه دا ده سته وربداته کاری سیاسی له ته گیان، وه لی هه ولی دا چه ندین بلاوکراوه و نوسراو بنوسیت تا بره و به هزو بژچونه کانی بدات بژ پیشخستنی دیدی دیموکراسی له نیو په که که دا".

مه سعود سه رکرده ی پیشوی ده ف یول بوو، نه و بوو سه میری په نادا پاش نه وه ی توانی له ده سته سه رییه که ی په که که له شاری کۆلن قوتارییت. هه ر به گویره ی گیرانه وه کانی مه سعود، سه میر پاش نه و قوئاغه بپیری دا بیته ناو کایه ی گشتیه وه، دیاره نه مه ییش نه و رۆزه بوو که واژوی له نیوبردن بوو به نه مری واقع. ناوبراو هه لوسته کانی سه میر به مجوره ده گیریته وه: "له نیستادا نیمه ته مه نمان هه لکشاوه و شته کان جیاوازتر دینه پیشچاومان، وه لی له و کاته داو له ته مه نی سه میر داو له قوئاغیکه وه هادا، سه میر هیند باوه ری به هززه دیموکراسیه که ی هه بوو، ناماده بوو له پیناویدا ژیا نی خو ی بخاته مه ترسییه وه".

له ئیواره یه کی مانگی تۆفه مبهری ۱۹۸۵دا سه میرو دووان له ئەندامانی پیشووی په که که به شداریانکرد له گردبوونه وه یه کی چالاکوانه کورده کان له شاری سترکۆلندا. ئیدی ئەمه هه وه لّ ده رکه وتنی سه میر بوو له شویننه گشتیه کاندایا. هه ر له ئیواره یه دا په کێک له پشت سه میره وه به چه ند فیشه کێک کۆتایی به ژیا نی هێنا و هه له ات. هاورپێکانی سه میر ئیننه ده گشتن بۆچی ده بیته په که که سه میر بکوژیت.

په که که بۆ خویشی له بلاوکراوه یه کدا بکوژی سه میری به قاره مانو نیشتمان په ره ر نیو ببرد. ئۆجه لان سه باره ت به م روودا وه گوته بووی: "ئو به کریگی را وه له لایه ن که له که مانه وه که یه نرا به راستی و په کسانى"^{۱۰۸}. له م وتانه دا دیار بوو که ئۆجه لان له به رپرسایه تی شه خسی کوشتنه که خۆی ده په رپینیتته وه، وه لّ دوواتر به ناشکرا درکاندی که سانیک که ئەندامی په که که بوون و به ناشکرا و بی پیچ په نا ده بنه گرفت و تۆوی جیاوازی ده چیئن، پیویسته پیشبینی ئو ه بکه ین که بیده نگ ده کرین. ئۆجه لان له شویننیکى تر دا وتبووی: "سه میر له هه رشویننیکدا بیته، ده کوژیت"^{۱۰۹}. به مجۆره کوشتنی سه میر بووه هه وه لّ ناماژه ی سه رکه وتنی ئۆجه لان به سه ر نه یارانی ده سه لاتدارییه ته که یدا.

به لام سه میر په که م قوریانی نه بوو له جولانه وه که ی ئۆجه لاندا، سه رکه شیه که ی ئۆجه لان له به رامبه ر نه یارانی خۆی و په کیتی گروپه که یدا قوریانیکه لیکى دیکه ی لیکه وته وه. ته نها له ماوه ی سالانى ئیوان ۱۹۸۲ بۆ ۱۹۸۵ ئۆجه لان فه رمانی ده رکردو هانی دا تا به لایه نی که مه وه ۱۱ ئەندامی بالای پیشوو و ئه وکاتی په که که له نیوبه رن، که سه میر ته نها په کێک بوو له و یازه ئەندامه. هه ندیک له و یازده

¹⁰⁸ From the German-language translation of a November 1985 brochure issued by the PKK in Europe: "PKK-Vertretung in Europa," November 1985

¹⁰⁹ Birand, Apo ve PKK, 163.

سەرکردەى پەكەكە تەوانیان هەلبێژن و خۆیان بشارنەو، وەلى زۆرینه یان لە ئۆردوگای دۆلى لۆلانى پەكەكە لە باكوری ئیراق یاخود لە ئورپادا گوللە بارانكران¹¹⁰. بەم جۆرە نێژیکەى هەموو ئەوانەى کاریان لە تەك سەمیردا كەردبوو لە نێو چالاکیە پەرەگرتووەكانى ئەوروپای گروپەكەدا، تەنانت ئەوانەیش كە قسە یەكیان لە بەرژەوهندى سەمیردا نەكەردبوو، تەنھا پەيوەندییەك بەسبوو بۆ ئەوێ سەرکۆنەبكرین. ئەوانى دیکەیش فرەبەسانایى ئەو دەخوێنرایەوێ لێیان كە بە ئەندازەى پێویست ئەمەكدارنەبوون بۆ رێبەرایەتى ئۆجەلان. ئۆجەلانىش بۆخۆى قەد فەرمانى بەكۆشتن نەدەكرد، وەلى ژینگە یەكێ رەخساندبوو كە تێیدا غەیانەكان پێویستبوو لە نێو بێژن.

یەكێك لە خەباتكارەكانى پەكەكە دەلى: " ئەو كەسەى پرسىارى لەسەر كۆشتنى كەسێك بكردا، ئەو بەخائین ناو زەد دەكرا". ئۆج ئالان و ئیبراهیم ئایدن یەكەمجار لە سالى ۱۹۷۲ دا لە نێو زینداندا ئاشنا بوون بە یەكترى. ناوبراو لە مشتومرەكانیدا لە تەك سەمیردا پالپشتى ئۆج ئالانى دەكرد. ئەویش پاش ئەو هات كە لە ولاتى ئالمان گەرابوو یەو لە سوریا دا مژولى كارو بارى پەكەكە بوو. لە كۆتایى ۱۹۸۴ ییشدا نێردرا بۆ كەمپى لۆلانى پەكەكە لە باكوری ئیراق. ئیبراهیم یەكلا یكرا بوو یەو بۆ خەباتى پەكەكە و رازیبوو بە هەموو فەرمانەكان بەبێ هیچ پرس و لامو جیمییەك. لەگەڵ ئەویشدا برابم بۆخۆى تێبىنى ئەوێ كەردبوو كە لە لایەن ئەوانى دیکەو بە شیوێ یەكێ گومانانویبەوێ مامەلى لە تەكدا دەكریت. لە دەرووخولى مانگی ئازارى ۱۹۸۵ دا ئیبراهیم هەستى بە بوونى مشتومرێك كە

¹¹⁰ This figure is my own. Hatice Yasar, writing in the magazine Sterka Rizgari, No. 21, 2002 (Istanbul), 89fn12, names many of the same people; Bibrand, in his Apo ve PKK, 121, came up with a figure of 10, but did not specify names

له باره ی نه وه وه سازکرا بوو، نیتر تیگه یشت که ژیا نی له مه ترسیدایه و وه خته به ناپاک نیو ده بریت و پلانیک له گورپدایه بۆ له نیو بردنی.

هر بۆیه بۆ پوژی دووایی ئیبراهیم به بیانوی گردکردنه وی چیلکه و دار بۆ سوتاندن توانی خوی قوتاریکات و په نا به ریته بهر هیزه کوردییه کانی ژیر سه رکردایه تی مه سعودبارزانی که ئوکات له نیو سنوره کانی ئیراندا ستاریانگرتبوو. دوواتر ئیبراهیم له دیداریکی تاییه تداو له دره نگانیکه شه ودا وه ختیک له ئوتاقیکه خواردنی پیتزادا بوو له سوید، نه وه ی راگه یاند که دوواین برپاری داوه و هرگیز ناچیته به ره ی دوزمه نه که په وه له تورکیا و نایه ویت واز له خوی بهینیت و لیناگه پیت تابه دهستی په که کیش بکوژریت. ئیدی له وی له تاراوگه دا به گوشه گیری ژیا نی ده گوزهران.

یه کیک له خاتونه کانی ناو په که کیش له نه وروپا به ناوی نهینی نهین له گه له سه میردا مژولی کاری ریکخستن بوو، وه ل له مشتومرو بگره و برده سیاسی و هزریه کاندا تهره فداریی له ئوج ئالان ده کرد. له راستیدا ئایدیایه کی ساکاربوو بۆ نه وه ی ته فگره که دامالریت له هر که سیک که به هر جوریک به شداری کردبوو. نه وه وته ی یه کیک له خانمه خه باتکاره کانی په که که بوو که له و ده مه دا له لوبنان به کاره کانی هه لده ستا. سامیه ئاسکین پاش نه وه ی له سه ر خواستی ئوجه لان له سالی ۱۹۸۳ دا له ئه لمانیا وه هاته دیمه شق، ناوبراو له ته واوی نا کۆکیه ناوخوییه کاندا پالپشتی له سه میر ده کرد، هر بۆیه به گورجی له کۆلکرایه وه و له نیوبرا. سه ره تا ئوجه لان فه مانی کردبوو به سامیه ئاسکین تا بچیته که مپی لؤلان له باکووری ئیراق. به وته ی یه کیک له خه باتکاره کان که سامیه ی له که مپی لؤلان دیبوو: "ئو له جۆره ژنانه بوو که مشتومریان ده کردو له سه ر بابه ته کان راده وه ستان". هر بۆیه له روانینی هه مواندا چاره نویسیکی مه ترسیدار بۆ نه و خانمه ده بینرا. دوو جار له کۆتاییه کانی ۱۹۸۴ یان نیوه ی هه وه لی ۱۹۸۵ دا بوو

له لایه ن په که که وه له سیداره درا. هه روه ها سوفی قهره قوس که ناوه نه پینیه که ی شۆرپش بوو دیسان یه کیک بوو له هامکاره کانی سه میر، ئه و له سه ر فرمانی ئۆجه لان نیردرا بوو بۆ شیوی لۆلان له باکوری ئیراق و له کۆتایی ۱۹۸۴ یشدا هه ر له وی ئه نئوبرا. به لایه نی که مه وه سیان له ئه ندامانی په که که یش که له ته ک سه میر له ئه وروپا کاریان ده کرد پاش ئه وه ی سه میر له نئوبرا، دوا ی سالتیک هه موو ئه وانه له ۱۹۸۴ دا به شیوازی جۆراو جۆر کوژران. ئه وانیش ئه نوهر عه تاو زولفو گوک و موراد بایره کیلی بوون^{۱۱۱}.

پور موراد که یه کیک بوو له خه باتکاره کانی په که که ده لی: "له راستیدا هۆیه که نه بوو بۆ کوشتنی سه میر، وه لی کۆ ده زانیت، ره نگه ئۆجه لان به جۆریک له جۆره کان هه ره شه یه کی به دی کردبیت" ئه ما سه باره ت به عه تا هه رچه ند که له لایه ن بریک له ئه ندامانی په که که وه وه ک پاله وان ته ماشا ده کرا، ناوبراو په یوه ندی کردبوو به سه میره وه، هه ربۆیه به هه ره شه یه کی جددی ده بینرا یان بۆ سه ر ئۆجه لان یاخۆ بۆ سه ر ته فگه ری په که که. ئه نوهرش هه رگیز قسه یه کی نه کردبوو. خانمیک که له جگه ره کیشانه که یدا قولبونه وه ی لیده بینرا، وه ختی خۆی له نئو ته فگه ری ده ف یۆل دا بوو، ئه و ئه نوهری ده ناسی. پرسى له ئه نوهر بۆچی په که که سه میری کوشت، من نازانم. جۆک یش ئه سته م بوو به توانیت ئاماژه یه ک بدۆزیته وه بۆ سه رپێچی له نه زمی په که که بوونیدا. به م جۆره ئۆجه لان کاری ده کرد بۆ له ناو بردنی هه رکه س و کاریک که مایه ی دروستکردنی پشپۆی و جوداخوازی و ره خنه بیت له میتۆدو پلانی په که که دا.

به خویندنه وه ی بچوکترین ئاماژه ی ناکۆکی و سه رپێچی له هه ریه کیکا راسته وخۆ له نئو ده برا. ره سول داود ئه لسینۆکی کۆمیته ی ناوه ندی په که که له لایه ن

¹¹¹ The men arrested for the attacks on Ata and Gok had worked in the PKK's Serxwebun newspaper according to the Gruene/GAL report, "Politische Mord in Europa," 14.

پارته که یه وه له ۱۹۸۲ دەستبەسەرکرا بوو، دوواتر گوازیایه وه بۆ شیوی لۆلان له باکووری ئیراق و له کۆتایی ۱۹۸۴یشدا له سێداره درا. ئەو کەسە ی که فەرمانی کوشتنە کە ی پێگە یشتبوو بەمجۆره روونکردنە وه ی دا: " فەرمانی له سێداره دانە که راسته وخۆ له ئۆجه لانه وه دەرکرا". ده یگێرپایه وه که ئۆجه لان رایگه یاندبوو: " هۆگه لیکی فره له بەرده ستدا نییه بۆ ئە وه ی له ژياندا بهیتریتە وه ". جه میله قه یتان فره خۆشبهخت بوو، ئەو نازناوه نهی نییه که ی به سه حەر رویشتبوو. ئە ویش له سالی ۱۹۸۲ دا وازی هێنا له گروپه که و به شدار بوو له ناجۆرییه کانی سه میردا له گه ل په که که، هه میشه ده یپرسی کاروباره کان چلۆن ده گۆزه رین. ناوبرا ئە و شه وه ی سه میر له هۆله که یدا که به کرتی گرتبوو کۆژرا، له گه ل سه میردا بوو. وه لی ئە و توانی خۆی حه شاربه داتو له ئە و روپادا ژیانیکی نوێ بۆخۆی به ده سه ته ی نیت. ئە نده امیکی دیکه ی کۆمیتە ی ناوه ندی پێشووی په که که فره به سه ختی توانی خۆی قوتاریکات. ئە ویش له سالی ۱۹۸۲ دا ده سه ته سه رکرابوو، دوواتر نێردرا بۆ شیوی لۆلان. وه لی به هۆی بی ئاگایی پاسه وانه کانییه وه توانی خۆی ده رباز بکات. دوواتریش پاسه وانه که ی توانی خۆی قوتاریکات.

ئیدی له سوید کاریر توانی مافی په نابه ریه تی به ده سه ته ی نیت و په یوه ندیش بکات به گروپه که ی سه میره وه بۆ شه رمه زارکردنی پراکتیکی په که که و ریه ره که ی. کاتیک سه میر کۆژرا، کاریریش دروست له هه مان هۆلدا بوو. کاریر به ماوه یه کی که م پاش کوشتنی سه میر له لیدوانیکیدا بۆ رۆژنامه یه کی تورکی رایگه یاند: " هه ست به په شیمانیه ده که م که له ریکخراویکی خویناوی له و جۆره دا به شداربوومه، هه موو ئە و سالانه وه ک په له یه کی ره ش له ژیاندا ده میتنه وه ".

هه روه ها گوتی: " هه موو ئە و توانی کوشتنانه ئە وه دیاری ده کات که له داها تووی چه ند سالیکی که مدا چ ده گۆزه ریت و چی دیته پێشه وه. به مجۆره په که که له جه نگه که یدا بۆ خۆدامه زرانن له نیوخۆی تورکیادا، به رده وام بوو له

پاکتاوی ره‌خنه‌گرو سهرپېچیکارانې ناوځوې رېځخواوه‌کې. له‌لای ئۆجه‌لان په‌رتببونو ناکوکی وه‌ک مه‌ترسیې بۆ سهر ده‌سه‌لاتو پارت‌ه‌کې لیک‌ده‌درايه‌وه. زۆرېک له‌ ئەندامانې په‌که‌کېش به‌سانانې ده‌یانروانیه‌ جو‌داخوازانو به‌ مه‌ترسیان ده‌زانین بۆ سهر ره‌وشو ره‌ونه‌قی گروپه‌که. بیرکردنه‌وه له‌نیو په‌که‌که‌دا به‌و جوړه بوو که‌ نه‌وه‌ی په‌که‌که‌ نه‌جامی ده‌دا ئه‌رکیکې پېرۆزو بې ه‌له‌و په‌له‌یه. په‌کېک له‌ ئەندامانې پېشووې په‌که‌که‌ رایده‌گه‌یاند: " له‌ ژینگه‌یه‌کی وه‌هادا که‌س نه‌یده‌توانی ره‌خنه‌و گازانده‌کانې بکات، زۆرېک له‌و تاوانی کوشتنانه‌ که‌ نه‌جامده‌درا خودی ئۆجه‌لان بزوینه‌ری پشت رووداوه‌کان بوو، زۆرېک له‌ ئەندامانې په‌که‌کېش رازی بوون به‌ هر بریارو به‌ندېک که‌ له‌لاین ئۆجه‌لان‌وه ده‌رده‌کراو نه‌جامده‌درا". ه‌روه‌ها ده‌یگوت: " ئۆجه‌لان رېگه‌کې دانابوو، نه‌وانی دیکه‌یش له‌ نیمه‌ شوینې که‌وتبووین"^{۱۱۲}. له‌ راستیدا نه‌م دیدگا توندو بې باکې په‌که‌که‌ له‌به‌رامبه‌ر نه‌یاران و جو‌داخوازانې ناو گروپه‌کې یاریده‌ی په‌که‌کې دا تا له‌ لاوازیو ره‌وشی کاره‌ساتنامیزی رېځخواوه‌کوردیه‌کانې دیکه‌ رزگاربییت که‌ به‌هۆی په‌رته‌وازه‌بیه‌وه رووبه‌پووی ببوونه‌وه. له‌ه‌مانکاتدا نه‌م ره‌وشه‌ی ناو په‌که‌که‌ بووه هۆیه‌ک تا زیده‌تر هیژی تاکره‌وی ئۆجه‌لان به‌هیزییت. ئیدی ئۆجه‌لان و سهردارانې دیکه‌ی په‌که‌که‌ راهاتن له‌سهر نه‌وه‌ی که‌ به‌سانانې ه‌موو نه‌وانه‌ له‌ کۆل‌بکه‌نه‌وه که‌ گه‌ره‌کیانه‌ دژین له‌گه‌ل پره‌نسیپه‌ سهره‌کیه‌کانې ئاپۆدا.

یاخود به‌سانانې ده‌یان‌توانی نه‌وانه‌ له‌ناو به‌رن که‌ جیگه‌ی باوه‌پنېن یا له‌مه‌یدانه‌کانې جه‌نگدا که‌لکیان نییه‌و مایه‌ی سهر ئېتشن بۆ گروپه‌که. نه‌ندامه‌گه‌لیکی پېشووې په‌که‌که‌ که‌ له‌نیوه‌راستی ه‌شتاکاندا له‌ باکووری ئیراقدا جیگه‌یرکرا بوون. نه‌وان ده‌لین نیزیکه‌ی شه‌ش یان ه‌شت و زیاد له‌و ریژه‌یه‌ له‌ ئەندامانې به‌ نه‌زموونی په‌که‌که‌ له‌وینده‌ر له‌نیوان سالانې ۱۹۸۴ بۆ ۱۹۸۵

¹¹² Cumhuriyet newspaper, Nov. 12, 1985.

له نیوبران و کەسیش ئەیدەزانی چۆن و لەکوێ، تەنھا لەبەر ئەوەی وەک هەرەشەیه کە دەبینران بۆ سەر پەرەنسیپەکانی گروپە کە .

بۆنمونه یەکیک لە و خاتونانە ی کە لە ژێر نازارو ئەشکەنجە ی زیندانەکانی تورکیادا باری دەروونی تێکچۆبوو، پاش ئەوەی لە زیندان نازاد کرابوو، جارێکی دیکە پەییوەندی کردبوو یە بەریزەکانی پەکە کە وە . بەلام نازانرێت نایا بۆ ئەوەی کە وەک بەکرێگیارو سەیریان دەکرد یاخۆ ئەیان دەزانی لەگەڵ بارە دەروونییە ناتەواوە کە یدا چی بکەن گولە بارانیا نکرده¹¹³ .

بەمجۆرە تا بیست سالی دووایی تەواوی ناوی کوژراوان و رووداوەکان کە لە نێوچە شاخاوییه دورە دەستەکانی باکوری ئیتراق قەوما بوون بە نەینی مابوونە وەو کرابوون بە ژێر گڵە وە، ئیتر لە ترسا بوو بیست یان بەهۆی دڵسۆزانی پەکە کە وە . هەندیک لە رەخنەگرانی پەکە کە پێیان وایە ئەو کوشتارە ناوخییە ی پەکە کە مانای لاوازیی پەکە کە بوو، وە لێ راستییە کە پێچەوانە ی ئەو بۆچوونانە یە، چونکە پەکە کە کاتیک ئەو فرمانانە ی دەرکرد کە هەوێ دەستپێکی خەباتی چە کرداری بە سەرکەوتوویی دژ بە تورکیا لە مانگی هەشتی ۱۹۸۴ راگە یاندبوو . یەکیک لە خەباتکارە چالاکەکانی پەکە کە دەبووت: " هەموو ئەوانە پاش راگە یاندنی چەنگ بوو " .

گەرانە وە بۆ تورکیا

سە لاجە دین چیلیک پاش سازدانی دیداریک لە تەک ئۆج ئالان لە کۆتایی ۱۹۸۴ دا گەراپە وە باکووری ئیتراق و پلانی دانا تا لە دەستپێکی سالی نویدا بخزێتە نێو

¹¹³ In his letter dated August 16, 1984, Semir identifies her as Ayten Yildirim, a name I also was given

تورکیاوه، وهی ئه م پلانه ئه گه ریکی دووربوو¹¹⁴. نه و زستانه ئیجگار سهخت بوو ،
ئهسته م بوو بتوانریت ئه و به فره بپریت که چیا سنوورییه کانی داپوشیبوو. چه ندین
له ئه ندامانی په که که که به ئهسته م له خاله سنوورییه کانی تورکیا و ئیراق
په ریپوونه وه له لایه ن ئیشکگره سنوورییه کانی تورکه وه درابوونه بهر ده سترپیژی
گولله و کوژرابوون.

چیلیک و ئه ندامانی پیشکه و تویی دیکه ی په که که له ئاماده کاریبانا دا بۆ قوناغی
داها تویی نه بهر دییه که یان، ئه م زه وشه یان له پیشچا و نه گرتبوو. دوواتر چیلیک له
ئه لمانیا وه و به ته له قون پیی راگه یاندم که : " گروپیگمان ناردنه نیو تورکیا، وهی
هه رزوو ده سته گیرکران". ههروه ها پیی راگه یاندم : " له نیوه ندی زستانه یی پر
کپیوه ی تردا ، گروپ و خه لگی دیکه مان ناردن، ئه وانیش یان کوژران یاخو
ده سته گیرکران. ههروه ها هه شت که سی دیکه پاش ئه وه ی نیردرانه نیوخوی تورکیا
له پیکدادانیکدا کوژران.

سه ربارانی تورک فره به باشی له خاله سنوورییه کاندا جیگیرکرا بوون". بۆیه
چه نه راله کانی تورک سه رباران له هیرشه هه وه ئینه کانی په که که سه ر سو رما بوو.
ئه وان چه ندین مانگیان له بونیادنانی ستراتیژیکی توکمه دا بۆ پرسی په که که
به هه ده ردا بوو. له و ده مه دا پینچ ده ورییه ی تایبه ت گوازا بوونه وه بۆ باشوری
رۆژه لاتی تورکیا و ژماره ی پۆلیسی دپهاته کان زیاد کرا بوون، ئه وان فه رمانیان
پیکرا بوو کارا تر به شوپن ئامانجه کانیانه وه بن و یاخی بووان سه رکوتبکه ن. له گه ل
ئه وه شدا پایگا سه ربارزییه کان له نئیزیک دپهاته و گونده شاخاوییه کاندا دامه زرا بوون و
به هرپرسه ئه منییه کان به ریژه یه کی زۆر بلاوه یان پیکرا بوو.

¹¹⁴ . This section utilizes especially the firsthand experiences in the region of Baran, Celik, and former PKK militant S. The main published sources were Birand, Apo ve PKK, 134–143, and Imset, the PKK, 41–44, 107

به تاييه تي له و شوينانه دا كه په كه كه ئاتاجى به خواردن و زانياري و هيژى مړيى هه بوو بۆ پشتيوانيكردنيان¹¹⁵. جه نه پالّ موسته فا نه جدت كه ليپرسراوى هيژه وشكانيه كان و سه ركرديه كي ديارى ئه رته شى تورك بوو له ليديوانتيكيدا بۆ رۆژنامه نووس موحه مه د علي بيراند وتبووى: "له سالى ۱۹۸۵ بۆ هه وه لّجار له هه ريمه كه دا خۆمان دامه زران دو ده سته به كار بووين و سه ربازه كانمان له هه ريمه كه دا گرد كرد بوويه وه و فره به ورياييه وه شن و كه وي نيوچه كه مان ده كرد". هه روه ها وتبووى: "نيزيكه ي ۲۰۰ له ياخي بووانى كورد له نيو توركيادا هه بوون، فره كتوپر تيبينى گۆرانيكمان ده كرد له ناوچه كه دا. په كه چه كداريه كانى په كه كه له شوپننيكه وه بۆ شوپننيكى ديكه كه له ژير چاوديري سه ربازانى تورك بوو به نه پيني هاموشويان ده كرد".

له راستيدا چه كداره كان به رۆژدا داده بارينه شوينه ئامانجاره كان و به شه ويشدا پاشه كشه يان ده كرد. زۆر جار سه ربازانى تورك بۆ ماوه ي رۆژيک ده مانه وه و ده جه نگان. زۆر جاريش سه رچاوه كانى ئاوو خوارديان له په كه كه ده گرت وه و پشتيان ده به ست به په وانه كردنى سه ربازگه لي زياتر بۆ نيوچه كانى جه نگ. باران له م باره وه وتى: "به مجۆره هه موو كاتيک سه ربازه كان زيانگه ليكي فره يان روويه پووده بوويه وه". هه روه ها ده يگوت: "ئيمه توانامان سنوردار بوو بۆ ئه وه ي بچينه نيو ئاواييه كانه وه. ئيمه ئاسان نه بوو بۆمان و نه مانده توانى پروپاگنده بکهين بۆخۆمان، چون هه ركارتيكمان له ئاواييه كاندا زيانى ده گه ياند به په يوه ندييه كانمان له تهك خه لگداو ميريى روويه پووى ئاواييه كان ده بوويه وه.

هاوكات برى خواردن و خۆراك فره له به رده ست نه بوو بۆمان، زۆر جار ته نها بايى دوو رۆژ خواردنمان هه بوو، له سه ره ي سيه م رۆژدا شتيكمان شك نه ده برد بۆ خواردن". به هاتنى نيمه ي سالّ خه باتكارانى په كه كه روويه پووى مه ترسييه كي نوئ

¹¹⁵ Birand, Apo ve PKK, 136.

بوونەو. لەوکاتەدا ئاوايە کوردییەکان چە کدار دەکران و پۆل و پارەیان پێدە درا بۆ ئەوێ جەنگی گەریلاکانیان پێبکەن. لە راستیدا دەوڵەتی تورک لە دەستپێکی دامەزراندنی کۆماردا میلیشیا کوردییەکانی چە کدار کردبوو تا سنوورە نوێیەکانی کۆمار بپاریزن. وە ئی لە شەستەکاندا وادانرا ئەم یاسایە نادیموکرات و نەسازە، ھەربۆیە پوچە لکرایەو و ئیدی کاری پێنەکرا. دوو بە دووای ھێرشەکی پەکەکە لە مانگی ھەشتی ١٩٨٤ دا ، ئیدی ئەم جۆرە پەلامارو ھێرشانە دووبارە و چەند بارە کرانەو.

دوو بە دووای ئەو سەرۆکی تورکی تیشکی خستە سەر ئەوێ کە ھەمو ئەو ناوچە نیشەنییە دوورانی ولات کە بە دەست ھەژاری و خرابی رێگە و بان و کارەباو ھەنالتین، ئیدی ھۆیک نییە بۆ ئەوێ بتوانین ئاسایش و ئارامییان بپاریزن. لەو شوێنانەدا پاسەوانی دێھاتەکان مانگانە موچە یەیان لە میریی وەردەگرت کە نێزیکەکی ٢٥ ھزار لیرە ی تورکی دەبوو کە دەیکردە ٧٠ دۆلاری ئەمەریکی. ئەو ھیش بڕیکی بەس بوو بۆ ئەوێ بتوانن بژێوی خۆیان و خێزانیان دا بین بکەن، ھەربۆیە لە کۆتایی ١٩٨٥ دا نێزیکەکی ١٢ ھزار پیاو بە نێوی پاسەوانی ئاوايەکان نێویان تۆمارکرا.

ئەمانە تەنھا ھەر شەھەکی نوێ نەبوون بۆ سەر پەکەکە، بە لکو ھۆیک بوو تا یاخی بوو ھەکان دوو چاری نا ئارامی و دلە پراوکی بکات. ئەندامێکی پێشووی پەکەکە کە لە سالی ١٩٨٤ وە لە نێوچەکی ھەکاری دەستی دا بوو بە چەک، بە ناوی خوازراوی ئیس. دەیوت: " من ناتوانم دژ بە پاسەوانانی دێھاتەکان بچەنگم، ئاخر ئەوانیش کوردن، ھەر بۆیە توشی نیفلێج بوونیک ھاتبووم بەرامبەریان ". ھیشتا سالتیک بە سەر خەباتی چە کداری پەکەکە دا تێنە پەری بوو، وادیار بوو دەوڵەت لەو سیاسەتەیدا قازانجی فرە ی کردبوو. ھەر وەھا بە ھۆی دەرکردنی یاسای لیخۆشبوونەو ھەندیک لە شۆرشیگێران وازیان ھێنا لە شۆرش و بوونە سەرچاوە یەکی گرنگ بۆ زانیاری

لهسەر گروپه که له لایهن میریبه وه. چیلیک وتی: "شتهکان به کامی ئیمه هه لئه ده سوپان و هر هه والیک که له تورکیا وه به ده ستم ده گه یشت، هه والیک پۆزه تیف نه ده بوون و خه لکی خه ریکبوون خیانه تیان لیده کردین، خه لکه که مان وازیان له خه بات ده هیتا و لهسەر شاشه ی تیقییه کاندایه ده ده که وتن و باسیان له و تاوان و کوشتنانه ده کرد که له نیتو گروپه که دا تیه و گلابوون".

به وته ی چیلیک ته نها له رووبه رووبوونه وه به کدا له ته ک ئه رته شی تورک نیزیکی ۹۰ گه ریلایه کورژابوون. تا ئه و کاتیش ژماره ی ئه وانه ی که پتیه ندیان به په که که وه ده کرد رووله زیاد بوون بوون. چونکه به وته ی کادیریکی پیشووی په که که له هر کاتیکدا جهنگیک رووبیدا به وه له هه رشوینیک فیشه کیک به قایه، ئه و ده بووه هوی ئه وه ی ژماره یه کی نوی بیته نیتو ریزه کانی په که که وه".¹¹⁶

هه روه ها باران ده یگوت: "هاوکات روچی به رگری و به رده وامی له ناو شوپرشواناندا هه بوو، ئه گه ریش له شوینیک دیاریکراودا جهنگه که یان بدوړاندایه، هر به رده وام ده بوون. میری نه یده توانی ئیمه وه ده رنیت، خه لکی ئه وه یان به چاوی خو یان ده دی، هر بویه ئه وه کاردانه وه یه کی باشی له ناو خه لکدا هه بوو بۆ ئیمه، هه ربویه ده ولت نه ی توانی به رده وام بیت و سه رکه وتوو بیت، چونکه ئیمه له هه موو ئه و ناوچانه دا که لئی بووین توانیمان خو مان رابگرین".

هاورپیکانی په که که

هه میسه ئه وه ئه زموونکراوه که هه ریه که له ئیران، ئیراق، تورکیا و سوریا توانیویانه گروپه کوردیبه کانی په کتر به کاربه تین وه ک کرگرتیه ک دژ به گروپه کوردیبه نه یاره کانی خو یان. گروپه کوردیبه تورکیا له و ده مه دا فره به به هیزی ده رکه وتبوون. هه وه لچار سوریا توانی ئه م هه له بقوژیته وه و بۆ قازانجی خو ی

¹¹⁶ Birand, Apo ve PKK, 138

به کاربان بهیئت. ئیراق شکستی هینا له به کارهیتانی کوردی تورکیه و ئیرانیش له کوتایی هه شتاکاندا توانی بره و به په یوه ندییه کانی بدات له گه ل کوردی تورکیه دا. هه میسه سووریا نئیزیکترین پیوه ندی له گه ل په که که دا هه بووه، له ده وریو به ری ۱۹۸۵ پیوه ندی هه ردوولا بره وی زیده تری پیدرا^{۱۱۷}. په که که شانبه شانی گروپه فه له ستینییه کانی دیکه له شیوی بیقاع توانی شوینی خۆی بکاته وه و گه ریلاکانی فیتری مه شقی سه ربارزی بکات. سووریا پشتی ده به ست به ده زگا هه والگیرییه کانی پۆ چیکردنی په یوه ندی له گه ل گروپه بیانیه کاندا.

هاوکات جه میل نه سه دی برا بچووکی حافظ نه سه د به تاییه تی بایه خی ده دا به په که که و سه ردانی که مپی حیلوه ی ده کرد. جگه له کورسی نه نجومه نی گه ل جه میل نه سه د دارای پۆستیکی دیکه نه بوو له ده وه له تدا. وه ئی له بنچینه دا کۆنترپۆلی ته وای به نده ری لازقییه ی له ده ستدا بوو. هاوکات په که که یش له و باوه رده دا بوون که نه و به رپرسی ریگخستنه عه ره بییه کانی نئو هه ریمی هاتای تورکی بوو. نه و پاریزگا پیشووه ی سووریا که تاوه کو ئیستایش سووریا بانگه شه ی گه رانه وه ی ده کات.

سووریا به چیکردنی پیوه ندی له گه ل په که که دا ده یخواست فشاریکی زیده تر له سه ر تورکیا دروستبکات له به رامبه ر نه و کیشمه کیشه بی پایانه ی که له پیوه ندییه ئالۆزه کانی نئوانیاندا ده گوزه را.

له سالی ۱۹۸۷ نه وه ده خویندرا به وه که سووریه هه ر به رده وامه له نیازی په یوه ندییه کانیدا. سه رۆک وه زیرانی تورکییه تورکوت ئۆزال له سه ردانیکی

---

¹¹⁷ Sources for this section included Syrian Kurds, Ely Carmon, an Israeli expert on Syria and the PKK, and former PKK members active in the Bekaa. Some details relied on Makovsky, "Defusing the Turkish-Syrian Crisis"; Seale, *Asad*, 427; and David Barchard, "Ozal Signs Security Agreement with Syria," *Financial Times*, July 18, 1987.

دهگمه نيدا بۆ ديمه شق كاريكرد تا فشارى زنده تر دروستبكات بۆده ستدانه
پرۆتۆكۆلى هاوكارى نيوانيان.

هرچند كه سوريا به فرمى پىي لئنه دهنه كه ئۆجه لان له سوريا بيت. به لام
هردوو لا ريككه وتن كه چيدى هيچ هيرشيك له سوريا وه نه كرىته سهر قه له مپه وى
توركيا و هاوكات زانبارى هه والگيرى و ناسايشى له نيوان به كيدا ئالوگورپه كن .
له به رامبهردا ئۆزال هه ولى دا كه چاره سهرى ئه و ته نگره به بكن كه له مپه پرۆژه
زنجيره به نداوه كانى سهر رووبارى ديجه و فورات هاتونه ته گۆرى.

هاوكات به لئىنى دا هيچ كه لئىنىك له برى ئاوى رۆيشتوو بۆ سوريا له ئاينده دا
دروست نه بيت. به مجۆره سوريا توانى په كه كه وهك چه كىكى ستراتيجى
به كاربهيتت له پىناو به رژه وهنديه تا بيه تيبه كانيدا بۆ فشار خستنه سهر سوريا.
به مجۆره له سهر بنه ماى پرۆتۆكۆله نوپيه كه سوريا هوشدارى دا به په كه كه تا له
خاكه كه به وه سنوره كانى توركيا نه به زىزن. وهلى رپون نه بوو ئه و پرۆتۆكۆله نوپيه
تاچند كاريگيرى ده بيت له سهر فشار خستنه سهر په كه كه.

له و قوناغه دا په كه كه پلانكى ديكه يان گرت به بۆ ئه وهى رووبكه نه تاران ياخود
له سنوره كانى نيوان ئىراق و توركيا دا جيگيرين. هاوكات سوريا ئيدى كارى نه كرد
بۆ راهىنانى گروپه چه كداريه كانى په كه كه و ريكخستن و گرد كردنه وه يان و هيچ
به ده مه وه چونكى كيشى به رجه سته نه كرد له چالاكويه كانى ئۆجه لاند.

له هه وه ئيدارى رۆژنامه نوسىكى تورك به ناوى موحه مد على بيراند له گه ل
ئۆجه لاند ئه م پرسيا ره كرا: "ئه گه ر سوريا بيويستايه ياخو بيتوانايه ئيه وى
ده وه ستاند؟"، ئۆجه لانيش له وه لآمدا وتى به لئى به دلنبايه وه، خو ئه وان به
فرمانىكى ديارى كراو ئيمه يان له سوريا وه ستاند¹¹⁸.

¹¹⁸ Birand, Apo ve PKK, 177

سوریا هه‌میشه هۆشی له‌لای که‌مینه کوردییە‌که‌ی خۆی بوو، بە‌رده‌وام ئە‌وه‌ی دە‌خسته‌ پوو که‌ په‌که‌که‌ ناتوانی‌ت له‌جباتی کوردانی سوریه‌ی بێ‌ته‌ گۆی بیان‌روژنی‌ت. هاوکات دیمه‌شق کاری‌کرد تا په‌که‌که‌ له‌نیۆ‌کوردانی سوریه‌دا هێ‌زی مرۆ‌یی خۆی تۆ‌کمه‌ بکات و ئە‌ندام‌گه‌لی تر به‌ی‌نی‌ته‌ نیۆ ریزه‌کانییه‌وه‌. سوریه‌ی ئە‌م هه‌ولە‌ی به‌ ئومیدی ئە‌وه‌ بوو تا ئاراسته‌ی کورده‌کانی له‌ جه‌نگ و جیدالی ناوخۆی سوریا‌وه‌ بگوازێ‌ته‌وه‌ بۆ دژایه‌تی تورکیا. له‌ راستیدا په‌که‌که‌ پێ‌شتر له‌نیۆ کوردانی سوریه‌دا ناوو شۆ‌ره‌تیان فره‌ بوو. له‌سالانی هه‌ولدا ئۆ‌جه‌لان و تاره‌کانی ئاراسته‌ی کوردی سوریا ده‌کردو گه‌ریلاکانیش پێ‌ره‌کانیان به‌نیۆ ئاوابیه‌کانی کوردی سوریه‌دا ده‌گه‌ران و پروپاگه‌نده‌یان بۆ کوردایه‌تی و خۆیانده‌کردو یارمه‌تی و پۆ‌ل و پاره‌یان گرد ده‌کرده‌وه‌.

کوردانی سوریه‌ش گه‌رموگۆ‌ری‌بوون له‌گه‌ڵ په‌که‌که‌دا، به‌تایبه‌تی قوتابییانی زانکۆ‌کان زۆ‌ر په‌رۆشی ئە‌و دروشمانه‌بوون که‌ په‌که‌که‌ تێیاندا ئاماژه‌ و ئامانجی ده‌ولە‌تی کوردی ده‌دا به‌ده‌سته‌وه‌، ته‌نانه‌ت گه‌ر باسی‌شیان له‌ ده‌ولە‌تی کوردو تورک پێ‌که‌وه‌ بک‌ردایه‌.

پارته‌ کوردییە‌کانی سوریا ته‌نها نوزه‌یه‌کیان تێ‌داما‌بوو، ئە‌وان بنده‌ست و گه‌ڕۆ‌ده‌ی مملانی‌تی ناوخۆی و فشاری میری‌ی بوون. ئە‌وان له‌م ره‌وشه‌دا دارای چانسێ‌کی ئێ‌جگار که‌م بوون تا پێ‌که‌وه‌ به‌رنامه‌یه‌ک دابنێ‌ن و بکه‌ونه‌ خۆیان. له‌کاتی‌کدا په‌که‌که‌ به‌ راستی له‌ جه‌نگ و جیدالدا بوو دژ به‌نه‌یاره‌کانی.

عاکیف حه‌سه‌ن که‌ موویه‌کی ره‌شو نه‌رمی هه‌بوو، به‌ ئینگلیزییه‌کی رێ‌ک و ره‌وانیش ده‌دوا و‌تی: "خه‌لکی له‌ گروپه‌ کوردییە‌کانی سوریه‌ی پ‌ر بی‌وون، ئە‌وان تا ئە‌وکات هێ‌چیان بۆ کورد نه‌کردبوو، ئە‌وه‌ی هه‌یانبوو ته‌نها قسه‌ و قسه‌‌لۆ‌ک بوو". په‌که‌که‌ له‌ گروپه‌ کوردییە‌کانی سوریه‌ فره‌ جیا‌واز بوو، واده‌رده‌که‌وت په‌که‌که‌ هێ‌زیکی زیاد هه‌زی و دی‌سپلین و سۆ‌شیالیستی بێ‌ت. په‌که‌که‌ له‌ هی‌وای کوردانی

سوریادا وهك تیشکی خۆر وابوو، هیچ كام له وان دژو نه یاری پارتیکی کوردی تورکیا نه بوون و پشتیوانیان ده کرد. کوردانی سوریا دارای هاموشۆو خزمایهتی بوون له گهڵ دیووی تورکیاو قاچاخچییهتی و بازگانی له نیتوانیادا هه بوو. هه وه ها هیچ رێگریه کیشیان له چێبوونی لینکیکی سیاسی نه بوو له نیتوانیادا.

كامهران حاجۆ كه چالاكوانیکی كوردی سوریه بوو، ئه و له هه وه له وه هۆگری په كه كه ببوو، له دیداره كه یدا گوته: " كوردستانی تورکیا وهك به رینترین به شی كوردستان هه میسه له هۆشو هیواماندا زیندوو بووه ". هه وه ها گوته: " ئیمه له غایه له ی نه وه دا بووین كه پێویستبوو پشگیری كوردستانی تورکیا بكهین، چونكه له كوردستانی ئیتراقدا شكسمان هیتا له وه ی كه ببینه ده وه لت ". له گهڵ نه وه یشدا به رنامه ی په كه كه وینای هه ر چوار پارچه ی كوردستانی ده كردو ئامانجی به كبوون و یه كیتی نیتوانیان بوو.

له به رنامه ی په كه كه دا سه ره تا پێویستبوو كوردستانی تورکیا ئازاد بكه ریت پاشان ده یان په رژایه سه ر پارچه كانی دیکه. هه وه ها سه سه ن ده یگوت: " ئیمه ی قوتابی ئه و هه سه تمان له لاگه لاله ببوو كه شتیك خه ریکه رووده ات ". كاتیك سه سه ن پێوه ندی كرد به په كه كه وه له سالی ۱۹۸۵ دا ته نها چه ند كوردیکی كه می سوریه له نێو ریزه كانی په كه كه دا بوون. وه ئی له و ساله دا ژماره یان گه یشته ۴۵ گه ریلایو بۆ سالی ئاینده ئه م ژماره یه سی جار زیادی كردوو بوونه ۱۲۰. ئه و ژماره یه ته نها ئه وانه بوون كه له ریزه كانی په كه كه له حیلوه مژۆلی راهیتانی سه ربازی بوون، گه ر نا به درێژیایی سنووری سوریه و تورکیه كوردی سوریه هه بوون و یاریده و ده ستگروییان له بواری خۆراك و پول و په ناگادا كردوو بۆ گه ریلاكانی په كه كه.

دۆسته عێراقییەکانی پەکه‌که

هەریەک لە ئێراق و سوورییە بێ ئاگا نەبوون لە پەکه‌که، بەرەدەوام دەزگای هەوالگری ئێراق سەوداسەری چێکردنی پتۆهندیی بوون لەگەڵ کوردانی یاخی بووی تورکیا. لەو دەمدا بەغدا نەیدەویست پەکه‌که دژ بە تورکیا بە کاربەینیت. چونکە لەو دەمدا ئێراق برێک لە نەوتی خاوی خۆی لە رێی بۆرییە نەوتییەکاندا بە نێو تورکیادا دەناردە دەری. لەبری وی ئێراق دەیه‌ویست پەکه‌که سازدات بۆ جەنگ لە دژی پێشمەرگەکانی مەسعود بارزانی کە نە یاری ولاتەکی بوون. ئەو دەم ئێراق لە ساڵی ١٩٨٠ وە لە جەنگێکی دژواردا بوو لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران. هەرچەند کە ئەمەریکا ئێراقی لەو دُنیا کردبوویەو کە ئێران ناتوانیت جەنگە بەریتەو، وەڵا سەدام حسینی سەرۆکی ئێراق لە بەرامبەر رهوشی کوردانی باکووری ولاتەکی هەرنیگەران و دڵ خوتخوتەیی بوو.

نیگەرانی گەورەیی سەدام بریتی بوو لە مەسعود بارزانی. بارزانی لە لایەن ئێرانەوە توانی بووی دەستی بگات بە چەک و چۆڵ و پشتیوانی مادی لێدەکرا. هەر بۆیە زۆرجار شانەشانی هێزە ئێرانییەکان دژ بە ئەرتهشی ئێراقی دەجەنگان. هێزەکانی پەکه‌که کە وتبوونە نێوچەیک کە لە ژێر قەڵەمڕەوی هێزی پێشمەرگەیی پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێراقدا بوون. هەر بۆیە چەند جارێکیش تێکگێران لە نێوان پەکه‌که و پارتیدا روویدا بوو. لە راستیدا دوو هۆکار هەبوون کە ئەگەری بایەخدانی بەغدا بۆ پەکه‌که هێنا بوویە گۆپی¹¹⁹.

سەلمان ئەرسەلان ئەندامی پەکه‌که ساڵی ١٩٨٥ لە ئەوروپاوە گەرابوو و هەدیە شق. ناوبراو لە وێشەوێ رووی کردبوویە باکووری ئێراق، وەڵا لە دەرووبەری ١٩٨٦ لە لایەن سەربازانی ئێراقییەو لە سەر سنووری نێوان تورکیا و ئێراق قۆلبە سترکرا بوو.

¹¹⁹ Information on Iraq and Iraqi Kurds relies mainly on McDowall, *Modern History*, 347–352.

پاش لیپرسینه‌وه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی ئه‌رسه‌لان به قۆلبه‌ستکراوی گویزرابویه‌وه بۆ باشووری به‌غداد. ناوبراو به‌چاری به‌ستراو ره‌وانه‌ی ئه‌وی کرابوو، ئه‌و شوینه‌ی ئه‌وی تیدابوو، نۆه‌ندی زیندانێکی سه‌ربازی بوو، ره‌نگه‌ به‌شێک بووبیت له‌ زیندانی به‌د ناوی ئه‌بوو غریب.

له‌راستیدا زیندانییه‌کانی ئیراق به‌هۆکاری سیاسی ده‌ئاخرانه کونجی به‌ندیخانه. ئیدی هه‌لهاتنو زرگاریبوون له‌و زیندانه‌دا ئه‌سته‌م بوو، وه‌لێ ئه‌رسه‌لان شه‌نسی هیتابووی بۆ ئه‌وه‌ی به‌زیندووی بمینیته‌وه، یاخۆ وادیار بوو ده‌زگای هه‌والگری رژیم ده‌یه‌ویست له‌پێی ئه‌م مه‌رده‌وه پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ په‌که‌که‌دا چێبکات. ئه‌وان ئیدی ده‌یانتوانی له‌ رێی ئه‌مه‌وه پێوه‌ندی راسته‌وخۆ له‌گه‌ڵ ئۆجه‌لان دروستبکه‌ن و به‌مه‌یش چاریکی دیکه هه‌لی ژیان بۆ ئه‌رسه‌لان ده‌گه‌رایه‌وه.

ئه‌رسه‌لان که ئیسته‌کانی له ئه‌لمانیا ده‌ژی ده‌یگوت: "ده‌متوانی گویم له‌ هاوارو ناله‌ی ئه‌وانی دی بیت، دیاربوو ئه‌وان له‌ژێر ئه‌شکه‌نچه‌دا بوون". هه‌روه‌ها ده‌یگوت: "شه‌ویک که‌سێکیان هیتایه‌ خانه‌که‌ی منه‌وه، ئه‌و خه‌لکی سووریا بوو، پێی وتم ئێره شوینێکی زۆر ناخۆشه، له‌پێشدا دانم نه‌ده‌نا به‌وه‌دا که له‌گه‌ڵ په‌که‌که‌دا بووم، چاریک تا دوجار لیتاندام و ته‌زوی کاره‌بایان خسته‌ سه‌رم، وه‌لێ ئه‌وانی دیکه هه‌یچیان لیتنه‌ده‌کردن". پاش چهند هه‌فته‌یه‌کی که‌م ئه‌رسه‌لان به‌چرو پێی پرسیا‌ری له‌باره‌ی په‌که‌که‌وه لێ کرا. به‌گوێزه‌ی بۆچوونی ئه‌رسه‌لان، ئه‌وان نه‌یانویستوه په‌که‌که‌ دژ به‌ تورکیا بجولیته‌وه. هاوکات داواشیان نه‌کردوه ئایا په‌که‌که‌ له‌گه‌ڵ گروپه‌که‌ی تاله‌بانی ده‌جنگی یان نا؟ وه‌لێ ئه‌وان به‌تێرو ته‌سه‌لی له‌مه‌ر په‌یوه‌ندییه‌کانی په‌که‌که‌و پارتیه‌که‌ی مه‌سه‌ود بارزانی کۆلتینه‌وه‌یانکردوه. ئه‌رسه‌لان ده‌لی: "ئه‌وان ده‌یانه‌ویست بزائن ئایا په‌که‌که‌ نیازی هه‌یه له‌گه‌ڵ پارتیدا بجه‌نگیت، به‌لام پێم وتن وایرناکه‌مه‌وه نیازیکی له‌م جۆره له‌ ئه‌جیندای په‌که‌که‌دا هه‌بیت، وه‌لێ ئه‌گه‌ر بخوازیت پێم وانیه‌ په‌که‌که‌ خۆی له‌ شه‌پکردن له‌گه‌ڵ پارتیدا لابدات".

هروهه به گویره ی گپړانه وه که ی نرسه لان ، نیراقیبه کان وتوویانه گه چو ک و
چول بې په که که دابین بکه ین، نایا نه وان په سندی ده کن یان نا؟ نایا دوواتر
داوا بکه ین له گه ل پارتیدا ده جه گن یان نا؟ . نه زسه لان له وه لامی نه و پرسیارانه دا
وتی: " گه په که که چانسی پتیدریت، به لئ ده خوازیت له گه ل به غدادا پتوه ندی
درووستبکات". پاش تپه رپوونی چند مانگ نرسه لان فشاری د پروونی تینی بې هانی
بوو، نیدی داوای له کاربه ده ستانی زیندان کرد نازاد بکریت. به پرسانی زیندان
نه یانده زانی چی له نرسه لان بکن، نه شیان ده ویست رادهستی تورکیای بکه نه وه.

نرسه لان پتی واپوو هوی مانه وه ی نه و له زیندانا نه وه بوو ، له لایه که وه
گه ره کیان بوو په یامی ده زگا هه والگریه کان به توجه لان بگه یه نیت، له لایه کی تریشه وه
دلنیا نه بوون که نایا نه و کاره ده کات یان نا؟ پاش تپه رپوونی نو مانگ به سه ر
ده ستگیرکردنی نرسه لاند، وادیار بوو ده زگای هه والگری نیراقی وازی له و بچوونه
هیتابوو، هه ربویه پاسپورتیکی ساخته یان دایه نرسه لان و سواری فرۆکه یان کرد به ره و
به له گراد. ناوبراو دیپلوماتیکی نیراقی له گه لیدا بوو. پاش نه وه ی خالی پشکنین و
کوئرتول نه و او بوو دیپلوماته نیراقیبه که پاسپورته که ی له نرسه لان وه رگرتوه. نیدی
نه و به بی پول و پاره و به بی هیچ شوناسنامه یه که له به له گراد به ره لاکرا، هه ربویه
به زویی له لایه ن ده سه لاتدارانی یوگسلافیا وه نرسه لان ده ستگیرکرایه وه. به لام
جاریکی تر نرسه لان نازاد کراو دیسان پتوه ندی کرده وه به په که که وه.

نیراق له و ده مه دا دهستی دابویه هیرشو ته مبی کردنی هیزه دیموکرات و نه یاره
کوردیبه کان و له و پتیا وه شدا ناتاجی به هیچ هیزکی دهره کی نه بوو. په که که گومانی
له دیارنه مانی نه و ماوه دریزه هه بوو که نرسه لانی تیکه وتبوو، دوابه دووای
لپتچینه وه لیتی، گومان ده کرا به کریکراوی یه کیک له تورکیا یان نه لمان یاخود
پارته که ی بارزانی بیت. بویه تاکوتایی هه شتاکان نه و بوی نه بوو هیچ نامه و په یامیک
هه لبرگیت. پاش نه وه ی هیزه نیراقیبه کان ده ستیانگرتوه به سه ر به شیک
له خاله سنووریه کانداه گه ل تورکیا، نیدی پتوه ندی راسته وخویان له گه ل په که که دا

چیکرد. هاریکارییه‌کان قه‌تیس مابوو له چوارچێوه‌ی به‌رپرسه سه‌ربازیه نێوچه‌یه‌کاندا. به‌رپرسه سه‌ربازیه‌کانی ئێراق چاوپۆشیان ده‌کرد گه‌ریلاکان له‌به‌رامبه‌ر ئالوگۆری زانیاری له‌سه‌ر پارته‌که‌ی بارزانی.¹²⁰

ئه‌زمان کادیری پێشویی په‌که‌که‌ که‌ له‌کۆتایی هه‌شتاکاندا له‌ناوچه‌که‌دا مژۆلی چالاکي بوو، ده‌یوت: "به‌گه‌شتی رژیمی به‌غدادا چاری له‌ ئاستماندا داخستبوو، یارمه‌تییه‌ک له‌گه‌رێدا نه‌بوو، له‌به‌ر ئه‌وه‌ نه‌بوو که‌ په‌که‌که‌ یارمه‌تی نه‌ده‌ویست، به‌لکو له‌به‌ر ئه‌وه‌ بوو که‌ سه‌دام یارمه‌تی نه‌ده‌داين". له‌راستیدا جوړیک له‌ په‌یوه‌ندی نافه‌رمی تا جه‌نگی که‌نداوی ۱۹۹۱ هه‌بوو، وه‌لێ پاش ئه‌وه‌ی هه‌یزه‌کانی ئێراق پاشه‌کشه‌یان له‌ باکووری ئێراق پێکرا، ئیدی به‌شێوه‌یه‌کی دراماتیکی هاوسه‌نگی هه‌یزه‌کان گه‌رانکاری به‌سه‌ردا هات.

کوردانی ئێراق

جاریکیان مه‌سه‌ود بارزانی به‌ میوانتیکی کوردی تورکییه‌ی وتبوو، که‌ ئه‌جه‌لان کوردی تورکییه‌ی رزگار ده‌کات. وه‌لێ پاش ده‌ستپێکردنی شه‌ره‌ گه‌ریلایه‌که‌ی په‌که‌که‌، روانینیکی جو‌دا تر بز مه‌سه‌ود بارزانی دروستبوو.¹²¹ ئه‌نکه‌ره‌ ئاگاداری جیگه‌ربوونی که‌مپی سه‌ربازیه‌ی په‌که‌که‌ بوو له‌ سنووره‌کانی نێوان تورکیا و ئێراق.

¹²⁰ . They also were reported to be providing information on Turkish troops movement: See McDowall, *Modern History*, 426.

¹²¹ . This section utilizes interviews with former PKK militants active in Iraq and the Bekaa during this period; and also non-PKK sources familiar with events at the time, including Mesut Akyol and Paris-based Kurdish Institute chairman Kendal Nezan. Published sources: Celik, *Agri*, 119–120; Dagli, *Birakuji*, 29–47; McDowall, *Modern History*, 347, 350–351; and Chubin and Tripp, *Iran and Iraq*, 142. Barzani's comment on the PKK, probably half in jest, was made in 1982 to Nejdet Buldan, who had crossed into Iran to avoid an un-related jail sentence in Turkey.

هەربۆیە بارزانی قایلکرد تا چەكدارهكانی په‌كه‌كه له ژێر كۆنترۆلی خۆیدا بکاته ده‌ری.

ئەو‌هی بارزانی نیگه‌ران کردبوو، ئەو‌ه بوو كه هیزو هیرشی تورك و تۆله‌سه‌ندنه‌وه‌ی تورك له ساڵی ١٩٨٢ دا ئەگه‌ری ئەو‌هی هه‌بوو له‌بری خاپوورکردنی بنكه‌و باره‌گاكانی په‌كه‌كه، پێگه‌و پایگاكانی وان له‌ته‌ك خۆیدا رامالیت. هەربۆیە ئیدیریس بارزانی برای مه‌سه‌ود بارزانی داوای کرد له‌ سه‌رانی په‌كه‌كه كه پێویسته بنكه‌و باره‌گاكانیان راگوێزنو له نێزیک سنووره‌كانیاندا هیرشو هه‌لمه‌ته‌كانیان بۆ سه‌ر توركیا ئەنجام نه‌ده‌ن. سه‌لاحه‌دین چیلیك كه ساڵی ١٩٨٤ له كۆبوونه‌وه‌یه‌کی باره‌گای پارتی دیموكراتی كوردستانی ئێران له‌ دۆلی پارژان ئاماده‌بوو رایگه‌یاند: "ئیدیریس بارزانی ئاشكرای کرد، كه ئەوان له‌لایه‌ن توركیاوه قه‌ناعه‌تیان پێكراوه". به‌لام په‌كه‌كه خواسته‌كه‌ی بارزانیان دایه‌ دوواوه‌و رایانگه‌یاند كه ئەوان ئاتاجیان به‌ سنووره‌كانه‌ تا له‌وێهه‌ تێپه‌ر نه‌نۆ سنووره‌كانی توركیا. وه‌لێ هیدی هیدی گۆرانه‌كانیان له‌ ده‌رفه‌تی هیرشه‌كانیاندا كه‌مكرده‌وه‌، نه‌كا توركیا تۆله‌ له‌ ئاوابه‌ه‌كانی سنوورو پێشمه‌رگه‌كانی كوردستانی ئێراق بکاته‌وه‌. گۆرانه‌كاریه‌ هونه‌ری و رووكه‌شیه‌كانی په‌كه‌كه بۆ توركیا جینگه‌ی باه‌خ و گرنگی نه‌بوون. له‌ ئۆكتۆبه‌ری ١٩٨٤ دا وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی توركیا هاوڕێ له‌گه‌ڵ ژماره‌یه‌ك به‌رپرسی سه‌ربازی توركیا سه‌ردانی به‌غدادیان کرد بۆ مشتوم‌پ‌کردن سه‌باره‌ت به‌ بارودۆخه‌كه^{١٢٢}.

هه‌ریه‌ك له‌ توركیا و ئێراق نه‌یاری سه‌ربه‌خۆیی كورد بوون له‌ هه‌رپارچه‌یه‌کی كوردستاندا، له‌م پێناوه‌دا توركیا تاراوه‌یه‌ك به‌ سه‌ختی توانی دانوستان و رێككه‌وتنێك ئەنجام‌ده‌ات تا هه‌لب‌كوتیتته‌ سه‌ر بنكه‌و باره‌گاكانی په‌كه‌كه له‌ باكووری

¹²² . See Birand, Apo ve PKK, 130–133

ئىراق. لە راستىدا دوو ھۆكار ھەبوون بۆ ئەو ھى ئىراق رازى بىت توركىا كىتومالى
نىچە سنوور بىيەكانى باكوورى ولاتەكەى بكات.

ئەو ھە كاتىكدا بوو ئىراق ھەمىشە نىگەرانى خواست و خولياى توركىابوو بۆ
كۆنترۆلكردنە ھەى نىچە ناعەرە بىيەكانى باكوورى ئىراق، ئەو ناوچانەى زەنگىن
بەنەوت و بىرەنەوتەكان بوون و لە رابردودا لە ژىر دەستى وسمانىيەكاندا بوون.
ھۆكارى بەكەم، ئىراق دەيەويست پىئوھندىيەكى تۆكەمە لەتەك توركىادا زىندوو
رابگرىت، چونكە نەوتى خاوى ئىراق لە رىگەى توركىا ھەوانەى دەرى دەكرا،
ھاوكات پىئوھندىيە بازىرگانىيەكانى دىش لەو رىگەيە ھە دەستەبەر دەكرا. دووھم
ھۆكار خۆى دەبىنييە ھە لە تەمبى كوردنى ھىزە كوردىيەكانى نەيارى رىژىم، چونكە
ھەر ئۆپەراسىيۆنىكى توركىا بەدرىژاى پىنج كىلۆمەتر بۆ راوھدوونانى ھىزەكانى
بەكەكە، كارىگەرى دەكردە سەر شىئواندى ئەو بىكەو بارەگايانەى پارتهكەى
مەسعود بارزانى.

لەگەل ئەو ھىشدا ئىراق بەئەندازەى پىئويست بەورىيى مابوويە ھە بەرامبەر ھەر
زىدەرەوييەكى زياتر لە ھەم بۆنىو قولاى خاكى ئىراق. نىگەرانىيەكانى توركىايش
لە ھە ھە سەرچاوەيانگرتبوو كە رىژىمى ئىراقىش بۆخۆى دەسەلاتى نەدەشكا بەسەر
نىچە سنوور بىيەكانى خۆيدا. ھەريەك لە تالەبانى و بارزانى پەشىئوبوون بەو
رىكەوتننامەيەى نىئوان ئىراق و توركىا. بارزانى ھەموو ئەو ناوچانە تاسنوورەكانى
توركىا لە ژىر كىتفیدا بوون. ھەربۆيە تارادەيەك پەشىئويى بارزانى لە ھە ھە
سەرچاوەى گرتبوو كە لە ھەر ئۆپەراسىيۆنىكدا ئەوان دووچارى گرفتدەبوونە ھە.
ھاوكات پىئوھندىيەكانى رىيەرى كوردەكانى ئىراق لەگەل ئۆجەلاندا زىدەتر بەرەو
خراپى دەچوون. ترسى بارزانى لە ھە دابوو كە لەگەل ھەر سنوور بەزاندنىكى
توركىادا، ئەوانىش بەئامانج بگىرىن.

له دووهم سالو هگه پى دهستپىكى خه پاتى گه ريلابى په كه كه دا دژ به تور كيا له ۱۵ هه شتى ۱۹۸۶ دا هيزه ئاسمانيبه كانى تور كيا توپبارانى نيوچه سنووريبه كانى باكورى ئىراقيا نكرد. له ئاكامدا نيزيگه ۱۰۰ كس له هاوالاتى كوردى سيفيل و پيشمه رگه پارتى ديموكراتى كوردستانى ئىراق كوژران. له سالى ئاينده يشدا هيزه كانى تورك توپه راسيونيكي گچكه ترين بۆ نيوچه كه دهستپىكرد.

له مانگى ئازارى ۱۹۸۷ دا ديسان توپه راسيونيكي گه ورهى سنووربه زاندى و توپباران دهستپىكرد، له ئاكامدا چه ندين كس بريندار بوون و دهيان خانووى ئاوايه كوردنشينه كان خاپووركران^{۱۲۲}. دوو مانگ دوواتر بارزانى به شيوه يه كى فرمى ئه و پرۆتوكۆله ي له گه ل په كه كه دا واژى كردبوو هه ليوه شانده وه. رهنگه هوشيارى بارزانى له مەر زيادبوونى جه ماوه رى په كه كه وه بوپيت، ئه و هه ستيان له لاي بارزانى چاند كه په كه كه وه ك دوژمن نه بينيت. له م باره يه وه بارزانى رايگه ياند: "ئيمه له باره ي هيرشه كانى په كه كه وه بۆ سه ر تور كيا، هيج شتيكمان نيبه بۆ وتن، به لام پاش ئه وه ي ئه و هه موو رووداوانه روويانداوه، ئيدى ئه سته مه بۆ په كه كه بتوانيت له نيوچه كانى ژير كوئترۆلمان بمينيتته وه"^{۱۲۳}.

كاتيك بارزانى داواى كرد په كه كه نيوچه سنووريبه كان جيبه پلن. په كه كه له روى داواكه ي بارزانى نه وه ستانه وه. دياره كوئايى هاوپه يمانيبه تى نئوان په كه كه و پارتى كه ميك كارىگه ريبى له سه ر په كه كه و چالاكيبه كانى په كه كه هه بوو له نيوچه كه دا. چونكه هاوپه يمانيبه كه ريگه ي دابوو به په كه كه بنكه و باره گاكاني خويان له باكورى ئىراقدا دامه زرينن. له و ماوه يه دا گه ريلاكاني په كه كه به ته واى باره گاو سه نكه ره كانى خويان له ناوچه كه دا دامه زرانده بوو، ئيدى ئه سته مبوو له و نيوچانه دا هه لبه كه ندرين به بى به كاره ينانى هيزى سه ربازيى توند. ئوچه لانيش ده ميكيوو بايه خى هاوپه يمانيبه ته كه ي له لاي بى بايه خ ببوو.

¹²³ Attacks cited in Dagli, Birakuji, 44–45

¹²⁴ Quoted in Yeni Gundem, 27 Sept.–3 Oct. 1987, 14

ھەرىقە لەو ماوەی پېشوو دا دەستیدا بوو زنجیرە یەك رەخنە وەو گازان دە
 لە بارزانی و پیتی و ابوو خەباتی بارزانی خەباتیکی سەرەتاییە لە بەرئەو هی ئامانجەکانی
 لە پینا و ئۆتۆنۆمیدایە و ئامانجی نەم سەر بەخۆییە. ئیس که نازناوی کادیریکی
 پەکه که بوو لە ھەریمە که داو مژۆلی چالاکی بوو دەبوو: "چەندینجار مەسعود بارزانی
 نازەزایەتی دژ بەو زمانە دەریپووە و پیتی و ابوو زمانیکی شەرمەینەرە"، ھەر وہا
 لە شوینیکی دیکە دا دەبوو: "بارودۆخی ئیمە وەك بارودۆخی کورد نییە لە تورکیا،
 خواستی سەر بەخۆیی لە ئیستادا خواستیکی سەختە". لە ھەمان کاتدا مەسعود بارزانی
 فرە سەغلەت و تۆرە بوو لەو دەستدریژیانە ی پەکه که که دەیکردە سەر گروپ و
 ریکخواوە کوردییەکانی دی لە ناوچە که دا. بۆ نمونە لە بەھاری ۱۹۸۵ دا چە کدارانی
 پەکه که ھەلیان کوتایە سەر بارە گاکانی حزبی کۆمۆنیست. دیارە ئەو ش بە پاساوی
 ئەو بوو که پشتگیری گروپە کوردییەکانی تورکیایان کردوو وەختیک که لە
 شوینەکانی دیدا لە گەل پەکه که دا لە جەنگدا بوون. بارزانی ئەم ھێرشە ی پەکه که ی بۆ
 سەر کۆمۆنیستەکان بەو جۆرە لیکدا یەو وە که ھێرشە بۆ سەر پارتی، چونکە پارتی لەو
 کاتدا لە گەل کۆمۆنیستەکاندا لە یەك ھاو پەیمانیدا بوون.

لە راستیدا ھێرشکردنە سەر کۆمۆنیستەکان و تۆرەیی بارزانی لەو ھێرشە
 رەنگدانە وە ی مەملانیی بالادەستی ئیوان بارزانی و رییازی سەرۆکایەتی ئۆجەلان بوو.
 ئۆجەلان لەو دەمدا چە پیتی توندپەرەو بوو، ئەو بۆخۆی ببوو رییەری پەکه که،
 بارزانی ش رییەریکی ھۆزگەرایی ترادیشنال بوو، ئەو سەرۆکایەتیە که ی بە شیوەی
 بۆ ماوەی لە بابییەو و بۆ ماوەی وە، پاش ئەو هی بابی مرد، ئیدی ئەو بوو رییەری
 بزووتنە وە که ی. بارزانی دەکرا توند و تیزبیت لە بەرامبەر نەیارەکانی، لەوانە پارتە
 کوردییەکانی دی، ئەوانە ی چاویان بریبوو دەسەلاتە که ی، وە ئی لە بەرامبەر ناوخری
 پارتە که یدا خەیاڵی تەخت بوو. بەلام ئۆجەلان وانە بوو. بارزانی نەزمی لە سیدارەدانی
 بۆ نەیارانی ناو پارتە که ی بە کارنە دەھینا، ئەو نەزمە ی لە ناو تەنگەرە چە پە
 توندەرە وە کاندای فرە باو بوو. ھێرش و ھەلگوتانە سەر پارتی کۆمۆنیست و نواندن

توندوتیژی له بهرامبهریان، هاوکات هیرشی زارهکی په که که بۆ سهربارزانی دهنگدانه وهی بهرینی هه بوو، به تایبهتی له نیوان ههردوو گروهه ئیراقیه که که په نای چه کردارانی په که که بیان دابوو وهختی که هه لهاتیبوون بۆ نیوچه کانیان.

بارزانی به ته وای له هه لچوون و پشوییه کانی ئوجه لان تینه که یشتبوو، ئوجه لان دلگرمی بوو له بهرامبهر زۆریک له ئەندامانی گروهه که، به تایبهتی نه وانهی وازیان له په که که هینا بوو. ته ناتهت چاریکیان بارزانی هه وای دا تا به سه لامهتی په کی که له ئەندامانی په که که بگه پینتته وه بۆ ناویان، نه و ئەندامه ترسی نه وهی هه بوو له سیدارهی بدهن. ئیبراهیم نایدن پاش نه وهی له په که که هه لدیت، له سه ر سنووری ئیزان سوپای پارداران قۆلبهستی ده که نو پاشان پشمه رگه کانی پارتی په نای ده دهن. نه و ده یوت: "مه سعود بارزانی هه وائی نارد بۆ چه میل بایک، پاشان مه سعود بارزانی پیی راگه یاندم که ده تگه پینمه وه بۆ نیو په که که". هه روه ها وتی: "من داواکه ی بارزانیم دایه دواوه، نه و نه یده زانی به گه پانه وه م ده مکوژن".

له راستیدا بۆ ئوجه لان کیشه نه بوو چه ند سه ر کرده ی کورد رقیان لیتی ده بیته وه یاخود به لینه کانی ناباته سه ر، به لام به هیچ جوړیک نه ده بوو ئەندامیکی په که که واز له په که که به نیت. جه لال تاله بانی له کوتایی هه شتاکاندا وتی: "په که که به هیز نه بوو، به لام له هه موو گروهه کوردییه کانی دی چه ماوه ریی تر بوون". هه روه ها وتی: "بۆ نه وهی به هیز بیت، پیویسته ریکخستنیکی به هیزو سه ر کرده یه کی به هیزو جه نگاوه ریکی سه ر که شت هه بن، نه وانه ش له په که که دا نه ده بینران، نه وان نه وهی هه یانبوو پشگیرییه کی چه ماوه ریی بوو"^{۱۲۵}.

¹²⁵ Birand, Apo ve PKK, 197.

باسی دووہم
خہبات لہ پیئاو سہرکہ وتندا

له كۆتايدا سەلاھەدىن چىلىك لە نۆۋەندى ۱۹۸۵ دا گەپرايەۋە بۇ نۆۋ تۈركيا . ئەو دەبوو لە چياكانى باكوورى ئىراقەۋە بۇ نۆۋچەى شىراخى باشوورى رۆژھەلاتى تۈركيا دەريازىت . بۆخۆى دەيگىرايەۋە : " ئىمە ۲۰ تا ۵۰ كەسىك دەبووين ، دەبوو بەھىۋاشى تىپەپووينايە ، ھەرچەند كە سەريازەكانى تۈرك دەسەلاتيان بەتەۋاۋى بەسەرزنجىرە شاخەكانى سنووردا نەدەشكا " .

چىلىك لە دەستپىكى ھىرشەكانەۋە بۆسەر تۈركيا جارىكى دى تۈانى بە بابو براكەى لە ئاۋايىيە كۆنەكە ياندا شاد بىتەۋە ^{۱۲۶} . ۋەلى ئىدى ئەستەم بوو بتۈانىت بەسانايى بىمىنئەۋە لەتەكيان . سوپاى تۈركيا ئەزمۈونى باشى لە يەكە گەريلايىيە بى ئەزمۈونەكان دىتېوو . ئەستەم بوو بۇ گەريلاكانى پەكەكە بەنۆۋچەكاندا كۆزەرىكەن ۋە ھاۋكات رۈوبەپوۋى جەنگى دژارو يەك لەدوۋى يەك بىنەۋە . مەحسوم قىرماز لە مانگى ئۇدا يەككە لە ھىرشەكانى بۆسەرتۈركيا رىكخست ، ۋەلى تۈركيا فرە بەسەختى تۆلەيانكردەۋە دوو كەسيان لى برىنداركرا . چىلىك دەيوت : " من شەنسم ھىنابوۋى كە دووچارى شەپ نەبوۋمەۋە " .

كۆتايى ئەو سالە چىلىك گەپرايەۋە باكوورى ئىراقو لەسنوورەۋە دەريازى ئىرانىبوو ، لەۋىشەۋە چۈۋە تاران . ئىدى لەۋى لەرىگەى پاسپۆرتە ساختە تۈركىيەكەيەۋە سوۋارى فرۆكە بوو بەرەۋ دىمەشق . ناۋبراۋ پىش ئەۋەى بچىتە كەمپى حلوۋە چاۋى بە ئۆجەلان كەوت . چىلىك دەيوت : " ئۆجەلان سەرقالى گلەۋ گازاندەبوو لە خەلكى ، ۋەلى من ھىچ سەنجى رانەكىشام " . ھەرۋەھا دەيوت : " من تەنھا مژۋلى ئەۋە بووم چى پىۋىستە بگەين لەپىناۋ جەنگە گەريلايىيەكەماندا " . لەۋ دەممەدا پەكەكە لە نامادەسازىدا بوو بۇ كۆنگرەى سىتھەم . كۆنگرە لە كۆتايى

¹²⁶ Description of the 3rd Congress draws mainly on Celik's recollections, along with information provided by PKK members who later received information about the proceedings. Published sources include Birand, Apo ve PKK, 141; and Yuce, Bildirgesi, 233-234

۱۹۸۶دا بهرنامه ریژی بۆ کرابوو. له کهمپی حیلوه دا سه رقالییه کی جدی هه بوو بۆ شیکاری بابه ته کان و بهرزکردنه وهی راپۆرت بۆ قۆناغی جهنگی داهاتوو. چیلیک په یوه سنبوو به گروپیکی چالاکه وه و مهزنترین شیکاریان هه نجامدا له سه رووبه پوو بوونه وه کان و به های جهنگه کان.

دواتر پاش سی مانگ کاری جددی و هه سه نگانندن، چیلیک له لایه ن خودی په که که وه قۆلبه سترکا. چیلیک تاراده یه ک به نیگه رانییه وه ده یگتیرایه وه: " له ئیواره یه کدا قۆلبه سترکام، نه و دهم هاوینبوو، که شو وه ای حیلوه خۆشبوو. که سیک که به باشی ده مناسی، به ناوی خه لیل کایا هاته نیو ژوره که م، ناوبراو گوئی پیویسته بته یه نه زیندان تا راپۆرته که ده نوسریت. ئیدی ناوبراو چه که که ی هه لگرتم، من هه میسه پیستۆلم پیبوو، پاشان بردمیه ژوریک و ته نها هیشتمییه وه. زیندانی په که که که وتبوه یه کیک له نهۆمه کانی بینا کانی په که که وه له که مپه که دا.

نهۆمی یه که م هه میسه به کار ده هیرانزا بۆ نه وانیه کی که تۆمه تباربوون به کریگرته یی و کاری تیکه ده رانه. نهۆمی ژیره وه یش به کار ده هینرا بۆ نه و نه دمانه نی په که که که خراب نه رکه کانیان به پیره ده بردو کاریان ده کرد بۆ ته گه ره خسته نه به رده م خه باتی گروپه که. چیلیک که به نا ئارامییه وه له سه ر کورسییه که ی جموجولی ده کرد وتی: " بۆ چه ند مانگیکی که م له و زیندانه دا مامه وه، له ویدا به ته واوی په راویز نه خرابووم، ده متوانی به پیاده په وی بچه ده وره بهر، سه ردانی کتیبخانه م ده کرد، هه رچه ند پاسه وانیکم بۆ دانرابوو، وه لئ پیویستی به پاسه وان نه ده کرد، ئاخه تۆ چیت پیده کریت له زیندانا، پاسه وان ته نها بۆ هه ره شه کردن بوو له تۆ".

له راستیدا تۆجه لان نیگه ران بوو له وهی که ئامانجه سه ریازییه کانی نه گه یشتوونه ته جی، هیشتا گه ریلاکانی په که که که له نیوخۆی تورکیادا مژوولی خۆ سه لماندن بوون وه که جه نگاوه ریک. هاوکات تورکیا توانیبوو ی ژماره یه کی ژۆر له نه دمانانی په که که که له نیو به رییت، له نیو نه واندا سه رکرده ی نه فسانه یی. په که که قرقماز

له مانگی نازاری ۱۹۸۶دا کوژرابوو. له راستیدا نه جامدان نه و جهنگانه ی که له لایه ن گه ریلاکانه وه به پړوه ده بران، وادیار بوو به شیک بوون له و تیروانینه ناراستانه و نه و پېشبینیه هه لانه ی که ئوجه لان بۆ تواناو هیژو قه باره ی پارتنه که ی کرد بووی له رووبه پووبوونه وه کاندا.

هه رچند له به رامبه ر چالاکیه کانداو له سه ر زانیاریه کانی ئوجه لان گله و گازانده به رزبوویه وه، وه ئی ئوجه لان له وتاری کۆنگره دا وه که هه وره برووسکه هاواری ده کرد: "نایا ریگریه کانی پیش ئیمه چ بوون، ئه دی بۆ که س لینه نه وی، نایا من هه له بووم، بیگومان هه رگیز".^{۱۲۷}

له راستیدا فرمانده سه ریازییه بالاکان هه له گه لکیان له جهنگه کاندا نه انجام دابوو. له برپاره کانی سه ره تادا بۆ چیکردنی گروپینکی چه کدار سی تا پینچ که سیک راسپێردرابوون، هه ر ئه وانه بوونه هوی نه جامدانی گه ئی گپروگرفت بۆ گه ریلاکان. هاوکات نه و گروپانه گه ئی گچکه بوون تا بوه ستنه وه له رووی هه ر هیژیشکی تورکیدا، له هه مانکاتدا بۆ تورکه کان ئاسان بوو تا ئه وان کیتومال بکه ن و له نیویان به رن.

ئهم ره وشه رووینه دا تا چیلیک و سه رکرده سه ریازییه کانی دی به که کانیان ریخست و هیژی گه ریلای گونجاویان دروستکرد له نیوه راستی ۱۹۸۵دا. ژماره ی که م و بی نه زمونیان هه له گه لیک ئیجگار دژواری لیکه وته وه. ئوجه لان ملی نه ده دا بۆ به رپرسایه تی هه ر هه له یه کی ستراتیژی و تاکتیکی. ئوجه لان هه میشه به باوه رینکی چه سپاوو به هیژه وه بۆچوونه کانی ده رپریوه له مه ر توانای په که که بۆ سه رکه وتن و باوه ری و ابووه کارژما بوونی پیگه یه کی دیاری کردوه و گه ریلاکانی شی له نیوته فگه ری کوردا نه یاریان که مه، نه وه پیش کاتیک رهنگی دابوویه وه که پشتیوانی نوی ده هاتنه ناو ریزه کانیانه وه.

له راستیدا هه له سهربازییه کانی په که که ده رهاویشته ی بۆچوونه کانی ئۆجه لان بوون و بوونه مایه ی به خششیکیش بۆ ئۆجه لان. چون ئۆجه لان ده بیینی هه لیک ره خساوه بۆ به ره به ره له نیتوچوونی سه رکرده کانی په که که، ئیدی ئه وانه ی که ته حه دای پیگه و کورسی ئۆجه لانیان ده کرد ون گو مه ساریوون. موحه مه د خان یوجی ریبه ری به ندرکرای پیشووی په که که سالتیک دوواتر نوسیبووی: " ئۆجه لان له کۆنگره ی سه نه مه دا کۆده تای کردو هه موو ده سه لاته کانی په که که ی گرت ه ده ست".

ئۆجه لان راهاتبوو به گرتنه به ری ریوشوینی ساده، وه لئ به ته دایبوو نه خشه ی کاریگه ر. له کۆنگره دا دروست وه ک چیلک چهند سه رکرده یه کی تری ده ستبه سه رکردن و چه کیکردن و ناچاری کردن به توپزی به یان و په یامی زه بوونی و زه لیلی بدن.

به مجۆره لاوازی ده نگه نه یاره کان هۆکاریک بوو تا ئۆجه لان به پروالت پیگه و په نای به هیزو توکمه بکات. چیلک به هیواشی و به ده نگیکی خه منا که وه ده یگێرپایه وه: "ئه وانه ی له شاخ بووین تینه ده گه یشتین له نیازو نه ریتی سناسی و ئه و ماجه رایانه ی سیاسییه کان، ئه وه بۆ ئیمه رووینه دا تا بتوانین ده ستبگرین به سه ر ریخراوه که داو له چنگی ئه و تاکره ویه قوتاری بکه ین. له راستیدا ئیمه له چیا دا سه رگه رمی کاری خۆمان بووین، وه لئ ئۆجه لان له خه می شتیکی دیکه دابوو، ئه و جودا بیری ده کرده وه نه یده ویست هه یچ شتیکی به سه ریدا تپه رپیت و هه موو هه لیکه ده قۆسته وه بۆ جیگه رکردنی ده سه لاته که ی^{۱۲۸}".

دیاره کۆنگره له ۲۵ مانگی ئۆداب و ماوه ی پینچ رۆژ ده رگا کانی والابوو، له رووی تیۆرییه وه ده بوو کۆنگره مه یدانیکبیت تا ئه ندامان ئازادانه مشتومرو ملاملانی له سه ر پرس و جۆکان بکه ن، وه لئ به کرداره کی ئه م نه زمی به ریوه چوونی کۆنگره یه نه بیئرا. دیاره که کۆنگره ی دامه زراندنی په که که له سالی ۱۹۷۸ دا له ناوخۆی تورکیا

به ستر، نه و کۆنگره يه پتيويستيه کي به په له بوو. دووهم کۆنگره ي په که که له سوريانو له ۱۹۸۲ دا به ستر. له کۆنگره يه دا ههوله کاني چه تين سه مير بۆ لپيرسيه وه له ئاپو، له لايه ن خودي ئاپووه بي بايه خ پيشاندرانو دوواتر له ده ره وه ي په که که دا له نيوبرا. له کۆنگره ي سيهه ميشتا نه وه روونيوو که ريگه ي گفتوگوي واقعي به که س نه دراو و پانتاييه کاني نازادي ته واو به رته سکيبوون و هه موو شيکاره کان پتيويستبوو دا کۆکي له بۆچوونه کاني ئۆجه لان و جيهان بيني نه و بگه نه وه، بۆ نه مه يش بۆخۆي هه موو راپۆرته کاني نوسيبيوونه وه و نوماياني کردبوون.

چيليك له کۆتايي کۆنگره دا ديته سه رشانۆي کۆنگره، باشيه که ي له وه دا بوو ئاپو له وي نه بوو. چيليك به ساناي ده پيرسي ئيمه يه کتريمان له نيوبردووه، له کۆنگره که دا ۸۰ که سيک روويان له چيليك بوون نه وان له سه ر کورسيه دارينه کان دانيشتبوون، چيليك به ده م قسه کانه وه هه ستايه سه رپي. گوته ئه وان ئيوه تۆمه تبارده که ن به به کريگيراي بۆ دوژمن و بابتان به به کريگيراي نيوده به ن و تۆمه تبارت ده که ن به وه ي که ساني دي ژه هراوي ده که ن. نه وان ده لئين شوين فه رمانی ئاپو ناکه ون، پاشان وه ستاو جگه ره يه کي داگيرساند. نه وه زۆر سه خت بوو بۆمن، نه وه يه که مجارم بوو له ژياندا دوچارو رووبه رووي تۆمه تگه لي له و شيوه بکريمه وه، نه وه به راستي سه خته بۆمن، نه وان ويستيان که سايه تي من تيکبشکينن، نه وان ته نانه ت هيج فرسه تيک ناده ن به تو تا قسان بکه يت. نه وه ماناي وايه که تو دژي حربه که ي".

چيليك سه ريکي راوه شاندر گوته: من پتيويستبوو له شتانيک دلنيايم، راپۆرتيکم نوسي و له رۆژنامه ي په که که دا وه شانکرا. وام دانا بوو ئيوه ده کريت بلين ئۆجه لان بردييه وه. به هه مان شيوه ئۆجه لان چه ند به رپرسيک که گه يشتبوونه پله ي به رپرسيه تي وريز بوونه جي ئامانجي.

لەپاش دەستپێکی خەباتی چەكدارى لە ئۆگەستى ١٩٨٤ دا تەقريبەن ھەموو
 كەسىكى ديار لەنيو پەكەكەدا بوو جى ئامانجى ئۆجەلان. دوران بالكان(عەباس)
 كە لەدوای كۆنگرەى دووھەم بەرپرسی سياسىي تىكرای ھىرشى سەر سەمىندىلى
 بوو، ئەو ديارى كرابوو بە جىگرى عەبدولاً ئۆجەلان، يەكێك بوو لەوانەى كە
 قۆلبەستكرا. ھەروەھا عەلى (تيرزى جەمال) ئۆموركان فەرماندەى ھەلكوتانە سەر
 كەتاك بوو لە ئۆگۆستى ١٩٨٤ دا دروست لەپەلش كۆنگرەى دووھەمدا ئەویش
 دەستگىركرا. ھەوھە كەسىرە يەلدرم(فاتىمە)ى ھاوسەرى ئۆجەلان، كە بەشداربوو
 لە دوواين بپيارى دەستپێكى خەباتى چەكداريدا، ئەویش بەبپيارى ئۆجەلان
 دەستگىركرا. كەسىرە خانمىكى زمان پاراو بوو، ئەو لەسەر ھێلێكى سەربەخۆ
 دەپۆى لەناو پارتەكەدا، دوواجار لەگەل ئۆجەلان دووھۆكار بوونە ھۆى پىكدادان
 لەنيوانياندا، پىروپاگەندەگەلێك ئەو باوھەريان لاچاندبوو كە ئۆجەلان لەگەل
 خانمىكى دىكەدا دەستى تىكەلكردووه. لە راستيدا ئەوانەى كە لە ترسو توپەيى
 ئۆجەلانىش ھەلھاتبوون يان لەنيوبران وەك كۆرك مەزى فەرماندەى ھەلكوتانە سەر
 ئەروھ لە ئۆگەستى ١٩٨٤ و عەبدولاً ئاكينجى فەرماندەى ھەلكوتانە سەر سەمىندىلى
 لەھەمان سالدا ياخود نەيانتوانى ھىچ شتێك ئەدجامبەدن لە دووھەم كۆنگرەى
 پارتەكەدا سەركوتكران. يەكێك لەگەريلاكانى پيشووى نۆو ئەو پارتە بە
 خەندەيەكەوھ گوتى تەنھا چارەى ئۆجەلان بۆئەوھى ئىدى نەچىت بەدووى ئەو
 كەسانەى كە لەناو پارتەكەدا نۆودەردەكەن، ئەوھە كە خەلكانىك تەرخانبكات بۆ
 ھىشتنەوھى ئەوانە لەپىگەو مەكانى خۆيان و كاريان بچوككردنەوھيان بىت.

ئۆجەلان گەر زەبوونكردن و قۆلبەستكردنى ئەدجامبدايە، ھاوكات بۆ
 ھاوسەنگكردنەوھى ئەو رەوشەو بۆ پاراستنى دەسەلاتى تاكرەوانەى لىبوردنى
 گشتىشى دەدا تا زياتر خەلكى پەيوەستبن پتوھەيو توندتر سەروكايەتییەكەى

راپه پېښت. له دوای کونگره ی دووهم چه کداره زه بوونکراوو نابرووچووه کان،
دیسان پتگی نوی و به پرسایه تی دیکه یان پتسپتدررا.

له راستید یه ک دوانیک کارو ئه رکه نویه که یان دایه دوواوه، ئیدی ئه وانی دی
تیکرا رازی بوون به به پرسایه تیبه نویه که یان. بۆنمونه که سیره یه لدرم نئیدرا بۆ
ئه سینا بۆ ریکخستنی په که که و چیلیکیش چووه ولاتی ئه لمانیا بۆ هه مان مه به ست.
به م پتیه ش ئوجه لان توانی ئه وه به لمینت نه ک هه ر که س ناتوانت جگه له خزی
پتگی که سیک له نئو په که که دا هه لیکه نیت، به لکو که سیکیشه ده توانت که سانیک
بگه پتیتته وه و ئه رکه و ئامانجی نوی حزبه که یان پتیده سته به ربکات. چیلیک ده یوت: "
له مردن نه ده ترساین، به لام له وه زه نده قمان چووبوو، گه ر پتیا بوتینایه غه یان و
نپاک". هه روه ها وتی: "بۆخوشمان ئاسان نه بوو گروپتکی شه رکه ر به جیبه پتیلن که
ئامانجی ده ولتی کوردی بوو، ته نانه ت ئه گه ر ئه و گروپه شوره ت و ناوی له نئو
ها وه له کانماندا له که داریکردایه، نه ده کرا دژی شتیک بین که به نئوی په که که وه
روبه پوومان ده کرایه وه. له راستیدا په که که ریکخراوونکی باش و گرنگیوو، ته نانه ت
به خه یالیش نه مانده توانی چه وت و چه وئیلیه کانی ببینن". ئه وانه ی که له
هه فتا که نه وه پتیه ندیان کردبوو به گروپه که وه، جۆرک له بیسه ره و به ره یی و نازادانه
هه لسوکه وتیان ده بینن، ئه وئ ده م ده سه لاتی ئوجه لان به شتیه یه کی هه ره مه کی
هه لده سور، وه ئی له ئیستادا ده یانندی که چۆن ئوجه لان به هیزو سه نگین بووه له ناو
په که که دا. له راستیدا ئه وان یان نه یانده توانی چاودیر ئوجه لان بکه ن یاخۆ هیه
ده رغه تیکیان نه بوو بۆ رووبه پووبونه وه ی ئوجه لان.

هه رچه ند ئه وانه ی که دواتر پتیه ندیان کرد به گروپه که وه ئیدی پتویست نه بوو
به بیخن چی رووده داو چی روونادات. ئه وانه زیاتر له ئه وروپاوه هاتبوونه نئو
ریزه کانی په که که وه، له لای ئه وان بوونی ئوجه لان و هیزو توانای شیایوی هیه
لپتپتچنه وه و راپییه ک نه بوو. به مجۆره له قوناغی کونگره ی سته مه دا ئیدی ئوجه لان

به ته‌واوی کۆنترۆلی هه‌موو بواره‌کانی کرد له‌نیۆ په‌که‌که‌دا. ئۆجه‌لان ته‌نها به‌کلانه‌ببویه‌وه بق کۆنترۆلی پارته‌که‌ی، به‌لکو ده‌سه‌لاتی‌شی ده‌شکا به‌سه‌ر دانه به‌دانه‌ی نه‌ندامانی گروپه‌که‌دا.

هاوکات هه‌ولێشی ده‌دا ده‌سه‌لاتی به‌سه‌ر هاوڵاتیانی مه‌ده‌نی کورد له‌ باشووری رۆژه‌لاتی تورکیا بشکێنیت. له‌سه‌ر خواستی ئۆجه‌لان کۆنگره‌ی سیه‌هم پێداگری کرد له‌سه‌ر چه‌ند بېریاریکی گرنگو جی مشتومر. له‌وانه‌ سه‌رکردایه‌تی بېریاری به‌سه‌ربازکردنی دا به‌شێوه‌ی تۆپزیی، ئه‌و جه‌وان و مه‌ردانه‌ که‌ ته‌مه‌نیان گه‌یشته‌بوه‌ ئاستی پێویست ده‌بوو بێنه‌ نیۆ ریزه‌کانی په‌که‌که‌وه یاخود دووچارێ مه‌ترسی رفاندن ده‌بوونه‌وه. هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ کۆنگره‌دا بوون رازی بوون به‌ یاسای سه‌ندنی باج به‌سه‌ر هاوڵاتیانی هه‌ریمه‌که‌دا. هه‌ردوو یاساکه‌ له‌ نیازی په‌که‌که‌دا بق جێگیرکردن و شوێنکردنه‌وه‌ی په‌که‌که‌ بوو له‌نیۆجه‌که‌دا، وه‌ لێ به‌پێچه‌وانه‌وه‌ بوونه‌ هۆی ره‌وینه‌وه‌ی چه‌ندین هاوڵاتی له‌ په‌که‌که‌، دژی په‌که‌که‌یش. له‌نیۆ میلیشیا کوردیه‌که‌ندا که‌ له‌لایه‌ن مېرییه‌وه‌ سپۆنسه‌رده‌کران ده‌ستیان دایه‌ چه‌ک.

په‌که‌که‌ له‌نیۆ زینداندا

کورده‌کان له‌ تورکیادا راپێچی به‌ندیخانه‌ ده‌کران، ئه‌وان زیاتر ده‌برانه‌ زیندانی سه‌ربازیی دیاربه‌کرد، له‌ ساڵی ۱۹۸۰وه‌ ئیدی ئه‌و زیندانه‌ به‌ته‌واوی له‌ژێر کۆنترۆلی سه‌ربازییدا بوو^۴. ئه‌و شوێنه‌ی زیندانه‌که‌ی لێبوو پێکهاتبوو له‌ کۆمه‌له‌ ساختمانێکی ته‌نراو به‌ ته‌لی دېکاوی، و تاوه‌ری پاسه‌وانی، ئه‌وی شوێنێک بوو له‌ ده‌ری دیاربه‌کردا، زیاتر شوێنی ئه‌و دێهاتیانه‌بوو که‌ به‌دووی کارو که‌سابه‌تدا

---

۴. Information on Diyarbakir prison relies on interviews with former prisoners. Published sources include Zana, Bekle Diyarbakir, 336–346 and Prison No 5, 3–36; Yuce, Zindan Direnisi; and Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (1988).

گه پرابوون و یاخۆ له جهنگه كان هه لهاتبوون، ئیدی گه شهی ماله كان به جۆرتیک بوو که به ته وای دهوری دیواری زیندانه کانیان تهنی بوو.

به شپوهیهکی گشتی زیندانی دیاربه کر نژیکیه ۲۰۰۰ که سیکی تیدابوون زۆریه ی زۆریان به تاوانی پالپشتی و تپوه گلان له گه ل په که که دا ده سنگر کرابوون، له وانه پیژیکی سه ره کی هه بوون که چند سه د که سیک ده بوون، نه وان چند مانگیك پیژتر یاخو دروست پاش کۆده تای ۱۹۸۰ قۆلبه سترکرابوون.

نه و به ندیانه هه ندیکیان له دلسۆزترین خه باتکارانی په که که بوون، زۆریه یان له بهر چالاکو و جموجوله کانیان رووبه پووی سزای مه رگو له داردان ببوونه وه. هه رچند هه چ له و زیندانیانه پتوه ندیان له ته ک نه و گه ریلایانه نه بوو که دزه یان کردبووه نیو تورکیا و ئۆجلان له دیمه شقه وه هه چ سه ره داویکی له گه لیان نه بوو. وه لی نه وان هه ولیانده دا، بوونی په که که و ناماده یی ریکخستنه که له زینداندان سه لمینن. زیندانی دیاربه کر به ناوبانگبوو به نه شکه نه چو نازاری دپندانه ی زیندانیان ره وشو نا هه مواریان.

سالی ۱۹۸۴ هه لومه رچی زیندان هتوربوویه وه، به راده یه کی زۆر هتوربوونه وه که پتوه ندی به گه رانه وه رژیمی ولاته وه هه بوو بۆ رژیمیکی دیموکراتی و فشاری سه ره له نوئی نه وروپیه کان له سه ره وشو مافی مرۆف له تورکیا.

له مانگی یه کی ۱۹۸۴ له ئاکامی ناره زایه تیه کدا دووان له زیندانییه کان مردن و دوانیش خۆیان کوشته وه و یه کیتیکی دیش لیتاندا تا به مه رگیان گه یاند^{۱۳۰}. پاش نه وه له زۆریه ی زیندانه کاندان ره وشو زیندان به ره و باشبوون چوو، زیندانییه کان نه شکه نه چنده ران و بۆ هه وه لچار ده ستیان راده گه یشت به کتیبوو رۆژنامه و ده یانقوانی بینه حه وشه ی زیندان و هه وای پاک هه لمژن و وه زشبه کن. پاریزه ریکی

¹³⁰ Details are given in Yuce, Zindan Direnisi, 191–220 and Zana, Prison No 5, 28–35.

زیندانی دیار به کرد دهیوت: " کاتیک رهوشی زیندان هیور بوویه وه، زیندانییه کان ههستیانه کرد له بههشتدان".^{۱۳۱}

به مجزره وهك زۆریه ی زیندانهکانی تورکیا، ئیدی خانهکانی بهند کردن گه وره کران و شوینی خوتن و مانه وهی زیندانییه کان گزپانی به سهردا هات. زیندانییه کان ترنجیترا بوننه ژورگه لیکه وه که هه ریه که یان ۴۰ بۆ ۱۰۰ که سی له خۆ دهگرت، له ویدا قهره ویلای دوو یا سی قات هه بوون بۆ خوتن و خواردن دههیترا به نئو ژووری زیندانییه کان وه. ئەم گردکردنه وه یه ی زیندانیانی په که که له ژورره کاندای وه که هه لیکه زۆرین وابوو بۆ ئەندامانی په که که، ئەوان له وی خۆیان ریکخست و کادیرگه لیکه باشیان دهسته به رکردو دواچار بنه مای ریکخراوه یی خۆیان پاراست. ره جبه مارسیلی ئەندامی گروهی رزگاری که نئزیکه ی ته وای هه شتاکان له کونجی زینداندای بوو ده یگوت: " به ندرکراوهکانی په که که زۆر چالاک و وردو وریابوون".

ئەندامانی په که که به هه مان نه فسه و نیازی پیش دهستگیرکردنیانه وه له نئو زیندانییدا چالاک بوون. ئەوان کۆمیته یه کی ناوه ندییان پیکه وه نا بۆ ریکخستنی کاروبارهکانی تایبته به خۆیان و هه ر خانه یه کی زیندانییه کۆمیته یه کی تایبته ی هه بوو که کاری رۆژانه یانی تاوتوی ده کرد. هه روه ها زیندانییه کان خولی خویندنای به کۆمه ل و گردبوونه وه ی ریکخراویان پیکه وه نه نجامده نا. ره فیک که ناویکی خوازاوی قوتابیه کی کوردی به شی یاسابوو، ببووئه ئەندامیکی چالاک په که که و له ده وروبه ری کۆده تای ۱۹۸۰دا قۆلبه سترکراوو، ئەو دهیوت: " هه موو رۆژیک به تایبته ی له ئیواراندا، که سیک میژووی په که که ی دهوته وه، ئەندامانی په که که دابهش ببوون به سه ر گروهه کان نئو زینداندای، ئەوان وتویژیان له باره ی میژووی کوردو په که که و سیاسه تی نئوده ولته ی و ملاملانی ده سه لاته کان ده کرد.

¹³¹ Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (March 1988), 15.

راگه یاندنی خباتی چهرداری په که که له ده ری، وره ی زیندانیانی به زر کرده وه. هر وه ها ره فیک ده یگوت: "نو نه دمانه ی په که که که له هیرشه کانداه شداریبیان کردبو، پاشان ده سترگرابوون، نه وان روونکرده وه یان له باره ی رووداوه کان بق زیندانیان ده داو باسیان ده کرد که له ده ری چی ده گوزه ریته ". هر وه ها ده یگوت: "نو دپهاتیانه ی که یارمه تیدانی په که که ترمه تبارگرابوون و راپچی زیندانگرابوون، بق نیمه یان ده گیزایه وه ره وشه که چونه و نه دمانی په که که چون ده هاتنه ناو گونده کانه وه و چن مژولی ریخستننه کان بوون.

به مجوره جنگ هاوړا له گله به رخودانی ناو زیندان به ته واوی بوونه هوی هر زبوونه وه ی شورته و پیگی په که که له ناو کژمه لگی کوریدیا. هاوکات نو زیندانیانه ی په که که کاریانکرده سهر هاو به ندیبه کانیان، به تایبه کاتیک نه وانیان دی به بپروای نه له خشپوه وه ده ستیانداوته ریپازه که یان، هاوکات هیزه کانی ناسایش پاش نه وه ی له پاش جنگه چهرداریبه که ده ستیان دایه راوه دوونان و کرتنی هر په مکی خه لکی، نیدی بوونی نو خه لکه له زیندانداه هیه ک بوو تا په یامی زیندانیانی په که که زوتر بلاو بیته وه. مارسیلی ده یگوت: "په که که ده یوانی سوود له دپهاتیانه وه ریگریته که به ترمه تی هاوکاریکردنی په که که به چه ک و خوراک ده سترگرابوون و له وی له خانه کانداه له کاتی وه رزشدا په یامی په که که یان پیده گیشته ". زیندانیانی په که که له دووی دوزینه وه ی ریگه یه ک بوون تا په یوه ندی له گله په که که دا له ده ری دروستبکن.

موحه مد خان یوجی نه دمانی کژمیتیه ی ناوه ندی زیندانیانی په که که ده یگوت: "ده بوو بزاین له ده ری په که که مژولی چییه و بیر له چی ده کاته وه ". به لام دژاریوو بتوانن په یوه ندی چیبکن، چونکه قسه کردنی زیندانیانی په که که له ته ک نه وانیه له ده ری زیندان بوون سنووردارگرابوو.

تا کۆتایی ههشتاکانی ش نامو نامهکاری سنووردارکرا بوو، به توندی له ژێرچاودێریدا بوون، تهنا بۆ خزمو خوێشی نێزیکي زیندانیان هه بوو سهردان بکهن، ئهوانیش به توندی چاودێری ده کران. هه نديک جار له بۆنه و پشوو هه کاندای زیندانییهکان به ئازادی زیاره تکارانیان ده یانتوانی تیکه لێان بن و قسان بکهن. په که که هه رچۆنیک بوو توانی که نالیک بدۆزیته وه بۆ ئالوگۆپی نامو نامه کاری له نیوان پارته که و زیندانیاندا، ته نانه ته ریگی جۆراو جۆر ده گیرانه بهر، ئه وان نامه کانیان ده خسته ناو زاریانه وه و له کانی ماچکردنی یه کتریدا ده یانگواسته وه بۆ ئه وانی دی، به تایبته له ناو هاوسهرانی یه کتریدا ئه م نه زمه روویده دا. هاوکات زیندانییهکان توانیان تیبگه ن له ره وشو رووی په که که له ده ره وه، به تایبته ئاگاداری کۆنگره ی سییه م بوون و زانیان ناپاکه کان له دارداون، ته نانه ته هه ستیان به لیکترزانی ریزه کانه کردو باسو خواسی چه په کانی دیان پیگه یشتبوو.

ئامانجگیری

له ئیواره یه کی سه ره تای مانگی شه شی ۱۹۸۷دا چه کداره کانی په که که گه مارۆی ئاوا ییه کی بچوکی سه ر به پارێزگای میردینیاندا که ته نها نێزیکه ی شه ست که سیک ئاوا ییه که یان پیگده هینا^{۱۳۲}. له ئاوا یی پینارچیک هه شت له ئه ندامانی پاسه وانی گوندی سه ربه میری دروست له پاش نانی ئیواره له شوینی تایبه تی خۆیاندا مژۆلی پاسه وانی بوون. یه کیک له پاسه وانه کان هه ستی به وه کردبوو، که چه کداره کانی په که که دابه زیونه ته نیو ئاوا یی و ته قه ده که ن، وه لی بۆ پاسه وانه کان زۆر جینگه ی بایه خ نه بوو، چوونکه چه کداره کان فره جار ها تبوونه نیو ئاوا ییه وه. ئاوا ییه که

¹³² Description of Pinarçik attack taken from reports in Milliyet and Cumhuriyet newspapers; other information uses Birand, Apo ve PKK, 141–145; Ozcan, PKK, 99–100; Imset, the PKK, 49–78; Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (March 1988).

له نیتوان دوو گردۆلکه و نیتیکه ی ده میل له نیتوهندی ریگه ی سه ره کی نیتوان میردینو
 ئۆمیرلی هه لکه وتبوو. وه لێ له م جارهدا ژماره ی گهریلاکان زیاتر بوون، به شیتوه ی
 چوار به رامبه ر به یه که له پاسه وانه کانی سنوور، له راستیدا جه نگ روویدا. به کیک
 له پاسه وانه کان گله یی له وه ده کرد که ئه وان ریتزه یان که مبه و، هه روه ها تفاقه ی
 جه نگ و شه ریشیان به پیتی پیویست نه بوو. گهریلاکان ۳۰ چه کدار ده بوون، ئه وان
 دابه زینه نیتو ئاوییه که وه جه نگ له گه ل پاسه وانه کانی سه ر به میریی ده ریتزه ی کیشا
 تا دوو کاتژمیر. ^{۱۳۳} له کۆتایدا شازده مندال و شه ش ژن ه امرا له گه ل ه هشت پیاو
 بوونه قوربانی.

موحه مه د عه لی بیراندی وتارنووس که خۆی به کلاکردبوویه وه بۆ نووسین
 سه باره ت به کیشه ی کوردی ولاته که ی. له کاردانه وه ی رووداوه که دا ئه وه ی خسته پوو
 که ئه و کشتوپره تاوانیکی میژوویه. ده نگدانه وه ی کشتوپری پینارچیک
 له میدیاکانی تورکیادا وه ک درنده ترین هیرشی په که که هه ژمارکرا له وکاته وه ی که
 په که چه کداریه کان وه ک پاسه وانی سنوور دامه زابوون. ئامانجی گهریلاکان له م
 هیرشه دا چاوترساندنی کورده دیهاتییه کان بوو تا واز له کریگرتیه یی و ابه سته یی
 بیئن بۆ میریی.

په که که وایدانا بوو ئه و خه لکانه نه ک هه ر یارمه تی گهریلاکان له هه رده سه خت و
 دژواره کانی نیتو چه که دا ناده ن، به لکو زۆرجار هاوکارو هه ماهه نگیی له ته ک
 سه ربازه کاندایه که ن.

روژنامه ی سه ربه خۆبوونی په که که به ئاشکرا ئه وه ی خسته روو، که ئه وه
 هه ولتیکه بۆ به هیزکردنی بوونی په که که له به رامبه ر به کریگهراوانداو هاوکات
 هۆشداری ئه وه ییشی دا که پیویسته هه موو ئه وان له نیتوبه رتین. ئه وان کوردیک که
 ده سته یی له ته ک میریدا تیکه لکردبیت دروست به غه یان و ناپاکیان ده زانی. له راستیدا

¹³³ Milliyet, June 24, 1987.

بوونی پاسه وانه کانی سنوور نهک هر ریگربوون له بوونی په که که له نیوچه که دا، به لکوو هه ولتیکیشبوون بۆ لاوازکردنی بانگه شهو بهرنامه ی په که که له سنووره که دا.^{۱۳۴}

له راستیدا پاسه وانه کانی سنووریش وهک گروه نه یارو رکابه ره کوردییه کانی دی، وادانرابوون که ناپاک و غه یانن به پرسى په که که و دۆزی کورد. په که که زۆرجار نه وانی به دار هه لده واسی و ده میانی پرده کرد له پول و دره م. وه لى هه لکووتانه سهر پاسه وانانی سنوور به هه ره مه کی بوو، خۆیان له کوشتنی ژنو زارۆ نه ده بووارد. زۆرجاران وهک له و ناواییه دا نه انجامیاندا په که که نه راستیه یان سه لماند که نیازی کوشتن هینده ی بیانیه ویت ده توانن، ئیدی نه وانه ژنو زارۆین یاخۆ چه کدارو سه ربازبن. گه ریلاکان نه زمی هیرشه که یان نه وه ی لیده خوینرایه وه که ده ستناپاریژن له کوشتنی هاوالتیانى سیفیل و ته قه ده که ن له و نامبولاسانه یش که خه لکیان ده گواسته وه و په یوه ندیان به میلیشیا چه کداره کانی پاسه وانى سنووره وه هه بوو.

له دوو مانگی هه وه لى ۱۹۸۷ دا گه ریلاکان ۳۵ هاوالتى کوردی دتهاته کانیان کوشت، له وانه به لایه نی که مه وه حه وت مندال ده بینران. ئۆج ئالان به ناشکرا لاری له و ره وشه نه بوو، بهرپرسیانی په که که یش هه ولایانده دا جۆرێک له لۆژیک بده نه کوشتارو کاوکاریه کان. وته بیژی په که که چه ند رۆژیک پاش کوشتارگه که کوشتنی هاوالتیان و زارۆی وهک شتیک که قابیلی خۆلایانده دان بیت، دایه دوواوه. نه ووتی: " له هه موو تیکۆشان و نه بهر دییه کدا خه لکی ده کوژین، وه لى ئیمه پشتیوانی له کوشتنی هاوالتیان ناکه ین"^{۱۳۵} ته نانه ت دوواتر روونبوویه وه زۆرینه ی نه وانه ی که ده کوژان ژنو زارۆبوون. گه ریلاکانی په که که له پاش نه و رووداوه یش و له زۆرینه ی

¹³⁴ From a 1987 issue of Serxwebun, quoted in Birand, Apo ve PKK, 142.

¹³⁵ Cumhuriyet, June, 26, 1987.

له راستیدا هەندیک لە کوردان شایەتی کوشتارگە کە بوون و بەداخ بوون بۆ رەوش و رینگایەکی لەو جۆرە، وەلی نەیاننوانی نکولی لە خەباتی رەوای پەکە کە بکەن. ئەم تیگە یشتنە یارمەتی توندوتیژییەکانی پەکە کە یان دا ، بە جۆریک کاری لەو جۆرە زۆر ناچۆر نەبوو لە نێو هەریە دێهاتییەکانی کوردە واریدا.

هەو هەما دوورژمناوەتی خوین کە بەر دەوام لە هەریە کە دا برەوی پێدە درا، ئەو هەک خواستیک بوو بۆ تۆڵە کردنەو لە مردنیک یاخۆ کرداریکی بی ئابروویی. ئەم رەوشی تۆڵە سەندنەو بە سەر کە سیکدا نە دەسە پا کە لە نێو گەریلاکاندا بە شداربوو لە هێرشیکدا، وەلی بە سەر کە سیکدا جێبەجێدە کرا کە سەر بە هۆزیک لە هۆزەکان بیٔ^{۱۳۷}.

ژنو زارۆ بە دەر نەبوون لە زەبری هێرشەکان. پەکە کە بۆ کارناسیکی تورک نووسی: "ئەو نەریتە نامۆیە بۆ باشترین جۆر نیستغلالکراوه".^{۱۳۸} رەنگە بۆ پەکە کە هەمان بایەخی هەبیٔت، بۆنموونە پەکە کە بە عەشوائی هەلی نە دە کوتایە سەردێهاتەکان، تەنها ئەو دێهاتانە ی بە گیر دە هیئا کە پۆل و چەکیان لە میریی وەرگرتبوو. بۆنموونە تەنها هەفتە یەک پاش رووداوه خویناویە کە پەکە کە هەلی کوتایە سەر سێ گوند لە سنووری پارێزگای ماردین، ئەو گوندانە هیچ پێوه ندیەکیان بە میلیشیایکانی میرییەو نەبوو. گەریلاکان بە سانایی خەلکی ئاواپیەکانیان لە نێو هندی دیکاندا خێر کردنەو و ناچاریان کردن گوپیگرن بۆ وتارگە لیک کە تییدا ستایشی جەنگی چە کداری و خەباتی کوردیان دە کرد. کە سیک نە کوژرا، پەیا مە کەش روون بوو. ئەو ئاواپیانە ی کە خۆیان بە هاو پەیمانی میریی نازانن بە لایەنی کە مەو هە لە هێرش و هیزی پەکە کە بۆ سەریان دە پارێزین و هێرشەکانیش

¹³⁷ The best analysis on Kurdish tribal structure and behavior remains van Bruinessen's Agha, Shaikh. See pages 64–73 for an overview of the history of blood feuds.

¹³⁸ Imset, the PKK, 100fn92.

بۇ سەر ئەوانە يە كە بوونە تە بەشېك لە پەرۆسە ي راميارى مېرى و لە پەرۆزە ي
كړنگرته يى و جاشايە تيدان. ئەم تاكتيكە ي پەكە كە يش بە شېتو يە كى بە رفرراوان
لە پاش كۆنگرە ي سېنە مې پارتە كە يان گېرايە بەر.

ئەم ھەلۆستە ي پەكە كە لە كاتېكدا بوو كە بە شېتو يە كى راستە وخۆ و بى
لاموجيمى بېريار ياندا بوو كە نياز يان بەو ھە يە دەسەلاتى خۆ يان لە ھە رېمە كە دا
نومايان بكن. لە راستيدا بە تامان جگرتنى ئاوايى ميليشيا چە كدارە كانى سەر بە
مېرى تەنھا بەشېك بوو لە و گۆرپانە لە راميارى رېيازى كارى پەكە كە دا درا بوو. ئەوان
پياوانى گەنجيان دەرفاند، ياخۆ لە كاتېكدا دە يان كە س لە ئاوايى كە دا دەرفان و
دوواتر بانگە شە ي ئەو ھە يان دە كرد كە ئەوانە پېرە ندىان كە روو بە پېزە كانى پەكە كە وە.
لە راستيدا ياساى سەرباز گېرى ناسراوى نېو پەكە كە، دروست تە قلىدىكى بى
چەندوو چوونى ھېزو ئەرتە شى دەولت بوو، چوون ئەوان بە تۆپزى سەرباز گېريان
دە كرد، ھاوكات ھەلۆتېكېش بوو تا برەو بە ھېزى چە كدارى پەكە كە بدرېت، چوون
بە گۆپرە ي ھەلسەنگاندنە كانيان لە ھەر شوپېنېك نېزىكە ي چەند سەدكە سېك بۇ زياتر
لە ھەزار چە كداريان دەستگېر دە بوو.

بە مجۆرە گە رىلاكان لە شەوق و شۆرياندا بۇ بە تۆپزى گرتنى سەرباز لە نېوچە كە دا
ھەندېكيان ھەركە سېك تواناى سەربازى ھە بووايە راپېچيان دە كرد.

حوسەين تۆپچيلەر كە ئەوكات شەركە رېكى پەكە كە بوو، ناسراو بوو بە بۆتان،
بۆتان مەلئەندى سەرەكى ھەوادارانى پەكە كە بوو لە باشورى رۆژھەلاتى توركيادا،
ئەو دەيگېرپايە وە: "رۆژك بە دوربين تە ماشام دە كرد، لە ناكاو گروپېكى گەرەم
بىنى بەرەو رووى ئېمە دەھاتن، تېكرا ئەوان ژنى ئاوايىە كان بوون لە نېو بەرگەو
پۆشاكى رەنگا ورەنگدا، بەرېكە تېوون". ناوبراو لە درېژە ي گېرپانە وە كەيدا ووتى: "
پرسيم لە ھاوړېكەم ئەوانە كېن؟ ئەويش گوتى: ئەوانە يەكە نوپيىە كە ي دكتور
كەندالڤ. حوسەين پېكەنى، گە رىلاكان چوونە ئاوايىە كە وە ھەموو ئەو ژنە

گه نجانەيان گرتن، وه لئ ئهوان ئاماده نه بوون جلو بهرگه كانيان بگزين و چهك
 هه لېگن، هه مو ئهوانه خيزانداربوون، ئيمه يش ريگه مان نه دا ئهوان جاركي ديكه
 بگه پينه وه بۆ نيو ئاوايه كانيان". ئه م سياسه ته جيگه ي مشتومرو ناكوكيي بوو
 ته نانه ت له نيو خودي په كه كه يشدا. هه ندي له فه رمانده كانى په كه كه له كاردانه وه ي
 پيچه وانه ي سياسه تى سه ربا زگيري زوره مليدا هه لويستيان وه رگرت، به تاييه ت
 كاتي ك نه وجه وان و جه وان هه كان ده ستيان دابوويه خو حه شاردان و خولادان له رفاندن،
 فه رمانده كان ئيدي خو يان ده بوارد له جي به جي كردنى ياسا كه . سارى باران كه
 فه رمانده ي هيزكي سه ره كي ٤٠-٥٠ چه كدار ده بوو له جو كوركا ي ناوچه ي هه كاريدا
 نا پارزى بوو . ئه وانه ي برياري يه كلا كه ره وه يان دابوو له نيو كونگره دا، تا ئه وكات
 نه يانده زانى به درووستى شه پ كردن چۆن و چي به . ناوبراو ده يوت: " ياسا ي به
 زوره ملي گرتنى سه ربا ز ئاوايه كان ده خاته به ره ي دژمانه وه، كاتي ك به زور
 گه نجه كان راپي چى جه نگ ده كه ين ، دوواتر ئاوايه كان كاردانه وه يان ده بيت، ئه و
 خه لكانه ي له چنگى ئيمه هه لها توون پيوستبوو له نيو يان به رين". په كه كه ته قه لاي
 ئه وه ي ده كرد كه كاريگه ريبى و ده سه لائى راسته وخو ي ميرى له هه ري مه كه دا لاوازو
 بى هه ره كه ت بكات. په كه كه هؤشدارى دابوويه كريكارى پرۆژه گشتييه كانى وه ك
 چه وپژى ريگه ويانه كان يا خو برينه وه ي داره كان پيوسته ده سته لېگن له كارو
 باره كانيان، هه روه ها پي يان راگه يه نرابوو ناميرو كه ره سته كانيان هه موو
 ده سوتيتريت. مامؤستا كانيان ناگادار كرده وه كه پيوسته هه رچى زووتره
 هه ري مه كه جي به تان.

سالى ١٩٨٨ په كه كه ٥ مامؤستاي كوشت. ئه و مامؤستايانه له سنوورى
 پاريزگاي ماردن هه ر له وشوينه ي رووداوه خوينا وييه كه ي پينارچيك روويدابوو

مژولوی کاره که یانبوون^{۱۳۹} هاوکات له شویتنه جیاوازه کانی ناوچه که دا چند قوتابخانه و بنکەى تەندروستییان گرتیبەردا. ئاپۆچییه کان پێیانابوو مامۆستانیان سەربازن یاخۆ کرێگرتهى میرین و قوتابخانه و بنکە تەندروستیەکانیش وهك جینگه و باره گای سەربازین. لە راستیدا سەربازەکانیش هەندیک جار ئه و بینا و شویتنه حکومیانه یان کردبووه شویتنی کاتی ئیشکگرتنیان.

ههروهها میری له گه‌ل وهزاره‌تى به‌رگریدا به‌رنامه‌یان دانابوو بۆ ناردنی مامۆستای سەرباز بۆ ئه و شویتانه، ئه وه‌یش له‌ به‌رنامه‌که‌دا وهك ئه‌کیکی دامه‌زاندنیانبوو له‌ پێشه‌ی مامۆستایدا. لە راستیدا ئه م ره‌وشه وهك به‌شیک له تاکتیکه‌کانی میری تهنها یاریده‌ی په‌که‌که‌یدا تا ئه و باوه‌رهبان لاگه‌ لا‌له‌بیت که پاساویان هه‌یه بۆ هێرشه‌کانیان. هه‌ریۆیه له‌ میانه‌دا چه‌ندین مامۆستا کوژران، له‌ به‌رئه‌وه‌ی که تهنها مامۆستان. به‌مجۆره تاکتیکه نوێیه‌کان و ده‌ستدرێژی زیده‌تری په‌که‌که‌ ئاوێته‌ی سه‌رکه‌وتنه‌کانیان ببوو.

بۆنمونه له‌ هه‌ول سالدایا که په‌که‌که‌ ئاواپیه‌کانی به‌ نامانجگرت، خواسته نوێیه‌کانی میری که میانکردو ریژه‌ی پاسه‌وانه‌کان دابه‌زین بۆ دوو له‌ سه‌ر سیی ریژه‌ی پێشوویانو تهنها ۶۰۰۰ چه‌کدار مابوونه‌وه^{۱۴۰}

له‌ کاردانه‌وه‌ی رامیاری په‌که‌که‌دا ده‌ولت به‌ ئه‌جیندایه‌کی نوێوه ده‌ستی دایه زیادکردنی موچه‌ی پاسه‌وانه‌کان و پیدانی جیهازی بی سیم و ده‌سه‌لاتی فراوانتر، به‌مه‌یش بوونه هێزیکی پابه‌ندتر و تۆکه‌تر له‌ ناوچه‌که‌دا. له‌ به‌رامبه‌ردا توندوو تیزییه‌کانی په‌که‌که‌یش گه‌ل له‌ نیزیکه‌کانی په‌که‌که‌ی کرده دوژمن و به‌شیک له‌ دانیشتوانی کوردیشیان خسته به‌ره‌ی دژ به‌ خه‌باتی په‌که‌که‌وه. حوسه‌ین

¹³⁹ The TIHV (Turkish Human Rights Foundation) included a comprehensive report on attacks on teachers in its 2001 *Turkiye İnsan Hakları Raporu*.

¹⁴⁰ McDowall, *Modern History*, 423

دهیگوت: " دهولت ههولی دهدا کورد بخاته بهرهی دژ بهپهکهکهوه، هه ربؤیه پئیویستبوو ئیمه نهکهوینه نیو ئه و داوهی که میریی بۆی دانا بووین". پهکهکه هه رچهند تاکتیگهکی هه مه لایه نهی به کارده هیئا وهک ئایدیۆلۆژیای هه زری فره لایه نه بۆ راکیشانی پشتیوانی بۆ نه جینداکهی. ئیدی ئۆجه لان تیگه یشت له کاریگه ریهی نیگه تیغه کانی هیرشکردنه سه ر هاو لاتیانی بی چهک، به تاییه تی وینای ئه و شه پۆله به رفراوانه ی نه یارییه تی نه ده کرد، به تاییه تی له سالی ۱۹۸۸دا، هه ربؤیه هه ر زوو بانگه شه ی ئه وه ی کرد که ئه وان دژی کوشتنی به و جۆره ن و دانیشی نا به وه دا که هه ندیک له گه ریاکان که وتوونه ته هه له ی له و جۆره وه^{۱۴۱}.

ئیدی له کۆنگره ی چواره می ۱۹۹۰دا ئاماده بووانی کۆنگره تیگرا دهنگی ناره زایان له مه پ هیرشکردنه سه ر هاو لاتیان به رزکرده وه، به و جۆره به که متر له سی سال ئه و ره وته له ناو په که که دا به ره و کزی و لاوازی چوو. په که که سالی ۱۹۹۱ لیبووردنیکی سنوورداری ده رکرد بۆ ئه و دیهاتیانه ی واز له پاسه وانی سنوور دینن. هه رچهند هانده ری مادی و بی متمانهیی و فشاری به هیزی میریی ریگربوو له وه ی زۆریک له پاسه وانه کان ئه و ئۆفه ری ناشتیبه ی په که که په سه ندبکه ن، وه لی به جۆری له جۆره کان پینشیا ری لیبووردنی په که که ریزوو پیگه ی بۆ ئه و گروپه گه پانده وه. هاوکات په که که له سیاسه تی سه ر یازگه بریی زۆره ملی و رفاندنی لاواندا که لکی نه بینی و دۆرا، چونکه زۆر جار رفینراوه کان هه لده هاتن، جا بۆ ئه وه ی به دامه زراوه کانی میریی و ئاسایشی به سه لمینن که به خواستی خۆیان نه بووه، چه ندین به لگه و زانیاری به سوود له سه ر پیگه و پلانی په که که ده درایه هیزه کانی ئاسایش.

¹⁴¹ Milliyet, June 16, 1988. Ocalan told this to Mehmet Ali Birand, the first mainstream Turkish journalist to interview him. The series of articles Birand later wrote was banned before it could run in full.

بەم جۆرە سەربازگیرییەکی بەکەکە دەستکەوتەکانی بەکەکە ی خستە مەترسییەکی بەرچاوەوە، ئەوەیش بەدروستی لە ھێرشەکانی سەر ئاواييەکاندا ھەستی پێدەکرا. سەلاحەدین چیلیکی فەرماندە ی پێشوی بەکەکە دەبووت: "ھاوکات رەفاندنەکان ھانی خەلکی دا تا پێوەستەن بە پاسەوانانی سنوورەو تا بتوانن چەک بەدەستبھێنن و لەو پێناوەدا زارپۆ سامانیان دژ بە بەکەکە بپارێزن". ھەر بۆیە بەکەکە بەخێرای چاوی خشاندەو بە نەزمی یاسای زۆرەملێدا. لە ساڵی ١٩٩٠دا لە دووھم کۆنفرانسی نەتەوہیی دا لە لوبنان بەشداریبووان رازی بوون کە یاسای بە تۆپزی گرتنی سەرباز ھەلبسپێرن. لە کۆنگرە ی چوارەمی چەند مانگی پاش ئەو کۆنفرانسە. بەشداریبووان دەیانگوت دیسان پێداگری لەسەر ئەو بپارە کراوہتەوہ. ئەم بپارە ئاماژەبوو بەخائێک کە دووپاتی دەکردەو بەکەکە ھێند جەماوہو تەرەفداری ھە یە کە چیدی یاسایەکی لەو جۆرە پێویستیەکی ئەوتۆ نییە.

ھاوکات ئامادەیی بەکەکە بۆ بەھەند وەرگرتنی رەخنەو خواستی خەلکی دیسانەو ھۆیەکی دیاری گەشەو گەرانەوہی متمانەو جەماوہریبوونەوہی بەکەکە بوو. لە راستیدا بەردەوام ژنو زارپۆ لە ھێرشەکاندا دەبوونە قوریانیو تارادە یە کیش بەتۆپزی کە سائیک راپیچی جەنگ دەکران، وەلێ ئەوہی گرنگ بوو گەرانەوہی متمانە ی خەلک و ریزبوو بۆ بنەمای جەماوہر.

ئەو دیاردانە مابوو یەوہ سەر سروشتی جەنگەکان و دەبوو رووبدەن. ئاویو شارۆچکەکانی لیواری چیا ی جوویدداو لە زنجیرە چیا سەختەکاندا تۆردوگا گەلێکی گۆژەرەوہو کاتی دامەزراندبوو، لەوێوہ رەوشیکی نوێ لەپا بەندبوون بەبنەمای کوردایەتیو وابەستەییان بە کوردستان و ریزو ئەمە کدارییان بۆخەلک دەستپێکرد. سەرەتا چوار کورد کە دەستدریژی سیکسیان کردبووہ سەر ئافرەتیک لەلایەن بەکەکەوہ قۆلبەستکران و لەسیدارەدران. ھەر وہا پیاوێک کە پارە ی دزی بوو لە

چه‌کدارانی په‌که‌که پاره‌که‌یان به قازانجه‌وه لیوه‌رگرته‌وه. ئه‌و ته‌ن‌ها سزادرا به بریځ قازانج به‌شیوه‌یه‌کی فرمی.

مقرالی ئه‌و زوداوو چیرۆکانه روژنیوو، په‌که‌که سه‌ختگیرو سه‌پین بوو، وه‌لی به‌ویژدان بوون، که‌سانیک که نه‌ده‌هاتنه سه‌ر په‌که‌که رووبه‌پرووی گرفت و کیشه نه‌ده‌بوونه‌وه. په‌که‌که هه‌میشه ده‌یانوت که قونای سهره‌تای جه‌نگه‌که‌یان ته‌ن‌ها پرپاگه‌نده‌بووه بۆ مملانیکانیان، په‌که‌که له‌و قوناغه‌دا ته‌ن‌ها ویستویانه باوه‌پروو شکر بۆخویان ده‌سته‌به‌ریکه‌ن و بیسه‌لمینن که دارای هیزیکن و ده‌توانن رووبه‌پرووی ده‌وله‌ت بووه‌ستن، هه‌ریۆیه له‌کۆتایی هه‌شتاکاندا په‌که‌که ناشکرای کرد که له‌جه‌نگه‌که‌یاندا له‌سه‌رکه‌وتندان.

ئۆج ئالان پیده‌گات

ئۆج ئالان وه‌ک سه‌رکرده کورده‌کانی دیکه له‌هه‌ریمه‌که‌دا که‌میک دلکرمی بوو له‌باره‌ی دامه‌زاندنی پێوه‌ندی له‌گه‌ل ئه‌و ولاتانه‌ی که گه‌لی کوردیان بنده‌ستکردبوو.

هاوکات پتی وابوو دامه‌زاندنی پێوه‌ندی پێویستییه‌کی هه‌نوکه‌یه‌ بۆ ئه‌وه‌ی په‌که‌که جه‌نگه‌که‌ی له‌ نیۆچه‌که‌دا درێژه پێدات. هه‌ریۆیه ئۆجه‌لان و سه‌رکرده‌کانی پارته‌که‌ی ته‌قه‌لای ئه‌وه‌یانده‌کرد له‌گه‌ل ئێران و ئێراقدا که هاوسنووری تورکیا بوون ریگه‌یه‌ک بۆ پێوه‌ندی بدۆزنه‌وه. رێبه‌ری کوردانی ئێراق مه‌سعود بارزانی پێوه‌ندییه‌کی تۆکه‌م و ته‌واوی له‌گه‌ل حکومه‌تی ئێراندا هه‌بوو، هه‌ریۆیه په‌که‌که بۆ ماوه‌یه‌ک پێوه‌ندی له‌گه‌ل بارزانیان به‌کارهێنا تا بپه‌رینه‌وه بۆ ئێو قه‌له‌مه‌په‌وی ئێران. کاتیکیش له‌ ۱۹۸۶ یان ۱۹۸۷ هاوپه‌یمانییه‌تی نیوان بارزانی و په‌که‌که ناشکرابوو، ئیدی ئۆج ئالان هه‌ولیدا پێوه‌ندی راسته‌وخۆ له‌گه‌ل ئێرانییه‌کاندا دابه‌زیئتیت. براه‌چووی ئۆجه‌لان، به‌نیوی عوسمان، ئه‌وه‌ی که ئه‌ندامانی دیکه‌ی

په‌که‌که ده‌یانگوت، نه‌و پول‌و یارمه‌تی له‌نیو کرێکارانی کورد له‌لیبیا کۆده‌کرده‌وه‌و ده‌ینارد‌وه‌و بۆ ئێران تا په‌که‌که‌ پێوه‌ندی له‌وینده‌ر بونیاد بنیّت. له‌ سالی ۱۹۸۷دا په‌که‌که‌ ریژگی پیدرابوو که‌ قه‌له‌م‌په‌وی ئێران بۆ راپه‌راندنی کاره‌کانی به‌کاربه‌یّنیت.

هه‌روه‌ها مالگه‌لێکیان له‌ باکوو ئورمییه‌ بۆ ریخه‌رابوو، هاوکات چه‌ند جێگایه‌کیان له‌ خۆرئاوای ئێران بنه‌ کردبوو، که‌ زۆر دوور نه‌بوون له‌ سنووری تورکیاوه‌.
ئهم ریخه‌ستنه‌ نوێیه‌ له‌ ئێراندا زۆر به‌سوود بوو بۆ په‌که‌که‌، چونکه‌ مه‌ترسی لێدان و بۆردوومانی تورکیا فره‌ که‌مه‌تربوو وه‌ک له‌وه‌ی که‌ له‌باکووری ئێراقدان رووبه‌په‌ویان ده‌بوویه‌وه‌. له‌وی به‌غداد نه‌ کۆنترۆلی ته‌واوی سنووره‌که‌ی پیده‌کرا نه‌ بایه‌خیشی ده‌دا به‌چاودێری سنووره‌کان و نه‌و بۆدوومانه‌ تاو نا تاوه‌ی که‌ رووبه‌په‌وی ئۆردوگاگانی په‌که‌که‌ ده‌بوویه‌وه‌. وه‌لێ ئێران به‌ته‌واوی ده‌سه‌لاتی ده‌شکا به‌سه‌ر هه‌رێمه‌ کوردیه‌کانیدا.

په‌که‌که‌ به‌مجۆره‌ توانی ریژگی دووره‌کان نزیک بکاته‌وه‌و به‌ناسانی بنکه‌ی راهێنان و چاره‌سه‌ری برینداره‌کانی له‌وینده‌ریکات. ئیدی ده‌یتوانی به‌ له‌ریژگی ئێران‌وه‌ ئاسانه‌تر بگات به‌باکووری ئێراق و ریژگی سه‌خته‌کانی پێشوو له‌به‌رده‌مدا نه‌مان و به‌مه‌ش چالاکییه‌کانی له‌ناو تورکیادا په‌ره‌ پێدا^{۱۴۲}. نه‌وان له‌لایه‌ن به‌رپرسانی ئاسایشی ئێرانییه‌وه‌، که‌نالیکیان دۆزیبوویه‌وه‌و کات و پێناسی تایبه‌تیان بۆکرابوو تا بتوانن به‌ناسانی ه‌اموشۆی نه‌و کیشوهره‌ بکه‌ن. هاوکات توانیان سه‌رکردایه‌تی خۆیان له‌وینده‌ر به‌سه‌لمیئن و به‌سانایی له‌ئێران‌وه‌ بچنه‌ نیوخواکی تورکیا. هه‌روه‌ها زۆرچار هه‌تزه‌ ئاسایشیه‌کانی ئێران له‌ریژگی ماشینی

¹⁴² A good overview of the PKK's difficulty of holding forced recruits is given in Ozcan, PKK, 121–127.

جیب و کامیۆنه کانیانه وه ئەندامانی په که که یان ده گوازه وه بۆ شوین و باره گاکانیان.

هاوکات له ماوه کانی دوواتردا په که که توانی پێوهندی راسته وخۆ له گه له کوردانی ئێرانیشدا چێبکهن. وه له نازانری یاخۆ روون نییه ئه وه به ئاگاداری یان دهستیوهردانی دهزگای هه والگیریی ئێرانیی بووه یان نا. چونکه ئێران له سه ره تای هه شتاکاندا له شه پێکی دژواردبوو له گه له کورده کانی داو تیکی شکاندن، ئێران له گه له سه ربه خۆیی کوردا نه بوو چ له خاکی خۆیداو چ له هه رپارچه په کی دیکه دا. به لام به رژه وهندی له وه دا بوو له مملانی دابن له گه له دراوستیکانیدا، به تایبته له و کاته دا که له مملانی دابوو له گه له دراوستیکانی.

جهنگی ئێران و ئێراق، بواری دایه تاران تا پشتیوانی جهنگاوه رانی کوردی ئێراق بکات، هاوکات ته نگهزه کانی تاران و نه نکه ره دیسان هه مان به رژه وهندی به خشیه تاران تا خۆی له گه له یاخی بووه کورده کانی تورکیادا کۆک بکات. ئێران و تورکیا دوو ولاتی موسلمان بوون، وه له هه ربه که یان دارای میتۆدیکي جودابوو له ئایینداریدا. ئێران ولاتیکی تیۆکراتی ئایینی بوو، له هه مانکاته دا تورکیا ده وله تیکی توند پێداگر له سه ر سیکۆلارییته بوو.¹⁴³ هه ریۆیه به ره ی جیۆسیاسیی هه ربه که له وی دی فره جیاواز بوو، چون تورکیا ئەندامی هاوپێمانییته تی باکووری ئە تله سی (نا تۆ) و میمانوازی بنکه سه ر یازییه کانی ئە مریکا بوو. ئێران ئە و بپوایه ی له لا دروستکرا بوو، که ئە مه ریکا تێده کۆشیت تا حکومه تی ئیسلامی سه راو خونکات. ئێران نه پێی خۆشبوو نه یاره سیاسیه کانی له تورکیادا جیگیربن، نه یش ئاسوده بوو به دهستیوهردان و ته وه غولی تورکیا بۆ باکووری ئێراق. جیا له و گرفتانه

¹⁴³ This section draws on interviews with a number of former Kurdish militants with firsthand information about relations with Iran. Books used include Dagli, Birakuji, 49–57; Ozcan, PKK, 231–237, 262–264; Imset, the PKK, 138, 184, 205; McDowall, Modern History, 272–275, 351–360, and 372–373.

باکووری ئیراق هۆیه ک بوو بۆ هاوپه‌یماانییه‌تی ئێران و کوردانی ئیراق، وه‌ ئی ئاماده‌یی تورکیا له‌ و سنووره‌دا ده‌بووه‌ هۆی به‌هه‌تیی زه‌ده‌تری تورکیا به‌دریژایی سنووری ئێران و ئیراق.¹⁴⁴

له‌ راستیدا تورکیا هه‌ر شه‌یه‌کی راسته‌وخۆ نه‌بوو بۆ سه‌ر ئێران، وه‌ ئی ده‌کرا هۆشداریی له‌ وه‌دا نوامیان کردیته‌ که‌ هه‌ر وه‌ سیله‌یه‌کی به‌رده‌ست بگه‌ڕه‌ته‌ ده‌ست تا ره‌وشه‌که‌ به‌ و جۆره‌ به‌هه‌تیه‌وه‌. له‌ به‌رامبه‌ر به‌ رینگه‌دان به‌ چوونه‌ ناوه‌وه‌ی که‌ ریلکانی په‌که‌که‌ بۆ نیو خاکی ئێران، تاران داوای کرد زانیاری له‌ سه‌ر دامه‌زراوه‌ سه‌ربازییه‌کانی ئه‌مه‌ریکا و تورکیا به‌ ده‌سته‌به‌ته‌یت.

تورکیا له‌ هه‌وه‌ ئادا توانی زانیاری له‌ و ئه‌ندامه‌ نوێیانه‌ی په‌که‌که‌ به‌ ده‌سته‌به‌ته‌یت که‌ له‌ رینگه‌ی سنووری ئێران وه‌ ده‌ربازی ئێران ده‌بوون. ئیدی ئه‌ندامه‌ نوێیه‌کان له‌ لایه‌ن به‌رپرسه‌کانی په‌که‌که‌وه‌ لێیان ده‌پرسایه‌وه‌، ئه‌م زانیاریانه‌ بۆ په‌که‌که‌ به‌ سوود بوون، چون له‌ لایه‌ن ده‌زگا هه‌والگه‌رییه‌کانی ئێران وه‌ یاریده‌ی هاموشۆی ئه‌ندامانی په‌که‌که‌ ده‌درا. له‌ راستیدا ئێرانیه‌کان وردبینیان ده‌کرد له‌ مه‌ر ناو و زانیاری ئه‌وانه‌ی ده‌هاتنه‌ نیو خاکی ئێران وه‌. عوسمان ئۆجه‌لان به‌رپرسی په‌که‌که‌ بوو له‌ ئێراندا، ئه‌و ناو و نازناوی ئه‌ندامانی ئاماده‌ ده‌کرد. ئێرانیه‌کان ئه‌و زانیارییه‌یان ده‌ویست تا دانیان له‌ وه‌ی په‌که‌که‌ هه‌چ زانیارییه‌کی هه‌له‌ ناده‌ن و ده‌ست ناده‌نه‌ پرۆپاگه‌نده‌و په‌یوه‌ندی له‌ گه‌ڵ پارتی دیموکراتی کوردستانی ئێران. هاوکات په‌که‌که‌ لێیان قه‌ده‌غه‌ کرابوو له‌ نێزیک سنووره‌کانی ئێران وه‌ هه‌رشه‌کانیان بکه‌نه‌ سه‌ر تورکیا. له‌ راستیدا ئێران به‌رده‌وام ده‌نگۆی هاریکاریکردنیان بۆ په‌که‌که‌ ده‌دا به‌ دوواوه‌. ئه‌وه‌یش بۆ که‌ مکردنه‌وه‌ی خه‌یال و خه‌شی تۆله‌ی هه‌تزه

¹⁴⁴ Robert Olson, in *The Kurdish Question*, argues that Iran feared that a Turkish presence in northern Iraq would allow Ankara to exert a destabilizing influence over Iran's Kurdish and Azeri populations.

چەكداره كانی تورکیا بوو. له هه مانكاتداو له چوارچێوهی هاوپهیمانییه ئالقوزو گریخواردوو هه كانی نیوچه كوردیهه كه دا په كه كه پێوهندی له گه له بهغداد دا دامه زراندا. له راستیدا هێرشه كیمیایی ئیتراق بۆ سه ر هه له بجه و بهردهوام هێرشه سه ربازییه كانی ئیتراق دژ به جهنگاوه رانی كورد هه مانبوو له گه له ئاگر بهستی نیوان ئیتراق و ئێران كه زۆربهی سوپای ئیتراق له نیوچه كانی باكووری ولات جیگیر بپوون. هه رچه ند نیوچه سنوورییه كان نه سته م بوو بۆ هه ر سوپایه ك به توانیت كۆنترۆلیان بكات. به غداد نیگه رانی نه وه بوو كه ده كریت جهنگاوه رانی كوردی ئیتراق دزه بكه نه ئیو ئۆردوگا دامه زراوه كانی ئاواره كان له ئیو خۆی تورکیادا. به غداد هیواخواز بوو به جیگیر كوردنی گه ریلاكانی په كه كه له سه ر سنوور به توانیت رێگه بگریت له بوونی هێزه كوردیهه كانی دژ به ولاته كهی¹⁴⁵.

چه ند سالیکی كه م دوواتر بارزانی رایگه یاندبوو: "زۆریك له كوردان كه له و ناوچانه بوون یان كوژران یاخۆ له شوینی خۆیان هه لكه نران". هه روه ها گوتی: "هه ر له هه مانكاتدا سه دام حوسه یین مۆله تی دابوو په كه كه له و شوینانه دا جیگیر بن". له راستیدا رۆشن نه بوو تا چه ند رێگه به مانه وه و فراوانبوونی ئۆردوگا كانی په كه كه درابوو له نیوچه چیا ییه سه خته كان به درێژایی سنووری تورکیا، وه لێ نه وه روه نه كه بوونیان له و قۆناغه دا شته كانی بۆ په كه كه ئاسان و هه موار كرده بوو. دیسان له به رامبه ر نه وه دا رژی می ئیتراق له په كه كه ی خواست تا زانیاری له سه ر هێزه سه ربازییه كانی تورکیا و ته فگه ری كوردی ئیتراقی كۆبكات وه بۆ ده زگا هه والگیرییه كانی.

ئازمان سه ر كرده ی په كه كه ده یوت: "له هه ندێك شوینی گشتیدا باره گا كانی په كه كه له هه مان نه و شوینانه دا بوون كه باره گا سه ربازییه كانی ئیتراقی لیبوون¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Ozcan, PKK, 263fn217

. 21. Talabani recounted the details in Birand's Apo ve PKK, 193-197.

ئەوان زۆر جار دیداریان دەکردو تئیدا زانیارییەکانیان ئالۆ گۆرپدەکرد. زستانیک وەختیک بەهۆی بەفرو بۆرانی سەختەو هەندیک لە بارەگاکانی سوپای ئێراقی داخران، گەریلاکانی پەکەکە چوونە نۆیانەووە بەکاریان هێنان وەك پەناگەیک بۆ خۆیان. تامەزۆیی ئۆجەلان بۆ پێوەندیی لەگەڵ رژێمدا وادیارنەبوو لە ئاستی بەرپرسە ئێراقییەکاندا بووبێت. هەریۆیە پێوەندییەکان تارا دەیک پێوەندیی نافەرمی و لابەلایی بوون؛ زیاد لەوانەیش پەکەکە پێوەندی لەگەڵ ئێراندا گری دابوو.

بە گوێرەى سەرئەجەکانی ئازمان پەکەکەیش ئامادەکاریی فرەى نەکرد بۆ چوونە پیشەووە لەلای ئێراقییەکان. ھاوکات لەنێو هەندى بونیادنانى ئەم پێوەندییە نوێیانەدا ، ئۆجەلان لەتافەتى زیدەى لەگەڵ جەلال تالەبانیدا دەنواند.

جەلال تالەبانى سالى ١٩٨٦ لەگەڵ نەیارە دێرینەكەى خۆیدا مەسعود بارزانى كەشیستبوونە ئاشتی و ھاوکات ئەویش لەگەڵ ئێراندا پێوەندیی دۆستایەتى دامەزراندبوو. تالەبانیش ھاوشیۆهەى بارزانى لەلایەن ئێرانییەکانەو کۆمەکی مادى و سەربازى دەكراو بەئێنى لێوەرگىرابوو كە پەيوەندییەکانى لەگەڵ چەكدارانى كوردی ئێراندا بپچڕێنێت^{١٤٧}.

دیاره كە پێوەندیی پەكەكەو بارزانى لەناچاریدابوو، گەرنا لە رووی كردارییەو هەلۆهشابوویەو، پەكەكە لەدووی پێوەندییەكى بەدییدا دەگەرا لەنێوچەكەدا، كە بواری ئاسایشییان مسۆگەریكات. بۆیە پێوەندیی تالەبانى لەگەڵ تاراندا كە ئەوكات لە دانوستاندا بوون. بواریكى لەبەردەم قولكردنى پێوەندیی نۆیان پەكەكەو تالەبانیدا دروستدەكرد.

درووست لە ١٩٨٦دا مەسعود بارزانى داواى لە پەكەكە كرد كە نێوچەكانى ژێر كۆنترۆلى پارتەكەى چۆلبەكەن. لەم میانەدا ئۆجەلان نامەى ئارد بۆ تالەبانى و

¹⁴⁷ McDowall, Modern History, 351.

پیشنیازی کاری پیکه وهی خستبووه پیشچاوان. سکرتری به کیتی نیشتمانی کوردستانیش هه میسه پشتیوانی کردبوو له بیری هاوپه یمانیبه تی له نیوان گروپه کوردییه کاندایا، هه ربۆیه به هه لی ده زانی رهوشی رووداره خویناوییه کانی ناو تورکیا راستبکاته وه که کاریان کردبووه سه ره شوهره تی شوپشگێران له تورکیا. له ئۆکتۆبهری ۱۹۸۷ دا دروست حهوت مانگ پاش کۆتا هاتنی وادهی پیوه ندییه کانی پارتی و په که که. تاله بانی دیداری له ته که نوینه ری په که که دا له باکووری ئیراقد سازدا.

ئه و خواستی که پیش هه موو شتیک په که که هیرشه کانی بۆ سه ره هاوالاتیانی مه ده نی کۆتا پیبه ییت و به گشتی تیرووریزم رسوابکه ن و هیرشه فیزیکی و زاره کییه کانیان دژ به گروپه کوردییه نه یاره کانی دی بوه ستینن. ئه وه بوو له سه ره تای ۱۹۸۸ هه ردوو له سه ره جیاوازییه کانیان ده ستیان دابوو یه کارکردن، هه ربۆیه له مانگی سیی هه مان سالدا ریکه وتننامه که یان واژوکرا. ریکه وتنه که هاوشیوهی ریکه وتنی پیشووی ئۆجه لان له ته که بارزانی په یمانی پشتیوانی هاوبه ش بوو تا زیاتر له وهی یه کبوونی دوو گروپ بیت. ریکه وتنه که پیداکری کردبوو له سه ره نه به ردیی جودا له هه ره گروپیکداو پیداکریی ده کرد له سه ره کۆتا هاتن به نارازیبوونه کانیان و پیوستی وه دو که وتنی پرسی نه ته وهی ده وه له تی کوردیی.

تاله بانی روونی کرده وه: " ئیمه رزای بووین به م ریکه وتنه، له به ره ئه وه ریکه وتنیک گرنگ بوو بۆ ته فگه ری کوردیی ". ریکه وتنه که پاش دوومانگ له هیرشی کیمیایی بۆ سه ره هه له بجه کۆتایی پیه نرا. دیاره له وکاته دا تاله بانی که میک ده یقوانی له به رامبه ره په که که بیته پیشه وه. هیرشه کانی سوپای ئیراق بۆ سه ره پیشمه رگه و هاوالاتیانی مه ده نی به شیک کی گه وره ی هه ریمه که ی له چنگ ته ئگه ری کوردیی ده ره یناو هه مانکات بواریکی به رینتری به جیه نشت بۆ ته راتینی هیزه کانی په که که له ناوچه که دا.

ئیدی ئۆجەلان تىگە يىشت له گۆرآنكارىيەكانى هیز له ناوچەكەدا، هەربۆيە پێوه ندىيەكى جىاى له تەك بەغداد دا دەستپێكردو بەزويى كارى كرد له سەر هيرشيكى زارهكى و جەلال تالەبانى تۆمەتباركرد بە كاركردن بۆ له بەينبردنى بەكەكە بە پيشنيهادەكانى ئەمەريكا و توركيا. هەربۆيە له خەشم و رقەوه ريكەوتنەكەى نيوانىانى لەسالى ۱۹۸۹دا هەلۆه شاندهوه، رەخنەكانى ئۆجەلان لەناو هەموو بابەتەكانى ديكەدا كورتكرا بويەوه له وەدا كە ئەوان لەجىاتى سەر بەخۆيى كوردستان خوازيارى ئۆتۆتۆمىن بۆكورد.^{۱۴۸}

تالەبانىش بەهەرحال سىاسەتمەداريكە، ئەو زياد له تورهى و خەشمى ئۆجەلان ناوئۆمىد بوو بەوبادانەوهى ئۆجەلان لەبەرامبەريا دەستى دابويە. هەمانسال تالەبانى لەديداريكدا رايگەياند: "گەر ئۆجەلان بتوانيت هەموو كوردستان ئازادبكات و سەر بەخۆيى كوردستان دەستەبەر بكات، ئەو كات هەموو ئيمەيش وەك سەرۆكى هەمووان دەيناسين، وەلى ئەو ناتوانيت هيج شتەك بكات، كاتەك ئيمەيش لەتەمەنى ئەودا بووين هەر هەمان شتمان دەووت، ئیدی دوواتر هەمووان تىگە يىشتين كە چ دەكریت ئەنجام بدریت و چ شتەكيش ئەستەم"^{۱۴۹}.

سنوورەكانى راميارى توركيا

له دەستپێكى ۱۹۸۸ دا، پەرلەمانتارانى كورد له چەپى نيوەندى پارتى جەماهيرى سۆشىال ديموكرات، بەكەلك وەرگرتن له پىنگەكەى خويان داوايان له سىاسىيەكان كرد كە قەدەغەكارىيەكانى سەر كورد كۆتايى پێبهيتن. ئيرين، ئەوهى ليدووانە نەخشە بۆدارپێژاوهكانى بە پارتەكەى رانەگەياندبوو رايگەياند: "كيشەى كورد پيوستە هەموو گۆشەكانى بگريته وه و پيوستە بە تيرۆ تەسەلى موناقەشەى لەبارەوه بكریت و چارەسەرى واقىعى بۆ پيشنيار بكریت".

¹⁴⁸ Birand, Apo ve PKK, 197.

¹⁴⁹ Birand, Apo ve PKK, 198.

ههروهه وتی: " تا ئیستا بهرنامهیهکی گونجاو بۆ چارهسهری پرسى كورد تهخراوته روو، ههیشه نكولى له بوونی كورد دهكریت"¹⁵⁰. هیشتا ئیرین له وتهكانی نهیبوویهوه قالهقالو بگهوه بهره سهریهآدا. ئیدی نوینهرانی پارتی نیشتمانی دایك له بالی راستهوی ناوهند كه پارتی بالادهست بوون، ههولیاندا ناوبراو لهسهر ميمبهرهكه دابهزینن، ئهوان بهكیشان بهسهر میزهكانیاندا ههرايان نایهوهو یهكێك ههستایه سهریو دهقیهراند، ههروهه یهكێكى دیش تفی كرده ئیرینو نوینهرانی دیکه ی پارتی گهلی سۆشیال دیموكرات.

هه لهویدا وهزیری نیوخۆ سوور بوو لهسهر خویندنهوهی ئهوه برهگی دهستووری بنچینهیی توركیا بهدهنگی بهرز، كه نووسراوه: " ههموو هاولاتیهك له توركیا توركه". وادههنا ناوبراو بۆ یادخستنهوهی ئیرین ئهوهی برهگییهی خویندبیتهوه. بۆ رۆژی دوایش سهروکی پیشووی كۆدهتاو سهروکی ئهوكاتی ولات كهنعان ئیفرین فره بهسانایی رایگهیاندا: " ئهگه ر ئهوه بهو جۆرهیه، كه من بیستم، ئهوه شتیكه من ناتوانم قهدهغه ی كه م"¹⁵¹.

بهلام ههولهكانی رژیمی سهربازی پیشوو بۆ پێكهێنانهوهی ههستی سیاسی توركیا بوو، لهو سیاسهتهدا دهستكراوو به بهخشینی فهزایهك بۆ ههردوو نهوهی كۆن و نوێی سیاسیهكانی تورك و كورد¹⁵². بههۆی ريفراندۆمیکى گشتیهوه له سێپتهمبهری 1987دا ههموو كۆتو بندهكانی سهه بهشداری سیاسی سهركردهی پارتی سیاسیهكان ههلهگهراو هاوكات دوو مانگ دوواتر ههلبژاردنیکى نهتهوهیی

¹⁵⁰ TBMM (Turkish Parliament), Tutanak Mudurlugu, Birlesim: 10, Tarih: 19/1/1988. Copy provided by Mehmet Ali Eren. See also Cumhuriyet, Jan. 20, 1988, for coverage of the speech.

¹⁵¹ Milliyet, Jan. 21, 1988.

¹⁵² This section draws heavily on an interview with Mehmet Ali Eren. Published sources include Ahmad, Modern Turkey, 194–197; Olmez, DEP, 55–109; McDowall, Modern History, 357–360; and Cumhuriyet and Milliyet newspapers (January 1988).

ئەنجامدراو ھەندىك لە پاسەوان و پلەدارە كۆنەكان گەپانەو ھە نۆ پەرلەمان. ھەروەھا پارتى نىشتىمانى داىكىى سەرۆك ۋەزىران توركۆت ئۆزال دىسان زۆرىنەى دەنگى بەدەستھانىيەو ھە پارتى سۆشىيال دىموكراتىش كە سالى ۱۹۸۲ قەدەغە كرابوو، توانيان جارىكى تر ۋەك دووھم گەورە پارتى توركىا بچنەو ھە نۆ پەرلەمان. لەراستىدا ھەمىشە كورد لەلايەن پارتە چەپرەو ھەكانەو ھە سەرنجيان راكىشراو ھە پەرلەمانتارەكانى سۆشىيال دىموكرات برىكى كەم لە كوردى رۆشنبىر پىكھاتبوون، ھەندىك لەوانە لە ھەفتاكانو سەرەتاي ھەشتاكاندا لەبەندىخانەبوون ياخۇ دەستبەسەربوون.

ئۆزال كەسىكى تەكتۆكرات بوو، ئەو دەستى داىە سىياسەت و ۋەك سىياسىيەك لە پەر رەو بەرەو ئۆپۆزسىۆنىكى كارا و بەھىز بوويەو، ھەولەكانى ئۆزال لە پىتاو دابىنكردى ئابوو رىكە ئازادبوون ئەو دژى ياسا توندەكانى رژىمى سەربازى بوو كە كەلى لە نۆينەران نىازيان بوو برەويان پىبدەن. بەزويى نۆينەرانى كورد بەتايبەتى ئەوانەى لەنۆ پارتى كۆمەلگەى دىموكراتى بوون، ھەوليان دەدا ئاراستەى گفتۆگۆكان بگۆپن بەرەو باسى ئالۆزىو ئانئارامىيەكانى باشوورى رۆژھەلاتو ئەو كۆت و پىوھەندانەى لەسەرشوناسى كورد دا سەپاون.

ئىرىن كە پارىزەرىكى تەمەن ۲۷ سال بوو، لەنۆ لىستى پارتەكەيدا لەپلەى يەكەمدا بوو، سەبارەت بە وتارەكەى گوتى: "ئامانجى من لە وتى ئەو وتارەدا چوونە ئاوەو ھەى پرسى كورد بوو بۆ پەرلەمان". ھەروەھا گوتى: "من ۋەك پارىزەرىكە توانام نەبوو كۆمەلگە بگۆپم، ۋەلى بىرئارم دا بچمە نۆ سىياسەتەو، لەو رىگەيەو دەمتوانى كارىگەرى فرەترم ھەبىت".

ئىرىن لەكاردانەو ھەى پەرلەماندا ھىچ سەرسامنەكرا، ئەو دەبىوت: "ئەوان دەكرا ھەوليان بەدەى بۆ بلۆك كردنى من". ئاوبرا لە برەو بەدەى بوو كە وتارەكەى ھەيەجانو توپەيى زىدەتر بەدووى خۆيدا دەھىنەت. ئەو لە لىواری بەشىكى راقى

ئەستەمبولداو لە شوپنئىكى تەنگە بەرى ئىشى پارىزەرىيە كەيدا دانىشتىبوو، دەيووت: " من باش ئاشناى نىوچە كەم، رىكخستن و ميتۆدى پەكە كەيش چاك دەناسم، ئالودە و ئاشناى رهوشى توركياشم". هەر وه ها دە يگوت: " دئنيام جەنگو جەلە بە زەبرو زيان دەگە يە نيت بە هەردوو نەتە وهى كوردو تورك، هەريۆيە دەمە ويت رينگرم لە هەر جەنگو كوشتاريك، پيم وايە ئەم رهوشە تەها لە واتاكانى ديموكراسيدا دەكریت چاره سەرىي بۆ بدۆزريتە وه، گەر پەرلە مانتارە كانى ديكە كيشە كە بگرنە ئەستون بە دئنيابيه وه دەكریت رى لە جەنگ بگيرت."

لە دريۆهى قسە كانيدا ئە وهى روونكرده وه كە لە جياتى رينگەى ناشتى لە پەرلە ماندا پيچە وانە كەى روويدا، ئە و دەيووت: " من داراي كيشە گە ليك بووم لە پەرلە ماندا، بواريان نە دەدا قسە كانم بكەم، لە لايەن خودى پارتە كە مە وه پەراويز خرابووم". ستوون نوسينكى رۆژنامە يە كى بە نيو بانگى توركيا ئيرينى تۆمە تباركرد و بە شيوە يە كى نەخواز او تۆمە تى تيرۆريستى هەولدان بۆ دابەش كردنى توركيا درايە پالى.

ئۆكتاي ئيسى هەر لە و ميانە دا نووسى: " تەنانەت لە توركيا دا كە مينە ي كورديش بوونى نييه". هەر وه ها نووسى: " ئە وان هەندىك لە توركە كانن كە وابيرده كە نە وه ياخود رازين بە وهى كە زاده ي گروپينكى ئيتنى ناسراو بە كوردن"^{۱۵۳}. نئيزي كەى ساليك دوواتر نوينه رينكى ديكەى كورد بە نيۆي ئيبراهيم ئاكسوۆي لە لايەن پارتە كە يە وه لە ئەنداميه تى هەلپە سىردرا، ئە و يش بە هۆي ئە وه وه كە وتارينكى دا وه بۆ پەرلە مانتارانى ئە وروپاو تييدا رهخنى لە ئە داى سياسى توركيا گرتبوو بە رامبەر بە رهوشى كورد. ئە و تەنها حەسانە ي پەرلە مانتار ييه كە ي پاراستى لە وهى كە تاوانى جوداخوازي نە دريتە پال.

¹⁵³ Hurriyet, Jan. 22, 1988.

تورکوت ئۆزال له و هخته وهی هاتبوو نۆ کایه سی سۆکایه تییه وه نه وهی دووپا تکرده بوویه وه که نه وانه ی گه ره کیانه ولات دابهش بکن، نه وانه دهستی ده ره کین و له ده ره وه وزه یان پیده دریت¹⁵⁴. ناته وانی دامه زراوه سیاسییه کانی تورکیا یاخۆ ره فزی هینانه پیش باسی دۆزی کورد له تورکیادا چاوه رۆکرا بوو. دانه دوواوهی شوناسه کانی دی له میتۆدی تورکیادا ریشه دار بوو به هزی که مالیزم که دارای جه ماوه ریکی چه سپاو بوو، هر باسو خواستیک له مه پ شوناسی گه لان باستیکی بی بنه ماو پیچه وانه بوو، هر بۆیه پیویست بوو خۆی لی لاددریت.

له وکاته شدا کۆده تای سهربازی تورکیا نوێ بوو، هر چه ند که سوپا له کاروباری سیاسییدا کیشرابوویه وه، وه لی بوونی خۆی له نۆ نه نجومه نی ئاسایشی نه ته وه یدا نومایان ده کرد، هر بۆیه جار جار پرسو دۆزی کورد وه ک ناو نیشانی خواستیکی تیرۆریستی ده هینرایه پیشچاو.

سیاسییه کان به شی نه وه نده به ناگابوون له رووبه روو بوونه وهی نه زمی سهربازییدا بۆ دۆزی کورد. بوونی سی کۆده تا له نیوان سالانی ۱۹۶۰ بۆ ۱۹۸۰ نمونه یه ک به س بوو بۆیان تا بزانی سوپا ده که ویته چ ره وشیکه وه کاتیک بزانیته ره وشی نیوخۆی ولات له مه ترسیدایه.

وه لی له ده ره وهی ولاتا میتۆدو هزی نوێ فره به دروستی ئاپارسته ی نیوخۆ ده کرایه وه¹⁵⁵. له ئۆکتۆبه ری ۱۹۸۹ دا له نیو په یمانگای کوردی پاریسدا که ندال نه زان مژولی راهیتان بوو وه ک فیزیاناس و که سیکي نهرمو نیان له ئەدای هزی و سیاسییدا ، سالی ۱۹۷۱ له تورکیادا قوتاریبوو، له ده ره وه توانی هه وه لین کۆنفرانسی کوردی نیونه ته وه یی به ستیت، که ندال که سیکي ناسراو و خۆشه ویست

¹⁵⁴ . Cited in Olmez, DEP, 60.

¹⁵⁵ For details of the conference, see the Institute's Bulletin: "International Conference on the Kurds" (February 1990).

بوو، كۆنفرانسەكە لەژێر سەرپەرستی گروپی مافەكانی مرفۇدا بوو كە خاتوو دانیاڵ مێتەرانی هاوسەری سەرۆكى فەرەنسا بەرپۆەى دەبرد.

دەستەپەك لە چالاكوانانى كورد و نوێنەرانی پارتەسیاسییەكان و سیاسەتمەدار هاما لەتەك شارەزایانى بیانی بانگهێشتكراوون بۆ كۆنفرانسەكە بۆ قسەكردن لەسەر گرفتاری كوردان ، بەتایبەتى كوردانى ئێراق.

ئێراق و ئێران لەمانگی هەشتى ۱۹۸۸دا ئاگرەستیان واژۆكردبوو. لەهەمانكاتدا و لەسەرپەندی كۆتایهاتنى جەنگدا ئێراق دەستى دابوو بە هێرش و هێزىكى ئیجگار توند بۆ سەر چالاكوانانى كوردو چەكدارە كوردەكان. پاش گرتنى شارۆچكەى هەلەبجە لەلایەن هێزە كوردیی و ئێرانییەكان پێكەوه، هێزەكانى ئێراق هێرشى كیمیایان كرده سەر شارەكە، هاوكات گرتنى دەستە جەمعی و لەسێدارەدان و كورشتن لەوانە مندال و زارۆ تەواوى شارو شارۆچكە و ئاوابیەكانى گرتبوویەوه.

بەگشتى لەو رەوشەدا نێزىكەى ۲۰۰۰۰ كەس كوژران و یەك ملیۆن و نیو لەمالەكانیان هەلگەنران و راگوێزران، ئەو راگوێزتنە ئێراقییەكان وەك شالۆى ئەنفال نیو زەدیان كوردبوو. هاوكات سەدان هەزار ئاوارەى ولاتانى دى بوون، لەوانە ۶۰۰۰ رۆیان نا بەرەو تورکیا و ئەوانى دیکە بەرەو ئێران. كەندال هیواى خواست كۆنفرانسەكە هۆیهك بێت تا نەخشە رێگایەك بۆ چارهەى گرتنى كورد بخاتە روو، هاوكات بتوانیت سەرئەنجام بەرەو كیشەكانى كورد رابكیشیت لە ناوچەكەدا. لەناو ئامادە بووكاندا ۳۰ پەرلەمانتارى تورکیا بانگهێشتكراوون كە حەوتیان پەرلەمانتارى كوردی پارتى كۆمەلگەى دیموكراتى بوون^{۱۵۶}. هاوكات ئەردال ئینۆتۆى رێبەرى پارت لەهەولدا رێگربوو لەبەشدارىكردنى ئەندامەكانى لەوهەا كۆبوونەوهیەكدا، ئەو دانیانەبوو لەوهى چى دەقەومیت، ترسى ئەوهى هەبوو

¹⁵⁶ Details on events before and after the conference are found in Olmez, DEP, 67-84.

رووبه پرووی ره خنهی جه ماوهری تورک بیتوه. نوینه رانی حزب هوشداریه که یی نینۆتویان به هه ند وهرنه گرت.

وهختیک دهگه رانه وه له کۆنفرانسه که دا، رۆژنامه کانی تورک له دووی ره وشه که وه بوون و پیش لیزنه ی نینزیباتی پارتکه که ناماده بوون. ئیدی چەند ههفته یه ک پاش ئه وه هه مووان له پارتکه که ده رکران، ئه وه یش به بیانووی ئه وه ی که به شدارییان کردوه له چالاکیه کی سیاسیدا که پیچه وانیه له گه ل میتۆدو دیسپلینی حزیدا. ئه رین که له کۆنفرانسه که دا ناماده بوو، هۆکاره کانی پارتکه کی کورتکرده وه له سه رتا دا وتی: "پارتکه که، پارتیکی که مال بو". بریاری پارتکه که بووه هۆی کاردانه وه یه کی سه رتاسه ری کوردان له ولاتداو سه رۆکی شاره وان ی ۱۲ پارێزگا له باشوری رۆژه لات ی تورکیا ده ستیان له کارکیشایه وه و شه پۆلیکی توپه یی توندی به دووی خۆیدا هانی.

له راستیدا ئه وه ته نها کورده کان نه بوون نارازی به بریاریکی له و جۆره ی پارتکه که بوون. به لکو هه ندیک له تورکه کان، به تایبه تی ئه وان ی له بازنه یه کی چه پره وه وه هاتبوونه نیو پارتی سۆشیال دیموکرات پرۆتستۆی ئه و بریاره یانکرد. هه ریۆیه چه ندین ئه ندام په رله مان له تورک و له کورد بریاری ده ستله کارکیشانه وه یان پیشکش به پارتکه که کرد.

له چه ند مانگیکی دوواتردا هه موو ئه و ئه ندامه سه ربه خۆیا نه له ته ک ئه ندام په رله مانگه لیکی نارازی پیوه ندییان گرت و له باره ی چۆنیه تی هیشتنه وه ی کاریگه ریان به سه ر ژینگه ی سیاسی ولاته وه که وتنه و تووێژ. له تیگه یشتنی ئه واندا ئه وه روون و ره وان بوو که بۆ چاره کردنی پرسگه لیک که رووبه پرووی تورکیا بوونه وتوه، له سه رووی هه موویانه وه دیموکراتیزه کردنی تورکیا و کیشه ی کورد، ئه و ناتاج به بوونی پارتیکی سیاسی نوی له گۆرپیدا بوو.

چه پرهوه تورکه‌کان رازی بوون به پارتیکی نوی که میتۆدیکی جودای له‌مه‌پ
پرسی کورد له‌هه‌گه‌دا بیته، هاوکات پیشببینی ده‌کرا پارتکه که بتوانیت هه‌موو
ناریشه‌کانی تورکیا له کارنامه‌یدا گردبکاته‌وه له‌ئابوویرییه‌وه بۆ ژینگه‌ی ولات.
له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا له‌گه‌ل ده‌رکردنی نوینه‌ره کورده‌کان. ده‌نگۆی پارتی وئیه‌که
بلاووبویه‌وه، نوینه‌ره کورده‌کان به‌هیوای چاره‌سه‌ریی گرفت و له‌خۆگرتنی
به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان له‌و پارتی‌دا خۆیان ریک‌خستبوو.

به‌و جۆره سیه‌کانی کورد له‌ دووی فرسه‌تیکێ نویدا ده‌گه‌ران تا تموخی
نه‌ته‌وه‌بیان ده‌سته‌به‌ریکات. ده‌سته‌کارگیشانه‌وه‌ی ده‌سته‌جمعی سیاسیه‌کانی
کورد له‌ هه‌ریمه‌که‌دا ئاماژه به‌ خه‌ملینی کادیڤرگه‌لیکی ئاماده‌و به‌ نه‌زموون بوو که
نه‌ پشتیوانی په‌که‌که‌و خه‌باتی چه‌کدارین نه‌یش رینگه‌ی توندو تیزیان قبۆله، نه‌وان
دارای خواستیکن له‌ دیموکراتیه‌تدا جیی ده‌بیته‌وه‌و چاره‌سه‌ری ناشتیانه‌ی پرسى
کلتوری و نه‌ته‌وه‌یی کوردیان له‌ کارنامه‌دایه.

به‌مجۆره له‌ ده‌نگۆی پارتی نوێیه‌که‌دا هه‌ندیک له‌ هه‌وادارانى تورکچیتى هه‌ستی
نیگه‌رانى له‌مه‌پ زیادبوونی ئاوردانه‌وه له‌ گرتنی کورد نا‌ئارامی کردبوون. له‌راستیدا
ئو هه‌سته به‌کاره‌خۆ له‌نیۆ ته‌فگه‌ری تورکچیه‌کاندا هێور ده‌بوویه‌وه¹⁵⁷ ئایدین
جۆفون غورکان که‌ نه‌ندامیکی کاراو دیاری نیۆ پارتی سۆشیال دیموکراتیوو،
پیشببینی کرابوو بیته‌ سه‌کرته‌ری گشتی پارتی نوێیه‌که‌، ئو نیگه‌رانى خۆی له‌وه‌دا
ده‌رده‌بێی که‌ پێکهاته‌ی پارتی نوێیه‌که‌یش ئیجگار به‌رته‌سکو داخراوه. غورکان
پیشنیازی کردبوو که‌ کاتیکی زیده‌تر بدریت به‌ هه‌ولدان بۆ فراوانکردنی بنکه‌ی

¹⁵⁷ This section draws on Olmez, DEP, 85–109, where the interactions between Kurdish and Turkish supporters of the planned new party are described in detail. I also relied on interviews with Kurdish politicians Mahmut Kilinc, Mehmet Ali Eren, Serafettin Elci, and Mehmet Emin Sever; the views of former PKK militants Selim Curukkaya and Zeki Ozturk; and rival Kurdish leader Kemal Burkay.

جەماوەری پارتەکه و رایە له جەماوەرییەکانی بەرینبکۆین، وەڵا ئەو هەولانە بەهەند
نەگیران، هەر بۆیە غورکان هەر زوو دەستی لەکارکردن لەگەڵ ئەو گروپە نوێیەدا
کێشایەوه و دانیشت.

هەر رۆژ ئەندامێکی دیکە ی چەپی تورک لە نێو پارتەکهدا دەستی لەکار
دەکێشایەوه. مەحمود کیلینچ که سەرۆکی شارەوانی ئادیامان و ئەندامی پارتی
سۆشیال دیموکراتبوو، دروست لەپاش کۆنفرانسی پارێس دەستی لەکار
کێشایەویەوه. ئەو دەبیوت: "ئەندامانی تورک رۆژ لەدوای رۆژ لەنێوماندا نەدەمان،
ئیدی گروپەکه مان لە تێپوانینی ئەواندا پارتیکی شتوێ کلاسیکی بوو، زۆدەتر
گوردبوون بەسەریدا زال بوو، ئێمە تارا دەیهک هەموومان کورد بووین".

له ۷-۷-۱۹۹۰ پارتی کاری گەل بەشێوەیەکی فەرمی لەتورکیادا دامەزرا.
پارتەکه لەیسەر پێشینیازی کارناسانی بۆ تەواوی گەلی تورکیابوو، هەر بۆیە
وادانرابوو که سەرۆکی پارتەکه تورک بێت و سکرێتێری گشتیشی کوردێک بێت.
بەمجۆرە پارتەکه له بوارى رەسمیەتدا پارتیکی کوردی نەبوو. لەیاسای پارتە
سیاسییەکانی تورکیادا بوونی هەر پارتیکی که بانگەشەى ناوچەگەرابو و رەگەزی
لەخۆگرتبێت قەدەغەبوو. بۆنموونە بانگەشەکردن بۆ مافی تاییەتی کوردو
فەرھەنگ و وێژەى کوردی و هاندان بۆ بوونی زمانێکی دیکە جگە لەتورک له
چارچۆیەى ئەو قەدەغەکارییانەدا بوون.

ئەو یەكەم پارتی سیاسی فەرمیی کوردیی بوو له میژووی تورکیا، که به
بەکارهێنانی مەکری زمانەوانی بۆ خۆلادان له یاسا قەدەغەکارییەکانی تورکیا
دامەزرا. لهسەرەتادا رۆشن نەبوو چلۆن پارتەکه شۆپ دەبێتەوه بۆ نێو
جەماوەر. له دەستپێکی ۱۹۹۰دا پەکه که زیاتر گەشەى کردبوو، هەندێک کورد له
لاوانی کوروکچ له و باوهرەدا نەبوون که رژیمی سیاسی خواستەکانی کوردو خەباتی
یاسایی کوردان جێگەبکاتەوه. هەر بۆیە له سەرەتادا میتۆدی پەکه که لەمەر

پارتیکى له وجۆره بايه خيکى گالته جارو بى ئه رزشى پيشاندا. هه ريويه جه نڅوازانى
په که که پارته که يان به پرۆژه يه کى ميريى ده زانى و پتيان و ابوو بوونى پارتیکى له و
جۆره پتيويست نييه و جگه له به فيرودانى کات هيچى ديکه نيين. سارى باران که
يه کى

توندوتیژییه‌کانی په‌که‌که به سه‌رچاوه‌ی گرفته‌که بزائن. له و ده‌مه‌دا راستی بانگه‌شه‌گه‌لیک له گۆرپ‌دابوو، که پشتیوانی بۆ په‌که‌که ریشه‌دارکراوو به ناٹومیدی خه‌ک له ناسیۆنالیزی کوردیی. هاوکات ئه‌نکه‌ره هه‌میشه ئه‌و راستیه‌ی ده‌دایه دواوه که گرفتی په‌که‌که وه‌ک گرفتی هاوالتیانی ره‌سه‌نی ولاته‌که‌ی بزانیته، ئه‌مه ببوه بنه‌مایه‌ک و له‌نیوه‌نده سیاسیه‌ی جۆربه‌جۆره‌کانی میریه‌وه ئیدی هه‌نگاوی واقعی بۆ چاره‌سه‌ری گرفتی جه‌ماوه‌ریبونی په‌که‌که نه‌ده‌نرا^{۱۵۸}.

موحه‌مه‌د عه‌لی بیراندی رۆژنامه‌نوسی بیلیه‌ن و نیتزیک له ره‌وشه‌که‌وه پیتی وابوو که ئه‌و کوردانه‌ی که ئاتاجیان به‌هاریکاری و یارمه‌تی رژیم بوو به‌ره‌به‌ره ببوونه هاوسۆزی په‌که‌که. جیا له‌وه‌یش میری رپه‌هوی سه‌رکوگه‌رانه‌ی خۆی دیسان له نیوچه‌که‌دا درێژه‌پیدا. یاسای عورفی له‌هه‌ریمه‌که‌دا گۆرپا بۆ حوکم و ره‌وشیکی کتوپر، ئه‌ویش شیوه‌ یاسایه‌کی سه‌ریازی بوو که له‌لایه‌ن به‌رپرستی هه‌ریمی دامه‌زراوه‌هه تایبته به‌رپه‌وه‌ ده‌برا.^{۱۵۹}

له ئاماژه‌یه‌کی روون و ره‌واندا حکومه‌ت پیشانی دا که پروپاگه‌نده‌ی جه‌نگه‌که‌ی دۆراندوه. چون حکومه‌ت له به‌هاری ۱۹۹۰دا برپاریکی ده‌رکرد که حاکی هه‌ریمیکی بۆی هه‌یه هه‌ربلاوکراوه‌یه‌ک قه‌ده‌غه‌ب کات که هه‌له روومالی رووداوه‌کان بکات له ناوچه‌که‌دا. له‌راسته‌یشدا روومالگرده‌ی دروستی رووداوه‌کانیش واته‌ خسته‌نه رووی نیازو تیروانی میری له‌مه‌ر هه‌ر رووداوێک.

هاوکات فه‌رمانداری ناوچه‌که‌ بۆی هه‌بوو هه‌ر چاپه‌مه‌نیه‌ک له هه‌رکۆیه‌کی ولات بیته‌ دابخات و هه‌رکه‌سه‌یش بیویستایه‌ ده‌یتوانی به‌بی ئاگادارکردنه‌وه‌ی پیشه‌وه‌خت

¹⁵⁸ Milliyet, April 19, 1988.

¹⁵⁹ The provinces were Bingol, Diyarbakir, Elazig, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli, and Van. In 1990, the newly formed provinces of Batman and Sirnak were added. Adiyaman, Bitlis, and Mus also fell under emergency rule as “neighboring” provinces.

دوورببختاهوه¹⁶⁰. لهو ماوهیهدا به کاوهخۆ ٤١٣ بپیار تهعدیلکران، لهچهند مانگی دووای ئهوه رهوشه دا بههۆی پرۆتستۆکردنهکانی سۆشیال دیموکراتهکانهوه دیسانهوه روانینی کوردان بۆ پرۆسهکه پایه داربوویهوه. ئهوه لهکاتیگدا بوو که دهولهت هیواداربوو بوونی کورد له ولاتدا بداته دوواوه. هاوکات ئهوههسته درایهوه بهپهکهکه که تهنها توندوتیژی لهئێستادا زیاد لهههمووکانیکی رابردوو ریگهیه بۆ ئاوردانهوهی میریی لهخواستیه رواکانی کورد.

تۆفان (١٩٨٨-١٩٩١)

زهکی ئۆزتورک که دوواتر به ئازامان ناسرا، پێش ئهوهی پێوهندی بکات به پهکهکهوه پارێزه ره بوو. تارادهیهک بههۆی فشاری باوه گهورهیهوه سکولێ یاسای ههلبژاردبوو. ئهوه لهسالی ١٩٨٥ دا دهستی دابوو په پراکتیکی پێشهکهی. دووسال دووای ئهوهی رژیمی سهربازی واز لهدهسهلاتی ولات بهینیت. ناوبراو بهتهواوی ناومید ببوو. ئازامان دهیگوت: "شتیک کهمن رووبهرووی ببومهوه فره جیاواز بوو، من وابیرم دهکردهوه. لهلایهکهوه یاسا گهلیک ههبوون، وهلی بهی ئازادییهکی راستهقینه، لهلایهکی دیکهوه ههموو رۆژیک یاساگهلیکی نوێ لهدهرکردندا بوو، که ههموو چالاکییهکی سیاسی و رۆژنامهگهری و ریکخستن و گردهبونهوهو تهنانهت پارتی سیاسی تورکیشی سنوردار کردبوو.

لهبهر ئهوه شانازیه که له گۆریدا نهبوو بۆ ئهوهی بتونین پارێزه ره بین". پاش سالیگ کارکردن له ئهنگه ره. ناوبراو گوازیهوه بۆ شاری ئهنتالیا لهسه ره لێواری دهریای میدیتهرانه.

¹⁶⁰ Further details on Decree 413 and the effect on the Turkish media are found in Helsinki Watch, Destroying Ethnic Identity (Sept. 1990), 13-18.

له ئەنتالیا كۆمه‌لگه‌یه‌كی كوردی ته‌واو گه‌وره هه‌بوو، ره‌نگه به‌هۆی ئه‌وه‌وه بووبیته كه كارو فه‌رمان له‌وینده‌ر به‌هۆی ره‌وشی گه‌شتیاریه‌وه فره بووبیته و نیش به‌سانایی ده‌دۆزرایه‌وه .

له‌وی ئازمان له‌ته‌ك هاوڕێكانیدا ده‌ستیان دایه و تووێژ له‌باره‌ی په‌كه‌كه‌وه . زۆریه‌ی ئه‌وان وه‌ك ئازمان دارای هه‌ستیكی لایه‌نگیری بوون به‌رامبه‌ر به‌ په‌كه‌كه‌ . دیاره ئازمان وه‌ك قوتابیه‌كی كوردی خویندنی ئاماده‌یی له كۆتایی هه‌فتاكاندا سه‌رسامبوو به نه‌زمی ناتوندوتیژی كه‌مال بۆركای له پارتی سۆشیالیستی كوردستان په‌سه‌كه دا . وه‌ئێ له‌توركیا چالاکی سیاسی به‌پیتی پتیوست ئه‌جنامه‌ده‌درا .

ئازمان ئه‌و ره‌وشه‌ی روونكرده‌وه ، ئه‌و به‌رده‌وام به‌زمانیكی به‌رزو پروفیشنال وه‌ك پارێزه‌رێك ده‌دوو : " پارته‌كه‌ی بۆركای پێداگری له‌سه‌ر ریفۆرمی سیاسی ده‌كرد ، وه‌ئێ له‌و قۆناغه‌دا وادیار بوو خه‌باتی بی چه‌ك ئه‌سته‌م بیته " ، هه‌روه‌ها پێداگری ده‌كردو ده‌یوت : " له‌م قۆناغه‌دا كرانه‌وه‌ی دیموكراسی له‌ توركیادا نییه " . هه‌میشه‌تا به‌رگری و جه‌نگی چه‌كداریی له‌ گۆرپێدابوو ، ئه‌وه سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی كه نیگه‌رانیه‌كی ئیجگار زۆر له‌به‌رامبه‌ر په‌كه‌كه‌دا له‌گۆرپێدابوو . ئایزمان به‌ركردنه‌وه‌یه‌كی ئیجگار توندی له‌ لا گه‌لاله‌ ببوو . له‌لایه‌كی تره‌وه په‌كه‌كه‌ هه‌یزه مه‌ده‌نییه‌كانی خۆی ناردبوویه سنووری خۆرئاوای ولات تا كار بكه‌ن بۆ پێكه‌یتانی ئه‌ندامی نوێ و هه‌یزی مرۆیی و هه‌روه‌ها گه‌یاندنی ئه‌و ره‌وشه‌ی كه له‌ باشووری رۆژه‌لاتی توركیادا ده‌گوزه‌ریت ¹⁶¹ .

له‌باشووری رۆژه‌لاتی توركیادا ده‌سته‌راگه‌یشتن به‌ چاودێری كوردان فره ئه‌سته‌م نه‌بوو . ده‌نگو زرمه‌ی فیشه‌كو ته‌قه‌كردنه‌كان له‌ نۆه‌ندی شاره‌كانه‌وه ده‌بیسترا .

¹⁶¹ 1. The lack of census data based on ethnicity makes it impossible to know the real number of Kurds living outside the Kurdish region, but it generally is thought to be about half the country's overall Kurdish population

زیادبوونی دهوریاته سهربازییهکانی رژیم ئه و بانگهشانهی پهکهکهی پشتراستدهکردهوه، که کوردستان داگیرکراوه. کوردهکان دهبوو زۆرجار به پهکهکهو ههوادارانی پهکهکهو چالاکییهکانیان له نێوچه کوردییهکاندا ئاشنابن و فرهجار لهکاتی سهردانی نێزیکهکانیاندا پێکدهگهیشتن. وهلی لهنێوچهکانی خۆرئاوادا که ملیۆنان کورد لهویندهر دهژیان، بههۆی دهستکهوتنی ههلی کارو یاخۆ دوورکهوتنهوه لهتهنگزهکانی نێوچه کوردییهکان روویان لهوی نابوو، دووربوون لهماجهراکانی نێوچه کوردییهکان. پهکهکه دهبوو شتانیك بکات بۆ که مه ندرکیشکردنهوهی ئهوانیش بۆ پرسی کوردایهتی.

لهویندهر هه م پهکهکهو هه م جهنگهکهی رهنگو پووی فره دوور بوو، ئه و زانیاریانهیش له راپۆرت هه والییهکانی تورکیاوه دهگهیشتن، بهتهواوی ئاراستهیان گزراپوو بهرهو خواستو بهرژهوهندی میریی. دیاره ئه و گرفتانهی رووبهپووی شوناسی نهتهوهیی کوردی دهبوونهو ئه و قهدهغهکاریانهی کهههبوون، دروست هاوشیوهی ئه و نهزمه بوو که رووبهپووی چالاکانه دیموکراتیی خوازهکان دهبوونهوه. میژگرو موناقهشهکان له مه پ خرابهکارهینانهکانی مافی مرۆف له لایه ن هیزهکانی پۆلیسهوه بلاوهیان پیدهکراو هاوکات ئه شکهجهو نازاری دهستبهسهران فره باو بوو، ئه و بلاوکراوانه ی چه پره وهکان که پرسی کوردیان دهگرته خۆ، بهتهواوی رووبهپووی ئاستهنگه یاساییهکان ببوونهوه.

هاوکات دادگاگان ریگه یان نه ده دا هاموشۆی به ندرکراوهکان به شیوهی پتویست بکریت. ئازمان باش ده یزانی که داواکاری گشتی هه ولدهات هه له یاساییهکان دژ به ئه ندامانی په که که به دروستی بخاته پوو. ئه وان هه میشه به ئازمان پیده که نین و به شوخییه وه پێیان ده گوت جهخت بکاته وه سه ر برپاریك و بلایت لێره یاسا به رقه رار نییه.

سالى ۱۹۸۸ ئىدى لەكۆمەلگە كوردىيەكانى خۆرئاوادا چالكان و ميليشيا مەدەنىيەكانى پەكەكە لەخۆرئاواى توركيادا كەوتبۇونە خۆ. ئازمان بەمجۆرە باس دەكات: " لە ئەنتالیا تەنھا ئاشنايەكمان ھەبوو، ئەو دېھاتىيەك بوو، كەسىك بوو بېئاگا لە ژيان. ئەو نوینەرى رېكخراوئىكى نایاسایی بوو، ئىدى ئەمە ھۆيەك بوو تاپرىشكىكى لە بەرژەوھەندى ھەندىك لە ئىمە تەواو بېت. ئازمان بەجدى لىتەويى بە پىوھەندى كردن بە جەنگىكى سەرکەشانەوہ.

ھەرۋەھا دەيگوت: " من داراي گەلى پرسیار بووم لەگەل خۆمدا، بەلى دەمتوانى. بىمە كەسىكى پاسىف، دەكرىت بىمە پەكەكەو دەكرىت بىمە بىۆكراتىكى دەولەتتى. ئىدى بەدېلىك نەبوو، بەلى رېگەيەكى دى شك نەدەبرا". بەمجۆرە ھەر لە ۱۹۸۸دا ئازمان وازى لە پىشەى پارىزەريەكەى ھىئاو پىوھەندى كرد بە پەكەكە ۋە. خەلكى خەباتى چەكدارىيان ۋەك دوا مەنزىل ھەلئېژاردبوو. ئەو ھەوھەلئېن ھەلئېژاردن نەبوو، لە ئەوروپاۋ لە ئەمەريكا ئەو رېگەيە وادىاربوو نامۆ سەيرىبوو، ۋەلى بۆ كەسىك كە لەھەلومەرجى رۆژھەلاتى ناویندا بووايە رەوشەكە جودا بوو، لىزە لەتوركىادا كرانەوہى دىمۇكراسى لە گۆرپىدا نەبوو.

جەنگى پەكەكە ھەلىك بوو تا سەرنجى ھەموو ئەوانەى راکىشا كە ھەولياندابوو، ياخۆ شكستيانھىئاو بوو لە بەرپاكردىنى شۆرشدە لەنتۆ گروپە كوردىيەكانى دىكەدا. ئەحمەد ھ. كە لەسالى ۱۹۷۹دا وازى لە زانكۆ ھىئا، ھەرۋەھا لەبەرئەوہى ئەندامى دەنگى كاوہ بوو دەستگىركرا، ئەو دەيووت: " پاش ئەوہى سالى ۱۹۸۷ لە زىنداندا مەرەخەس بووم، بىنىم تەنھا گروپىك كە ماپىتەوہ پەكەكە يە، ھەموو ئەوانى دىكە كۆتاييان پىنھاتوو".

ناوبراۋ كاتىك لە زىندان ئازادكرا تەنھا تەمەنى ۲۷سالبوو، لەدريژەى باسەكەيدا دەيگوت: " كاتىك ئازادبووم دەنگى كاوہ نەمابوو، رېكخراوى كاوہىش كۆتايى ھاتبوو، ئىدى گەيشتمە بپوايەك تەنھا رېگەى ئاپۆ دروستە". ناوبراۋ پاش

سیاسییه‌کان له نیتۆچه‌که‌دا بېووه هۆی ئه‌وه‌ی که قوتابییانی کوردو کوردانی رواتنننیک‌ی نوێیان هه‌بیت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌وان ئیدی چۆن له‌لایه‌ن مېرییه‌وه مامه‌له‌یان له‌ته‌که‌دا ده‌کری. له ولاتی بولغارایای دراوسیدا ده‌ولت له‌ریگه‌ی که‌شتییه‌وه به‌ناچاریی که‌مینه‌ تورکه‌کانی ئه‌وتی که‌مه‌ندکیش ده‌کرد بۆ تورکیا. ناره‌زاییه‌ به‌هیزه‌کانی ۱۹۸۹ وه‌ک تۆفانیک و‌ابوو له‌به‌رامبه‌ر کورداندا، ئه‌وانیش رووبه‌پووی هه‌مان ره‌وش و روو بېوونه‌وه له‌تورکیا. کیمیاباران‌ی هه‌له‌بجه‌و بیده‌نگی دنیا له‌ئاست ئه‌و تاوانه‌دا ئه‌و راستیه‌ی دوپات کرده‌وه که کورد نا‌کریت هاوپه‌یمانی ولاتیک بن تا بیانپارێزیت. هه‌ر بۆیه ئه‌و پارتی سیاسیه‌ که خوازیاری ریگه‌ی ئاشتی بوون بۆ چاره‌ی گرفته‌کان، قوتابیانی زانکۆکانیان بۆ رام نه‌ده‌کراو دارای گرفته‌گه‌لیکی شیوازی خه‌بات بوون له‌گه‌لیان.

سیفتیسی ده‌بیوت: "سروشتی گه‌توگۆرکانمان په‌لکیشی ده‌کردین بۆ ئه‌وه‌ی باس له‌ کوردستان بکه‌ین". هه‌روه‌ها ده‌یگوت: "ره‌وشه‌که تا ئه‌وکات له‌بارنه‌بوو بۆ قسه‌کردن له‌وباره‌وه، ده‌ولت خواستی بوو بمانکوژیت و بمانتوینیت‌وه". له‌و ده‌مه‌دا ئه‌ندامیکی دیرینی په‌که‌که به‌نیوی (ه) له‌ ریگه‌ی ئاشنا دیرینه‌کانییه‌وه له‌ شاری ئه‌سته‌مبوولدا کاری کرد تا پێوه‌ندی له‌ته‌ک قوتابیانی زانکۆدا چێکات. هه‌موو ئه‌و قوتابیانه‌ هاوسۆزی په‌که‌که بوون و ئه‌وانه‌ بوون له‌ ناره‌زاییه‌ بچوک و خیراکاندا لێره‌و له‌وی ده‌رده‌که‌وتن و قۆلبه‌ستده‌کران. (ه) کاریکرد تا به‌چه‌ند شیوازیکی جیا سه‌رنجی خه‌لکی بۆ لای خۆی رابکیشیت. بۆ نمونه‌ داوای ده‌کرد جینگه‌ی که‌سێک بکه‌نه‌وه بۆ چه‌ند شه‌ویک له‌به‌شه‌ ناوخۆییه‌کاندا یاخۆ جانتایه‌کی بۆ هه‌لبگرن تا چه‌ن رۆژیک.

هه‌موو ئه‌وانه‌ واده‌رده‌که‌وت که بایه‌خ به‌ په‌که‌که ده‌ده‌ن، وه‌لی ئه‌م نێزیکه‌پوونه‌وه‌ی (ه) له‌وه‌دا بو ئایا ئه‌وان ده‌یانه‌ویت به‌شدار‌ی بکه‌ن یاخۆ نا. ئه‌و له‌ ریگه‌ی زنجیره‌ پرسیاریکه‌وه که ده‌رباره‌ی ته‌مه‌ن و نوسین و به‌شدار‌ی

خۆپيشاندان و وازهيتان له خهبات بۆچوونه كاني هه لده سهنگاند. سيفتيسي سه بارهت به توندى رۆشوپينه كاني ريخستنى په كه كه ده گيرتته وه: " هيچ ريبهك بۆ قوتابيانى زانكۆ نه بوو گهر بيانويستايه كارى ياسايى بكن، كه واته ريگه كه رۆشن بوو، جارتيكان هاوپرئيه كم گوتى ده مه وپت بتبينم، كاتيك كه چوممه ديدارى داواى ليكردم كه په يوه ندى بكم ، ئه و به پرسي هه ماههنگى ئه نداهه نوپيه كان بوو، ئيدى منيش گوتم باشه".

دهر هاويشته كان

ئۆجه لان و فه رمانده كاني ترى نيو پارتته كه ي ئاماده ي ئه و نه زمى مشتومرو نيازه هزرييه ي نيو ئه نداهه نوپيه كاني په كه كه نه بوون. ئه نداهه نوپى له كوتابى هه شتاكاندا وهك شه پۆليتك روويان له په كه كه نا، ئه وان پسپۆرو قوتابى و خه لكى خۆنه وار بوون و خۆيان به كلابى كرد بوويه وه بۆ پرس و جۆ له سه ر بابته هزرييه كان و نه زمى ناسيؤناليزمى كوردى، ئه وان ئاسان نه بوو بۆ يان ژينگه ي توندى سه ربازي په كه كه هه رس بكن، چاوه پروانى ئه وان بۆ په كه كه يان مشتومرى سنكفراوانانه بوو ياخۆ گفتوگوى نازاد. هه ندك له وان كه هه لومه رجي دژوارى شاخيان چه شت، ئيدى ويستيان واز به يتن و قوتارين. ئه وانى دى بيزارو بى تاب بوون له وانه كاني راهيتانى سياسى و ئه و شيكاره كۆمه لئاسيانه و وئووييانه ي ئۆجه لان كه ده بوو بى لام و جيمى په سه نديان بكن.

به وتى خه باتكارتيك كه له و قوناغه دا پتوه ندى له گه ل په كه كه به ستبوو: "ئه و قوتابيانه ي كه هاتبوونه ريزه كاني په كه كه وه و به تاگابوون له ده ورو به رو دنيا، دروست وهك گومانلي كراويك ته ماشايان ده كرا". هه روه ها گوتى: "ئوه هه وه لبار بوو كه خه لكىكى زۆر هاتبوونه ريزه كاني په كه كه وه، هه رپويه ئاماده بيهكى له بار بۆ

ئەو بارودۆخە نەكرابوو". ھەر ھەھە دەپوت: " ھەركەسەك لەو قۇناغەدا ھەك بەكرەگەر اوڭ تەماشە دەكرە".

سالى ۱۹۸۹ ئۇجەلان رەنوماي دەركرد بۇ فەرماندەكانى پەكەكە ھۇشدارىيە دايە ئەندامان لە ئەگەرى كرىگرەتەيى زۆرىك لەو ئەندامە نوڭيانەي كە ھاتبۇونە نۆپەكەكە ھە بۇ ئەو ھە پشېوى بەخەنە ناو رېكخستەنەكانە ھە. ھەندەك لە خەباتكارەكان دەيانوت: " ئۇجەلان وتبۇويى، چاودىرى ورد بەكن، دەكرەت بەكرەگەر اوڭ ناپاك لە ریزەكانتانا بن".

ھەر بۇيە بەكەك لە خەباتكارەكان ئەو رەھوشى بەدگومانىيە بە پاراوتۇيا نۆدەبرد ھەر بۇيە لەو قۇناغەدا، واتە لە ۱۹۸۹-۱۹۹۰ بەلایەنى كەمە ھە ۲۵ و نۆزىكەي ۵۰ بۇ ۱۰۰ گەرەلا بەگومانى غەيانبۇون و ناپاكى ياخۇ بەتاوانى ناپاكى لە سەدارەدران. بەمچۆرە لە ھەرشوڭنەكە بۇونى پەكەكە ھەبۇو بېت ، ئىدى لەوئى كوشتو بر رۇويدا ھە. بۇ نەمۇنە لە ئەكادىمىيە مەسۇم قرقماز لە دۆلى بېقاع و كەمپە سەرەتايەكانى نۆو توركيا و لە ئۆردۇگا شېو ھەمىشەبەكەكانى نۆو توركيا كە ھەو سنوور سنوورى ئىراقبۇون تاوانەكان ئەنجامدەدران^{۱۶۲}. سالى ۱۹۸۹ نۆزىكەي ۱۰ قوتابى زانكۆي خەلكى شارى ئىسكى لە خۇرئاواي توركيا، پاش ئەو ھە پئوھەندىيان كرد بەرەزەكانى پەكەكە ھە لە باشوورى رۆژھەلاتى توركيا بە تۆمەتى كرىگرەتەيى بۇ مەرىيە لە سەدارەدران^{۱۶۳}.

¹⁶² . This section relies on interviews with PKK militants active at the time. Because of the sensitivity of the subject, I withheld all names. General information on internal executions are also drawn on the interviews in Buldan, PKK'de Kadın; from the history of the PKK in Celik, Agri; from the brochures issued by PKK members who broke away in 1991 and formed PKK-Vejin; and in the limited report on internal executions made at the PKK's 5th Congress, published in PKK 5. Kongre Kararlari, 257-264

¹⁶³ This incident, with slightly different details, also is recounted by the late PKK militant Ersoz in her diary, Gurbet'in Guncesi, 143.

مهوحه مه د ناويك كه پيشتر قوتابي زانكوي نكهره بوو، بهرپرسی توماری
 قوتابيه نوييه كان بوو، هموو نهوانه ی به ناشكرا ناساندبوو، همووشیانی
 ريځخستبوو له يه كه سهريازيه جوداكانی باشوری روزه لاتی ولاتا. بونموونه
 يه كيك له هويه كانی تومه تباركردنيان بریتی بوو له وهی كه يه كيك له قوتابيه كان
 خوشکی نهفسهريكي پوليس بوو، ئیدی نه مه بهس بوو بۆ نه وهی نه وو هموو
 نهوانه ی له گه لی بن نه فرينيان ليبيكریتو به ناپاك له قه له م بدرين. ئیدی به هر
 هويه ك بووايه هر قوتابيه ك له سيډاره دهدرا، گهر له ماوهی نه و چهند روزه دا
 پيوه نديی به يه كه چه كداریيه كانی خویندكار یان خویندكاره ی ناپاكوه بكردايه. تا
 وهختيك نه و رینومايانه ی په كه كه كوتايان پيهات، مه مه د له كه مپيكي نيزيك
 سنوری ئیراق به نيوی جوجوركا مابويه وه، نه و له تهك قوتابيه ك به نيوی هاپری كه
 خه لكی دیاربه كر زيندوو مابونه وه، دوواتر ته وای چيرۆكه كه یان بۆ قوتابيه هاو
 كۆلجه كانیان باسكردبوو، من هموو نهوانه م له مه مه مته وهرگرت كاتيك كه له
 شوقه تاييه تيبه كه يدا بوو له نه لمان.

يه كيك له خه باتكاره كانی په كه كه كه سهرده ميك شوینی بالای له په كه كه دا
 هه بوو، دهيووت: "په كه كه قوتابی ناماده یی نه بوو بۆ قوتابی وهك نهوانه، نه وه
 شتيكي ناسایی بوو، هموو نه و له داردانه نيوخوييانه، هه نديكجار ره وشه كه فره
 تراژيديايه کی كۆمیدی بوو". له پایزی ۱۹۸۹ دا نه م فه رمانده يه ی په كه كه به رده وام
 بوو دهیگپرايه وه كه له كۆنفرانسی په كه كه دا بووه له بۆتان. له وی فه رماندرا بوو
 به له سيډاره دان بۆ كه سانیکي دیاریكراو كه تومه تباريون به وهی نیردراوی میرین
 یان ناپاكن. ناوبراو به رده وام بوو له گپرا نه وه كانی به م جۆره: يه كيك لهوانه ی كه
 قۆلبه ستكراو پاشان كوژا، پياويك بوو به ناوی كارسو. بۆ رۆژی دوواتر هه والیان
 هینا كه كارسو ببنراوه و نه كوژاوه، وه لی گه ریلان سوروبون له سه ر نه وهی كه
 كارسویان كوشتوه، تا دووایی بۆیان دهر كه وت كه ناوه كانیان تيكه لكردوهو

كەسپكى دىيان بەھەلە كىشتۈۈە. ئەمەيش ئەو راستىيە نىشان دەدات كە نرخی كەسپك چەند نزم و نەوى بوۈە لە نىۈ ئەو تەڭگەرەدا.

ھەموو كەسپك دەربارەى ئەو شتانە ئاشنایى ھەبوو، ۋەلى لەسەر بنەمای ئەو بىر كەرنەۋەى كە دەلى چۆن خۆم بپارېزم، تۆ نەتدەۋىست خۆت تىۋە بتلىنى. لەراستىدا شىۋەى كوشتن ناتەبابوو لەگەل ئەو شىۋازەى پەكەكە بۆ لەنىۈبەردنى كەسانى ناكۆك و نەيار دەستى دابوۋىە. ئەو شىۋازە لەچەند سالى پىشۋوى ئەكادىمىيەى موحسین قرقماز لە شىۋى بوقاع دەستى پىكردىبوو. ھاوكات ئۆجەلان ترسى ھەبوو لەو شەۋلى نىۋتۆمار كەرنەى ئەندامان كە لە سالانى ۱۹۸۶-۱۹۸۷ لە ئەۋرۋاپاۋە روى لەپەكەكە نابوو. ئۆجەلان لەخەمى لەدەستدانى كۆنترۋلى حەزبەكەيدا بوو.

يەككە لە ئەندامانى پىشۋوى تەڭگەرى پەكەكە كە ئاگادارى ھەندىك لە كوشتنەكان بوۈە. ئاماژە بۆ ئەۋە دەكات كە ئۆجەلان بۆخۆى فەرمانى دەركرد ياخود بەشىۋەيەكى پەنھان مىلى دابوو بۆ كوشتنى نىزىكەى بىست لەو ئەندامە نويىانەى كە تازە ھاتبوۈنە نىۋ رىزەكانى پەكەكەۋە. لە راستىدا ھەرگىز ھۆكارەكان روى نەبوۈن.

ھەندىك لەو ئەندامە نويىانە داۋايان كەردىبوو بىانئىرنەۋە بۆ مالى، ھەندىكى دىكە لەو ئەندامانە كەۋتنە ژىر نىياز بىسى و گومانەۋە بەھۆى تەمبەلىيان ياخۆ بەھۆى ھەندىك ھەلسۈكەۋتى گوماناۋى شاراۋەۋە. ھەرۋەھا دوۋان لە ئەندامانى پىشۋوى پەكەكە كە ئەۋى دەم لەۋى بىۋون، ئاماژەيان بۆ ئەۋە دەكرد كە جيا لەو دەيان ئەندامە كرىكار گەلىكى كوردى فرە تر لە لوپناندا تۆمەتبار كرابوۈن بە ھەۋلدان بۆ لاۋاز كەرنى گروپەكە و ئاماژە درابوو بەسزادانىان يا كورزابوۈن. ھاوكات يەككە لە شاىت حالەكان پىۋى ۋابوو: " دەكرى ئەو كوشتنە ۋەك رايىنان و ۋانە ۋتنەۋەيەكى پراكتىكى ئەنجام درابن ياخۆ ۋەك ترساندن و ھەرەشە كرن". لەراستىدا ھەندىك

له خه لکی بڕویان به و ره وشه هه بوو، هه ندیکیش به کارهینرابوون، له هه ردوو
حاله ته که دا که سیک نهیده توانی شتیک بلێت یاخۆ نهیده توانی به ره و کوی بڕوات و
خۆی قوتارکات. له سیداره دان و کوشتنه کانی شیوی بیقاع له سالی ۱۹۸۹ دا که یشتنه
لوئکه، نه وه له کاتی که دا بوو قوتایی زانکۆ به لێشاو روویان له ئوردوگا و که مپه کان
نابوو.

ئۆجه لان فه رمانی دابوو به هاوکاره که ی له ئه کادیمییا تا ته حقیق له ئه ندانه
نوییه کان و شوناسیان بکات، ئه وانهی که به ده ست ئه نه قست نێردرابوون تا ره وشو
رووی په که که پشیو و په رته وازه بکه ن. ئیبیک که ژنیکی خه باتکاری ته مه ن ۲۷
سال بوو له که مپه که دا، به مجۆره ره وشی پر هه رومه رچو ژینگهی ترسناکی
که مپه که ی باسده کرد: "گروپه گه لیک له شاره کان و زانکۆکانه وه هاتبوون، زۆربه ی
ئه وان که وه که به کریگیراو ئاماژه یان بۆ کرابوو، گه ر بۆ رۆژی دوواتر ته ماشای
ده وروخولی خۆت بکر دایه ن ده تبینی هه موو ئه وان به رابوون"^{۱۶۴}.

به رپۆه به رانی ئوردوگا که رپوشوینیکی توندیان گرتبوویه به ر بۆ ئه وه ی وا له و
که سانه بکه ن دانبنین به کریگرته بیاندا، له وانه نه زمی ئه شکه نجه به گشتی
ره چاوده کرا. سه لاحه دین چیلیک فه رمانده ی پێشوو ی په که که ئاماژه ی دا به
ره وشه که: "ژماره ی به کریگیراوان، ئه وانهی ئاشکرا بوون، زیاد کرابوون، بۆ ئه وان
گۆپی به کۆمه ل ئاماده کرابوون"^{۱۶۵}.

هه موو ئه وانهی که له دۆخه ی بیقاع که به هستریای په که که ناسرابوو، به شدار
بوون، دیسان هه مان شیوازیان له باشووری رۆژه لاتی تورکیه و باکووری ئیراقدا
دوباره کرده وه. فه رمانده ی پێشوو ی خه باتکارانی په که که ئه وه ی خسته روو: "
له ژینگه یه کی وادا هه مووان له ترسدا بووین، هه رکه سیک له وی دیکه به گومان بوو".

¹⁶⁴ Buldan, PKK'de Kadın, 110–111

¹⁶⁵ Celik, Agri, 161.

هروهه وتی: "خه لکی بۆ ئه وکاره راسپێردرا بوون". له درێژهی وته کانیدا ئه وهیشی وت که ئه و کاره له ههنگاوی ههولدا تاییه تهنه ندی په که که بوو، ئه وه شتانیک بوون که له وه وهشدا روویانده دا. وه لێ دوواتر ئۆجه لان تیگه یشت که به ربلاوی کوشتارو ناوزه دکردنی ئه وه موو به کرێگه یراوه له ریزه کانیاندا به جۆرێک له جۆره کان ئاماژه ی لاوازی پارته که ی نیشانده دات و کوشتنه کانیش کاریگه ری ده که نه سه ر شۆره ت و دیسپلینه کانی پارته که ی.

له ده ستپێکی ۱۹۹۰ دا حه سه ن بیندالی هاو پتی مندالیی به هۆی ته قه کردنی هه وانته وه له لایه ن به رپرسی ئه کادیمییه وه کوژا.

شاهین بالیک له ماوه ی مه شقی سه ریازیدا هۆیه ک بوو تا نه زمی سه رزه نشته کانی ئۆجه لان بگورپیت^{۱۶۶}. ئۆجه لان بانگه شه ی ئه وه ی کرد که شاهین به ده ست ئه نقه ست ده ستپێزی کردوه، ئه وه یشت هێرشێکی به رنامه دارپێژاوه بۆ سه ر سه رۆکایه تییه که ی، هه ربۆیه شاهینیان خسته زیندانه وه وه له ئاکامی دادگایکردنه که یدا سه زای مه رگیان به گولله بارانکردن به سه ردا سه پاند. هاوکات ئۆجه لان شاهینی به وه تۆمه تبارکرد که له پشت ته واوی کوشتن و له سیداره دانه کانه وه بووه له نیو ئه کادیمییه که دا.

ئه وه له کاتی که دا بوو که شاهین له به رپرسایه تیدا بوو له وه ئه کادیمییه دا. ئه وه دم ئۆجه لان شاهینی وه ک مونه سیق دیاریکرد بوو. له و میانه دا رایسپاردبوو تا کوئینه وه له ئه ندامه نوویه کانی ناو په که که بکات. ئۆجه لان ئه م نه خشه یه ی به کاره ئینا تا له نه زمی کوشتن و له سیداره دانی ئه ندام و گومانلیکراوه کان بکشیته وه. به گشتی له وه قوئاغه دا له شیوی بیقاع به لایه نی که مه وه ۱۲ ئه ندامی نوێ له ریزه کانی په که که دا به تۆمه تی هه لسه وپاوی بۆ ده ری، له سیداره دران، ئه وانێ دیکه یشت تۆمه تبارکران، وه لێ له نیویانته بردن. هه ر له هه مان ساڵدا ئۆج ئالان

¹⁶⁶ Background on the Bindal-Balic affair is given in Celik, Agri, 160–163.

فرمانی دەرکرد بە کۆلینەووە لەبارەی کوشتارو کوشتنەکانی نیوخۆی تورکیا و لەو
میانه‌شدا لۆمە و لەتمەیی لەگەڵی لە سەرکردەکانی پەکه‌که‌دا، لەوانە
جەمیل (هۆگر) ئیسیک، ئەو یەکیک بوو لە فرماندە هەرمییەکانی پەکه‌که‌و لە
ریزەکانی پەکه‌که‌ هەڵهاتبوو، پەکه‌که‌ دوچاریکردبوو بە تێوہ‌گلان لە کوشتن و
لەنتیو بردنی هاولاتیانی مەدەنی لە نیوخۆی تورکیا دا.

هەر لەو میانه‌دا ئەنجومەنی پیکهینرا بۆ کۆلینەووە گردکردنەوہی زانیاری
لەمەپ ئەو کوشراوانە و لە کۆنفرانسی چوارەمی کۆتایی ئەو سالەشدا زۆریەیی ئەوانە
وہک شەھیدی گیان بەختکردوو دژ بە تورکیا نۆیان لێنرا. یەکیک لە فرماندەکان
دەیکوت: "کوشتارەکه هیند زۆر نەبوو بوو، وەڵی گەشتبوونە ئاستیک که ئۆجەلان
هەولیی دەدا تارادەییەکی دیاریکراو چارەسەری ئەو دۆخە بکات".

لەھەمانکاتدا ریبەرە سەریازییەکانی پەکه‌که‌یش ھەولیاندا کۆنترۆلی چالاک و
نەزمی لەسێدارەدان بکەن لە میدانەکه‌دا، ئەویش بە فرمانیک بوو که بۆھوہ‌لجار
لە دادگاکانەوہ گیرابوو بەر. یەکیک لەو ئەندامانەیی پەکه‌که‌ که بۆخۆی شایەتی
یەکیک لە دادگاکان بوو لەسالی ۱۹۹۱ دا دەیوت: "لەراستیدا کاریگەری ئەمە فرە
کەمتر بوو. نەزمی دادگاکان کەم و کور بوو، لە کاروباری رۆژیکدا، تەنھا تۆمەتباریک
دارای ئەو نەبوو که مشتومر لەبارەیی تاوانەکانی بکات. گەر تۆمەتبار بیویستایە
شتیک بلێت بۆی نەدەلوا، رەوشەکه بەجۆریک بوو، هیچ کەس نەیدەتوانی ئەوہی
رووبەروویکراوہ تەوہ بیداتە دوواوہ، نەک تەنھا تۆمەتی تاوانیک. ئەگەر فرمانی
مردن بەسەر کەسێکدا بدارایە لە دادگادا، ئەوا ھەمان رۆژ جیبەجیبەکرا،
جیبەجیبەکردنەکەیش زۆرجار لەبەردەم ھەموو ئەوانەدا دەبوو که لەو شوپنەدا
ئامادە بوون". ھەرۆھە گوتی: "کەسێک لەنتیوہرا لەلایەن پێریکی شەش تا حەوت
کەسییەوہ، ئەوان کلاشینکۆف بەدەستبوون، یەکیکیان چوہ بان و لیشەکی نا

به تهوقی سهری تۆمه تباره که وه چاکم له یاده که ژنیکی گهریلا له وه دهمه دا جهلده لئیدا و مرد".

له راستیدا سهره پرای نهو ریشوینه نوئیانه، هیشتا کوشتارو له نیو بردن و گولله بارانکردن له نیو ریزه کانی په که که دا که می نه کرد، نه که رچی نیتر نه وانه ی بۆ له نیو بردن به نامانجگرابوون ته نهانده نامه نوئییه کانی نیو ته فه که ره که نه بوون. تا نه وکاتیش ده کرا که ریلکان بپرین و به سانایی گولله باران بکرین، نه ویش به بی دادگا و به بی نه وه ی سهره تا به توجه لانیس رابگه یه نریت. بلوترین ریگه بۆ رزگار بوون له که سیک، نه وه بوو که هله ده کوترایه سهری و به خیرترین ریگه به ره و مهرگ راپنچده کرا، ئیدی هۆکاره کان ههرچی بوونایه.

رهنگه هۆی نه وه بوویت که سه که ره خنه ی له فرمانده یه ک گرتبیت یاخو دلگرمی بوویت له رووبه روو بوونه وه یه کدا یان گرفتیکی له نیو یه که یه کدا هه بوویت. په کیک له گهریلاکان که به شیوه یه کی سهره کی له ماوه ی ۱۹۹۵-۱۹۹۸ له نیوچه ی بۆتاندا جهنگابو ده یوت: "رهنگه دادگا کانیش فره به هه ند وه رنه گه رانایه، به لام نه م جۆره شتانه ئیجگار فره روویانده دا".

له ناوچه که دا له وشوینه ی که نه م جهنگا وهره جیگرابوو، په کیک بوو له و پینچ ههریمه ی بۆتان، له وئ رهنگه له هه ز سئ سالدا ۲۰ که س به و شیوه یه به مردنایه (نه وان به ده ست نه نقه ست ده نیردران بۆ به ره کانی پیشه وه) نه م شیوازه به ئاسانی له ۴ ههریمه که ی دیکه ی بۆتاندا به ئاسانی تیبینی ده کرا، ته نانه ت له پارێزگا کانی دیکه شدا که گهریلا چالاکیان ده کرد، هه مان رووداوی هاوشیوه دووباره ده بوویه وه. هه مان گهریلا که له بۆتاندا مژولئ خه بات بوو ده یگوت: "هیچ که س زانیاریی نه بوو له شوینه کانی دیکه خه ریکه چی روویده دا". دوا جار به ریاره کان له سه ر نه وه کۆک بوون که که سیک راسپێرن ده ستریزیکات به نیو نه وانه ی که به ریاره

له نیتوبدرین یاخود بنیتردرین بۆ ئهركيک كه گیانیان بخاته مهترسییهوه، ئهم رهوشه بالاترین ئەندامی پهکهکهی دهگرتوه.

. پهكك له فرماندهی پارێزگاكان دهیگوت: " به هر هۆكارێك دهكرا كه سێك بكوژیت، دواتر دهكرایه راپۆرتێك و دهتنووسی ئهم كهسه بهكړی گپراویوو". له نیتوبدرنهكان شیوهیهك بوون له شیوهكانی كۆنترۆلکردنی كهسانی نهیارو بهرهلستکاری نیو پهکهکه، ئهو نهزمه تنها له نیتوشأخدا قهتیس نه مابوو.

بههه مان شیوه ئەندامانی پهکهکه له ئهوروپایشدا دوچاری له نیتوبدرنو كوشتن دهبوونهوه. ههرحهنده لهوی توندیی ریشوئین و بهدواداچوونی پولیس تارادهیهك ریتگر بوو له ئەنجامدانی چالاکی كوشتن، بهلكو پهکهکه له سزای ئەندامانیدا زیاتر لێدان و چهپسکردنیانی بهکاردههینا له نیو ئاپارتمانهكاندا.

هاوکات ئەندامانی پهکهکه له نیوچه شاریهههكان و شارهكانی خۆرئاوای تورکیادا دهكوژران. بۆ نمونه لهسالی ۱۹۹۲ دا ئەندامێکی پهکهکه، كه نهوجهوانێکی كچۆلهی ۱۰ سال بوو له ئەستهمبول. ئهم كیژه كاتێك دهیهویست ئایس كریم بکړیت رووبهپووی خهلكانێك بوویهوه كه ناسیانهوه، ئیدی لهههلهاتنیدا تا پهیوهندی بکات بهیهکهیهکی سهربازییهوه له باشووری رۆژهلاتی تورکییه له لایهن پولیسوه قۆلبهستکرا. ئهو وادیاریوو له لایهن پولیسوه دوچاری ئەشکهنجهو سزا بوویهوه، ههريۆیه بههۆی زارۆیییهوه یاخود بههۆی ترسهوه بووبیت ئهو شتهکهمهی که له بارهی پهکهکهوه زانیبووی بهپولیس گوتبوو. هر بۆیه له دهوره بهری مانگی بهکی ۱۹۹۴ بهچهند مانگێك پاش گهراپانهوهی کیژهکه بۆ نیو مالی بابی له ئەستهمبول.

دروست کیژهکه له لایهن پهکهکهوه رفینراو برا تا له بارهی ئهوهی چی روویداوه کۆلینهوهی له بارهوه بکن. ئیدی نژیکیه سی ههفته پاش ئهوه تهرمهکهی لهیهكێك له دارستانهكانی شاردا به خنکاوێ دۆزرایهوه. بهمجۆره ئەندامانی پهکهکه

له‌شاره‌كاندا كۆنترۆل‌كرايون و فه‌رمانده‌ركرايون كه هه‌چ كام له‌وان بۆي نيه هه‌چ پرسيارك بپرسيت، له راستيشدا هه‌ر به‌وجۆره‌شيان ده‌كرد¹⁶⁷. يه‌كئك له ئەندامانی په‌كه‌كه ده‌يوت: "ته‌نانه‌ت له ناشتنی تهرمي‌كداو له ريو شويني ناشتنه‌كه‌دا كه‌سيك بۆي نه‌بوو ئاماده‌بيت، هه‌موو ئەوانه له‌لايه‌ن په‌كه‌كه‌وه هۆشدارييان پي‌درايون". له‌م نه‌مه‌دا هه‌چ كه‌س بۆي نه‌بوو له‌شيوازی كوشتنيك ببپرسيت، ته‌نانه‌ت پرسياركردن بۆ ئەوانه سه‌ختتر بوو كه له‌شاخدا بوون و له‌جه‌نگدايون دژ به‌توركيه، چونكه هه‌موو پشتيواني و پشتبه‌ستنيكيان به‌په‌كه‌كه بوو.

له‌گه‌ل ئەوه‌شدا گومان و راپاي سه‌باره‌ت به‌جۆري كوشتنه‌كان و تۆمه‌تباركردني كه‌سانيك به‌ناپاك و به‌كريگراو و مه‌ترسي دروستكردن بۆسه‌ر ژانيان ئيجگار په‌ره‌ي گرتبوو. ئەندامانی په‌كه‌كه وایانده‌بيني له‌هه‌ركاتيكدا نيزيكه تۆمه‌تي ناپاكيان بدریته‌پال، ته‌نانه‌ت ئەوانه‌يش پي‌وه‌ندی خوین و خزمایه‌تيان هه‌بوو، ئەوان له‌هه‌ركاتيكدا ئاماده‌بوون له‌نيو‌بهرين و گولله‌باران بكرين. بۆنموونه له‌ده‌ستپيكي نه‌وه‌ده‌كاندا دووبه‌را له‌نيوچه‌ي بادينانی هاوسنوور له‌ته‌ك ئيراق به‌ناوه‌كاني جه‌غه‌رو فه‌ريك گولله‌ بارانكران، ئەوه‌ پاش ئەوه‌ هات كه برايەكي دييان له‌په‌كه‌كه هه‌له‌هاتبوو. يه‌كئك له‌ هاوپي پيشووه‌كاني زانكۆي موحه‌مه‌د ده‌يگوت: "موحه‌مه‌د دوازه قوتابي زانكۆي راده‌ستی په‌كه‌كه كرد كه به‌كريگراو بوون، دواچار خویشی كوشته‌وه، چونكه پييان وابوو، ئەوانه هه‌موويان به‌كريگراو بن، موحه‌مه‌د بۆخویشی هه‌روايه، هه‌ر بۆيه له‌به‌هاری ۱۹۹۰ دا بۆخۆي كوشت".

پياويك كه موحه‌مه‌دی ده‌ناسی و له‌ده‌وروپه‌ره‌كه‌ی سوڤراخی كرده‌بو بۆئەوه‌ی بزانیته‌ چی به‌سه‌ر موحه‌مه‌دا هاتوو ده‌يگوت: "سه‌ره‌تا موحه‌مه‌د فره‌ ئه‌شكه‌نجه‌ درا‌بوو. پارچه‌ نايلۆنيك سوتینراو كرده‌يانه‌ گه‌ده‌يه‌وه‌ تا ناچار به‌ قسه‌كردنی بكن .

¹⁶⁷ This story was told to me by a number of people, including one person who knew the girl very well. The murder apparently was reported in Turkish newspapers, but without the exact dates, it proved impossible to locate the articles.

لهو دهمه دا ئه شكه نجدان فره باو بوو". به كيك له جهنگاوه ره ناست بهرزه كاني به كه كه ده پوت: "ليزه و له وئ شتانيك بهر گوي ده كه وتن، به تاييهت سه بارهت به ناشتني قوتابيهه كي ئاماده ي به زيندويي، به جوريك له كاتي ناشتني داواريكردوه ، من به كرنگير او نيم. ئه م رووداوه له ئيراندا و له نيو چياكاني زاگروزدا روويداوه و قوتابيهه كه يش خه لكي شاري وان بووه .

كي ده زانيت بزي، رهنگه ته نها له بهر ئه وه بووييت كه پرسوجوي فره ي كرديت، سه ره تا سالي ۱۹۹۵ كاتيك دريژه ي به گه ريلابووني ده دا له په كه كه دا، ئيدي ده پيرسي، ئه و تاوان و كوشتارانه له پای چي، ئه و هه رگيز دانه ده ساچا. مندالي كه سيك ده كوژريت و به خيزانه كه ي ده وتريت له شويئيكدايه و له وئ كه س پئي ناگات، ته نانه ت ئه وان وايرده كه نه وه كرپه كه يان يان كيژه كه يان هيشتا له ژياندايه ". هه روه ها ئامازه ي به وه يشدا، كه په كه كه له سه ر خه لكيدا هه وا بوويه وه، به لام پارته كه بزخه لك بايه خي نه بو، ئه وان ي له ناوپه كه كه دا بوون، ته نها خويان ده گونجانندو خويان ده بوارد له كوشتن و له نيو بردن، نه گه رنا ئه وان ي به دووي سه ر ئيشه وه بوون، ئه وا فره به باشي ته فرو تونا ده كران و له نيو ده بران. له راستيدا هينده يش سه خت نه بوو بز ئه وه ي كه سيك خوي بسازنييت له گه ل ره وشه كه دا.

هاوكات به شپوه يه كي گشتي ئه وه ي له زيه ني خه لكيدا بوو شتيكي ديكه بوو، خه لكي زورجار گويان به وه نه ده دا به رووداني هه له گه ليك ليزه يان له وئ. به لكو ئامانجي راسته قينه له داواكاري ده وله تي كورديدا بوون ئه م ئامانجه چاوپوشي له نيو خه لكه كه دا زيندو راگرتبوو. له م باره يه وه گه ريلايه ك كه سالي ۱۹۸۸ په يوه ندي كرديو به پريزه كاني په كه كه وه ده پوت: " تزل هه موو شتيك قه بول نه ده كرد، وه ئ ده ته ويست به شداري له خه باته كه دا، من هاتبوو تا ئه ركي خه بام جيبه جيبه كم، هه رگيز بريم له وه نه ده كرده وه كه مه يدانه كه چولبكم .

سەرھەلدان

كوردەكان راپەرپىنە جەماوەرىيەكەيان دوواتر بە سەرھەلدان نۆدەبەرد. ئەم راپەرپىنە جەماوەرىيە لە بەھارى ١٩٩٠ دا لە شارۆچكەيەكى گچكە بەنتۆى نوسەيبين نۆزىك سنورى سورىە دەستى پۆكردو و دوواتر تەواوى باشوورى رۆژھەلاتى توركيەى گرتەوہ. پرىشكى راپەرپىنەكە لە ئاكامى كوشتنى ١٣ گەريلا بوو كە لە ئەشكەوتىكى نۆزىك سابوورى سەر بە نوسەيبين خۆيان حەشاردابوو، ئەوان بەچەند رۆژىكى كەم پاش ئەوہى بەشئوہى نەيتى لەسنوورەكانى سورىاوہ ھاتبوونە توركيە لەنتۆبران.

لە راستيدا ئەوہ پۆشن نەبوو چۆن گەريلاكان كەوتبوونە كەمىنەوہ^{١٦٨}. يەكۆك لە چەرۆكەكن باس لەوہ دەكەت، كە ھەلسوڤاوى نەيتى نۆو شارى پەكەكە كارى بۆ ميريى كەردوہ، ھەر بۆيە ئەو ئۆوارەيە بۆرۆك ژەھرى رۆكردۆتە نۆو ماستى و بۆ گەريلاكانى بۆدوہو دوواتر كە بى ھۆش بوونە سەربازەكانى توركيەى ئاگادار كەردوونەتەوہ. راستىيەكەى ئەوہيە، ھەرەك چۆن لە رۆژنامە لۆكالىيەكانى ميريىدا ئاماژەى بۆكرابوو، ئەوان فرەبەسادەيى لەلايەن سەربازەكانەوہ غافلگير كرابوون.

لە ھەمان كاتدا خزم و دۆستى كوژراوہكانى پەكەكە دەستيان كەرد بەداواى تەرمى كوژراوہكان و بۆ ئەو مەبەستەيش كەوتنە جەنگەوہ. لە راستيدا ئەستەم بوو بۆتوانرۆت شوناسى راستەقىنەى كوژراوہكان بناسرۆتەوہ. چوون گەريلاكان وەختىك پەيوەنديان كەردبوو بە شاخوہ، ئىدى وازيان لە شوناسنامەى توركييان ھىتابوو، ھەرچى ناوى نەپنەيشە كە لەنتۆ پەكەكەدا پشتيان پۆبەستبوون پۆيوست نەبوو بۆ

¹⁶⁸ This section draws on interviews with PKK militants active in the region during this period. Published sources included Ozcan, PKK, 198–202; Birand, Apo ve PKK, 150–154; Imset, the PKK, 79–81, 219–221; Celik, Agri, 165–167; and Milliyet newspaper, March, April 1990.

خیزانه کانیان بیزانن. له هه مان کاتیشدا دهکرا گه ریلایه که له شوپنیک بکوژریت که دور بیت له شوپنی نیشته جیبوونی خیزانه که ی و به چای شاریکی دیکه بیت.

له گه ل بوونی هه موو ئه و تهنگو چه له مه یه له ناسینه وه ی تهرمی کوژراویکی په که که دا، دیسانه وه هه ندیک له و خیزانان هی که بویان روونده بوویه وه کوپ یان کیژه کانیان له پیکداده کاندای کوژراون، ئه وان له ترسی که و تنه مه ترسییه وه یاخود توله ی میریی، خویان نه دده له قهره ی تهرمی کوپو که کانیان و داویان نه دده کرده وه. هه رچند په که که ده یویست خه لکه که داوی تهرمی روله کانیان بکه نه وه.

چونکه ئه و شهیدانه، که تورکیایش هه مان دهسته واژه ی بۆ سه ربازه کوژراوه کانی به کارده هیتا، به نیسبت په که که وه شهید هیتایه کی گرنه بو، کاتیک خیزانیک روله که یان به ناشکراو له بۆنه یه کی جه ماوهریدا ئه سپرده ی خاک ده کرد، ئیدی ئه وه جوړیک له هاوسوژی ئه و خه لکه ی بۆ جهنگی په که که لیده خوینرایه وه. وه ل گرتیک له گزپیدا بو، ئه ویش ئه وه بوو که په که که دارای سیسته میکی دروست و باش نه بوو تا پنگیری بکا له سر نه وه ی ئه وان هی ده کوژرین کیین و له کوئی کوژراون. جیا له هه موو شتیکی تریش، گه ریلاکان ناوی دروستی کوژراوه کانیان پینه ده زانی.

وه ل له رووداوه که ی سابوردا په که که به ختی هینا بووی، چون په کیک له و گه ریلایانه ی که کوژراوو، ناوی کامهران دوندار بوو، ئه و ته مه نی ۲۰ سال ده بوو، ناوبراو دارای بنه ماله یه کی ئیجگار نه ته وه په رست بوو. له به ئه وه جه نگاهه ریکی وه ک دوندار بۆ په که که بایه ختیکی مه زنی هه بوو، کوژرانی چه ندین گه ریل له هه مان کاتدا دیسانه وه هینده ی پیویست رووداویکی مه زن بوو. هه ربویه په که که ده یوتوانی به سانای کۆدی نه پنی ئه وان بده ته وه به بنه ماله کانیان.

بابی دوندار خیرا داوای له دهسه لاتدارانی نیوچه که کرد که ترمی رۆله که ی رادهستی بکه نه وه. هیلین خزمیکی ته من چوارده سالی کامهران دهیگوت: " نه و شه وه چاوه پړی باوکی کامهرانمان ده کرد له مالی خزمه کانماندا، سهدان که س گردببونه وه، پرچیان راده کیشاو ده گریان. ئیمه ی زاپۆکان پیمان گوترابوو تا برۆین هه موو کاسیتی گۆرانی و موسیقا کوردییه کان هه شار بدهین. له راستیدا نه و کاسیتانه هی په که که نه بوون، ته نها موسیقاو گۆرانی بوون، نه و کاره مان ده کرد چون دلنیا بووین پۆلیس ده گات و نه وانیش باش ده زانن نه وه ی که کوژرابوو کتیه و چی بووه .

له سه ره تادا پۆلیس داواکه ی بابی کامهرانیان دایه داوه بۆ نه وه ی ترمی کوپه که ی وه ربگریته وه، تا دوو جار نه رمیان نواندو تهرمه که یان رادهستی بابی کرد". هیلین له درێژه ی گتپانه وه که یدا گوتی: " به بابی کامهران سه عات ٤ ی به یانی تهرمه که یان پیدابوو، پشیان وتبوو پتویسته تا سه عات حه وتی به یانی بنیژریت و ته نها نه ندامانی خیزانه که شتان له ری و ره سمی ناشتنه که دا به شدارین". هه روه ها وتی: " دایکی کامهران پتویستبوو له نه زمیره وه بگات و ناماده ی ری و ره سمه که بیت. ئیمه زارۆ بووین هه موو لامان تیگه یاندبوو که بێن و پتوه ندی بکه ن به ری و ره سمه که وه. په کێک له خزمه کانی کامهران پتی ده وتین، مه گرین، نه مه جهنگه، پتویسته به هیژین".

له دره نگانیکی دووا نیوه پۆ ریوپه سمی ناشتنه که ی کامهران به پتوه چوو. سه ره تا تهرمه که برایه مزگه وتیکی دوور له شارۆچکه که وه. هه رچه ند له مالی کامهرانه وه مزگه وتی نژیکتر هه بوو، وه لی بنه ماله که ی مزگه وتیکی دوورترین هه لبژارد تا خه لکانیکی زنده تر ده رفه تیان هه بیت پتوه ندی بکه ن به ری و ره سمی ناشتنی تهرمه که وه. به م جوړه له کاتی گه رانه وه له سه ر قه بران، ره وشه که ماته مینیبه که گۆرا بۆ توندوتیژی و بگهرو به رده، ماته مگپران که ژماره یان خۆی

دەدا لە ھەزاران كەس، دەستیان دایە ھاویشتنی بەردو بەردەفرکی روو بە پۆلیس. یەكێك خزمێکی گەنجی كامەران دەییوت: "ئەو پۆلیسانەى رزابوونە نیتوچەكە تا رى لەتەشەنەسەندنى خۆپیشاندانەكە بگرن. لەو كاتەدا كەسێك كە دەبوو خۆپیشاندەرییت، دەستی كرد بەتەقە. ئیدی جەنگ ھەلگیرسا، ھەر مەردوم بوو تەقەى دەكردو لە ھەردوو تەرەف قوریانى ھەبوون". بەمجۆرە قەدەغەى ھاتووچۆ لەلایەن میرییەو ھاگەینرا، وەلى ھیچ كەسێك ملی نەدا بۆ رینوماييەكان. میریی لەرێگەى فرۆكەو دەبابو ھیزی تاییەتیان گواستەو ھۆ شویئەكە. بەجۆرێك رۆژنامەییەكى توركى ھۆشدارى دا، كە لەنوسەیییندا ژینگەییەكى شۆرش ئامیز دەرەخسیت¹⁶⁹.

خۆپیشاندەران لەتەواوى شارو شارۆچكەكانى دیکەى ھەریئەكەدا بلابوونەو. كاتەكە دروست لەسەروییەندى چەژنى نەورۆزو سەرى سالى كوریدا بوو، ھەر بۆیە ئەو كاتە زیاتر ھانى تەنگزەو پشٹیوییەكانى دا. بەجۆرێك زانیاری درابوو كە تەنھا لە نوسەیییندا خۆپیشاندەران ۵۰۰۰ كەسیان پێكدەھێنا.

لەشارۆچكەى سیزر كە یەكێكبوو لەو شارۆچكەنەى بەسەختى ھەوادارى پەكەكە بوون، ۱۰۰۰۰ كەس پەشداریان لە پرۆتستۆكردنەكەدا كرد. ئیدی لێرەو لەوئى رۆژنامەكانى توركیا بە سەرسورمان و ھەیەجانەو پیاوانى تورەیان پیشان دەدا كە بەنێوشەقامەكاندا رایاندەكردو تايەو لاستیکەكانیان ئاگر تیبەردەدا، ھاوكات ژنانیش بە رووسەرى سوننەتییەو كە نیمەى دەمووچاویان داپۆشییوو، بە شكۆو دەستی تورەییان بەرزكردبوویەو.

ئیدی دەولەت بەبێ رەچاوكردنى ئەوئى كاردانەو ھەكان چۆن دەبن و چى دەقەومى نارەزاییەكانى بە كارى پشٹیوى و تێكدەرانە پێناسەكردو نیتوچەكانى

¹⁶⁹ Milliyet, March 17, 1990.

که مارۆدا. ره‌خه‌و گازانده‌کانیش روویان کرده پارتی سۆسیال دیموکراتی به‌ره‌لستکار.

هاوکات په‌رله‌مانتاریک گازانده‌ی ئه‌وه‌یکرد که هیزه ئاسایشییه‌کان رۆلیان هه‌بوو له‌هاندانی ته‌نگژه‌و یاخیبوو‌ه‌کان له‌کاتی رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی خۆپیشانده‌ره‌کاندا، یه‌کیکی دی پێی وابوو پشپویه‌کان ده‌رخه‌ری ئه‌و راستیه‌ن که سیاسه‌تی ده‌وله‌ت له‌نیۆچه‌که‌دا دووچاره‌ی شکسته‌بووه‌ته‌وه‌و پێویسته له‌بری ریگی سهریازی شتانیکی دی پێش‌نیازبکیریت بۆ به‌رگرتن له‌گرفته‌که¹⁷⁰.

ده‌نگی په‌رله‌مانتاره ناره‌زاکان درێژه‌ی نه‌کیشا، ده‌وله‌ت مژۆلی ئه‌وه‌بوو له‌ریگی توندکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لات و تواناکانی به‌رووی خۆپیشانده‌راندا کۆنترۆلی بگه‌پنیتته‌وه، هه‌ر بۆیه تانک و زرپۆشیکێ ئیجگار زۆر نیۆچه‌که‌یان تهنی بوو. وه‌زیری ناوخری تورکیا عه‌بدولقادر ئاکسو له دیداریکدا سه‌رزه‌نشتی په‌که‌که‌ی کردو رایگه‌یاند: "خه‌لکی شاره‌وه‌ی پشت جه‌ماوه‌ری خۆپیشانده‌رو خه‌لکی لۆکالی نیۆچه‌که‌ هۆکاری په‌ره‌گرتن و گه‌شه‌ی پشپویه‌کان بوو"¹⁷¹. له‌کۆتایدا وادیاربوو که جه‌نگی په‌که‌که‌ له شاخه‌کانه‌وه دابه‌زیوه‌ته نیۆ شاره‌کانی تورکیه. وه‌لێ په‌که‌که‌یش دروست وه‌ک ده‌وله‌ت له هیزو توانا هه‌یه‌جانی خه‌لک سه‌ری سوپامبوو. هه‌رچۆنیک بێت هه‌ردوو سالانی ۱۹۸۹ و ده‌ستپێکی ۱۹۹۰ بۆ جه‌نگاوه‌رانی په‌که‌که‌ به‌سه‌خت گوزه‌را. رێژه‌ی پێکدادانه‌کان و تیکگیرانی له‌ته‌ک هیزه ئاسایشییه‌کاندا له‌زیادبووندا بوو. په‌که‌که‌ تارا‌ده‌یه‌ک توانیبوو له‌ ریگی کۆمه‌ک و هیزه‌ی ئه‌ندامه‌ نوێیه‌کانه‌وه قه‌ره‌بووی له‌ده‌ستدانی ژماره‌یه‌کی ئیجگار زۆر له‌ ریزه‌کانی بکاته‌وه. گرفته‌کان له‌نیۆ په‌که‌که‌ سهریازییه‌ جو‌داکانی په‌که‌که‌دا له‌سه‌روبه‌ندی ۱۹۸۹ بووه هۆی تیکگیران و هه‌ندیک ورده ته‌قه له‌نیوانیاندا ،

¹⁷⁰ Independent deputy Adnan Ekmen and Social Democratic deputy Tevfik Kocak, respectively, quoted in Milliyet, March 20, 1990.

¹⁷¹ Milliyet, March 22, 1990

به تاييه تي له نيئوچهي تونجه لي له نيئوهراستي ۱۹۹۰دا هه نديك گرفت روويدا. ره وشه كه به جورتيك بوو كه به كيك له به كه هه ريمييه كان له ده ره وه ي سنوره كاني توركيادا كاري كرد تا گروهه كان ريكبخنه وه بۆ به پيئوه چووني پلانه نوئييه كانيان.

جيا له وه يش هه رچهند ئاتاج به يارمه تي خه لكي و ئاواييه كان په كه كه ي زيندو راگرتبوو، ئه و پشتيوانيي وه رگرتنه له خه لكي ئاواييه كان هه ر به رده وام بوو. تا ئه و كات په كه كه تيمابوو نه يده زاني چهنده راده ي پشتيوانيي له شاره كاندا مسوگه ركردوه و چۆن مامه له له گه له ئه و ده نگدانه وه ته قينه وه جه ماوه رييه دا بكات. ساري باران فه رمانده ي پيشووي په كه كه، ئه وه ي بانگه شه كاني ئه نداماني ديكي په كه كه دوپاتيانه كرده وه را يگه ياند: "خوپيشانده ران به بي هيچ تيئه گلانيك يا به شدارييه كي په كه كه راپه رين". هه روه ها ده يوت: "پاشئه وه ي خه لكي راپه رين، ئيمه بيرمانده كرده وه پتويسته شتيك بكه ين، به لام له كۆتايدا هيچمان پيئنه كرا". له راستيدا په كه كه داراي توانايه كي كه مو كورت بوو تا ئه و خوپيشانده رانه ري به ريكات و بيانجولينييت به ره و پيشه وه. ئاماده يي خه باتكاراني په كه كه له شاره كاندا تا ئه و كات سنوردار بوو. بوونتيكي لاوازي چالاكوانه مه دنه نييه كاني په كه كه و خه باتكاره كان ته نها بۆ ئاماده كردن و به ده سته ينياني ئه ندامي نوي بوو تا بۆ به ره كاني جه نك ئاماده يان بكن.

باران له م پاره يه وه ده يوت: "ئيمه كاريگه ريمان هه بوو، وه لي ريكنه خرابووين". له راستيدا هۆيه ك بۆ لاوازي له شاره كاندا ده گه رايه وه بۆ ئه وه ي كه كار كردن له زينگه ي شاردا فره سهخت و دژوار بوو. هۆكاري ديكه ئه وه بوو، ئه و كات جه نگاوه ريي له نيئو شاره كاندا تا راده يه ك واتايه كي تانه ئاميزو سو كايه تي هه لده گرت. له بهر ئه وه په كه كه هيچ پيداگيرييه كي نه و توو تاييه تي له سه ر مانه وه له نيئو هنده شارييه كاندا له پيشچاونه گرتبوو، ته نها سه رگه رمي گرد كردنه وه ي ئه ندامي نوي و ناردينان بوون بۆ شاخ. له راستيدا ريي تيئه چيئ نه خشه ي په كه كه

سەبارەت بە شارەکان لۆژیکیی بیت چونکە ئەوان خۆیان بە بەرپۆەبەری خەباتی چەکداریی کورد دەزانی، ھەربۆیە وایاندانابوو ئەو خۆپیشاندانانە سەرنجی خەلکی بۆ ئەو رادەکێشیت کە رینگەپەکی تر لەخەبات و دور لەخەباتی چەکداریی خەلکی ئاراستەبکات. لەبەر ئەو پەکەکە ھیچ ھۆکارێکی نەدەبینی بۆ ھاندانی زۆدەتری خۆپیشاندەران دژ بەمیری.

بەمجۆرە خۆپیشاندانەکان وادیاریبوو ھەر چەند ھەفتەپەک درێژەبکێشن، ئیدی خەلکی ماندوو بێزار نەیان دەزانی ئیدی ھەنگاوی داھاتوو دەبیت چی بیت، ھەر بۆیە لەو قۆناغەدا خزابوونە کونجی مالتی و ھیچ بەرنامەپەکیان نەبوو. ھاوکات دەسەلاتدارانی نیوچەیی تورکیا ھاوکاریبوون تا تەنگژەو خۆپیشاندانەکان کەمکەنەو، چون ئەوان فەرمانیان دەرکردبوو بۆ ھێزە ئەمنییەکان تا دەستوورنەدەنە کاروباری خۆپیشاندەرانەو، مەگەر ئەوێ رەوشیکی تەواو پێویست بێتەپێشەو. بەمجۆرە ئەو ھەبەجان و وروژانە کورت و کەمخایەنە ی خەلک لەبەر مەبەر دەوڵەتدا ھاوچاربوو لەبەر مەبەر دەستبەسەرکردنی سەدان کوردو گوللەبارانکردنی چەندکەسێک و ھۆیک بوو تا چەندین کەس روولەشاخ بنێن و پێوەندی بەپەکەو بەکەن.

ھیلینی ئاشنای دووندار دەیگوت: " ھەموو ھەفتەپەک پاش رۆورەسمی ناشتنی تەرمەکە پۆلیس دەھاتە ئێو مالمەن، لەیادەمە بابی کامەران لەمالتی نەدەنووست. دووچار پۆلیس ئەویان دێیەو دووریان خستەو، ئەو دارای گەلی نەخۆشی بوو. سەربازەکان لەھیچ نەدەگەپان ، تەنانەت گۆرستانەکانیشیان تێکدابوو، من وا راھاتیبوم رۆژنامەنووسانم دەبردنە ئەوی و تێکدان و دەردیسەریبەکەم دەخستنە پێشچا، پێشتم دەگوتن گەر ئەم رەوشە بەردەوام بیت، ئەوا ئێمە ھەموومان روودەکەینە شاخ".

بەمجۆرە بەرەنگارییەکی سەرتاسەری لەنیۆ ریزەکانی خەڵکدا نیشاندانی ئەو راستییە بوو کە خەڵکی ئامادەیی دەردەبەن بۆ مردن و کەمتر ترسی میریی کاریان لێدەکات.

ئەو ئیجگار جێگەی بایخ بوو بۆ پەکەکە، ئەو هەولێک بوو تا زێدەتر خەڵکی رازی بن بە نەزم و نوایینی پەکەکە لەمەیدانەکاندا. بەمجۆرە پرۆتستۆکان ئەوێ سەلماند کە چیتەر خەڵکی ناکاراو بێدەنگ نابن. ئەم جموجول و گوێڕە نوێیە ھۆیک بوو تا پەکەکە ئیدی بتوانێت لەنیۆندە شارییەکاندا زالیبێت بەسەر ئەو تەنگ و چەلەمەو تاستەنگانەیی پیشوودا کە دەھاتنە پێی. ئیدی پەکەکە دەستی رادەگەشت بە تۆرێک پێوەندی فراوانتر و زانیارییە ھەواڵگیرییەکانی پەرەیان پێدراو بازەنی پەيوەندییەکانی فراوان بوون، ھاوکات رێئەندازیش کرا تا تۆرێک چالاکوان و پێرێک گەنجی کارا بێنە نیۆ ریزەکانییەو.

بەوتە چیلێک فەرماندەیی پیشووی پەکەکە بوونی خۆپیشاندان و پرۆتستۆکان پەکەکانیان پاراست و ھێشتەو. بە ھاتنی ۱۹۹۰ ھەیمەنی ئۆجەلان لەنیۆ پەکەکاندا ھەک مانگ روشن بوو، ھیچ ئۆرگانێکی پارتهکە بەبێ ئامارەیی ئۆجەلان نەیدەتوانی پەنجە بکات بەئاویدا. بە لێکدانەوێ پەکێک لە شۆرشگێڕەکان، ۲۵ ئەندامەکی کۆمیتەیی ناوەندی پەکەکە لەماوەی ۲ سالد، سی جار گۆرپانکارییان بەسەرداھات و گۆرپان بۆ کەسی تر. کاتیگ کردبوونەوێ پەکەکان ئەنجام دەدرا لەنیۆن ئەندامانی کۆمیتەیی ناوەندی پەکەکاندا، ئۆجەلان بۆ ھەمووان ئامادەسازی دەکرد تا رەوشەکە ھەلسەنگێنن و ئەنجامگیری بکەن و پاشان روانینی خۆی چرە کردەو و پێشبینی پەسەندکردنی دیدگای خۆی لە ھەمووان دەکرد.

بە ھەمان شێوە کۆنفرانسەکان لەسەر ئاستی ھەرئێمی فەرماندە سەربازییەکان لەلایەن ئۆجەلانەو بەرپۆوەدەبرا، ئەو تێروانین و دیدگای خۆی نوامیان دەکرد و دەخواست لەرێگەیی پەیکی خێراو کاسیت و بلاکراو و پەيامەکانی ھەشانبکری.

له راستیدا ئه وه مانای ئه وه نه بوو که ئه ندامانی په که که ئه وانای له ئاسته بالاگانی پارته که دان و ناتوانن سهرنج و تیبینی و هه لسه نگانندی خویان بخه نه روو، یاخود رۆحی به رهنگاریی و تهحه دایان تیدانییه، له سهره تادا کاروباره کان به هوشداری و په سه ندمه ندیی ئۆجه لان به پۆه دهه چوون و ئۆجه لان ده یوانی هه رکه سیك له فه رمانی ده ربچیت سزای بدات، وه لئ هه ندیک جار کارگه لیک که به فه رمانی ئۆجه لان ئه ندامانی په که که پئی هه لده ستان، دیسانه وه رووبه پووی سزاده بوونه وه.

بۆنموونه له سالی ۱۹۸۸ خه لیل کایا له سیداره درا، ئه وه پاش ئه وه هات ئۆجه لان برپاری دابوو، که ئه وه پۆویست ده کات پلار بگریت له که سیك له پینا و شکستی پرۆسه ی سهر بازگیری زۆره ملیدا. ئۆجه لان له رووکه شدا خۆی وه ک سهرۆک و سکرتری گشتی نومایانده کرد، که ئه مه یش ئاماژه بوو بۆ ئه وه ی ریه رایه تی پارته که له ده سه لاتیکي ده سه ته جه معیدا به رپۆه ده چیت، وه لئ ریه رایه تیه که له راستیدا ئاماژه بوو به ده سه لاتی ته نها ئۆجه لان. پیره وی نیوخۆیی په که که له سالی ۱۹۷۸ دا دا پۆژرابوو، وه لئ کاریگه ریی به ندویاسا جۆراوجۆره کان و ریکخستنه کانی ده وره به به درپۆژی چهن دین سال جۆریک له گۆرانکاریان له سه ر نه زمی پارتایه تی په که که دا هانی بوو. وه لئ هه یچ کام له و گۆرانکاریانه یاخۆ کاریگه رییانه سه ره بخۆ جیا له خواستی ئۆجه لان نه بووه.

ئه و بۆخۆی داوای ده کردو راستیده کرده وه و لایده بریدو ده یگۆپی (کورد هاری گوته نی بۆ خۆی ده یپپی و بۆ خۆی ده ی دووری، وه رگپ). هه رچه ند ئۆجه لان فره هه ستیار له به رامبه ر ئه گه ری له ده ستدانی ده سه لاته که یدا ره پ وه ستابوو. هه ربۆیه ئاماده کاری کردبوو بۆ کۆنگره ی چواره می پارته که ی که برپاریبوو له مانگی ۱۲ ی ۱۹۹۰ دا ببه ستریت.

له ویدا چەند بېریاریکی دەرکردبوو که هیژی مانه وهی زنده تریان دها ده سه لاتی ئۆجه لان^{۱۷۲}. بۆنموونه زانیاری گه لیک له بهره سته ابوون بۆ ئه وهی ته حقیق له شهش فه رمانده ی سه ریازی به ئه زمونی په که که بکه ن، گویا راهی هه له یان بۆ فه رمان و خواسته کانی ئۆجه لان کردوه له نئو گۆره پانه که دا.

تۆمه تبارکردنی ئه وانه وابسته بوو به شکستی په که که له فراوانکردنی به ره ی جهنگه که یدا، هاوکات گزیدرابوو به و هه موو پلارو ره خنه یه ی له سه ر نه زمی جهنگی په که که و هیژشه کانی بۆ سه ر گیانی ها ولاتیان . له لایه کی تریشه وه به ندبوو به نه زمی سه ربازگیری زۆره ملی و کوشتنی ئه وانه ی ناو زهد ده کران به کریگرتیه ی له نئو په که که دا. له راستیدا لئیبچینه وه وه ستان له سه ر ئه م پرسانه ئامازه یه ک بوو بۆ ئه وه ی که ئۆجه لان گه ره کیه تی ئیدی هیچ پئشه اتیکی له و جۆره له نئو په که که دا نه قه ومی و بواریان به رته سه کبکرتته وه .

به کورتی ته قه لای ئۆجه لان له م کارانه یدا وابسته بوو دامالینی خۆی له تاوان و ره خنه و پلارو چه وتیه کانی حزب. حسین تۆپ گیده ر له م باره یه وه هه ولای له م جۆره ی ئۆجه لانی به م جۆره لیکه دایه وه: ئه گه ر کاریکی ماقول و باش ئه نجام بدرایه ، ئه وه ده سته که وتی پارته که بوون وه لئ گه ر هه له یه ک بکرایه ئه وه هه له ی شه خس و تا که کان بوو، هه رگیز حزب له هه له وه نه ده گلا. له راستیدا هه ندیک جار هه له کان به هۆی ستراتیژی هه له ی ئۆجه لانه وه بوون، وه لئ ستراتیژی ئۆجه لان نه ده بوو قسه ی له باره وه بکرتت. له بهر ئه وه ی گه ر تۆ له باره ی ئه و ستراتیژه وه پرسیا رت بکردایه ، واته پرس و جۆ و کۆلینه وه له پارته که ده که یت، ئه وه یش مانای وابوو له ئۆجه لان ده پرسیتته وه، کاریکی له م جۆره یش دوور تانئیزیک بغه بوو.

---

¹⁷² Information on the 4th Congress draws on interviews with congress participants. Additional information in Celik, Agri, 169–173; Ocalan, PKK'ye Dayatilan Tasfiyecilik, 451–525; Yuce, Bildirgesi, 226–237; and the open letter issued by PKK-Vejin, "PKK-MK ve tum uye ve savasci arkadaslari" (To the PKK central committee and all comrade fighters and members).

له دووی مانگی هه شتی ۱۹۹۰ پینچ مانگ پێش ئه وهی په که که پلانی کۆنگره دابریژیت، ئیراق کووهیتی داگیر کرد، کووهیت ولاتیکی زهنگین به نهوت له سنوره کانی باشوری ئیراق بوو.

باش چهند مانگی کۆمه لگهی ئیونه ته وهی، دهستیوه ردایه جهنگه که وه دووچار بپاریان دا پتویسته ئیراق به بی هیچ مه رجیک پاشه کشه بکات، نه گه ر نا هیزی سه ربازی به کارده هینن بۆ هه لگه ندنی هیزه کانی ئیراق. ئیدی له پێشبینی نه گه ری جهنگه که دا، ئیراق به شیکه فرهی هیزه کانی گواسته وه به ره و سنوره کانی باشوری ولاته که ی، به مه یش بۆشاییه کی فره له رووی هیزی سه ربازییه وه له سنوره کانی باکووری ئیراقدا دروستبوو. ئه مه یش به بی ره چاوکردنی ره وشه سیاسی بوو له گه ل تورکیا. به مجۆره غیابی کتوپری هیزه کانی ئیراق له نیتۆچه سنورییه کانی باکوورداو په رته وازه یی پارته کانی کوردستانی ئیراق زه مینه ی سازکرد تا په که که به سانای شوینی خۆی له نیتۆچه سنورییه کانی باکووری ئیراقدا بکاته وه. ته نانه ت تۆجه لان له تاو تامه زۆیی ده ربپینی بۆ ئاماده بوونی له به شیکه خاکی کوردستاندا ناوچه کانی باکووری ئیراقی به به شیکه له کوردستان نیو زه د کردو بپاریدا چواره م کۆنگره ی خۆی له باکووری ئیراقدا ببه ستیت. له کاتی دامه زراندنی په که که وه تا ئه وکات ئه وه په که م کۆنگره ی گروپه که بوو که له قه له مپه وی کوردیدا ببه ستیت. هه ربۆیه ژینگه وه په جانیکی گه وره رووی له ئه ندامانی گروپه که نابوو. به لام تۆجه لان بواری بۆ نه ره خسا سوریا به جییه یلیت و له باکووری ئیراقدا ئاماده بیت. له راستیدا ده ربازیوون به ناوچه سنورییه کاندما مه ترسیدارو دژواربوون به تاییه تی ئاماده بوون له نیتۆچه شاخاوییه کانی باکووری رۆژه لاتی زاخودا که که مپی گروپه که ی لیبوو. له جیاتی ئاماده نه بوونی خۆی ، تۆج ئالان تۆکه سی وه که ئه نجومه نی ئاماده کاری ده ستنیشانکرد، که له نیو ئه واندما عوسمان تۆج ئالانی برای و جه میل بایکی چی متمانه ی خۆی تیدا بوون بۆ ئه وه ی کۆنفرانسه که له

هفتانین دا به پړوه بهرن. هفتانین ده که وته نیوچه شاخاوییه کانی هه لکه وتوو له سنووری ئیراق تورکیا، ئه وئ بېووه نیوه ندی راهینان و گردبونه وهی ئوردوگانانی په که که له نیوچه که دا.

له سر بهرده لانو تهختی زه مینی ئه و نیوه دا عاده تن ۲۰۰ گریلا ده نوستن، وه ئی به گوپړه ی حساباتی کۆنگره که ختوه تگه لیکتی به رین ناماده کرابوو که سه که س یاخو نوینه رانی ناماده بوی له خۆده گرت بۆ خه و تن و حه وانه وه. کۆنگره له دواین ههفته ی مانگی ده دا به گردبونه وهی سهردارانی کۆبوونه وه که و ئیدانه کردنی ئه و جهنگاوه ره هه مه جۆرانه ی که بېوونه هۆی لاواز کردنی نه به ردییه کانی په که که دهستی پیکرد. نوینه رانی کۆنگره به جارئ ده ستیان هه لپری تا دروست له وکاته دا جهنگاوه ره ناپا که کان ده سته سه ریکه ن و کۆلینه وه یان له باره وه بکه ن. ئیتر یه ک له کۆنگره دا تۆمه تباره کان ده ره ئنران و دوریا ن خستنه وه تا لپپچینه وه یان له ته کدا بکه ن. له م نیوه نده دا حوسه یین تۆپ گیده ری فه رمانده له هه موو ده سه لاتی ک ته کئترایه وه، ته نانه ت له پیش کۆبوونه وه که دا ته نها ریگی پیدرا گوئ له لپپچینه وه کان بگریت، دوواتر نه یان هئیشته به شداری کۆنگره که یش بکات. یه کئیکتر له سه رکرده بالاکانی په که که به نیوی جه میل ئیسیک (هۆگر) که له پیش کۆنگره دا له دهستی پارته که ی په نای بردبوه بهر ئنران و هه له اتبوو، له کۆنگره دا به غیابی سزای مردنی به سه ردا سه پینرا. هه موو که سیک چاوی لیسور کرابوو یه وه. ته نانه ت یه که چه کدارییه کانی په که که ره خنه ی شکستی هه لکوتان و هئرشه کانیان لینگرا بۆ سه ر نامانجه سه ر یازییه کانی تورک و شکسته کانیان دایه پال نا وردو وریایی له نامانجه کاندو بی بایه خی و هه له له نامانجه کاندو.

ته نانه ت ئه و راپۆرتانه ی له لایه ن یه که سه ر یازییه جیاوازه کانی په که که وه ناماده کرابوون له رووی ئایدیۆلۆژی و ئیلزامییه وه لاواز به دۆزو دۆسیه ی په که که

لیکدراڼه وه. ئیسیل کوروکایا به مجوره ده یگتړاپیه وه: " که سیک هه ستاو راپورته کانی خوینده وه، پاشان مشتمومی کراوه له باره یه وه دهستی پیکرد."

هه روه ها وتی: " که سیک تره ستا گوتی: ئه وان رازی نابن به راپورتيکی له و جوره، چونکه زانیارییه کانی شوین نه هچو نیازی په که که نه که وتوون. دوو اجار هه مان نه انجام و روانین سه باره ت به تیکرای راپورته کان درا. ئیتر را که یه نرا که ئه وان هی ریبه رایه تی جهنگی چه کدارییان کردوه له نیوچه شاخاوییه کاند، به گویره ی پیویست دارای به برنامه ی روشن و توانای سهربازی و زال به سهر کاره که یاندا نه بوون."

له م باره یه وه ئیسیک کوروکایا نامه بۆ ئه وه ده کات که چۆن ژینگه ی تیژور بالی کتیشاوه به سهر یاندا. مه همت چه تین سینر، ئه و که سهر ریبه رایه تی هه لمه ته سهربازییه کانی په که که ی ده کرد، نئیزیک له و کاته وه پیوه ندی به پریزه کانی په که که وه کردبوو، ئه وه پاش ئه وه بوو که هه شت سال ته مه نی خوی له زیندانی دیار به کردا گوزه رانده بوو. سینر که سیک ناسراوو سه نگین بوو له نیو ته ندامانی په که که دا، ئه و په شداری کردبوو له راپه رینی زیندانیانی دیار به کرو یه کیک بوو له و زیندانیانه ی که مانی له خواردن گرتبوو .

پاش مه ره خه سکردنی له زیندانن په که که یارمه تیاندا تا له تورکیا قوتاریبیت و له سه رو واری ۱۹۸۹دا پیوه ندی کرد به په که که وه له دولی بیقاع دا. ئو جله ان ئه وی وه که سهر به رشتیاری مه شقه ته کادیمییه کان ده ستنیشان کردو هلی بژارد بۆ لیژنه یه که که تئیدا نامه کاریه کانی کونگره ی خرایه ته ستو. دوواتر سینر باسی له وه ده کرد که ئو جله ان بویه ئه وی بۆ ئه و پوستانه ده ستنیشان کردوه تا چه ماوه ریبه تی و ده نگدانه وه ی زیندانیی ئه و بقوزیته وه بۆ شیرینکردنی وینه ی خوی له پیشچاوی ته نداماندا. هه رچه ند ئه وه یش ری تیده چوو که به راستی ئو جله ان له باره ی نیو و شوړه تی سینر نیگه ران بوو، هه ر بویه ئه وی له نئیزیک خویه وه

هېشتبويه و ه و چەند پۆستىكى بەرپۆه بردنى خستبوه ئه ستر تا له نيو په كه كه دا مژولى كاره كانىبىت. له دووايدا ئه و سياسه ته دادى ئۆجه لانى نه دا، چون سينه ر پاش ئه وهى زه بوونكردى جهامى ئه ندامانى په كه كهى دى و تۆمه تباركردى و كوشتن و ده كردنى فرمانده كانى په كه كهى ره چاوكردن ئىدى كه وته گله و گازانده گرتن له ئۆجه لان.

زياتر يان كه متر له سالتىك كه سينه ر له بيقاع گوزه رانده بووى. به چاودى رىكردى هه ولى شيوه هسترياي په كه كه بۆ له بىخ هه لكيشانى ناحه زانى له نيوخۆى په كه كه داو به ته ماشاكردى ره فتارى ئۆجه لان له و ماوه يه دا، ئىتر ئه و راستيه له لاي سينه ر گه لاله بوو كه سوچى لاوازى په كه كه وابه سته به خودى ربه ره كه يه وه.

هه ربويه له ئىستادا جيا له ئۆجه لان به پشتيوانى كه سىكى دىكه به نيو سارى باران كه له بيقاع له گه ل سينه ر پىكگه يشتبون. سينه ر جموجوله كانى ده ستدايه. سارى باران به هه مان شيوه ئاست بلندو سه نگىن و فرمانده يه كى كاراي هه ريمى هه كارى بوو. كورك كايا پى و ابوو كه سارى باران هه رگىز وته كانى سينه رى فه رامۆش نه ده كرد. سينه ر ده يگوت: "هاورپيان، بارودوخه كه به جۆرىك هه لسه نگىنراوه كه هه ر حوكمىك درابىت هه له و ناره وا بووه. من پىم وايه ده كرئت جه نكه كان هه له و په له بن، وه لى ئه وانى كه چه كه هه لده گرن و روو له شاخ ده نين جگه له كارىكى شكزمه ندانه هىچى دىكه نىيه، ئه وانه كه سائىكن كه به گيانى خۆيان قوربانى ده دهن و داويانه، وابىرناكه مه وه ئه وانه تاوانبارو ناپاكبن.

ئاپۆ ده يوت ئيوه يارمه تى هه وله كانى جه نكى تورك ده دهن به ئه دجامدانى هه له كانتان، وه لى ئه و ئه وه ده كاته راستىيه ك، چونكه كاره كانى ژماره ي پاسه وانه كانى سنور هه لده كشىنئىت. هه روه ها ئه گه ر هه ر چىيه كه كه گه رىلاكان ئه نجامى ده دهن هه له بىت ياخۆ ئه و چالاكيانه ي كه ده يكن تاوانبن، ئه وا پىويسته خودى پاره ته كه كۆلئنه وهى له باره وه بكرئت و دادگايى بكرئت، من زۆر به سانايى

دهمه ویت بیروچوونی خۆم نومایان بکەم". سینەر لەلایەن جەمیل بایک یەکی تر لە سەرۆکەکانی کۆنگرە، هۆشدارێ دابووێ سینەر، بەوەی پتویستە وریای خۆی بێت و هۆشی بێت خەریکە چی دەلێت. وە لێ سینەر ملی نەدا و ئەوەی دایە دووایە که رەخنە و رامیاری خۆی سەبارەت بە ئۆجەلان پەنھانبکات.

لەبری ئەوە داوای لە نوێنەرانی کرد که پرۆپۆزەل و پێشنیادەکانیان جەختبکەنە سەر دووبارە پێداتنەوەی دەسەلات بە کۆمیتە ناوەندی و لەسەر نەزمی دیکتاتۆریەتی ئۆجەلان راوەستن و هەلۆیستە بکەن. هەرەها سینەر داوای کرد پتویستە سەرزەنشتی ئۆجەلان بکریت، وتیشی پتویستە لەبری کوشتنی چالاکانان و بیسەر شوێنکردن، ئەبێت کۆلێنەوێ لەبارە و ئەو سیاسەتە بکریت کە هانی ئەو کەسانە دەدات که کاری و باری لەو جۆرە نەجام دەدەن.

سینەر و شۆینکە و تەوانی چەند مانگیکی کەم پاش کۆنگرە لە نامە یەکی کراوەدا نوسیان: "هەرەکە چۆن ئۆجەلان روونی کردەو: "هەمووان کادییری بنچینەیین، کەواتە ئێمە هەموومان تاوانبارین. هەر بۆیە بەتێن رەخنە کاشمان لەسەر چالاکیی و کارەکانی یەکتربیت. لەلای ئابو ئەو روون پەنھانکراوە که هەلکوتانە سەرئایەکان و کوشتنی هاوڵاتیانی بیتاوان کێ لێی بەرپرسە؟ هەلکوتانە سەر ماردین پەلە یەکی رەشە لە مێژووی گروپە کەدا، هەموو کارەکان شەخسەن لەلایەن ئۆجەلان وە فرمان بەکردنیان دراوە.

کاتیک شاهین بالیک وەک بەرێوەبەری پۆلیس لە ئەکادیمیادا دەستبەکار بوو. بۆخۆی ۱۲ کەس لە ئەندامە نوێیەکانی ریزی گەریلا کوشت. ئایا ئەوە کێ بوو شاهینی کردە بالادەست و سەرداری ئەکادیمیا؟^{۱۷۳}. لە راستیدا وەلامە که روونە که مەبەستیان پێی ئۆجەلان بوو. هەر بۆیە سینەر بەتایبەتی داوای کرد که کۆلێنەوێ بکریت لە روداوی کوشتنەکان و لەبەینبردنەکانی کەمپی بیقاع که راستە و خۆ لە ژێر

173 PKK-Vejin, "PKK-MK ve tum uye.

کۆنترۆل ئۆجەلاندا بون ههروهه کهمپی سنووری ئیران که ئهویش له ژێر کۆنترۆل عوسمان ئۆج ئالانی برابدا بوو. ههروهه سینەر پێداگریکرد له سەر ئهوهی که تنها ئهجومهنی ناوهندی بهرپرس بێت له دارایی پارتکه.

تا ئهوکات ههموو داراییهکی پهکهکه بهتهنها له ژێر رکیفی ئۆجەلاندا بوو. بهم جۆره پێشنیازهکانی سینەر له لایه نۆینه رهکانیشهوه پهسه ندرکا. باران له م بارهیهوه گوتی: " ئیمه ئۆجەلانمان وهک ئامانجێک ههئنه بژارد، ئیمه له سەر خائێک وهستابووین که دهکرا له وێهه ریکخراوه که درزی تێکه ویت. له بهر ئهوه پێویستبوو شتێک بکهین تا ری له درزو که له به رهکان و دابه شیوونی ریکخراوه که بگرین".

به ره چا و کردنی بۆچوونی نۆینه ران ئه وده سه لاتهی ئۆجەلان که دهشکا به سه ر پارتکه دا ، هه رگیز قابیلی قه بول نه بوو، هه ر بۆیه به ئاشکرا ته حه دای ده سه لات و هه یمه نه ی ئۆجەلانیا ن ده کرد. سینەر پێش ئه وه ی پێوه ندی بکات به په که که وه له حه فتا کاندا ده یخویند بۆ ئه وه ی بپیته مامۆستا ن ئه و که سیکی ژیرو زیره ک بوو، به وریاییه وه به بیرو پا و سه ر نه کانی ئۆجەلان ده کرد. سینەر هه ولێ ده دا به م ریگه کاریکاته سه ر نۆینه ران، ئه وانهی که پێشبینیا ن نه ده کرد رۆژێک له رۆژان که سیک هه بێت هێزی ئۆجەلان له به ین به ریت، ئه وان و ابیریا ن ده کرده وه به وه یش قایله کران که ته واوی پرۆپۆزه ل و پێشنیا ره کان هه ر له لایه ن خودی ئۆجەلان وه ده بن.

ئازمان که فرمانده یه کی پێشووی په که که بوو، ئه و هه ر له سه ره تا وه گرفتی هه بوو له گه ل رامیا ری و نه زمی ئۆجەلاندا له م باره یه وه ده پیرسی: " چۆن ده بێت رازی بین به و کارانه، برپا ره کانی سینەر دروست ئه و شته یه که خه لکی ده یلێت، هێشتا فره که م و تراوه. له به ر دژاری و سه ختی پێوه ندیی له گه ل ئۆجەلاندا له سو ریا و هاوکات له به ر ئه وه ی تا ئه وکات خه لکی به باشی ئاشنا به ریبازی ئۆجەلان نه بوون بۆیه بارودۆخه که واما بوو".

ههروهه ئازمان روونکردنهوهی زیاتری داو وتی: " له نێو پهکهکه دا خه لکی وا راهاتبوون که تنها به لێ بکهن، ئهوان ده یانبینی خه لکی دهستی بهرز ده کاتهوه، نێتر به بی هیچ دوودلێیه که ئه مانیش دهستیان بهرز ده کردهوه. تا ئه وکات هیچ کهس نه بیستبوو خه ریکه له ده وروبه ر چی ده وتریت ". له هه مانکادا ئالۆزییه کان له نێوچه که دا تاویان سه ندبوو. سه دام ملی نه دا بۆ خواستی هاوپه یمانان و ده ستبه رداری کووهیت نه بوون هیزه کانی هاوپه یمانان به ربه رایه تی ئه مریکا له جێدابوون و ئاماده ی هێرش بوون بۆ سه ر ئێراق. پێشبینی کرابوو له سه ری ساڵدا جهنگ ده ستپێکات.

کۆنگره ی په که که که وادانرابوو سی ههفته بخایه نیت، نێتر پێویستبوو به خیرایی ئه نجامگیری بکات تا هیزه سه ر یازییه کان بکشینه وه بۆ مۆلگه ئارام و ئاماده کانیان. له پاش کۆنگره سینهر هه ر له هه فتانین مایه وه و باران به ره و هه کاری کشاو و سمان ئۆجه لانیس به ره و دیمه شق که و ته ری تا چاوی به ربه ری په که که که ویت.

ده رۆژ پاش کۆتایه اتنی کۆنگره فه رمانێک ده رکرا بۆ لیچپێچینه وه له کار و چالاکییه کانی سینهر. نێتر له هه فتانین سینهر ده ستبه سه رکرا و هه ر له ویش لیچپێچینه وه ی له گه لدا کرا. ئۆجه لانیس ئه وه ی خسته روو که سینهر رهنگه به کریگیرو بیته و نێردرا بیته تا پشێوی و ئازاوه بخاته نێوچه که که وه و پارته که دو چاری ئالۆزی بکات.

ده ستگیرکردنی سینهر دروست له کاتی که دا بوو که هێرشه کانی هاوپه یمانان بۆ سه ر ئێراق ده ستیان پێکرد. ئێراق توانی سه ره به خۆی خۆی بپاریزێتین ته نها ناچار کرا هیزه کانی له کووهیت پاشه کشه پێکات. له ئاکامی ئه و رووداوه دا کورده کانی ئێراق و شیهه کانی باشوور ده ستیان دایه سه ره لدان و یاخی بوون رووداوه کان له مانگی ئازاردا بوون.

ئەوان قايلكرابوون كه ئەمەريكا پشتيوانىيان دەكات، وەلى وەختىك بىنيان ھىچ كۆمەككە لەلایەن ھىزى ھاوپەيماناوە ديارنييه، ئىدى رژىم دەستى كرد بەسەركوتى راپەرىنەكان و دامرکانەوھيان. ئىدى دەنگوى دەستگىرکردنەكەى سىنەر لەم بگرو بەردەو ھەرايەدا كرايە ژىر لىوانەوھ. لە بەھارى ئەوسالەيشدا باران لە بەرپرستىكى تىرى پەكەكەى بىست (خەلىل ئاتاچ) كە ئۆجەلان دەبەھەوت باران لەبارەى رەخنەگرتن لەخۆى و ئەو ھەلانەى لەكۆنگرەدا پىتوھى گلاوھ شتىكى بۆ بنوسىت.

باران لەپاش نيوھەپۆيەكى ستۆكۆلما لەم بارەيەوھ پىتى وئەم: "وھلامى ئۆجەلانم بەوھ دايەوھ كە من ئەوھى ھەمبەوھو ئەوھى نەمبەوھ لە كۆنگرەدا وتوومەو ئىتر شتىكم پىنييه تا پىتى بلىم". ھەروھەا وتى: "تىمابووم نەمدەزانى چى روويداوە، ھەريۆيە ھەكارىم جىھىشت و روومكردە ھەفتانين، لەوئى زانيم سىنەر دەستبەسەرە، وەلى نەمتوانى چاوم پىتى بگەوت، ئاخىر ئەو جيا كرابويەوھ". عەبدورھەمان قايقچى سەروكى نوئى بەكەى ئەمنى تايبەت، كە ئۆجەلان پاش كۆنگرە پىكيھانى بوون وتى بەباران ئۆجەلان پلانى دانابوو تا بەئاشكراو بەپۆى رۆشن سىنەر ئىدانەبكات و پاشان بىكوژىت، دەكرىت لەدوای وىش تۆبەى باران بىت. ھەر بۆيە باران و سىنەر برىاندابوو ھەلبىن.

قايقچىش بەئاشكرا بىرکردنەوھى دووھى ھەبوو دەربارەى پلانەكانى ئۆجەلان، ھەريۆيە ئەو وىش پىتوھەندى كرد بەوانەوھ. بەمجۆرە سى پىاو لەچىكانى باكورى ئىراقدا گروپىكى نوئىيان بەنتوى بوژانەوھ وھ راگەياند، ئەوان داوايانكرد ھەرچى زووترە گەريلا رىزەكانى پەكەكە جىبھىلن و پىتوھەنديان لەگەل ئۆجەلان بچپىنن و بىنە رىزى بوژانەوھى پەكەكەوھ، ئەوان پەكەكەى راستەقىنەن.

بەم كارە بۆ بەكەمجار ئۆجەلان رووبەپووى ھەرەشەبەكى جدى و واقعى بوويەوھ. لەرابردودا ئەوانەى لەپەكەكە ھەلدەھاتن، فەرامۆشەكران و بەناپاك لەقەلەم

ده‌دران. وه‌ئ جيا بونه‌وه‌ی سینه‌رو باران، هه‌روا ئاسان نه‌بوو، ئه‌وان ئه‌ندامی
ئه‌نجومه‌نی جیبه‌جێکردنی کۆمیتە‌ی ناوه‌ندی بوون و لێپرسراوی بالای کۆنگره‌ی
چواره‌م بوون.

هاوکات پێچه‌وانه‌ی ناکۆکی و دابه‌شبوونه‌کانی دی ئه‌وان له‌ کوردستاندا بوون و
له‌ ئه‌وروپا نه‌بوون. ئیتر که‌س نه‌یده‌توانی ئه‌وان به‌وه‌ تاوانبارکات که‌ له‌ خه‌باتی
چه‌کداری هه‌له‌تاون. هه‌روه‌کو بۆ خۆشیان ئاشکرایان کردبوون ئه‌وان نایانه‌وی
ره‌خنه‌ له‌ په‌که‌که‌و خه‌باته‌ چه‌کدارییه‌که‌ی بگرن، به‌لکو ئه‌وان ته‌نها روویده‌میان له
رێبه‌ری په‌که‌که‌ عه‌بدوللا ئۆجه‌لانه‌. باران ده‌یووت: "بیرکردنه‌وه‌مان به‌و ئاراسته‌یه
نه‌بوو له‌ په‌که‌که‌ دامالزین، به‌لکو ده‌مانه‌ویست خه‌لکی رابه‌یتن و رازیان بکه‌ین
به‌وه‌ی که‌ بیرکردنه‌وه‌مان له‌ پیتناو گۆرینی ریکخستنه‌که‌یه‌ له‌ به‌رده‌م مه‌ترسی تاک
جه‌سه‌ری".

ئه‌وان تۆپێکی به‌رینی په‌یوه‌ندیان هه‌بوو، باران ئاشناگه‌ لێکی فره‌ی هه‌بوو،
سینه‌ریش پتوه‌ندی کردبوو به‌و زیندانیانه‌ی که‌ تازه‌ به‌ تازه‌ ئازادکرا بوون و به‌دووی
مه‌ئوايه‌که‌وه‌ بوون و ئاتاجیان به‌ کۆمه‌ک بوو. له‌یه‌که‌م به‌یاننامه‌یاندا پێداگرییان
کرده‌وه‌ له‌سه‌ر پتووستی خۆ ریکخستنه‌وه‌ی په‌که‌که‌و دوواتر ره‌خنه‌ی توندیان
له‌سه‌ر بپیارگه‌ لێکی دیاریکراو گرت که‌ له‌لایه‌ن ئۆجه‌لانه‌وه‌ درابوون. وه‌ئ ئه‌م
یاخیبووانه‌ رووبه‌رشووی جه‌نگێکی دژوار بوونه‌وه‌ له‌ دژی ئۆجه‌لان.

له‌م نێوه‌نده‌دا، رێبه‌ری په‌که‌که‌ رێبه‌رایه‌تی نێزیکه‌ی ۲۰۰۰ جه‌نگاوه‌ری ده‌کرد که
دارای تۆپێکی به‌رفراوان بوون له‌ چالاکوان و پشتیوان له‌ ئه‌وروپا و پشتیوانی و
هاوکارییان له‌چه‌ند ده‌وله‌تێکی هه‌ریمیه‌وه‌ به‌ده‌ست ده‌گه‌یشت. هه‌ریزه
هه‌وله‌کانی گروپه‌ جیابووه‌که‌ بۆ به‌ده‌سته‌یتانی پشتیوانی له‌ناو زیندانییه‌کاندا،
ئه‌وانه‌ی تازه‌ به‌ تازه‌ ئازاد بوون، هه‌ر زوو شکستیان هێنا، چونکه‌ به‌رده‌وام
خه‌لکانێکی دوور له‌ماجه‌راکان کاریگه‌ریبوون به‌ ریبازی ئۆجه‌لان و ئابۆجیبوون.

هەرچەند بەتوانیانپشتیوانی لەچەند شارێکی نیو تورکیا و باکووری ئێراق بەدەست بهێنن، وەڵا ژمارەیان فرە کەم بوو. حسین توپگیدهر، کە ئەو دەم لە کۆنگرەدا بوو دەیگوت: "سینەر لە بیرکردنەوەکەیدا لەسەر هەق بوو، وەڵا خەلکی رینگەکە ی ئەویان نەدەبینی." هەروەها دەیوت: "راست بێت یان هەلە، خەلکی سەیری ئەویان دەکرد کە دارای هیزە و جەنگ و نەبەردیی لێدەوێت، هەر بەم شێوازە خەلکی شیکردنەوەیان هەبوو بۆ شتەکان. ئۆجەلان نەزمییکی راهێنا، کە ئەستەم بوو جیا لە و گروپیکی تر بتوانرێت دا بە زۆریت. سینەر دڵسۆز بوو، وەڵا تێنە دەگەشت."

حسین توپ تێگەر نەیدەویست لە پەگە کە جیا بێت، ئەو دەیوت: "دەکرە شتەکان بگۆڕن، شتانی کە هەن لە ئۆجەلان گەرتن، ناکرێت خەباتی کورد بکرێتە قوربانی ئەوێ ئۆجەلان چی دەکات و چی ناکات، هەر بۆیە لە نیو پەگە کەدا مابوو مەوێ." سینەر باران و قایچی لە شاخەکانی باکووری ئێراق بۆ ماوەی چەند مانگیکی کەم مانەوێ لە پایزی ۱۹۹۱دا سینەر قایچی بە شێوەیەکی نەهێنی دەریازی نیو خاکی سوریا بوون. لەوێ لە قامیشلۆ، شاری سەرەکی کوردنشین خۆیان هەشاردا. لە راستیدا پەگە کە لە قامیشلۆدا فرە بەتۆکمەیی رێکخرا بوون هەر بۆیە ئەوان خەریکبوون کاریکی مەترسیدار ئەنجام دەدەن. رۆیشتنی ئەوان بۆ قامیشلۆ فرە نارۆشن و نالۆژیکی بوو.

یەکی کە لە دۆستەکانی خانەوادە ی سینەر دەیوت، بۆیە چوو بوونە قامیشلۆ تا بتوانن پاسپۆرت بە دەست بهێنن و لەوێ دەریازی ئەوروپا بن. ئەندامێکی دیکی پێشوی پەگە کە پێی وابوو کە ئەوان بۆیە چوونە ئەوێ تا بتوانن چاویان بە بەرپرسیانی سوریا بکەوێت و بە جۆرێک لە جێرەکان پشتیوانیی ئەوێ دەست بەر بکەن.

که سێکی تر سوربوو له سه‌ر ئه‌وه‌ی که ئه‌وان بۆیه‌ چوونه‌ ته‌ ئه‌وی تا پشتیوانی له‌ کوردانی سووریه‌ بخوازن. جیا له‌ وانه‌یش دیاره‌ که شته‌کان بێ پلان نه‌بوون. قایچی له‌وی زه‌نگیدا بۆ شوینی مانه‌وه‌ی ئۆجه‌لان و لێی پاراپه‌وه‌ تا لیخۆشبیت. هاوکات ئه‌وه‌ی خسته‌ پوو که له‌ پیناو ئه‌وه‌ی ریگی پێدیریت جاریکی تر بژی، به‌لێن ده‌دا ئیدی توخنی سینهر نه‌که‌وێت.

هاوکات له‌ یه‌کی مانگی یازده‌ی هه‌مان ساڵدا سینهر و خانمێک له‌ ئاپارتمان که‌یاندا به‌ کوژراوی دۆزرانه‌وه‌. باران له‌م باره‌یه‌وه‌ ئاماژه‌ به‌وه‌ ده‌کات که کاتێک سینهر کوژراوه‌ ئه‌و له‌ شاری ده‌وێکدا بوه‌. باران ده‌یووت: "هه‌مان رۆژ هه‌واله‌که‌م بیستن که‌سێک نێردرا تا به‌من بلێتن هێشتا سینهر نه‌مردبوون ئه‌و به‌برینداری برابوو بۆ خه‌سته‌خانه‌. کاتیکیش بیستم سینهر مردووه‌ن وا بیرمنه‌ده‌کرده‌وه‌ ئیتر هه‌موو شتێک ته‌واو". له‌م کاته‌دا باران و نیزیکی په‌نجا له‌ شوێنکه‌ و توانی له‌ تورکیا و سووریا گردبوونه‌وه‌ تا گفتوگۆ له‌ باره‌ی ئه‌گه‌ره‌ نوێیه‌کان بکه‌ن. دوو جار ئه‌وان پابه‌ندبوون به‌وه‌ی درێژه‌ به‌خه‌بات و کاره‌کانیان ده‌ن. باران ده‌یگوت: "ئیمه‌ هه‌ولماندا، وه‌لێ چه‌ندین گرفتمان هه‌بوو".

گرفته‌کان ته‌نها خۆیان له‌ نه‌یاریه‌تی ده‌وله‌تی تورک نه‌ده‌بینییه‌وه‌ که دژی چێبوونی هه‌ر گروپیکی کوردی بوو، وه‌لێ خودی په‌که‌که‌ گرتی به‌رده‌م گروپه‌که‌ی باران بوو. هاوکات زۆریک له‌ وانه‌ی که له‌هه‌ولێ ئه‌وه‌ دابوو له‌ ریزه‌کانیاندا خۆیان ریکبخه‌ن کوژران و له‌ نیوبران. ئیتر باران پێش ئه‌وه‌ی واز له‌ هه‌وله‌ به‌ره‌ستکاریه‌کانی به‌یئیت و به‌ره‌و ئه‌وروپا ملبنیت، بۆ چه‌ند سائیک پارتی دیموکراتی کوردستانی ئیراق له‌لای خۆی هێشتیه‌وه‌ و داڵده‌یان دا.

له‌ راستیدا جودا بوونه‌وه‌ی باران و سینهر جدیدترین هه‌ره‌شه‌ بوو که تا ئه‌وکات رووبه‌پووی رێبه‌رایه‌تییه‌که‌ی ئۆجه‌لان بێته‌وه‌، هه‌روه‌ها له‌ پاش ئه‌و جودابوونه‌وه‌ هیچ ره‌وشیکی هێند مه‌ترسیدار رووبه‌پووی ئۆجه‌لان نه‌بووه‌ته‌وه‌.

پاش كوشتنى سىنەر، ئىدى ھىزو دەسلەتتى ئۆجەلان بەتەۋاى لەمپەرى لەبەردەمدا نەما. ئىدى لە شوناسى ئۆجەلاندا ئەو رووداۋە بووبەشېك لەو رووداۋانەى كە لەمىژوۋى پەكەكەدا ۋەك پلانېگىرپىيەكى مەزن تەماشاش دەكرىت. ھاۋكات پاش كوشتنى سىنەر ئۆجەلان ئىدى ئەۋەى دوۋپاتكردەۋە كە ھىچ ياخىبوونو ئاژاۋەيەك لىئووردنى بۆنىيە، ھاۋكات بواریكىش بوو تا ئۆجەلان ئەو ھىزانەى تا ئەۋكات لەبەردەم ئۆجەلاندا چۆك دانادەن بەتەۋاى وابەستەيان بىكاتەۋە بە پەكەكەۋە ھەموۋان بەئىنئىتە ژىرركىتى دەسلەتتى خۆيەۋە.

لە راستىدا ھەرچەند تەنھا چەند كەسىكى كەم باۋەرشى ۋابوو كە سىنەر بەكرىگىراۋە، ۋەلى ھىچ كەسىك نەيدەۋىرا راستى ۋ دروستى سىنەر بلئىت ۋ بەرگرى لەبۆچۈنەكەى بىكات. باران دەيوت كاتىك سىنەر دەستگىركرا لەلايەن جەمىل بايك، ۋەك ھەموۋ ئەۋانى تر پىم راگەياندا كە بېرواناكەين سىنەر ناپاك بىت، جەمىل لەۋەلامدا گوۋتى، ئەۋە فەرمانى سەرۆكە ۋ ئەم مشتومرە ھەر لەۋى بېراۋەتەۋە، لەبەر ئەۋە كەسىك بېرىنەدەكردەۋە كە سىنەر بەكرىگىراۋ بىت، بەلام ھەموۋان كۆيلەى ئۆجەلان بوون".

ئۆجەلان ھىچ ركابەرى نەماۋ زال بوو بەسەر ھەموۋانداۋ تەخەداكانى بىدەنگ كرى، ئىدى خۆى بۆ ھەنگاۋى ئايندە ئامادەكرى، كە بەھەرچۇنئىك بوۋە توركىيا ناچاربىكات بىتە نىۋ دانوستانى سىياسىيەۋە. ئۆجەلان نەخشەى بۆ ئەۋە دارىشت، ئەۋ لەرىگەى فراۋانكردى دەسلەتتى پەكەكە ۋ خزانى بۆ نىۋ تۆپو كۆمەلە ياساىيەكان ھاتە ناۋ، ھاۋكات بېرىياندا ھەر پىرۆتستۆيەكى مەدەنى ۋ جەماۋەرىي بقرۇزەۋە دەسلەتتىيان شۆپكەنەۋە بۆنىۋ نارەزايىيە جەماۋەرىيەكان . ھەرۋەھا بېرىياندا جەنگى چەكدارىي بەجارتىك لە ھەرىمەكەدا درىژە پىدەن، بەجۆرىك ئىتر توركىيا نەتوانىت بانگەشەى ئەۋە بىكات كە داراى دەسلەتتى تەۋاۋە لە ھەرىمەكەدا.

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

Aliza Marcus

PKK History

The PKK and the Kurdish
fight for independence

translated by majid khalil

له‌بلاؤکراوه‌کانی خاندهی چاپ و په‌خشی رینما

نرخ (6000) دینار